ABDÜLBÂKİ GÖLPINARLI

YUNUS EMRE

HAYATI VE BÜTÜN ŞİİRLERİ

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

ABDÜLBÂKİ GÖLPINARLI

YUNUS EMRE

HAYATI

VE BÜTÜN ŞİİRLERİ

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ
ABDÜLBAKİ GÖLPINARLI
YUNUS EMRE-HAYATI VE BÜTÜN ŞİİRLERİ
görsel yönetmen: BİROL BAYRAM
düzelti: ALKAN İNAL
grafik tasarım ve uygulama
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
istiklal caddesi, no: 144/4 beyoğlu 34430 istanbul
Tel. (0212) 252 39 91
Fax. (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

Genel Yayın: 990

Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş merhalesi, insan varlığının en müşahhas şekilde ifadesi olan sanat eserlerinin benimsenmesiyle başlar. Sanat şubeleri içinde edebiyat, bu ifadenin zihin unsurları en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir milletin, diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi; zekâ ve anlama kudretini o eserler nispetinde artırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır. İşte tercüme faaliyetini, biz, bu bakımdan ehemmiyetli ve medeniyet dâvamız için müessir bellemekteyiz. Zekâsının her cephesini bu türlü eserlerin her türlüsüne tevcih edebilmiş milletlerde düşüncenin en silinmez vasıtası olan yazı ve onun mimarisi demek olan edebiyat, bütün kütlenin ruhuna kadar işliyen ve sinen bir tesire sahiptir. Bu tesirdeki fert ve cemiyet ittisali, zamanda ve mekânda bütün hudutları delip aşacak bir sağlamlık ve yaygınlığı gösterir. Hangi milletin kütüpanesi bu yönden zenginse o millet, medeniyet âleminde daha yüksek bir idrak seviyesinde demektir. Bu itibarla tercüme hareketini sistemli ve dikkatli bir surette idare etmek, Türk irfanının en önemli bir cephesini kuvvetlendirmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektir. Bu yolda bilgi ve emeklerini esirgemiyen Türk münevverlerine şükranla duyguluyum. Onların himmetleri ile beş sene içinde, hiç değilse, devlet eli ile yüz ciltlik, hususi teşebbüslerin gayreti ve gene devletin yardımı ile, onun dört beş misli fazla olmak üzere zengin bir tercüme kütüpanemiz olacaktır. Bilhassa Türk dilinin, bu emeklerden elde edeceği büyük faydayı düşünüp de şimdiden tercüme faaliyetine yakın ilgi ve sevgi duymamak, hiçbir Türk okuru için mümkün olamıyacaktır.

23 Haziran 1941

Maarif Vekili

Hasan Âli Yücel

Yunus bu sözleri çatar
Sanki balı yağa katar,
Halka mata'ların satar
Yükü gevherdir tuz değil.

ÖNSÖZ

Yunus’un Yaşadığı Çağ

Kösedağı Yenilgisi (641 H. 26 Haziran 1243), Selçuk İmparatorluğu’nu temelinden sarsmıştı. Moğollar, Sivas’a yürümüşler, Sivas kadısının şefaatiyle halka dokunmamışlar, şehri üç gün yağma etmişler, oradan Kayseri’ye geçmişler, erkekleri kılıçtan geçirmişler, kadınlarla çocukları alıp yola çıkmışlardı. Yolda yürüyemeyenleri öldürüyorlar, her yana dehşet saçıyorlardı. Selçuklular, yıldan yıla ağır bir vergi vermeye razı olarak Moğollarla uzlaşmışlardı. II. Gıyâseddin Keyhusrev’in ölümünden sonra ülkede yer yer isyanlar çıkmış, beyler bağımsız kalmışlar, birbirlerine düşmüşlerdi. Moğol kumandanı Baycu, bir kere daha Anadolu’ya yürüdü. 1256’da Konya yakınlarında savaşta Selçuk ordusu bozguna uğradı. Gıyâseddin’in hapiste bulunan oğlu IV. Rükneddin Kılıçarslan tahta çıkarıldı.

Baycu, Konya’nın batısında, şehre dört saatlik mesafede bulunan Kızılviran’da oturuyordu. Kılıçarslan’ı da yanına almıştı. Uzun bir süre Konya’da kalan Moğollar, giderlerken Selçuk hükümdarlarının mezarları bulunan kaleden başka bütün kaleleri yıktılar, Moğollardan sonra Anadolu’da bir kardeş kavgasıdır başladı. Sonunda Rükneddin’le İzzeddin ülkeyi paylaşmayı kararlaştırdılar. Fakat Pervâne, Moğolların yardımıyla Rükneddin’in üstünlüğünü sağladı; İzzeddin Bizans’a kaçtı.

Rükneddin, bütün devlet işlerini eline almış olan Muîrneddin’i ortadan kaldırmak istiyordu. Bunu anlayan Muîneddin, 1265’te Rükneddin’i öldürttü; yerine iki buçuk, yahut altı yaşında oğlu III. Gıyâseddin Keyhusrev’i getirdi. Anadolu, artık İlhanlıların bir eyaleti hükmündeydi.

1277’de Muîneddin, büyük vezir Sâhib Fahreddin Ali ve IV. Rükneddin Kılıçarslan’ın kızı Selçuk Hâtûn’u nişanlısı Abaka’ya götürmek üzere yola çıkmıştı. Fakat halk, hatta beyler buna razı değillerdi. Beylerden Horasanlı Hatıroğlu, kardeşi Zahîreddin’i, Moğollara düşmanlığıyla ün kazanmış olan Mısır hükümdarı Melik’üz-Zâhir Baybars’a, yardım istemek üzere gönderdi. Karamanlılarla uçbeyleri de Hatıroğlu’ya uydular. Niğde civarında muhafız olarak bulunan iki yüz Moğol erini kılıçtan geçirdiler. Şam askeri de Anadolu’ya girmişti. Hatıroğlu, tam bir zafer kazandığını sanarak dört bir yana fetih-nâmeler gönderiyor, bir yandan da gelen orduyu beslemek için halktan zorla para ve yiyecek topluyordu.

Moğollar, bunun üzerine harekete geçtiler. Mısır ordusu da erzaksızlıktan Anadolu’dan çekildi. Hatıroğlu Şerefeddin, Niğde’yle Adana arasındaki Loluva Kalesi’ne sığınmak zorunda kaldı. Kale muhafızı, Moğollardan korkarak Hatıroğlu’yu teslim etti. Sorguda bütün iş ortakları meydana çıktı. Kendisi öldürüldü. Pek büyük bir yekûn tutan malları yağmalandı.

Hatıroğlu’nun tarafını tutan Karamanlılar, Moğollara vergi vermemek için son bir gayretle silaha sarıldılar; Moğollar bozuldu. Uçbeyleri de vergi yüzünden Moğollarla savaşa girişip üstlerine gelen orduyu bozguna uğrattılar.

Bahar çağında Baybars, büyük bir orduyla Anadolu’ya girdi; Moğolları bozdu. Bir yandan Moğollarla arasını açmamaya çalışan, bir yandan da Baybars’a taraftarlık eden Muîneddin, Kayseri’ye, oradan da Tokat’a kaçmıştı. Baybars, Kayseri’de on gün kadar kaldıktan sonra erzak sıkıntısı yüzünden Anadolu’dan ayrıldı. Bu arada Abaka Anadolu’ya geldi. Muîneddin’i, Baybars’ın geleceğini bildiği halde haber vermemekle töhmetleyip giderken beraber götürdü; Aladağ’da öldürttü (676 H. 1277).

Bu son mağlubiyet, Selçukluların ileri gelenlerine pek büyük bir tesir yaptı. İleri gelenler, adeta yarışırcasına öte dünyaya göç etmeye başladılar. Atabek Mecdeddin Abaka’yı geçirdikten sonra Sivas’ta vefat etti; Tâceddin Mu’tez, onu takip etti; bir kısmıysa Şam ülkesine sığındı.

Aynı yılda, bir müddet dervişlik kisvesine bürünmüş olan Cimri, İzzeddin Keykâvus'un oğlu Gıyâseddin Siyâvuş olduğunu ileri sürerek isyan etti. İbni Bibi'ye göre "Kızıl külahlı, çarıklı, kara kilimli Türkmenler"le Konya'yı zapt etti; adına hutbe okuttu. Karamanoğlu Mehmed Bey vezirlik makamına getirildi. Bu isyanı idare edenler, Moğol akını yüzünden Horasan'dan göçüp Amasya'ya gelen Baba İlyas'la halifesi Baba İshak'ın adına gelişen ve Selçuk İmparatorluğu aleyhine bir halk isyanı mahiyetini taşıyan, Selçuk ordusunu bozan, Sivas'a yürüyen, nihayet 1241'de Baba İshak'ın Amasya'da idamına rağmen bastırılamayan, sonunda Kırşehir civarındaki Malya Ovası'nda devşirme ordu tarafından zorla bastırılan Babalılar'ın kılıç artıklarıydı. I. Alâeddin Keykubad tarafından alınan Ermenek iline Türkmen boyları yerleştirilmişti. Bu yüzden de Ermenek'e, Kamereddin ili denmişti. Kamereddin'in torunu ve Kerimeddin Karaman'ın oğlu Nûreddin Sûfî, yahut meşhur adıyla Nûre Sûfî de Baba İlyas'a mensuptu. Karaman ve kardeşleri, Anadolu Selçuklularının kardeş kavgasında İzzeddin'in tarafını tutmuşlardı, bu yüzden de Karaman'ın kardeşleri öldürülmüşlerdi. Karaman'dan sonra yerine geçen Mehmed Bey, Cimri'ye vezir olduktan sonra, divanda ve sarayda Türkçe konuşulmasına dair meşhur fermanı çıkararak bu halk hareketinin hüviyetini tarihe armağan etmişti.

Cimri'nin başarısı uzun sürmedi. Moğolların yardımıyla Selçuklular, Cimri'yi bozguna uğratıp esir ettiler, diri diri derisi yüzüldü ve bu deri, şehirlerde gezdirildi.

1281'de İzzeddin Keykâvus'un oğlu olup Kırım'da oturan Gıyâseddin Mes'ud, Erzincan'a gelip Abaka'ya itaatini bildirdi, Konya'da padişahlığa geçti. 1284'te Abaka'nın ölümü üzerine yerine geçen Sultan Ahmed, IV. Rükneddin Kılıçarslan'ın oğlu Gıyâseddin Keyhusrev'le Gıyâseddin Mes'ud'un, ülkeyi ikiye bölerek saltanat sürmelerini emretti. Gıyâseddin Keyhusrev, buna razı olmayınca Mes'ud tek başına hüküm sürmeye başladı, aynı zamanda Moğollardan, adına bir de ferman getirtti ve Gıyâseddin öldürüldü. Aynı yılda Moğol ordusu Erzincan'a geldi; kışı orada geçirdi. Sâhib Fahreddin Ali, tek başına bu orduyu beslemek zorunda kaldı. Elli yıldır biriktirdiğini habbesine kadar harcadı. 1284'te Keygato, Sivas'a geldi, oradan Kayseri yoluyla Aksaray'a vardı. O yıl pek şiddetli bir kış oldu. Şehirlilerin çoğu, Moğolların korkusundan ovalara dağılmıştı. Bu orduyu beslemek de Sâhib Fahreddin'e düştü. Kazvinli Fahreddin vezirlik makamına getirilmişti Sâhib Fahreddin Ali, Akşehir'de Nadir Köyü'ne göçtü ve 1288'de orada vefat etti.

Bilgisiz ve insafsız bir adam olan Kazvinli, halka alabildiğine zulmediyordu. Nihayet halkın şikâyeti üzerine Kazvinli'yi Aladağ'a götürdüler ve 1290'da orada öldürdüler. Bu müddet içinde Ergun, Sultan Ahmed'e isyan etmiş, 1282'de padişah olmuştu. 1283'te Anadolu halkını, elinden geldikçe koruyan Sâhib-Divân, yani Moğol veziri Güveynî ölmüş, yerine pek zalim bir adam olan Alâüddevle, 1291'de Sâhib-Divân olmuş, aynı yılda öldürülmüş, Ergun da ölmüş, yerine Keygato hükümdar olmuştu.

Keygato, 1292'de Anadolu'ya bir kere daha gelmiş, Sultan Mes'ud'un padişahlığını sağlamıştı. 1295'de ölümü üzerine yerine geçen Baydu'nun zamanında Anadolu'da her iş, Moğollara kulluk eden beylerin eline düşmüştü. Bir yandan Moğollar mal, para, erzak istemekte, bir yandan beyler, iltizam yoluyla mal elde etmeye çalışmaktaydı. Aynı yılda padişah olan Gazan Mahmud Han'ın Müslümanlığı, nispeten halkı sevindirmiş, ümitlendirmişti. Fakat Moğol beylerinden Togaçar isyan etmiş, Samakar Noyan'ın oğlu Arap Noyan'ın hükmü altındaki Danişmendiye iline girmişti. Kumandan Baltu, onu bozguna uğratıp öldürttü; fakat bu sefer de merkezi tanımamaya başladı; hatta Sultaniye'ye çağrılan Mes'ud'un gitmesine bile engel oldu. 1296'da Gazan Han'ın gönderdiği ordu isyanı bastırdı; Sultan Mes'ud, Hemedan'a götürüldü ve orada tutuklandı. Bu sırada II. İzzeddin Keykâvus'un oğlu Ferâmerz'in oğlu III. Alâeddin Keykubad, 1298'de padişah tanındı. Gene bir isyan üzerine Emir Çoban Anadolu'ya geldi. Korkusundan Sultaniye'ye gitmek üzere yola çıkan Alâeddin, yolda Şam ülkesine giden Gazan Han'a rastladı. Gazan Han, Alâeddin'i, kendisine yardıma geldi sanarak pek hoşlandı. Erzurum'dan Antalya'ya,

Diyarbakır sınırlarından Sinop'a kadar uzayan ülkeyi ona verdi, Moğol hanedanından bir kızla da onu evlendirdi. Bu teveccühü hazmedemeyen Alâeddin, önüne gelen köyü yağmaya başladı. Antalya'yı almaya muvaffak olamadı; geriye döndü. Vardığı yerde beylere, gizli mallarını çıkarmaları için işkence ettirmeye koyuldu. Halka, halkın inancına o kadar kayıtsız bir hale gelmişti ki, Ramazan ayının yirmi altıncı günü Sivas'ta, halkın karşısında oruç yedi, şarap içti. Bütün bunlar duyulunca Moğolların Anadolu valisi Abuşka, Alâeddin'i Sultaniye'ye gönderdi. Orada halkın önünde bir meydan dayağı yedi; karısının şefaatiyle canını güç kurtardı.

1303'te Gıyâseddin Mes'ud, tekrar padişah oldu. Ertesi yıl Gazan Han vefat etti; yerine Olcaytu Muhammed Hudâbende geçti. İsyanlar sürüp gidiyordu. İlhanlıların çöküntü devri başlamıştı. İrinci Noyan büyük bir orduyla Anadolu'ya gelmiş, Aksaray yolundaki Alâiye Kervansarayı'na sığınmış olan İlyas adlı bir isyancı yüzünden bu kervansarayı yıktırmış, bu çeşit yerleri tamir ettirmeyi de suç saymıştı. Aksaray halkını kılıçtan geçirmiş, mallarını yağma ettirmişti; Niksar da aynı akıbete uğramıştı. Gıyâseddin, 1308'de Kayseri'de ölmüş, Anadolu Selçuklularından III. Alâeddin, 1301-1302'de Isfahan'da idam edilmiş, Sultan Mes'ud'un oğlu Gazi, İlhanlılar tarafından Kastamonu ve Sinop'tan İznik ve Saruhan'a kadar uzayan bölgeye hükümdar tayin edilmiş, fakat hükmü, Sinop'tan başka bir yerde yürümemişti. 1322'de Sinop'ta ölmüş, Anadolu Selçuk İmparatorluğu da tarihe karışmıştı.

1315'te Emir Çoban, Muhammed Hudâbende tarafından Anadolu'ya gönderilmişti. Karamanoğulları'ndan başka bütün beyler itaat ettiler. Emir Çoban, 1316'da vefat eden Olcaytu'nun yerine geçen Ebû-Sâid Bahâdır Han tarafından Anadolu valisi tanınmış, bir zaman İrinci Noyan'la uğraşıp onu ortadan kaldırdıktan sonra adaletle, fakat pek mutaassıbâne bir idareyle halkı yola sokmaya kalkışmıştı. Hıristiyanlarla Yahudiler, Müslümanlardan ayırt edilebilmek için muayyen renkte elbise giymeye zorlanmıştı. Bu adaletli beyin, Selçuk hanedanına mensup olanları ortadan kaldırdığı da rivayet edilir. 1320'de Emir Çoban Anadolu'dan ayrıldıktan sonra Karamanlılar tekrar Konya'yı zaptettiler.

*

Selçuk İmparatorluğu, hâkimiyetini kaybettikten sonra Anadolu'da, Pervâneoğulları, Hamidoğulları, Germiyanoğulları, Karesioğulları, Sâhib Ataoğulları, İzmiroğulları, Saruhanoğulları, Menteşeoğulları, Aydınoğulları, Tekeoğulları, Eşrefoğulları gibi bir şehirde hüküm süren, yahut bir bölgeye hükmeden beylikler meydana gelmişti. Bu beylikler içinde en ehemmiyetli ve kuvvetlisi, Selçukluların en mühim yerlerini ellerinde tutan ve XV. Yüzyıla kadar Osmanoğulları'nı uğraştıan Karamanoğulları'ydı.

Kurulduğu andan itibaren Söğüt Ovası'na hâkim olan Osmanlılar, 1289'da Eskişehir ve İnönü'nü almışlar, 1292'de Sakarya'nın güneyine inmişler, 1298'de Bilecik'le Yarhisar'ı, 1299 sularında İnegöl'ü zapt etmişler, 1301'de İznik'i kuşatmışlar, 1323'te Akyazı'yı, 1326'da Bursa'yı ele geçirmişlerdi. Bursa, bu beyliğin merkezi olmuştu. Sakarya havzasını elde ettikten sonra Rumeli yakasına da geçen ve Bizans'ı kuşatan bu beylik, Anadolu'yu Rumeli'ye bağlayan yollara hâkim duruma gelmişti. Bursa'da yükselen eserler, Selçuk sanatıyla Bizans sanatını bağdaştırıyordu. Cami, medrese, türbe, kervansaray kapılarında kendini gösteren Selçuk karakteri, teferruattan kaçmaya başlamış, mahruti kubbe müdevver kubbelere dönmüştü. Selçuk sanatıyla Bizans mimarisinin kaynaşmasından meydana gelen, yarım ve dörtte bir kubbelere dayanan tek kubbeli şaheserlerse, İstanbul'un fethinden sonra ibdâ edilecek, edebiyatta Farsça'nın yerine geçen Türkçe, İstanbul'un fethinden sonra şive vahdetine kavuşacaktı.

XIII. Yüzyıl Anadolu'da Tasavvuf

Moğollardan kaçan Hârzemlilerin Selçuklular tarafından doğu ve sınır bölgelerine yerleştirilmeleri, Moğol akınını Anadolu'ya yöneltmiş, Anadolu, XIII. Yüzyıldan XIV. Yüzyılın ilk senelerine kadar dalga

dalga gelen Moğol ordularıyla çiğnenmişti. Halk, yalnız Moğollar tarafından öldürülmüyor, iç kavgalardan da canından oluyordu. Moğol ordusunu, sarayı, vezirleri, beyleri, divanı elçileri, isyan edenleri besleyen ve ölmemeye çalışan, ancak halktı, hem de savaşlardan, katl-î âmlardan kurtulabilip sağ kalan kılıç artığı halk. Herkes herkesten şüphelenmekteydi. Padişahlar bile mevkilerini korumak için Moğollara sığınıyorlar, beyler bile padişahların yakınlığını, Moğollara sığınmakla sağlıyorlardı ve bütün bu sığınmalarda iş gören paraydı, yalandı, iftiraydı. Ülkede din adına, adalet adına, sadakat adına hüküm süren zulümdü.

Gayesi tam belirli, dileği apaçık olmamakla beraber halkı kucaklayan, idareyi istihdaf eden, düzeni ve hükümeti yıkmaya yönelen Babalılar ve Cimri isyanlarından başka sonradan “Tahtacılar” denen Ağaçerleri’nin Maraş’ta yol kesişleri, Niğde, Loluva, Sivrihisar isyanları gibi belirli bir bölgede parlayıp sönen isyanlar da eksik değildi. 1299’da olduğu gibi yağmursuzluktan meydana gelen büyük kıtlıklar, halka ölü insan etini bile yediriyordu. Yaşayış çekilmez bir yük olmuştu; herkes ümidini Tanrı’ya bağlamıştı artık.

Bir yandan Moğol akınından Anadolu’ya göçen, bir yandan Anadolu’da yetişen sûfîler, halka hayrın, şerrin izafi olduğunu, her işin O’nun iradesinin tecellisi bulunduğunu, gerçek varlığın yoklukla olabileceğini, her işte bir hikmetin mevcudiyetini telkiyn eden, gözleri buğulayan, gönlü maddi ve gerçek yaşayıştan alan, insana boyun büktüren, teslimiyeti gaye bilen bir inancı yayacak en uygun muhiti buluyorlardı. Gerçi tasavvuf, sûfînin mezhebine ve meşrebine, bilgisine ve anlayışına göre değişiyordu; gerçi tasavvuf her şeyi Tanrı ef’alinin zuhuru bilmekle beraber, zulmedenin mazhariyetine uyup zulmettiğini, fakat karşı duranın da mazhariyetine uyup onu kökünden yok ettiğini söylüyordu; gerçi tasavvuf, yokluğu ferdiyetten, benlikten, bencillikten yok olmak, halkta, her zerrede gerçek varlıkla var olmak, kendi için değil toplum için yaşamak sayıyordu. Fakat kadercilik bu anlayışlara engel olmaktaydı; bilgisizlik, bu bilginin, bu irfanın yolunu kesmekteydi ve halkın tasavvuf inancı, bu ümitsiz alanda, kendinden geçmek, olanları görmemek suretiyle bir teselli ışığı uyandırıyordu.

*

Bu çağlarda Anadolu’da, Muîneddin Pervâne tarafından kendisine Tokat’ta bir dergâh kurulan Fahreddin-i İrâkıy’yi (1239), İbn Arabî’nin (1240) Bâtınîlikle karışık ve tamamıyla mistik inançlarını Konya’da yayan oğulluğu Sadreddîn’i (1274), “Mirsâd’ül-ibâd”la tasavvufu medreseleştiren Necmeddin Dâye’yi (1343) görmekteyiz. 1035’te Şirâz’da ölen İbrahim b. Şehriyâr-ı Kâzerûnî’ye mensup Kâzerûnîyye tarikatıyla o zaman Ahmediyye denen Rıfâiliğin, ayrıca Mevlânâ’ya çok bağlı olan Hacı Mübâret Hayderî gibi Hayderîlik mümessillerinin bulunduğunu Eflâkî’den öğrenmekteyiz. Kalenderîlik bu çağlarda yalnız Anadolu’da değil, Irak, Suriye ve Mısır’da da pek yaygındı. Şıhâbeddîn-i Sühreverdi’nin (1234-1235), IV. Rükneddin Kılıçarslan zamanında, Halife En-Nâsır li Dîn’illâh (1225) tarafından elçilikle Konya’ya gelişi, Anadolu’da fütüvvet ehlinin pek yaygın bulunduğunu bize bildirdiği gibi bunu birçok kaynaklardan da öğrenmekteyiz.

Mevlânâ Celâleddin’in (1273) çevresinde toplananlar ve bilhassa Çelebi Hüsâmeddin (1284) vasıtasıyla fütüvvet ehlini, yani sanatkârları ve esnafı Mevleviliğe bağlamıştı. Mevlânâ “Mesnevi”siyle, şiirleriyle pek az bir zamanda, hatta kendi daha sağken Anadolu sınırlarını aşmıştı. Ona uyanların yüzyıllar boyunca, apayrı ve musiki, şiir ve raks gibi üç esaslı unsura dayanan bir zümre olarak varlıklarını onun adıyla şiirinin çevresinde, “Mesnevi”sinin mihrakında toplamaya muvaffak olacakları besbelliydi.

* * *

Yunus'un doğduğu, yaşadığı ve ebediyete göçtüğü çağda Anadolu'da siyasi, iktisadi ve dini durum buydu. Tasavvuf zümreleriyse Ahmedîler, Kâzerûnler, Mevlânâ âşıkları, Kalenderîler, Haydarîler ve büyük mağlubiyete uğradıkları halde zümrevi varlıklarını koruyabilen ve sonradan Hacı Bektaş'ı (1270) kendilerine pir tanıyan Babâîler, Şeyh Ahmed-i Nâmıkıyy-i Câmi'ye (1141) nisbet iddia eden Câmiler gibi, gezginci derviş zümrelerinden olan Abdallar, her şehirde bulunan fütüvvet ehli ve adeta sivil asker olan ve "Rûnûd-Rindler" diye de anılan fütüvvetin kılıçlı (Seyfi) koluydu ki bunlara "Alp Erenler", "Gaaziyân-ı Rûm" da denirdi. Bu zümrelerin, içlerinden yetişen ve büyük tanınan kişilere de nisbet edilerek adları çoğalıp durmaktaydı.

Yunus Emre

Yunus Emre, böyle bir devirde, Orta Anadolu'da yetişmiş, kendisini tasavvufa vermiş; doğuda mezhep ayrımları hüküm sürer, kanlı hadiselere yol açarken, iltizam ve müsadere, mevki kavgalarını körükler, halkı ezerken, batıda derebeylik yayılır, sınıflar sınırlanır, topraksız halk esir olur, toprakla beraber satılır, haçlı seferleri cennete yol açar, cennet kanla ve parayla edinilirken o, tasavvufun derin ve içli hoş görürlüğüyle:

Yetmiş iki millete bir göz ile bakmayan
Şer'in evliyasıysa hakıykatte asidir.

*

Yetmiş iki millete kurban ol âşık isen
Tâ âşıklar safında imâm olasın sadık
Hâs u âm muti'âsı dost kuludur cümlesi
Kime diyebilesin gel evinden daşra çık

*

Her kim sana sorar ise itikadın nedir Hakk'a
Öpgil elini ayağın budur cevabına suâl

*

Bir çeşmeden akan su acı tatlı olmaya
Edebdir bana yermek bir lüleden sızarım
Yetmiş ki millete suçum budur hak dedim
Korku hiyânetdir ya ben niçin kızarım

demiş, herkesi kucaklamış,

Kuru idik yaş olduk kanatlandık kuş olduk
Birbirimize eş olduk uçtuk elhamdü lillâh
Vardığımız illere şol safâ gönüllere
Halka Taptuk ma'nîsin saçtık elhamdü lillâh

sözleriyle inancını dile getirmiş, gönlündeki Hak ve halk sevgisini halka aşılamıştır. Ama şunu da

söylememiz gerekir ki, bu derin müsâmaha Yunus'un gözlerini kapatmamış; onu, dünyayı ve dünyadaki olayları görmez bir hale getirmemiştir. Onun şiirlerinde yer yer rastladığımız beyitler devrini canlandıracak kudrettedir. Sözgelimi,

Erenler yoludur meşe meşe kolaydır komlaşa
Meşe olan yerde beşe harâmi çok Anteri var

beytinde, ormanların eşkıya yatağı olduğunu,

Dosttur bizi okuyan üstümüzde şakıyan
Şimd' üç buçuk okuyan derin danışman olur
Danışmanın câhili onamaz dervişleri
Derviş ile danışman yavlak üleşgen olur
Bir nicenin gönlüne şeytanlar dolup durur
Erenler semâ'ına onlar erişgen olur.

beyitlerinde cahil hocaları, hoca-derviş savaşını belirtir.

Ben dervişim diyenler haramı yemeyenler
Haramın yenmediği ele girince imiş.

*

Dışım göynü içim ham dirliğim budur müdâm
Yol vermeden bir kadem arştan veririm haber
Dışım biliş içim yad dilim hoş gönlüm mürted
İşim yavuz iyi ad böyle fitne nerde var
Takındım şeyhlik adın kodum maşuk tâatın
Verdim nefsin mudâfın hanı Hak ile pazar

*

Halk hep ayağa durur ben seğirttim oturdum
Geçtim sadır yerine döşek kalın yerim düz,
Bunun gibi sâlûsluk çünkim elime girdi
Artık n'işîme yarar derd ü firak âh u sûz

gibi beyitlerdeyse, bir melamet neşesine bürünerek kendisini öne sürer, derviş geçinenlerin, ellerine geçinceye dek haram yemediklerini, şeyhliğin, dervişliğin bir kazanç vasıtası yapıldığını söylemekten çekinmez.

İşidin hey ulular âhır zaman olısar
Sağ müslüman seyrektir ol da güman olısar
Dânişmend okur tutmaz derviş yolun gözetmez
Bu halk öğüt işitmez sağır hemen olısar
Gitti beyler mürveti binmişler birer atı

Yediği yoksul eti içtiği kan olısar.

*

Müselmanlar zamâne yatlı oldu
Helâl yenmez haram kıymetli oldu
Okuyan Kur'an'a kulak tutulmaz
Şeytanlar semirdi kuvvetli oldu
Peygamber yerine geçen hocâlar
Bu halkın bâşına zahmetli oldu

beyitleriyle devrini, devrindeki âlimleri, dervişleri, devletlileri en acı şekilde yerer.

Aşkın çeri saldı benim gönlüm evi ıklîmine
Canımı esîr eyledin n'ider bana yağı Tatar

*

Ol budakta biter îman, iman bitse gider güman
Dün gün işim budur hemen nefsime bir Tatar oldum

*

Okursun tesnif kitap nice binâ vü i'râb
Havf u recâ sende yok öyle ki bir Tatar'sın

beyitlerindeki "Tatar"sa Moğol'dur ve bu beyitler Moğol akınının, Yunus'un şiirine düşen akisleridir.

Yunus'un Hayatı ve Yolu

Yunus,

Şeyh u dânişmend ü velî cümlesi birdir er yolu
Yunus'tur dervişler kulu Taptuk gibi serveri var

*

Yunus sen Taptuk'una kıl duâlar
Deme kim ne kılam bu aşk elinden

*

Aşk sultânı Taptuk'durur Yunus gedâdır kapuda
Gedalara lûtfeylemek kaidedürür sultana

*

Taptuk'un tapısında kul olduk kapısında

Yunus miskin çiğ idi piştik elhamdü lillâh

*

Yine esridi Yunus Taptuk yüzün görelden
Meğer onun gönlünden bir cur'a şerbet içti

*

Yunus bir doğan idi kondu Taptuk koluna
Avın şikâra geldi bu yuva kuşu değil

gibi beyitlerle Taptuk'a mensub olduğunu açıklar; divanında on iki şiirde Taptuk'un adını anar; bunların birinde kendisine "Taptuklu Yunus" dediği gibi birinde de

Yunus'a Tapduğ u Saltuğ u Barak'tandır nasîb
Çün gönülden cûş kıldı ben nice pinhân olam

beytiyle tarikat silsilesini bildirir. Bu beyit, bir başka nüshada

Yûnus'a Tapduk'tan oldu hem Barak'tan Saltuğ'a
Bû nasib çün cûş kıldı ben nice pinhân olam

tarzındadır. Her iki tarzdan da anlaşılmaktadır ki Yunus, Taptuk Baba'nın dervişidir; Taptuk, Barak Baba'nın, o da Sarı Saltuk'un halifesidir.

Taptuk, Sakarya nehrine yakın, Mihalıççık civarında, Emre Köyü'nde yatmaktadır. İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi'nde, Fatih kitapları arasında 4518 No. da kayıtlı Hutenli bir kadı'nın oğlu olup Niğde'de doğan Kadı Ahmed'in 733 Zilhicce'sinin on beşinci günü tamamladığı (1333) ve Niğde'de Hâce Nizâmeddin Ahmed b.' Aliyy-i Niğdeî'nin zaviyesinde telif ettiği "El-Veled'üş-Şefıyk ve'l-Hafîd'ül Halıyk" adlı eserinden, Taptuklular denen bir zümrenin bulunduğunu, bunların, medreseliler ve onlara uyan tekkeliler tarafından hoş görülmediğini, haklarında çeşitli iftiralarda bulunulduğunu, çeşitli söylentiler olduğunu öğrenmekteyiz (Fasl-ı evvel der zikr-i Tevârih-i Enbiyâ; 41. b.)

Barak Baba hakkında Târih-i Olcaytu Muhammed Hudâbende, Târihi-Barzâlî, Ed-Dürer'ül-Kâmine, A'yân'ul-Asr, El-Menhel'üs-Sâfî ve likd-ül-Cüman'da epeyce bilgi vardır. Châr-darb olan, yani saç, sakal, kaş ve bıyıklarını usturayla tıraş ettiren, bazı kere de sakalını tıraş ettirip bıyıklarını koyveren Baba, Şam'a, Mısır'a gitmiş, Moğollar tarafından riayet görmüş, Muhammed Hudâbende tarafından elçilikle gönderildiği Giylan'da, 707 hicrîde (1307-1308) öldürülmüştür. Eflâkî, Gazan Han'ın Mevlânâ'nın husûsiyetlerini Kutbüddîn-i Şirâzî'den (713 H. 1313), Hûmâmeddin-i Tebrîzi'den (782 H. 1380), Hâce Reşîdeddin'den (718 H. 1318) ve Barak Baba'dan sorup öğrendiğini nakleder ki (Prof. Tahsin Yazıcı basımı Âriflerin Menkıbeleri, Türk Tarih Kurumu Yayın c. II, Ankara - 1961; s. 484) vefat tarihlerine göre adı geçenlerin bir kısmının, Mevlânâ hakkında, ancak duyduklarını naklettikleri şüphesizdir.

Ulu Ârif Çelebi (1320), Barak Baba'nın halifesi ve Sultaniye'de onun türbesinin bulunduğu tekkede şeyh olan Hayran Emirci ile pek dosttur. 1317 yılı sonlarında Sultaniye'ye gitmiş, birçok kişilerle beraber türbeyi ziyaretten sonra semâ' meclisinde bulunmuş, semâ' etmiş, Hayran Emirci de Konya'ya gelmiş, Mevlânâ'nın türbesinde semâ' edilmiş, Çelebi, başındaki beyaz sikkeyi çıkararak ona giydirmiş, gelecek bayram gene beraber bulunmalarını dilemiş, o yılda Sultaniye'ye gitmiş, beraberce semâ' etmişlerdir (s.

760-762; 862).

Tokat köylerinden birinde doğan ve bir kâtibin oğlu olan Barak Baba, “Câmi’üd-Düvel”e ve II. Murad adına Yazıcızâde Ali tarafından yazılan “Târih-i Âl-i Selçuk”a göre bir Selçuk şehzadesidir (Bayazıt K. s. 1183-1184 Topkapı; Revan, 375. a; 416. a; 417. b.). Türkçe bir şathiyesi de vardır ki, bu şathiye Kutb’ul Alevî tarafından Farsça şerhedilmiştir; şârihin elyazısıyla 766 Saferinin başlarında (1355) yazılmış olan nüsha, Ayasofya K. 315 No. da kayıtlıdır. Bu şathiyede Barak Baba, Sarı Saltuk’a mensup bulunduğunu açıklar (Yunus Emre ve Tasavvuf; tercememiz; s. 265; metin 462; satır 18).

Kaynaklar, Barak Baba’ya mensup olanlara (Barakıy-yûn-Baraklılar” dendiğini bildiriyor. Amasya’nın Gümüşhacıköyü’ne bağlı Gümüş nahiyesinde, Câmi-i Kebir Mahallesi’nde, Tekke denen türbede, 752’de (1351) ölen Bahâeddin’ül-Barakıy, Baraklıların Anadolu’da da bulunduğunu bize göstermektedir (Yunus Emre ve Tasavvuf; s. 43-44).

Sarı Saltuk, Câmi’üd-Düvel’e ve Saltuk-Nâme’ye göre Seyyid Mahnmûd-ı Hayrânî’nin halifesidir; Barak Baba’nın da mürşididir. İzzeddin Keykâvus’la, maiyetindeki Türkmenlerle Kırım’a gitmiş, İzzeddin’den sonra Kırım Hanı’ndan izin alarak 1281’de, Dobruca’ya geçip ölünceye dek savaşla uğraşmıştır. Muhaç-Nâme ve diğer kaynaklar, Hammer, tarih ihtilaflarıyla aynı bilgiyi vermektedir (Yunus Emre ve Tasavvuf; s. 27-41). Bu bilgiye göre Saltuk, “Gaaziyân-ı Rûm”dan, Alp Erenler’dendir.

Seyyid Mahmûd-i Hayrânî, Akşehir’de yatmaktadır. “Menâkıb’ul-Ârifin”e göre cezbe halinde yaşamıştır. Mevlânâ’ya mensuptur. Türbesi, Mevlânâ türbesine örnek olan ve 667’de (1268), Mevlânâ’dan beş-altı yıl önce vefat eden Seyyid Mahmûd-ı Hayrâni’nin, Selçuk tahta oymacılığının bir şaheseri olup bugün İstanbul’da, İslam Eserleri Müzesi’nde ve Hakîmi-Senâî’nin (525 H. 1130-1131) bir kasidesinin üç beyti oyuludur. Kardeşi Necmeddin’in sandukasında da aynı şiirler ve Sultan Veled’in (719 H. 1312) bir gazelinden, tac beyti de muhtevi olmak üzere dört beyit hakkedilmiştir. Seyyid Mahmûd-ı Hayrânî’nin Mevlânâ tarafından sayılıp sevildiğini riayet eden Sinâneddin-i Akşehri’nin oğlu Mahmûd’un Nasreddin Hoca türbesi karşısında, Sinâneddin Dede Mezarlığı denen yerde ve bugün lise binası avlusunda bulunan merkadinde de, baştaşında Mevlânâ’nın olduğunu sandığımız bir beyit oyulmuştur. Taş Garipşah oğlu Ali oğlu Muhammed tarafından yapılmıştır ve 752 Şâbân’ının on altıncı günü (1351) vefat ettiğini belirtmektedir (Yunus Emre; Risâlat al-Nushiyya ve Dîvân; Sunuş; s. XII-XIII).

Bütün bu maruzattan sonra Yunus’un, Mevlânâ hakkındaki sözlerini nakledebiliriz:

Mevlânâ Hudavendigâr bize nazar kılalı
Anın görklü nazarı gönlümüz aynasıdır

*

Mevlânâ sohbetinde saz ile işret oldu
Ârif ma’nîye daldı çün biledir ferişte

*

Fakıh Ahmed Kutbüddin Sultan Seyyid Necmeddin
Mevlânâ Celâleddin ol kutb-ı cihan kanı

Bu beyitlerin ilki, rahmetli Raif Yelkenci’ye ait ve Yunus’un devrine pek yakın bir tarihte yazıldığı kâğıdından ve yazısından anlaşılan divandadır (aynı eser; foto, s. 206; 6. beyit, metin; s. 161; 1. beyit).

İkincisi, eski ve doğru nüshaların hepsinde vardır; o cümleden olarak en eski divan nüshası olan Fatih K. nüshasındaki bir şiirin 7. beytidir (aynı; foto. s. 333, son beyit; metin; 168. a son beyit. Türk yazısıyla; s. 121, 12. beyit). Üçüncüsü, nispeten yeni nüshalarda vardır. Mevlânâ'ya, zamanında "Mevlânâ" ve "Hudâvendigâr" dendiğini "Menakıb'ül-Ârifîn"den ve "Mektuplar"ından, sarahatla öğreniyoruz (aynı; Sunuş: s. XLV-XV ve 7. not).

Görülüyor ki Yunus'un tarikat silsilesi Mevlânâ'ya ulaşmaktadır. Sayın Adnan Erzi, İstanbul Beyazıt Umumi Kütüphanesi'nde 7912 No. da kayıtlı bir mecmuada, Osman Gazi'nin padişahlığından başlayıp Kapudân-ı Derya Müezzinzâde Ali Paşa'nın 979'da (1571) Lepanto Deniz Savaşı'nda şahadetine düşürülen tarih mısraıyla biten kronolojik cetvelde, Osman Gazi'nin padişahlık müddetinden, Bilecik ve Yarhisar'ın fethinden, Sultan Veled'in vefatından sonra Yunus Emre'ye ait şu kaydın mevcudiyetini ilim âlemine duyurmuştur:

"Vefât-ı Yunus Emre

Sene 720 müddet-i ömr 82"

(Mecmua, 38 b. Notlar ve Vesikalar: 1. Yunus Emre'nin hayatı hakkında bir vesika: Belleten: Türk Tarih Kurumu: c. XIV; sayı: 53; Ocak 1950. Yunus'a dair yazılar 85-98, s. lerdedir, yalnız Yunus'un yaşı, ihtimal mürettip hatası olarak yanlış kaydedilmiştir.)

Bu kayıttan önceki tarihlerin hepsi doğrudur. Şu halde, Yunus, 638 Hicri'de doğmuştur (1240). Mevlânâ'nın ebediyete göçüşünde otuz dört yaşındadır ve Mevlânâ'yı gençlik çağında görmüş, onun meclislerinde bulunmuştur. Barak Baba'nın şahadeti, Yunus'un vefatından on üç yıl öncedir ve Yunus, "Risâlet'ün-Nushiyye"sini yazdığı o tarihte altmış dokuz yaşındadır. Taptuk'un vefat tarihini bilmiyoruz, ancak "Risale"de adının geçmediğine göre belki de bu tarihten önce vefat etmiştir. Barak Baba, Berzâli'ye göre, 705'te (1300) Şam'a gelmiştir ve şeyhi, on beş yıl önce, 691 sularında (1291) vefat etmiştir ki, Yunus bu tarihte elli üç, Seyyid Mahmûd-ı Hayrânî'nin vefatında da yirmi dokuz yaşındadır. Barak Baba, kırk-kırk bir yaşlarında öldürüldüğüne göre 666'da (1267) doğmuştur ve Yunus'tan küçüktür. Yunus'un şeyhi'nin şeyhi olan Barak Baba'nın, Yunus'tan daha genç oluşu bu işleri bilmeyenlere göre olmaz bir şey görünebilir. Fakat şunu bilmek gerektir ki, insanın şeyhi, babası değildir; kendinden genç, çok genç olabilir. İhtiyarlık çağına ermiş nice kişiler görmüşüzdür ki pek genç, hatta ergenlik çağına yeni girmiş, yahut çocuk denecek yaşta bir şeyhe intisab etmiştir. Çocukken kendisine hilafet verilenler de vardır; hatta bu çağdakilere verilen hilâfet-nâmelerin başına "Ona çocukken peygamberlik verdi" mealindeki âyet-i kerimenin (XIX, 12) yazılması bir teamül haline gelmişti. 945'te (1583) İstanbul'da, genç yaşında şehit edilen İsmail-i Ma'şûkıy'e nice ihtiyar kişiler intisab etmişti.

Yunus'un çağı, yalnız Mevlânâ'yı anmasından, yalnız tarikat silsilesini bildirmesinden, yalnız bu kayıttan anlaşılmaz;

Geyikli'nin ol Hasan söz ayıtmış kendinden
Kudret dilidir sözler kendide söz nesidir

(Risâlet al Nushıyye ve Dîvân; s. 161)

Seydi Balum ilinden şeker tamar dilinden
Dost bağçesi yolundan eve dervişler geldi

(aynı, Foto s. 392; metin; s. 142)

beyitlerinden de apaçık meydana çıkmaktadır. Geyikli Baba, Osman ve Orhan devrinde (1299-1359) yaşamıştır, 1326'da Bursa fethinde savaşa katılmıştır. Nişancı ve Âşıkpaşazade'yle Lâmi'î, "Munazara-i Sultân-ı Behâr bâ Şehriyâr-ı Şitâ"da aynı bilgiyi verir. Şakaayık Baba'nın mezarı yanında, Germiyan Beyi'nin oğullarından birinin mezarı bulunduğunu söyler (s. 32): "Güldeste-i Riyâz-ı irfân", bu zatın adının Balum Sultan olduğunu haber verir (s. 220-221). 707'de (1307-1308) "Risâlet'ün Nushıyye"sini yazan, 720'de (1320) vefat eden Yunus, demek ki bunları da tanımaktadır; hatta Geyikli Baba'yı, bir sözü yüzünden de kınamaktadır.

* * *

Yunus "Risale"sini, teamüle uyup, sonlarda (bitim beytinden altı beyit önce)

Söze târih yedi yüz yediyîdi
Yunus cânı bu yolda fidiyîdi

beytiyle 707'de yazdığını bildirir.

* * *

Yunus'un hayatının nasıl geçtiğini bilemiyoruz. Bektâşi Vilâyet-Nâmesi (Manâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli), XV. yüzyılda, Uzun Firdevsî tarafından, bilhassa Hacı Bektaş mensupları arasında yayılmış olan halk rivayetlerinin toplanmasından meydana gelmiş dâstânî bir eserdir. Bu eserden, ancak çok sıkı bir eleştirmeyle faydalanabiliriz. Vilâyet-Nâme, Yunus'u, şeyhi Taptuk'u, Sarı Saltuk'u, Barak Baba'yı, hatta Mevleviliğini inkâr edememekle beraber Seyyid Mahmûd-ı Hayrânî'yi Hacı Bektaş mensubu gösterir. Hacı Bektaş, elimizdeki üç belgeye göre 669'da (1270-1271) ölmüştür. 666'da (1267) doğması icab eden Barak Baba'nın Hacı Bektaş'la görüşmesine imkân yoktur. Saltuk'a mensub olduğunu bildiren Barak, Hacı Bektaş'tan bahsetmez. Yunus'un divânında ve risalesinde Hacı Bektaş'a dair bir ima bile yoktur. Bektaşiler, eski Batınî geleneğini yürütmüşler, her tanınmış, bilinmiş, sevilip sayılmış kişiyi, zemin ve zaman gözetmeden Hacı Bektaş mensubu ve kendilerinden saymak suretiyle halkın, bu yol hakkında müspet kanaatini kazanmayı istihdaf etmişlerdir. Biz bu bakımdan, Yunus'un ve tarikat silsilesindekilerin, Hacı Bektaş mensubu olduğuna inanmıyoruz.

Yunus'un hayatına dair izleri, gene kendi şiirlerinde buluyoruz.

Yunus'un bu sözünden sen ma'nî anlarısan
Konya menâresini göresin bir çuvalduz

diyen Yunus (Foto, s. 193; metin, s.70), şüphe yok ki Konya'da bulunmuştur; Mevlânâ ile Konya'da görüşmüştür; onun sohbetlerine ve semâ' meclislerine katılmıştır. Konya o zamanlar bir ilim, irfan merkezidir. İlerde bahsedeceğimiz gibi medrese tahsili de gören Yunus'un tahsil hayatı, sanırız ki Konya'da geçmiştir.

Gezerim Urum'u Şam'ı Yukarı iller'i kamu
Çok istedim bulamadım şöyle garip bencileyin (s. 190)

*

İndik Rûm'u kışladık çok hayr u şer işledik

Uş bahar oldu gerü göçtük elhamdü lillâh (Foto. s. 319, M. s. 116)

gibi beyitler, onun bir hayli gezdiğini de bildirir ki bu gezişler, herhalde olgunluk devresinde, öbür gezginci dervişler gibi, yolunu ve inancını yaymak için ihtiyar edilmiştir. İhtiyarlık çağınıysa, doğduğu Sarıköy'de geçirmiş, orada ebediyete intikal etmiş, tekkesinin avlusuna defnedilmiştir.

Emre ve Emreler

Yunus, yalnız bir şiirinde kendisini "Derviş", bir şiirinde de "Âşık" diye anar (s. 345, 363). "Emre" lakabıysa, tıpkı basımını sunduğumuz Fâtih nüshasında, altı (Foto. s. 183, 249, 290, 303, 344, 412; metin; s. 66, 99, 105, 110, 125, 150) bu nüshada olmayıp diğer nüshalarda ve mecmualarda bulunan on bir şiirinde geçer (metin; s. 158, 163. 173, 174, 180, 183, 190, 192, 197, 198, 205).

Âşık manasına gelen "Emre" yalnız Yunus'la şeyhi Taptuk'un lakabı değildir. Hacı Bektaş'a ve onun halifesi Hacım Sultan'a mensub olduğu şiirlerinden de anlaşılan Said'e de Emre denmektedir. Salihli'yle Kula arasındaki Emreköyü'nde Şeyh Emre yatmaktadır; aynı köyde Ömer Emre'nin bir zaviyesi vardır. Akşehir'de, kabri 1310'da (1892-1893) tamir edilen Gevher Emre adlı bir yatır var. Oğlanlarşeyhi İbrahim'in (1655) tasavvufi sözlerinin toplanmasından meydana gelen "Sohbet-Nâme"de Emre Arapça kaidesince cemîlenmiş, "Elâmire" tarzında kullanılmıştır. Anadolu'da birçok "Emre, Emrem, Emrecik, İmre" adlı köyler bulunmaktadır (Yunus Emre ve Tasavvuf; s. 85-89; Said Emre'nin şiirleri, aynı kitapta 280-294 sahifelerdedir).

Bütün bunlara nazaran Taptıklılar gibi Emreler denen bir zümrenin de bulunduğuna hükmetmek icab ediyor; fakat XV-XVI. yüzyıllarda bu lakabı alanlar, hiç şüphe yok ki bir zümreye mensub olanlar değildir ve bu lakab, ancak Yunus'un tesiriyle alınmıştır.

Yattığı Yer

Yunus Emre, Bektaşi Vilâyet-Nâmesinde (Menâkıb-ı H.B.V.) Eskişehir'e yakın Sarıköylü gösterilmekte ve o köyde medfûn olduğu bildirilmektedir. Bu eser, önceden de söylediğimiz gibi halk ve bilhassa Bektaşi inançlarını, Hacı Bektaş'a bağlı olanların rivayet ve kanaatlerini tesbit eden dâstâni bir eserdir ve bu eserden çok sıkı bir intikadla faydalanılabilir. Ancak, Uzun Firdevsî tarafından 1481'le 1501 arasında toplanıp tasnif edildiğine göre şüphe yok ki, Yunus'un Sarıköy'deki mezarı, XIV. yüzyılda da Sarıköy'de bilinmekte ve kabul edilmektedir. Kütahya'da, Vâhid Paşa Kütüphanesi'nde bulunan ve 912'de (1506) yazılmış olan "Menâkıb-ı Evliyâ"da, "Şeyhu Meşâyihiz-zaman Yunus Emre kim makaam-ı mübârekleri Sarıköy'dedir" kaydı var (Adnan Erzi; Ülkü, Birinci sayı: 83, ikincikânun - 1940; s. 455). 918'de (1512) vefat eden ve Eyüp türbesi avlusuna defnedilen Baba Yûsuf-ı Hakkıykın'ın 913'te (1507) yazdığı "Kitâb-ı Mevhûbı-Mahbûb"da da Yunus'un burada yattığı belirtilmekte, Hacı Bayram'ın (833 H. 1429) buraya "Kırklar Makamı" dediği bildirilmekte, şeyhi Hâmid-i Veli'den de (815 H. 1412) bahsedilmektedir. 938'de (1531) vefat eden Lâmi'î, "Nafahât Tercemesi"nde Yunus'un, Porsuk Suyu'nun Sakarya'ya karıştığı yerde yattığını bildirmekte, "Şakaayık"ta da Taptuk'un Sakarya Nehri'ne yakın bir yerde doğduğu kaydedilmek suretiyle yaşadıkları bölge belirtilmektedir. Öbür rivayetler, bu ilk kaynaklarda yoktur. Yunus'un birçok yerde gösterilen mezarlarının bir kısmı, belki ona ait makamlardır. Bir kısmıysa keşiflerin, kerametlerin, rüyaların icad ettiği mezarlardır ve çeşitli sebeplerle bunların Yunus Emre'ye, ait olduklarını ispat için düzme kitapçıklar bile yazılmıştır (Yunus Emre ve Tasavvuf; s. 73-84; Yunus Emre ve Yattığı Yer; Eskişehir Yunus Emre Derneği Yayın No. 5; Yunus Emre, risâlet al-Nushıyya ve Dîvân; Sunuş; s. XXVII-XXXV).

Yunus'un Ümmiliği

Yunus'un ümmi, yani okuma-yazma bilmez bir halk şairi olduğu hakkında da söylentiler olmuştur. Yunus,

Ne elif okudum ne cim varlığındandır kelecim
Bilmeye yüz bin müneccim tâliim n'ıldızdan gelir

(Risâlet al Nushiyye ve Dîvân; Foto. s. 143; Metin; s. 51)

*

Âşık ma'şuk birdir bile aşktan gelir her söz dile
Biçâre Yunus ne bile ne kara okudu ne ak

(F. 203-204 M. 74)

*

Çün aşkın kitabını okudum tahsil ettim
Ne hâcet kim karayı ağ üstünde yazarım

(F. 234; M. 85)

*

Ne ilmim var ne tâatım ne gücüm var ne tâkatım
Meğer senden inâyetim kıl yüzüm ak Çalabım

(F. 253; M. 92)

*

Ummî benim Yûnus benim dokkuz atam dörttür anam
Aşk oduna düşüp yanam sûd u ziyan nemdir benim

(s. 178)

gibi beyitler, bazı kişileri, belki bir başka Yunus'un hikâyesini Yunus'a mal ettirmek, yahut da yoktan bir hikâye düzmek suretiyle Yunus Emre'nin ümmiliğini tescile uğraştırmıştır. Oysa ki örnek olarak verdiğimiz ilk beyit.

Ey sözlerin aslın bilen, gel di bu söz kandan gelir
Söz aslını anlamayan sanır bu söz benden gelir

beytiyle başlayan şiirdedir. Yunus bu şiirinde, sözün kaygıyı neşeye çevireceğini, bilişi yad edeceğini, horluğun da, izzetin de kişiye sözden geldiğini, fakat gerçek sözün, karadan, aktan, okuyup yazmaktan, şu yürüyüp giden halktan değil, Hâlık'ın avazından geldiğini, ilhamla söylendiğini bildirdikten sonra, kendisinin büyük bir bilgin sayılmayacağını, sözlerinin Tanrı buyruğuyla diline geldiğini anlatmaktadır.

İkinci beyit,

Ey çok kitaplar okuyan sen mi tutarsın bana dak
Tâ bilesin sırrı ayan gel aşktan oku bir varak

beytiyle başlar; bilgisine güvenip kendisini kınayan birisine, ikilikten geçmesini "fakılık"ın, "daktuzak" kesildiğini, aşktan bir varak okuması gerektiğini anlatır. Şeyh-i San'ân'ı örnek verir, gönül alçaklığı göstererek bilgin olmadığını söyler.

Öbür beyitlerde de aşk kitabını okuduğu için karayı ak üstüne yazmaya ihtiyaç duymadığını, ilmine, ibadetine güvenmediğini bildirir. Son beyitteki "ümmî"likse, dört unsura (toprağa, suya, ateşe, yele) mensub olduğunu, dokuz göğün kendisine baba, bu dört unsurun da ana bulunduğunu belirtmek için söylenmiştir; bir terimden ibarettir.

Bunlara karşılık Yunus,

Benim gibi mücrim kul, bir dahı isteyıbul
Dilimda ilm-i usul dileğim dünya sever

beytiyle (M.S. 523) bilgi sahibi olduktan başka okuduğu bilgilerin, sözgelimi tefsir, hadis gibi ilimlerin "usûl"ünü de bildiğini anlatmakta,

Ayıdın Yunus'a dursun yüzünü toprağı sürsün
Öğüdün kendüye versin okuduğun tutsun demiş

beytiyle (M. 71) ilmi olduğunu, ilmiyle amel etmesi gerektiğini belirtmekte,

Dört kitabın ma'nîsin okudum hâsıl ettim
Aşka gelincek gördüm bir uzun heceyimiş

beytiyle (M. 72) tahsil ettiğini, dört kitabın mânâsına vakıf olduğunu bildirmektedir.

Yunus, Hind-İran, Yunan-Roma mitolojisinden Kur'ân-ı Kerim'deki peygamberlerin kıssalarından, hususiyetlerinden, Uveys, Huseyn b. Mansur, İbrâhim b. Edhem gibi erenlerden, hatta Nasûh, Şeyh-i San'an gibi hikâyelere kahraman kesilenlerden, sûfî menkıbelerinden, Leylâ-Mecnun, Ferhad-Şirin ve Husrev gibi İslami klasik edebiyata geçmiş âşıklardan bahseder; şiirlerinin çoğu heceyle olmakla beraber aruzla yazdığı şiirlerde de vezni, devrine göre pek güzel kullanır, halk diline, fazlasıyla ehemmiyet vermekle beraber Arapça, Farsça sözleri, terkipleri de kusursuz dile getirir; Kur'ân-ı Kerim'den

Rahimdürür senin adın rahimliğin bize dedin
Mürşidlerin muştuladı "Lâ teknatû" hitab nedir

(F. 160-161; M. 58)

Gelmeden dedin hakıma kem deyü
Doğmadan dedin "Asâ Âdem" deyü

(F. 413, M. 150)

beyitlerinde olduğu gibi ayetlerden lafzi iktibaslarda bulunur (XXXIX, 59; LXXIV. 31 ve XX. 121); fakat bununla da kalmaz,

Ruhumdan kimsene haber veremez

Emrdir kaadirliği verir harekât

(F. 123; M. 44)

*

Ben bir kitap okudum kalem onu yazmadı
Mürekkep eyleyeydim yetmeye yedi deniz

(F. 192; M. 70)

*

Âlet ü harekât cümlesi senden
Anıncün işine kimse kırılmaz

(M. s. 165)

*

Kanda sultan konarsa ol mülkü virân eyler
Sen virân olmayınca imârat mi olasın

(Yeni yaz.)

*

Emanettir sakıngıl aşk haberini zinhâr
Oturup değme yerde söyleme aşk haberin

(F. s. 311-312; M. 113)

gibi beyitlerde de âyetlerden manevi iktibaslar yapar (XVII. 85, XXX, 27, XVIII, 39, XXVII, 34, IV. 58). Ayrıca Yunus, Sa'dî-i Şîrâzî'nin,

Ez can birun neyâmede cânânet ârzûst
Zünnâr nâ boride vu imânet ârzüst

beytiyle başlayan gazelini de

Sen canından geçmeden cânan arzâ kılarsın
Belden zünnar kesmeden îman arzû kılarsın

matlalı bir şiirle nazmen terceme etmiştir (F. 314-315; M. s. 114). Mevlânâ'nın tesiriyle "Mesnevî"den, "Divân-ı Kebir"den terceme diyebileceğimiz beyitleri, şiirleri bulunduğunu da burada kaydedip uzunca süren bu bahsi bitirelim (Bu hususta Yunus Emre ve Tasavvuf'a bakınız; s. 90-101).

Yunus'un Dili

Yunus, Farsça'dan Türkçe'ye geçiş devrinin bir şairidir; Osmanlıca dediğimiz "üç dilden mürekkep lisan" henüz tam olarak kurulmamıştır. Bu bakımdan Sultan Veled'de olduğu gibi Yunus'ta da Türkçe, Arapça, Farsça sözler yerine göre, hatta bazı kere vezin yüzünden üç dilde de kullanılmıştır. Sözgelimi "Allah-Tanrı ve Çalap, cennet-uçmak, cehennem-tamu, aşk-sevgi, günah-suç ve cürüm, günahkâr, mücrim-yazıklı, eksikli, kâr-assı, mest-esrik, şarap-süci, şirk-ikilik, Azrail-Canalıcı" sözlerini onda kolayca ve kucak kucağa bulur ve bu örnekleri sahifelerce çoğaltabiliriz. Aruzla yazılmış şiirleri olduğu gibi, onlardan daha, hem de pek çok olmak üzere heceyle yazılmış şiirleri de vardır. Ancak onda bilhassa dikkat edilecek şey şudur:

Sultan Veled'de heceyle yazılmış bir şiire rastlayamıyoruz. Yunus'unsa heceleri, arûza nispetle pek çok. Bunu, ancak şu suretle izah edebiliriz:

Sultan Veled, merkezdedir; vakıf sağlanmış, Mevlânâ âşıklarına bir merkez kurulmuştur. O, büyüklere, hatta bazısı müveşşah olarak methiyeler bile yazmaktadır. Halka yayılan Mevlevilik, yavaş yavaş merkezlere geçecek, kurulmuş Mevlevi köyleri yavaş yavaş ancak arşiv kayıtlarında kalacaktır (Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik'e bakınız). Yunus'sa köyleri gezmekte, halkı kucaklamakta, halka halk diliyle hitap etmektedir; bu bakımdan da onda Hind-İran, Yunan-Roma mitolojisi, skolastik bilgi telakkiyleri, bu arada Arapça ve Farsça, Anadolu'nun dağlarıyla, belleriyle, tabiatıyla ve Türkçe'yle haşir-neşir olmakta, yerli unsur ve Türkçe, öbürlerini temsil eylemektedir ve Yunus,

Ben Ay'ımı yerde gördüm, ne isterim gökyüzünde
Benim yüzüm yerde gerek, bana rahmet yerden yağar

demektedir ve gene Yunus, bu yüzden Anadolu'da kurulacak dini-tasavvufi ve lâ-dini Türk halk edebiyatının tükenmez, bulunmaz coşkun ve tek kaynağı olmaktadır.

Yunuslar ve Yunus Emre'nin Yolunda Gidenler

Âdettir, bir büyüğün yetiştiği andan itibaren, onu büyük tanıyanlar, çocuklarına onun adını verirler ve bu, o kişinin büyüklüğüne gölge düşmedikçe sürer gider. O büyük, şairse, şairler onun mahlasını almakla hem ona hürmet göstermiş olurlar, hem onun adından faydalanırlar, onun kemaline ulaşmaya çalışırlar; din bakımından da ululuğu varsa, manevi feyzinden feyiz umarlar. Ancak şairlerin aynı mahlası almaları, asıl büyük olan şairin, sonradan divanını yazanları pek büyük bir yanlışa sevk eder. Dile, edaya dikkat etmeyen, şüpheyi nefyeden müstensih, divan tam olsun, öbür divanlardan daha mükemmel bir divan meydana gelsin gayretiyle, aynı mahlası taşıyan şiirlerin hepsini, nerde bulursa alır, divanı aklınca tekmil eder. Bu bakımdan divanların, tarih bakımından en eskilerine dikkat etmekle beraber dil hususiyetlerine, edaya da dikkat etmek, bu hususta azami titizliği göstermek, bugünün eleştiricisinin en büyük bir borcudur.

Yunus'un muahhar divanlarında,

Kimi Tapdık, kimi Yunus her birisi derya deniz
Yunus'a da bu cur'adan zerrece sunuldu yine

beytiyle biten şiir, apaçık anlaşılıyor ki bir başka Yunus'undur.

Aşkın fırtınası aştı başımdan
Yeşil donlu Emir Sultan merhaba

beytiyle başlayan ve Yunus mahrasını taşıyan şiir de bizim Yunus'un olamaz; çünkü Yunus Emre, önceden de arz ettiğimiz gibi 720'de (1320) vefat etmiştir. Emir Sultan'ın vefatıysa 833 Hicridir (1429-

1430). Hiç şüphe yok ki bu Yunus, gene muahhar divanlarda “Emir Sultan türbesinde” redifini tekrarlayan, Emir Sultan’ın türbesini öven Yunus’tur ve pek kuvvetli bir ihtimalle Bursa’da yatan merkadinin, Niyâzi-i Mısrî tarafından keşfedildiği uydurulan Yunus’tur. Yunus’un,

Yeryüzünü gezer idim uğradım milketler yatur
Kimi ulu kimi kiçi key kuşağı berkler yatur

matlalı şiirine bir nazire yazan ve son beytinde

Yunus sen de ölürsün kara yere girersin
Mürşitlerin ulusu ol Emir Sultan yatur

diye Emir Sultan’ı anan Yunus da bu Yunus’tur.

Ben dervişim diyene bir ün idesim gelür
Seğirdüben sesine varup yetesim gelür

beytiyle başlayan ve

Derviş Yunus bu sözü eğri büğrü söyleme
Seni sigâya çeker bir Molla Kasım gelür

beytiyle biten şiir de Kasım adlı birisinin, Yunus’un

İşbu vücud şehrine hem dem giresim gelür
İçindeki sultanın yüzün göresim gelür

matlalı şiirine naziredir; eski yazmaların hiçbirinde bulunmayan bu şiir de Yunus’un sanılmış ve buna dair bir efsane de uydurulmuştur (Yunus Emre ve Tasavvuf adlı eserimize bk. s. 60).

Yunus Emre’nin en eski ve doğru divanı olan Fatih nüshasında “Risâlet’ün-Nushiyye”den başka 203 şiir var. Bunların yirmi altısında Yunus, kendisine “tamamıyla yok yoksul” anlamına “Miskin” vasfını vermekte; altı şiirde “Emre”, birinde “Âşık” sözünü adına eklemekte; öbür şiirlerinde kendisini sadece “Yunus” diye anıyor. O divanda bulunmayan, fakat dil ve eda bakımından onun olduğunda şüphe etmediğimiz 100 şiirin on birinde, gene adına “Miskin” vasfını ekliyor; on şiirde, “Emre”, bir şiirdeyse “Tapduk Yunus” mahlası var; divandaki bir şiirde kendisini “Tapduklu Yunus” diye anmakta. Bu bakımdan “Derviş Yunus, Âşık Yunus” mahlasını taşıyan şiirleri hemen Yunus’un saymamak, onları dil ve eda bakımından incelemek gerektir. Burada, yeni yazmalarda Eşrefoğlu’nun, Himmet Efendi’nin Muhyi’nin şiirlerinin bile, mahlaslar değiştirilerek Yunus adına kaydedildiğini de söyleyelim. Bu da şüphe yok ki bu şiirlerin, Yunus mahlasıyla söylenmesi, duyanların, divanı tamamlamak gayretiyle zapt edip yazmaları neticesidir.

* * *

Yunus yolunda yürüyenlerin en eskisi, onun çağdaşı olan Said Emre’dir. Elimizde on dokuz şiiri bulunan (Yunus Emre ve Tasavvuf, s. 280-294) bu şiirin beş şiiri Yunus’a naziredir (aynı; s. 206-2.07). Bu şairin bir şiirindeki,

Et ü deri büründüm geldim size göründüm
Âdem adın urundum uşde zuhûra geldim

beytinin ilk mısraı.

Ete deriye büründüm
Yunus diye göründüm

şekline kanarak Yunus’a mal edilmiştir. Güya Yunus Mevlânâ’ya, Mesnevi’yi sen mi yazdın diye sormuş; Mevlânâ evet deyince, uzun yazmışsın, ben olsam şöyle derdim demiş ve bu beyti okumuş. 1235’te (1819) vefat eden Köstendilli Şeyh Süleyman’ın “Bahr’ül-Vilâye”sinde de, Mevlânâ’nın, ilahi mertebelerden hangisine vardımsa bir Türkmen kocasının izini önümde buldum, onu bir türlü geçemedim dediği anlatılır; oysa ki Yunus, Mevlânâ’nın ebediyete intikalinde otuz dört yaşında bir gençtir. Sonra bu sözün, Yunus’tan da, Mevlânâ’dan da önce yaşayan Attâr’ın “Tezkiret’ül-Evliyâ”sında Ebû-Said Ebü’l-Hayr tarafından Şeyh Ebü’l-Hasan-ı Harkaanî hakkında söylendiği mukayyettir (Reynold A. Nicholson basımı, Londra-1907 II. s. 202-203), Mevlânâ’nın nazarına mazhariyetle övünen Yunus’un, ona karşı öyle bir söz söylemesine ne edebi müsaittir, ne yaşı.

* * *

Aruzla yazmakla beraber Âşık Paşa’da da Yunus tesirini görüyoruz. İsmail Emre, Şeyhoğlu Satu ve Yunus mahlaslı şairler, dil bakımından Yunus’a en yakın çağlarda yaşayanlar olsa gerek. Bunlardan İsmail Emre’nin, elimizde iki, Şeyhoğlu Satu’nun bir şiiri var. Her üç şiirin de son beyitlerinde Yunus’un adı anılmakta (Yunus Emre ve Tasavvuf; s. 208-209, 347-351).

Miladi XV. yüzyılda Hacı Bayram-ı Veli’nin, bilhassa

Çalabım bir şar yaratmış iki cihan aresinde
Bakıcak didar görünür ol şarın kenâresinde

beytiyle başlayan şiiri, Yunus tesirini açıkça gösterdiği gibi bu şiirin bir beyti de tamamıyla Yunus’un bir şiirindeki beytinden tasarruf edilerek alınmıştır (Risâlet’al-Nushiyye ve Divân; s. 161; XVIII, şiir, 4. beyit). Aynı yüzyılda Hacı Bayram’ın damadı olan ve “Kaadiriyye”den “Eşrefiyye” kolunu kuran, şiirlerinde Eşrefoğlu, Eşrefzade mahlaslarını kullanan Abdullah-ı Rûmî (874 H. 1470) Yunus Emre’nin tam bir muakkıbidir; bazı şiirleri de muahhar Yunus divanlarında Yunus’a atfedilmiş, “Eşrefoğlu” mahlası, “Yunus Emre”ye çevrilerek yazılmıştır. Eşrefoğlu’nun birçok şiiri, Yunus’a naziredir. Tezkirelerde, büyük bir müzisyen ve riyaziyeci olduğu kaydedilen Konyalı Şeyh Vefa’nın (896 H. 1490-1491) elimizde bulunan bir şiiri de Yunus Emre’ye atfedilmiştir.

XVI. yüzyılda, “Halvetiyye”nin “Rûşeniyye” kolundan “Gülşeniyye” şubesini kuran İbrahim-i Gülşenî’nin (940 H. 1533-1534) Yunus’a birçok nazireleri olduğu gibi müritlerinden Usûlî’nin (945 H. 1538-1539) heceyle yazdığı şiirlerinde de Yunus edası görünmektedir. Niyâzî-i Mısrî’nin şeyhi Ümmî Sinan (959 H. 1551), hem Yunus Emre’nin, hem Yunus mahlasını taşıyan öbür Yunus’ların tesiri altında kalmıştır. Aynı çağda yaşayan Sinan Ümmî’de de (958 H. 1551) Yunus tesirini görüyoruz; fakat bu yüzyılda Yunus’u, birçok şiirinde adeta temsil eden, Nizâmoğlu Seyyid Seyfullah’tır (1010 H. 1610).

XVII. yüzyılda “Celvetiyye” tarikatını kuran Hüdâyî Aziz Mahmud (1034 H. 1624-1625), Halvetiyye’nin “Şemsiyye” şubesi ulularından Abdül-Ahad Nûrî (1060 H. 1650) ondan bir yıl sonra vefat eden Nakşî-i Akkirmânî, Bayrâmiyye’den “Himmetiyye” kolunu kuran Himmet (1095 H. 1684) de heceyle yazdıkları şiirlerde Yunus’un edasına uymuşlar, onun tesiri altında kalmışlar, bilhassa Himmet’in bazı şiirleri, yeni yazmalarda Yunus adına kaydedilmiştir. Fakat Seyyid Seyfullah’tan sonra Yunus’un tesiri altında kalan onu mümkün olduğu kadar temsil edebilen, ona nazireler yazan şair, şüphe yok ki Mısrî

Niyâzî'dir (1105 H. 1694). Bu coşkun ve cezbeli şair,

Niyâzî'nin dilinden Yunus'durur söyleyen
Herkese bir can gerek Yunus'durur can bana

diyecek kadar Yunus'a bağlıdır; onun "şathiye"sini de şerhetmiştir.

XVII. yüzyılda da Yunus tesiri devam etmiştir. Celvetiyye'den Bursalı İsmail Hakkı (1138 H. 1725), Tefsir'inde bile Yunus'tan bahseder; Aşıkpaşazade'nin Yunus'a nazire olarak yazdığı bir şathiyeyi, ayrıca Yunus'a aidiyeti çok şüpheli bir şiiri de Yunus'un sanarak şerhetmiştir. Bu yüzyılda yaşayan Gülşenî Muhyî (1024 H. 1615), Gülşeniyyede şube kurucusu ve ikinci pîr tanınan Sezâî (1151 H. 1738-1739) de Yunus'a nazireler yazanlardandır.

Zühdî–tasavvufî edebiyattaki bu tesir, zümre edebiyatlarından Alevi-Bektaşi ve Melâmî–Hamzavî halk edebiyatında daha barizdir. Hatta divan edebiyatında, aruz hâkim olduğu halde, mesela Ahmedî (815 H. 1412-1413) iki şiirinde, Yunus'un "Gelsün" ve "Bana seni gerek seni" rediflerini alarak onun tesirini aksettirmiştir. Klasik Türk Musikisi'nde de birçok üstad bestekârlar, hatta Hammamî İsmail Dede (1262 H. 1846), Yunus'un yahut onun diye diğer Yunusların şiirlerini, ilahi tarzında bestelemişlerdir. ("Yunus Emre ve Tasavvuf" adlı eserimizde ve "Türk Dili Mecmuası"nda, "Halk edebiyatında, zümre edebiyatları, Yunus Emre, Hacı Bayram-ı Veli, Kaygusuz Abdal, Seyyid Seyfullah, Pir Sultan Abdal" adlı yazılarımıza bk. s. 204, 251; T.D.M. Halk Edebiyatı özel sayısı; Aralık-1968; s. 357-423).

Burada, bu yakınlarda Yunus Emre hakkında yayınlanan kitaplardaki şiirler arasında, Yunus'un olmayan başka Yunus'lara ait olan şiirlerin de yer aldığını, musammat tarzındaki şiirlerin, bazı müellifler tarafından dörtlüklere bölündüğünü de söyleyelim. Ama belki de, öyle de oluyor; halk bu şiirleri, değil mi ki Yunus'un demiş, Yunus'undur diyebilirler; bu söze karşı söylenecek söz, elbette yoktur; zaten biz de bu hususta, yapınca olur diyebileceğiz!

* * *

Canlı bir yapı olan dil, çağlara göre değişiyor. Evvelce "oldı, buldı", lehçeye göre "kangı, hansı" gibi sözler, bugün hem zamanın akışı, hem söyleyen toplumun lehçesi bakımından "oldu, buldu", "hangi" olmuş. Fuzûli'yi bile bizim lehçemize, çağımızın konuşma tarzına göre okuyoruz. İlim yaparken, aslına ve çağına uymanın gerekli olduğu muhakkak; fakat bunu yapmaya gayret ettik; bu tarzda Yunus'un şiirlerini verdik, dil bakımından, elimizden geldiği kadar da söz söyledik. Şimdi bu eserle, Yunus'un şiirlerini, mümkün olduğu kadar bugünün nesline, bugünün diliyle, dil özellikleriyle sunmaya gayret ediyoruz.

Sözgelimi, Yunus, zamanının konuşmasına göre "olup, olarak, gelip, gelerek, gelince, olunca, koyun, deyiniz, o, şu, onlar, bunlar" yerine "oluben-olubanı, geliben-gelibeni, gelincek, geliceğiz, olıcak, kon, deniz, ol, şol, olar, bular", "çekeyim, olayım" yerine çok defa "çekeyin, olayın", "benim, fârığım" yerine "benvenin-benvenim, fârığven" diyor. "Nerde, nerdeki", Yunus'ta "kanda, kandağı" oluyor. Daimilik anlamını da veren istikbal sigası, "kalısar, olısar"; gereklilik bildiren, istikbal sigasıyla da kullanılabilen "olmalı, olması gerek" gibi iltizamı sigalar, "geliserem, olası" tarzında ifade ediliyor, Hatta "olsaydı, yoksa" yerine "olurmısa-yoğımıssa" sözlerini görüyoruz. "K" harfleri, "bahaduram"da olduğu gibi "H" harfiyle söyleniyor.

Bir de Yunus, bilhassa aruzla yazdığı zaman, imaleler müstesna, vezin yüzünden bazı sözlerde tasarruflarda bulunuyor. "Aşağı, aşağılık, aşağılıkla" yerine "aşak, aşaklıkla", "gaafil" yerine "gafil", "tâatın, faide, kaide, doğruluk, bâkıy, ışık, âşık, sâate" sözleri, vezin zoruyla "taâtın, fayda" yahut "fayide, doğurluk, bakıy, aşık, saâte", "kime" sözü yerine ve vezne göre "kimsene, kimesne", hatta "nesne", "nese"

oluveriyor.

Biz bu özelliklerde, vezne, anlama dokunmamak şartıyla bugünün konuşma tarzına uymayı gerekli bulduk, fakat dokunamadıklarımızı da olduğu gibi bıraktık. Bunları belirttikten sonra Yunus'ta geçen kelime ve terkipleri, anlamlarıyla okuyucularımıza sunduk.

* * *

Yunus Emre'nin bütün şiirlerini ihtiva eden bu esere, İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi'ne mülhak Fatih Kitapları arasında 3889 No. da kayıtlı Divan esas ittihaz edilmiştir. Bunlardan başka ve Fatih nüshasında bulunmayan şiirlerin yazıldıkları divan ve mecmuaları şu kısaltmalarla gösterdik:

R. Y. – Râif Yelkenci'de bulunan XIV.-XV. yüzyıla ait Divan.

Prof. R. – XIV. yüzyıla ait ve müteveffa Prof.H. Ritter'de bulunan Mecmua.

R. Y. Mec. – Raif Yelkenci'de bulunan aynı yüzyıla ait Mecmua

N. O. – Nûruosmani Kütüphanesi'nde Hicri 940'ta tertiplenmiş Mecmua, No. 4904

Y. Ef. – Hicri 1111 temellük kaydını ihtiva eden ve Hicri X. yüzyıla ait olduğu anlaşılan, Süleymaniye'ye mülhak Yahya Efendi nüshası, No. 348.

M. M. – Murat Molla'da bulunan ve yeni yazmalarda mevcut olan, bizce Yunus'a aidiyeti şüphe götürmeyen şiirler.

Hasılı Yunus Emre, edebiyatımızda, bir yandan halka halk diliyle hitap edişi, insani görüşü, beşeri duyuşu, insanı ve insanlığı kucaklayışı bakımından, bir yandan buluşlarındaki, duyuşlarındaki, tek sözle sanatındaki eşsizliği bakımından yüzyıllar boyunca hüküm sürmüş, adını unutturmamış, bugünse, büsbütün benimsenmiş, gerçek ve tek şairimizdir dersek, mübalağa etmiş olmayız. Önsözümüze, O'nun hayattan, yeryüzünden ayrılmayışını belirten ve hiçbir şairimizde rastlanmayan şu beytiyle son verecek, okuyucuyu aziz şairimizle baş başa, söz söze, öz öze bırakacağız:

Ben Ay'ımı yerde gördüm, ne isterim gökyüzünde?
Benim yüzüm yerde gerek, bana rahmet yerden yağar.

18.1.1971

Abdülbâki GÖLPINARLI

RİSÂLET'ÜN NUSHİYYE

(fâilâtûn fâilâtûn fâilûn)

Pâdişâhın kudreti gör n'eyledi
Od u sû toprâğ u yele söyledi
Bismillah deyip getirdi toprağı
Ol arâda hâzır oldu ol dağı
Toprağ ile sûyu bûnyâd eyledi
Âna Âdem demeği âd eyledi
Yel gelip ardınca dağıttı anı
Andan oldu cism-i Âdem bil bunu
Od dahı geldî vü kızdırdı anı
Çünki kızdı cisme ulaştı canı
Sûrete girmeğe can fermân olur
Pâdişah emrî anâ fermân olur
Sûreti can girdi pûr nûr eyledi
Sûret dâhı cânı mesrûr eyledi
Hamd û şekr etti dedi ey Zû'l-celâl
Bin benim bîğî yaratsan ne muhâl
Toprağ ile bile geldi dört sıfat
Sabr u iyi hû tevekkül mekrütmet
Suyıla geldî bile dört dürlü hâl
Ol sefâdur hem sehâ lûtf u visâl
Yel ile geldi bile bil dört heves
Oldurur kizb û riyâ tizlik nefes
Od ile geldi bile dört dürlü ded
Şehvet û kibr û tama' birle hased
Cân ile geldi bile uş dört hısâl
İzzet û vahdet hayâ adâb-ı hâl

Akıl, pâdişâhın kadimliği pertevindendir; akıl dahı üç dürlüdür: Biri Akl-ı maâş'dır; dünya tertiplerin bildirir; biri de Akl-ı Maâd'dır, âhıret ahvâlin bildirir; biri de Akl-ı Kûllî'dir; Allâhu tâlâ ma'rifetin bildirir. Îman, pâdşâhın hidâyeti nûrundandır; îman da üç dürlüdür: Biri ilm'ûl-Yakıyn'dir ve biri Ayn'ül-Yakıyn'dir ve biri Hakk'ul-Yakıyn'dir. Ammâ ol îma'n ki ilm'ül-Yakıyn'dir, akılda yerlidir ve ol iman ki Ayn'ül-Yakıyn'dir, gönülde yerlidir ve ol îman ki Hakk'ul-Yakıyn'dir, canda yerlidir. Can ile olan îman canla bile gider. Uçmak pâdşâhın fazlı pertevindendir; tamu pâdşâhın adlı pertevindendir. Toprak, pâdşâhın nûru pertevindendir; Su, pâdşâhın hayatı pertevindendir. Yel pâdşâhın heybeli pertevindendir. Od, pâdşâhın hışmı pertevindendir. Toprak ile su uçmakta yerlidir, od ile yol tamuda yerlidir. Od ile ve yel ile gelen dokuz kişidir ki bunlar, binbaşlarıdır; biner erleri vardır, kime gelseler kendi makamına iletmek yarağında olurlar. Toprakla, suyla gelen on üç kişidir; bunlar dahı binbaşlarıdır; biner erleri vardır, kime gelseler uçmağa dartarlar. Can ile gelen dahi dört kişidir, bunlar canla geldi, canla gider.

Bunların dahı biner erleri vardır. Bunlarınla olanlar dîdâra müstağrak olasılardır. Toprakla, suyla gelen, uçmakta olasılardır, odla, yelle gelen, tamuda kalasılardır, canla bile gelen Hazretde müstağraktır. İmdi bilgil ki hangi yoldansın; hangisinin sözün tutarsan, onun bölüğündensin; Vallâhu a’lem.

(mefâîlûn mefâîlûn feûlûn

Gel imdî dinle sözü şerh edeyın
Biri bîrin onu sana diyeyim
Cü sâhın hikmeti akdemden îdi
Bu birkaç söze şerh Âdem'den îdi
Bu muhtasar cihan îki cihanca
Dügeli bâkar îsen yüz bin anca
Azim cihandürür gönül cihânı
Senî izler isen bûlâsın ânı
Haber verîserem nefsin elinden
Ümîdin vâr ise gîdesin andan
İkî sutlandurur sâna hâvâle
Diler her bîrisî kim mülki âla
Birî rahmânidir can hazretinden
Birî şeytânidir garez yatından
Gör imdî kim seni kîme taparsın
Kime kapu açar kime yaparsın
On üç bin erdûrûr rahmâni leşker
Zebunsuz kimselerdir key erenler
Dokuz bindir bu nefsin haşerâtı
Müdâm eyerlidir bunlârın âtı
Nişanları bu kim yüzleri kara
Bu nifrîn-ü şikâyet kanda vâra
Sakıngıl kim bulardan olmayâsın
Ki nefs dîvânına yâzılmayâsın
Ke nefsin dîleğin can besler îsen
Yerin nur can sözünü esler îsen
Tekebbür nefsdir sultânı bilmez
Çerîsinde iyi dirlik dirilmez
Key ârı can gerek şeh hazretinde
Irılmâdan dura sultan katında
Kadîmden nefsdir sultâna âsî
Bir urgandır heman ânın behâsı
Bu nefs oğlanları dokkuz kişidir
Nifâk u şirk anların işîdir
Ulû oğlu tama' iyi iş itmez
Cihan mülkü onun olursa yetmez

Bin er donlu durarlar kapısında
Esîr etmiş cihânı tapısında
Sever dünyâyı çün oldur imânı
Susuzdur dünyaya konmaz revânı
Neyi sever isen îmânın oldur
Nice sevmeyesin sultânın oldur
Sevindir bil senî senden ileden
Ne sever isen ol yânâya yeden
Ki sevdiğinden öte menzilin yok
Asıl ma'nî budur söz kelecî çok
Bu yolda da'vi sığmaz ma'nî gerek
Neyî kim sever îsen ânı gerek
Buçuk gün durmayan aklın katında
Ne lâyık ola şâhın hazretinde
Görem bir şahs gelir benzi sararmış
Tutulmuş dili aklı yâvı varmış
Gelip aklın önünde tâpı kıldı
Hak'a şükreyledi çün ânı buldı
Eğer sen akl isen gel beni gör der
Timâr eyle benim derdîme er der
Ayıtmâdın göreyim bir gün ânı
Ne sordun kimseye ol kimse kanı
Tama' kervânı île yoldan azdım
Sanâ geldim çün ögüm sende sezdim
Bunâlıp sâna geldim hâlimi bil
Mededin vâr ise gözüm yaşın sil
Tama' hapsına düştüm çıkamâzım
Katı berktir dıvârı yıkamâzım
Key erenlerdûrür zındânı bekler
Bahâdırlar demir yürekli erler
Bin er donlûdurur tama' çerîsi
Mûbârizdir bahâdır her birisi
Ele gireni zındâna vururlar
Ayâğınâ da demir buyururlar
Suâl ettim bulâra ne kişîsiz
Ulûnuz kimdürür kimin eşisiz
Dediler kamusu nefs kullarıdır
Kamâsunun tama' ulûlarıdır
Tama'–dârın yeri tâmuda olur

Kaçan tâmud’ olan âşûde olur
Yolum ald benim aldâdı tuttu
Bugün yârın ile ömrüm tüketti
Akıl ânın sözün çünkim işitti
Tefekkür eyleyip kendiye gitti
Çü gene geldi akl öğütler ânı
Bize gelenlerin kurtuldu cânı
Bize geldin ise endîşe yeme
Ne kılam deyibeni gussa yeme
Kanâat fakr ile pes gele şimdi
Bakadur düşmene gör nide şimdi
Çağırdı muştucu geldi kanâat
Harir donlar geyer biner kurağ’ at
Alemleri yeşil bulundu çıktı
Kimesne eslemez yavlak ınıktı
Çavuşlar yöğşirir sağdâ vu solda
Gırîv u zemzemedir değme yolda
Anı gördü kaçar nefs haşerâtı
Görimdi nîtedir hâlık sıfâtı
Sınıktı cümlesi gerü kayıkmaz
Döker oğlun kızın ardına bakmaz
Bunaldı cümlesi durmâdı kaçar
Kılıç lâzım değil iş oldu nâçar
Kılıçlar kanlıdır erleri gaazî
Uçar kuşlar gibi atları tâzî
Tama’dan kurtarırlar il ü şehri
Sıdılar leşkerin cebrî vü kahrî
İderler hây u hû nifrîn ü efgan
Muhâldir kimse ondan kurtarâ can
Sıyıp çerisin iline akarlar
Kovup oğlun kızın şehri yakarlar
Gazâden geldi şeh tahtın’ oturdu
Sipâhîler kamû tâpûya durdu
Kamu şehr ü kamu il râhat oldu
Nereye vârsan pür ni’met oldu
Görünmez oldu ol kızlığı u âfet
Matırbaz(lar) olurlar cümlesi mat
Harifler cümlesî tââta meşgul
Oluptur cümlesi sultânına kul

Oturur cümlesi han meclisinde
Ferâlar u kadehler ellerinde
Ferâgat oldu bunlar hoş geçerler
Sürer sâkıy şarab dün - gün içerler
Ferah oldu bular kayguları yok
Eginleri bütün karınları tok
Nidem dîmek ırâğ oldu bulardan
Ki ömr ü rızka oldurur payandan
Çü mihman-dâr kendüs' oldu sultan
Ha döşer durmadan hân üstüne hân
Nice senin gibîler yedi doydu
Bikirdürür dahı hiç eskimedi
Yenir durmaz velî zerre gedilmez
Nereden geldiğini kimse bilmez
Erenlerdir bu dirliğe erenler
Yüzün ma'şûkanın mutlak görenler
Hakıykat bunlar ölmezler kalırlar
Ki her dem yeniden kısmet alırlar
Yunus cümle sözün senin ferîde
Üç söz senindürûr ol sen işîde
Nice sözün varısa sâna söyle
Has u âm gönlünü şey' lillâh eyle
Ki zirâ cümle iş ulûlarındır
Temennâ eylgil yol bûlarındır

Destân-ı Kanâat

Eğer dinler îsen haber vereyin
Akıl câsûsu nedir göstereyin
Kanâat geld’ oturdu tahtı aldı
Harâmîler heman yollarda kaldı
Dururlar dağ başında yol ururlar
Komazlar yolcuyu yolda dururlar
Akıl der câsusa yort imdi gerü
Kanâata haber benden değirü
De otursun ki tâc ü taht anundur
İlâhî devlet île baht onundur
Nice dûra harâmî dağ başında
Girer bir gün ele yol savaşında
Geberdirler ana bulurlar ânı
Ana ûyan imansız vîde cânı
Özünden gayrı kimseyi beğenmez
Yüce yerde durur âşâğa inmez
Nice tahta binenler yîde düştü
Nice benim diyene sînek üştü
Sana uğratma kibrin endişesin
Uyarsan kibre ıraga düşesin
Irak düşenlerin îmânı yoktur
Ki zîrâ sûretinde cânı yoktur
Gerek canlı kişi cânın sakına
Ki taksîr etmeye kendi hakına
Tekebbür eyleme kim sevrikesin
Sevrikmişler yoluna bîrikesin
Kapu gözet kapu ko dip gözetme
Ki devlet kapudâdır koma gitme
Dilersen devleti kapuda durgıl
Umarsan hil’ati tapuda durgıl
Beğenme gel seni ayrık düşesın
Kalup dermande ucb ile kalasın
Tekebbür sözü her nereye vâra
İşîden la’net okur ol habere

(B. 100) Sakıngıl olmagıl kibr île yoldaş

Kibir kandayısa ânınla savaş

Kogıl kibri vefâ sâna ne kıla
Vay ol gün kim suret nakşı yıkıla
Suret yıkılmadan kibri yıkagör
Bu düşvarlık makaamından çıkagör
Dene kibr ıssını hiç râhatı yok
Nereye vârırısa zahmeti çok
Hak'a giden yolu gönlü içinde
Göremez ol anı yaddır ilinde
Unat gör Hak yolu gönlünde sırdır
Bu cümle hâslar gönülde birdir
Şular kim ol gönülden daşra kala
Nasîbin aldım ayrık ne âla
Gönül eri bilir gönül haberin
Kamu gönüllerin içinde vârın
Dırîgaa cümle ömrün hayfa vardı
Tekebbürlük seni yoldan ayırdı
Tekebbür nedir ona uyasın sen
Ümîdin yok mu Hakk'ı duyasın sen
Hemişe bâkıban seni görürsün
Görüp kend' özünü magrûr olursun
Nice durmak bu hâm endîşelerde
Ölürsün tövbesiz bû bîşelerde
Tekebbür kîşinin faidesi yok
Komazsa kibri düşman olısar çok
Hüner gözle hüner ere eresin
Er île vârasın dostu göresin
Tekebbür kişiler ere eremez
Özünün düşmenîdürür göremez
Çü sensin düşmenin dostun kim ola
Ki yâvuz hûdurur sânâ havâle
Nerede sığınâsın sen bu huyla
Gönülde dirliğinden ne yuyûla
Niçe bu dirliğe yoldâş olâsın
Niçe gelip ilerü bâş olasın
Bu hâl île kılınç yok hiç arâda
Aceb sâna kılıncın kim yarâda
Gerek sen bîlesin düşmen kim îse
Senin devletine pişman kim îse
Uyânılık değil yoldâ gafıllık

Uzatmâ ko sağıncı bunca yıllık
Dırigaa kibr işin yavlak gözettin
Gönüllerden senî sen daşra attın
Gerî git etmedin gönül bazârın
Can île dinlemedin dost haberin
Niçe bir nîce bir dünyâ eşinde
Ki bir dem olmadın dünyâ işinde
Koya dünyâyı kovma yetemezsin
Ecel bağlâdı yolu ütemezsin
Bu beş günlük ömrü bû harca yetmez
Sağır mı kulağın niçün işitmez
Kibir geldi seni bûlattı gitti
Ecel âtı seğirdir geldi yetti
Dırîgaa sen seni hiç bîlemedin
Nasıl kulsun ki kulluk kılamâdın
Eğer sen kul isen pes kanı bâkin
Niçe bir nîçe(ye) senin dileğin
Ne ussun var ne had bellü delîsin
Ne bundâ dîri ne sinde ölüsûn
Bu hâl île kalursan bîçaresin
İçin şirk ile dolmuş şûr u sersin
Gûmânın yogımıssa inanaydın
Bu gaflet uykusundan ûyanaydın
Niçe kibr û hevâ uşâda seni
Ölüm evreni bir gün yûda seni
Hevâ-yı kibr ile ne bâşarâsın
Ecel elî uzun kanda varâsın
Takaazâsı zamanın bir gün îre
Ecel hırmenlerîni yele vîre
Yetişmeden sana va’de gözün aç
Hevâ vû kibr yolundan beri kaç
Beş on gün ömr içün girü kayıkma
Bu fânî dünyanın nakşına bakma
Senin bîgi bini aldadı dünye
İnanmaz göre kimi tuttu binye
Key çâpük oynagıl ütulmayâsın
Hevâya kibre sen tûtulmayâsın
Katı tuttun ko kibri elden öndin
İşitmedin tevâzu’ ne didüğin

Tekebbürler yeri Siccin içinde
Anun'çün k'olmadılar dîn içinde
Ki din tûtanların Siccin nesîdir
Ye kibr û kîn olıcak din nesîdir
İnanmazsan banâ hâlin göresin
Çû ömrü kibr ile yele veresin
Yürü imdi meded iste akıldan
Esîr olmuş kişisin niçe yıldan
Akıl adl ıssı bir ulu kişîdir
Meded etmek sana anın işîdir
Bu yükten seni ol kurtârısar bil
Saâdet yoldaşın oldu ay u yıl
Gelir akl önüne şermende olmuş
Ki kaygu yaşıyıla gözü dolmuş
Selâm vermekliğe ögin deremez
Oda köze düşüp yolun göremez
Delim geçti zaman derdi yerinde
Geçirdi ömrünü nefs bâzarında
İşit imdi ne der gör akl âna
Ki alçaklık eder derdine devâ
Sözü düketmedi alçaklık erdi
Kibir gördü anı tez gerü döndü
Kılıç tartıp gelir yer alçağından
Kibir gördü anı kaçtı dağından
Dag u yazı kamu gulgule doldu
Kime cennet kime Arasat oldu
Çü alçaklık erişti kibr erine
Bakadur bir kişiyi bin görüne
Tekebbür asıdır îşe sataştı
Tutup dağ başını kışa sataştı
Gör alçaklığı aktı ırmak oldu
Aka aka denize varmak oldu
Ne denlû kuvveti olursa pınar
Eremez denize ol yere siner
Akup su alçağa suya katılır
Su suya erdi denize yitilür
Denize değin ırmağ idi âdın
Ko andan ötesin denize daldın
Deniz olanlara cevher muhâl mi

Sadefler doludürür zer muhâl mi
Ki her bir rnevcde bir kân bulasın
Dûr û yâkut ile mercan bulasın
Budur sermâye ol bahre dalana
Arı dirlik gerek gevher bulana
Çü yüz bin çâpûki alçaklık uttu
Mecâlsiz berr ü bahri cümle tuttu
Ger alçak vârasın meydan senindir
Cevâhir sende biter kân senindir
Aşaklıktır yer ü göğü götüren
Yedi kat yîrden âşâğa duran
Aşaklık üzre durur yer ile gök
Öğersen cümleden alçaklığı öğ
Aşak varan kişi devlet iletti
Ana kim yetiser uzâdı gitti
Aşaklık âlemin bûnyadı oldu
Ki her ne var ise ana düzüldü
Kibir aldı eri görünmez oldu
Dahı yüksek yere binemez oldu
Aşaklıkla kanâat hoş yar oldu
Ne ister isen anlarda var oldu
Çü ma'mûr oldu şehr ile vilâyet
Şad oldu dostumuz düşmanımız mat
Akıl dapa casus haber iletti
Gör alçaklığı gerü neler etti
Ne assı eyledi gör ahı kibrî
Diri kalmadı bin arada bîri
İşitti akl anı katı sevindi
Beşâret eyledi tez tahta bindi
Şükür kıldı Hak'a ol devlet ıssı
İrürdi devlete aklı bilisi
Eğer devlet gerekse akla danış
Mürebbîsiz ileri varmaya iş
Bilini gel unut sen uslu isen
Saâdet gösterene hûlu isen
Yunus alçaklığı yavlak beğendin
Kıyâs et sen seni ne kadar indin
Farîzadır sana sen seni sakın
Kim ola sencileyin sâna yakın

Has u âm harceye yüz yere bırak
Bunun gayrı haber bu sözden ırak
Hatâdır cümlesini harcı sanma
Sebil ol kamuya bir dem usanma

Dâstân-ı Boşu yâni Gazeb

Gel imdî aydayın boşu haberin
Birin - birin sana gönülde varın
Benim ileyime kim katlanısar
Ki hışmından deniz oda yanısar
Nereye kim varam başlar kesilir
Kime boşar isem olukdem ölür
Kim ola bencileyin câna kıyar
Meğer kim ben olam merdâne kıyar
Yaradılmış bana karşı duramaz
Benimle bir nefes hemden alamaz
Hünerime benim kim birikiser
Yahud acel evîne kim giriser
Felek benim işim başaramaya
Melek benim yolumu varamaya
Gözüme yüz bin er zerre görünmez
Hezâr arslan bana berre görünmez
Boşu derler bana key bahadurım
Düzenlik bozmağa her (dem) kadirım
Nereye kim varam ot bitmez onda
Çü nakd oldu kime derd yetmez anda
İşidenler benim kaçar sözümden
Ki ben de korkarım uş kend' özümden
Sakın bâna uyup sen gaafil olma
Benim sözüm tutup imansız ölme
Dek ayruğa değil benim kılıncım
Beni dahı tutar benim kuluncum
Boşu kimdeyise îmânı gider
İman gerek ise vârını gider
Boşu gelincegiz îman ne olur
Oda düşer yanar yâ can ne olur
Boşu işi heman küfr ü dalâldır
Neûzû billâh ol ayrıksı hâldir
Sakıngıl boşudan ki gizlidir ol
Nerede sezmesen anda vurur yol
Göresin bir kişi sâkin surette
Ne bilir kimse ânı ne sıfatta

Boynunda taylasan eline âsa
Çöpü depretmeye yer şöyle bâsa
(B. 200) Göresin ansızın yol çıkagelir
Üzüp tesbih imâme yıkagelir
Uşattı asayı koptu dırâka
Yüzü kalmâdı hiç kimseye bâka
Suâl ettim sûfî bû nice hâldir
Senin gibi kişîden bû muhâldir
Özür gösterdi kim ben bir kişîyim
Fâlan derler banâ fülan eşîyim
Bilirim ânı iyü âdı yoktur
Ki şerde hiç ahin irşâdı yoktur
Benim gibi kişiye izzet etmez
Cevap verir banâ öğüt işitmez
Asâna urdum (u) yakamı duttu
Banâ karşu durur Hakk'ı unuttu
N'ideyim boşu tutup almış ânı
Ki mahkûm eylemiş boşu divânı
Özünû izlemez ayrığı sınar
Ki doğru kim varısa anı kınar
Sakın hâzırdurur dâim boşûdan
Ki dost esrik idik boşu unûdan
Kişi kim ma'şukaya esrimeye
Dalâlet almış ânı ne demeye
Arı dirlik gerek dost ileyinde
Buguz boşu n'olur ma'şuk yolunda
Kaçan dost gele deyi hâzır olgıl
Sarâyını düzetgil hâzır olgıl
Olup hod-bin oturma döşeğinde
Mûdamî kaaim olgıl eşiğinde
Gafil olma evûne oğrı gele
Katı uyur isen dıvârı dele
Ev ıssı uykuda oğrı kıvanur
Tutar ta'cil işin ûyâna sanur
Nice geldi ise uyanmadı ol
Bilür bellü ki kolayıncadır yol
Ki her kim geldise bildüğün işler
Kimi yıylar u kimi anda kışlar
Ev ısız olıcak oğrı kekince

Girer çıkar bakınmaz kolayınca
Evini kandayidin oğrı aldı
Yer içer oturur ev onun oldı
Olursun daşra sen ol îçerü hoş
Yakındır iş ucu uş göresin uş
Bu ne hâldir sana zulmet içinde
Niçe uyuyasın gaflet içinde
Geçirdin ömrünü sen boşu ile
Heman zulmetdesin işbu huy ile
Eğer senden boşu gitmeye kala
Azrâil ol damardan cânın ala
Nidiverir sanâ elün yuduğun
Senî unutturur mı okuduğun
Sanır mısın öğüdümü dak içün
Nasîhattır sana cümle Hak içûn
Dışın seccâde vu tesbîh u destâr
İçin murdâr u can belinde zûnnâr
Bu vech ile nicesi olısar hâl
Ki hiç eyü amal yok doludur kaal
Geçirmez seni daşrağı taâtın
Arı olmaz ise gizli sıfâtın
Çü bâtın evlerini oğrı aldı
Zahirdeki amel daşrada kaldı
Kamûsından sana ol ola yiğrek
Ki dosta tâatın gizlîsi yiğrek
Nicesi olısar bû iş müyesser
Çü sultan sözü sındı oldu ebter
Ki sultanın önünde öd ölümdür
Eğer zerre ise suçtur delimdür
Gele bir iki tanışık edelim
Ki halvet kandasa âna gidelim
Eyâ uslû kişi sen bir haber ver
Nerede var bize gizlenecek yer
Ki gezdim yeri göğü bulamâdım
Ne var zerre isem dolunamâdım
Niçün bigânesin sen îki baştan
Gerekse sâğışın et îki beşten
Ne böyle cünbiş ile ola dirlik
Ne böyle dirlik ile ola birlik

Ömür geçti hicâbı yırtamâdın
Çü kullûğa edeble yortamâdın
Söz ayrıksı gerek sultan katında
Kim ona lâyık oldur hidmetinde
Kaçan şol bir sipâhî ma'zûl olur
Ki sultan kulluğunda ol kul olur
Nasîhat ne diyeyin gayrı bundan
Kulum deyemeye kulluk unudan
Eğer kul olasın sermâye yeter
Zihî rif'at yedi kat gökten üter
Tamâm olsa işin yer gök senindir
Ne kim dîler isen dîlek senindir
Ki âlem cismine sen can olâsın
Yer ü gök cimaya sensiz dolâsın
Ger öyle olmadın pes kanı ol iş
Gümân ü vehm ile geçti yaz u kış
Nice devran ki anda rıhli urdun
Okuyup aşr u âyet yolda durdun
Niçe ilm ü amel sen bu tapûda
Niçe yıldan beri sen bu kapûda
Sözüm kend' özümdedir nükte değil
Bilin can birliğ' îkilikte değil
Hayıf ol kîşiye kala bu yoldan
Edinsin çâre kurtulsun bu halden
Gafillıktır bizî bû yolda koyan
Nite gaafil olur ma'şûku duyan
Süpürmedin sarâyı gele bize
Ne ferraş isteriz kim gele düze
Niçün geçmez aceb yol bû arâdan
Boşu aldı yolu bil her yanâdan
Boşu hayli zamandır yolu almış
Kimesne' izlemeyip gizlenikalmış
Akıl câsuslara söyler divanda
Yürün bûlun düzenlik safı kanda
Dedi câsus düzenlik hâlin âna
Boşudan dağılıptır değme yana
Çü câsus bu sözü akla irûrdi
Niçe kim vâr idi haber değûrdi
Çü hiç söz kalmadı ulaştı akla

Boşuyu dutmağa iş düstü akla
Akıl fikreyleyip söyledi haber
Buyurdu çâvuşa cem oldu leşker
Divanda söylenür ne buncadır gün
Şikâyet boşudandur sözde her gün
Sabır hani boşu kekince olmuş
Düzeng ile safâ andak bozulmuş
Ayıdın sabra kim tez tutsun anı
Harâb etti il û şehri diyârı
Çıkageldi sabır âna oluk–dem
Sanâsın boşuyu İbrâhim Edhem
Görülmez oldu ol îzi belirmez
Nice îzi ki hiç tozu belirmez
Bu kez gördüm düzenlik ü safâ hoş
Oturup ayş ederler nûş ola nûş
Şunun kim dünyede sabr ola yârı
Safa vu zevk olur her lahza kârı
Fidâ cânım sanâ ey sabr iyesi
Ki sabr oldu benim cânım gıdası
Kaçan kim olasın bû sabr ile sen
Acebdür(ür) olâsın sonra pişman
Kime sabr olsa dünyâda müyesser
Ana Hak veriserdir mülk-i dîger

*

Sabır ahvâlini dinle diyeyin
Sabır al ver kamu bu dünye mâlin
Anunçün sabrdur atayî devlet
Ki sabr eyler kamu müfsidleri mat
Sabır kandayısa iylikdir işi
Mûdâm âzâd ider yâd u bilisi
Sabırlu devleti dâim olısar
Nasîbi sabr olanlar uluyısar
İşittin Yûsuf'ı ol çâh içinde
Dururdu sabr ile ol mâh içinde
Bilinmezdi ne denlidir uzûnu
Çığırsa daşra çıkmaz Yûsuf ünü
Yukarı bakar ol çah ağzı ırak

Aşağada makaamı taş u toprak
Niçe çağırdısa ün daşra çıkmaz
Kodu çağırmağı ayruk çağırmaz
İlâhî ben kulun sûçu var ola
Ki bu iş ben kulun ile yar ola
Çü toprak bendese kanda varam ben
Sabır kılmaz isem ne başaram ben
Der öyle gözleri yukarı bakar
Yenilmez gözyaşı sel gibi akar
O sâatte gerü ökünü derdi
Deşirdi kendüyi vü sabrı gördi
İrürdi devlete ol sabr-ı âlî
Ki sabr ile hoş oldu cümle hâli
Yapıştı koğaya tarttılar ânı
Dedi erişti uş devlet nişânı
Çü çektiler koğayı çıktı daşra
Zıhî devletli kim sabrı başâra
Göre sabrıla Yûsuf neye erdi
Ki sabrın âcısı helvâya erdi
Sabır ıssı bilir ol ne idüğün
Saâdetlü tutar sabrın dediğin
Sabır kimdeyise ol arşa sunar
Ki sabr içre bulunur dürlü hüner
Çü her hâl(e) sana sabır gerek hoş
Sabır ider bu cümle aguyı nûş
Sabır gerek sana her hâl içinde
Sabırsızlar kalıflar kaal içinde
Ki her kimde olursa sabr hâli
Olısar hayr ile ânın meâli
Bırak cümle işi kıl sabr tedbîr
Eren gönlünde olur sabr ile yîr
Nebîdir ger velî yol sabra uğrar
Eğer sen de varırsan sabr ile var
Gözet sabrı ki tâ sen kân bulâsın
Sabır bekler isen mercan bulasın
Sabırsız kişilerin dirliği hâm
Ki sabr ile iyi olur ser–encâm
Öğüt gerek ise sabr ile iş et
Uzâyın derisen sabır ile bit

Ne sarp iş olsa sabr onu bitirir
Kamu yerde saâdetler getirir
Emânet el-emânet koma sabrı
Bulâsın sabr ile Mi'râc u Tûr'u
Sabırla vardı ol Mi'râc'a varan
Dirî iken ölür sabrı başaran
Yunus sen sâdık isen gîr sabra
Katı sâbır gerek sabr ile dura
Sabırda dûranın boşusu kalmaz
Çû sâbır oldu yâvuz hûsu kalmaz

(B. 300) Saâdet istesen sabrı güzin göl

Ki "Vallâhu muîn'us – sâbirin" gör
İşittin sabr hâlin tâ nihâyet
Tutânın cânına olsun beşâret
Uzan olma niçeme yol emindir
Harâmî çok bu yolda der kemindir

*

Eğer dinler isen diyem nasîhat
Hasedle hıkddan sâkın be gayet
Kadimden bû ikîdir mir-i leşker
Yürüyüp her biri bildiğin işler
Hasud bir kişidir dâim o rencûr
Vücûdu sağ iken renc ile makhûr
Mazarrattan niçeme kim o kaçar
Eved tohmunu bitmez yere saçar
Ne iş kim işleye kendüye ziyan
Kim ola kend'üzüne öyle kıyan
Şeker yer ise dadı-dalı yokdur
Ki tatlu dirliği ile hâli yokdur
Hasud eli onunçün ermez işe
Kime kim kuyu kazsa kendû düşe
Diyem sânâ bahıllık neyidüğin
Sakınur kendüden kendü yedügin
Kazancın kendünün kendüye vermez
Eli bağlı durur hayr îşe ermez
Bu ne hâldür sanâ ey faydasız can
Ki yokdur gayretin ey kaydasız can

Göre ne hâldedür cânın u cismin
Ne kimsesin sen ü yâ nedir ismin
Bu ne kûteh-nazar yâ ne firâset
Ki bir dem olmadın kendinle halvet
Muhâldür âkıl olmaklık bahıldan
Ne kimse alkış eder âna dilden
Ko sevme dünyeyi kim kala senden
Dilersen dilemezsen âna senden
Süleyman'dan ilerü olmayasın
Hakıykattir cihanda kalmayasın
Bahîl olmak seni Hak'tan ayırdı
Kanı gayret hamiyyet kanda vardı
Hasseden kişi ne fâide görür
Neye kim lâyık isen Tanğrı verir
Neyî neye gerek ol bîle gerek
O kaadirdir verir kîme ne gerek
Nasîbine senin sen nazar eyle
Anâ göre yarak kıl hazer eyle
Zektâsız hayvan (u) sadakasız mâl
Ne berhurdâr ola bunun gibi hâl
İnanmazsan bana sen kendin özle
Benim dediğimi kendinde gözle
Ne hâcet ben demek çok çıkdı fi'lin
Nişânı oldurur bağlanmış elin
Suçu yok kîşinin bağlanmaz eli
Dolaşır kendiye hem kendi fi'li
Çû suçun bilmez isen bildireyin
Tutup oğrıyı eline vereyin
Çün oğrı yoldaşı başını verir
Hasudluk bil seni yavlak düşürür
Şu kim yoldâşına hıyânet eyler
Kime yoldâş olursa la'net eyler
Sanâ yoldâş olânı sen bilirsen
Seni kurtarasın doğru gelirsen
Doğurluk besleyene bahl ermez
Hased hod kibrdir hiç onu görmez
Hasûdun kanda(sa) belli bazarı
Anın gitmez olur hiç gönlü dârı
Anın çûn dirliği n'îdem içinde

Olur bin kez helâk bir dem içinde
Bil on îki ay anın şadlığı yok
Yese ger yemese kaygu ile tok
Ne söz söyler ise havsalası dar
Ne dense darlığından bin dahı var
Hased odu onun çün yaktı ânı
Yürürken sağ-esen döküldü kanı
Hasudluktan hasûda fâide ne
Gönülden daşra düştü ne ide ne
Hasûd ile bahil sağışda değil
Red oldular bular hiç işde değil
Bulârın birliğe ıkrârı yokdur
Bulâra her ne olsa ârı yokdur
Buların şâhdan korkusu yokdur
Kimesne beğenesi hûsu yokdur
Nerede olsa halk ürker sözünden
Kimesne assı eylemez özünden
Bahîlin gözlerinde ibret olmaz
Kimesneye bulardan himmet olmaz
Ganîdir pâdişeh olânı görmez
Çeker buhl elini nesneye ermez
Yenir ni'metleri şâhın bayâğı
Hiç eksilmez durur dâne darâğı
Niçe yıldan berü ol ni'metî yer
Hak'a bir derse dâhı şirk ile der
Gelir her gün yeni nüzül yeni han
Yeni gelenlere verir yeni don
Yeni subh u yeni ahşam yeni hal
Yeni devran yeni dem yeni vısâl
Kadeh yeni yeni mey yeni meşreb
Yeni ayş u yen' işret yeni mutrab
Nedir bir kişi belki cümle âlem
Nasîbini alır ne bîş û ne kem
Bahil kandayısa Karun'la kopar
Ki ol da ancılayın mâla tapar
Diyelim dinle Kaarûn'un zevâlin
Verip îmânını vermedi mâlin
Çü Kaar'ûn'a mal içün buyruk indi
Zekâtı vermedi vü dîni döndi

İder feryâd yere ko varâyın
Ki boynumdan vebâlin indireyin
Koyıcak yer malın öşrünü seçti
Kıyâmaz vermeğe cânına geçti
Ayıttı bunca mâlı verimeyim
Yiğ ol kim yeryüzünde yürümeyim
Ko bu mâl eksilince ben öleyim
Gözüm görür iken nîce vereyim
Zekâtın vermedî devleti döndü
Haber bû olıcak yer gene sundu
Tutup eklett' onu beline değin
Verir kendi evet onun dileğin
Görür evren değil Kaarun sureti
Doyamaz ol azaba işi katı
Gerü feryâd eder bû kez beni kon
Bolay ki olayıdı tâli'im ön
Katı şart eyledi öşrini vire
Bi çârelik nasîbin kim gidere
Koyıcak yer anı gerü yayıldı
Vay ol kişiye kim ol darb uruldı
Peşimân olıcak yer gene tuttu
Boğazına değin Kaarûn'ı yuttu
Boğazına değin tutuldu durur
Kıyâmaz mâla can terkini urur
Katılıktan işi yavlak uzattı
Gözü bâkar iken mal yere battı
Batar kendü dahı mâlı sonunca
Gider her gün yere kendü koyunca
Kıyâmete değin yer boyu gider
Gör imdî kim kıyâmet âna n'îder
Ki oddun zencir eder(ler) malını
Kamû âlem göre anın halını
Olup zencîr mal boynûna düşer
Halâyık hâs u âm hep âna düşer
Diyeler ehl-i mahşer ol bu hâlde
Boyun zencirlü kalmıştır vebâlde
Zekâtın vermeyenin hâli bûdur
Olur boynuna zencir mâlı bûdur
Ne çâredir ki buhlı göre canı

Geçip boynuna dâr oldı cihânı
Gınâdan fâide olmaz bahîle
Geçer yohsul gibi yüz bin mal ile
Erin başlığı mâl ile değildir
Nice mallıya yohsul diyegel dur
Meğer kim gönlünü ıldırum urdu
Ki çevre yânına karanu durdu
Hudâ'dan mühr oruldu himmetine
Gelip kim dinlene onun katına
Nasîhat bin olursa biri sinmez
Küfür söyler dili hiç ağzı dinmez
Çü âciz kendü dâhı kend' özünden
Ki şâd olan ölür gussa yüzüden
Özünün özgeye yoktur hisâbı
Meğer yok âhıretten feth-i bâbı
Nedir lâ ye belî ol hîç bilmez
Ki bunlâra yarâşır iş kılmaz
Bahıl kandâyısa Kaarun iledir
Güman tutmayısar mutlak biledir
Kişi kim Hak yolundan daşra dûra
Tutup boynuna kendü zincir ûra
Kamu buhl ehlinin işi bu ola
Kadimden kısrnetidir bû nevâle
Kimin kim buhl olduyısa hâli
Elin urmâğa mâla yok mecâli
Kimin kim kendisiyle kadri yoktur
İki gözleri kördür vârı yoktur
Bahil olmuştu ilm ü hüner ıssı
Esirgedi özün ol nazar ıssı
Diler kim buhl elinden kurtula ol
Ayân ola ona Hak'tan yâna yol
Gelip akl önüne yüz yere urdu
Eser etmişti ona buhlun odu
Çü âğaaz etti kim sözünü diye
Kulak tuttu akıl ol keleciye
Öküştür ma'siyet endîşe dâim
Dilerem buhlden ben kurtulâyım
Ömür geçti dırîgaa geç uyandım
Banâ bû dünye bâkıy kala sandım

Dilerim kim banâ feryâd iresin
Güç olmuş kişiye sen dâd iresin
Gör imdi akl âna ne deyîser
Bize gelen hasedden el yuyısar
Akıl bir kîşidir Allâh’a bâkar
Uyarsan akla uy ol buhlu yâkar
Akıl aydur gele bir gözlerin aç
Sahâvet kandayısa ol yanâ kaç
Elin âla sahâvet gide bile
Göresin Hak yolun hoş tertib ile
Denince söz sahâvet dâhı erdi
Atâya perde olânı götürdi
Oluk dem cümle mâlin yağmalattı
Du dünyâ cîfesin ardına attı
O murdar çünkim andan daşra düştü
Bahiller it gibî çep-çevr’ uluştu
Şu kişî kim bugün dünyâsı terkdir
Yakın bilgil onun îmânı berkdir

(B. 400) Sevemez dünyeyi merdan kişiler

Bakıy dirlik nedir onu dilerler
Bakıy âlem göründü gözlerine
Oturdu aşk tozu gözlerine
Anunçün gözleri Hakk’a açıldı
Hudâ’dan cânına rahmet saçıldı
Nesi kim vâr ise terk etti yola
Bu yol ile varan ma’şûhu bûla
Kamû ilm û amel bir berke değmez
Ki terki olmayan bir berke değmez
Velîye vü nebîye terk buyurdu
Helâldır terk ona can terkin urdu
Eğer izzet sevene terk muhâldir
N’ola sızmazsa bunda onda kaldır
Niçe perdedurur dostu görenler
Ye neye kayıka gönül verenler
Kayıkmaz nesneye hiç gönül eri
Kabûl etmeyeler terksiz bulârı
Han ü man bekleyen görmeye ânı
Komâyınca tamam fânî cihânı

Eli doyup kodu sahâvet ıssı
Çün öyle buyurur yolun ulusu
Ki yüz bin yöğrüğü cömerd er uttu
Bu meydan öndülün ol aldı gitti
Ki yüz bin da'vi kılan ona ermez
Onun îzi tozunu kimse görmez
Sahî bir kişidir uçmâğa sığmaz
Ki tâc ü hulleye hûriye akmaz
Onu dûyanlara ne cennet ü hûr
Ki terke gîrene ne hur ne kusur
Onunçün kim tecellî balkır ona
Kayıkmaz zerrece ol değme yana
Müşâhede gören neye kayıksın
Ne var ondan iyi ye neye baksın
N'ider iki cihânı dosta gîden
Işıktur sermaye gel bâzar îden
Araz sermâye olmaz dost katında
Edebdir varlığın şeh hazretinde
Sahâvet îder isen ışk alâsın
Tamam terk olıcak ışkta kalasın
Sahâvet ıvazını ışk bağışlar
Bulunur ışk içinde aceb işler
Açık olâna ne sermâye mi mâl
Dilek îki gönül bir bû ne muhâl
Guzaf yerde değil bû sen dediğin
Bulursun sen seni sen istediğin
Seninle sen danış gör kandasın sen
Senin devletine behânesin sen
Seni senden iyi kim bilebîle
Geçirdin ömrünü bû dirik île
Ne ise dirliğin oldur ölümün
Bugünkü gündürür yarınki günün
Hak'ı duyanlara bûgün yarın yok
İşin bugün bitir gözleme ayruk
Hisâbı her kimin yarına kaldı
Tut öyle kim balığı tâsa saldı
Kimin ahvâli kim yârına kaldı
Eliyle bâşına el kodu oldu
Ki zirâ pâdişâhın bunda hâzır

Ne işin var diye ferdâda âhır
Gözün görür iken gel Hak yoluna
Kamâgıl nefsini kendiliğine
Niçün korsun seni düşvar saate
Kanı aklın göyersin kıyamete
Kamû çiğ işini hep bunda pişir
Yol ûzaktır yükûnü bunda devşir
Ki bunda bitmeyen iş onda bitmez
Sağır mı kulağın niçün işitmez
Cömertler duydu bunda ol zevâli
K'olâra vâsıl oldu Hak visâli
Sehâya sen Yunus vardın ise erk
Ayıt imdî bu yolda n'eyledin terk
Vücûhun yoğısa gönüllere git
Boyun vermez damarlarını seğit
Gönül erîni önden koma elden
O kurtarır senî dürlü fiilden
Öğüt tûtar isen koma eteğin
Tac eyle bâşına âyâğı hâkin

Dâstân-ı Akıl

Gel imdî aydayım birkaç nasîhat
Bu akl-ı cüz'îden sâna iyi baht
Kalır daşra bu şardan Akl-ı Ma'ış
Bakar bû yola Akl-ı Cüz'i bakış
Onunçün dost yüzünden gözün ırmaz
Buçuk sâat bu onsuz hiç dem urmaz
Çü dost onun olupdur her nefeste
Ki dostsuz can kuşu durmaz kafeste
Öğüt alır isen sen bû haberden
Gerek hâriciler sürüle şardan
Ki bin er şehr içinde elbiretti
Haricîler sürütüp el bir etti
Şehir bizim olup düşmen sınıktı
Bize tâpu eden yavlak ınıktı
Eğerçi işlenir bûhtan u zaybet
Ser-encâm oldular bunlar melâmet
Ki gıybet cân ile kadimi değil
Ki gıybet kandasa âdemi değil
Çü gıybet mertebesi küfre girür
Nasibi neyise ol ânı alur
Kişinin hayzıdır ağzından gıybet
Ki gıybet söyleyen bulmaya rahmet
Eğer var ise aklın gıybeti ko
Ki gıybet kayanın haznesi dolu
Padişah haznesinde mennâ' öküş
Uyhûdan ûyanıp tut sözüme gûş
Kişi k'ol kapuya hâcâta vardı
Neyîse maksudu onu başardı
Çü bugz u gıybet ile gîde tâat
Gerek bû îkiden etmek ferâgat
Gerek fânî cihanda dartınasın
Muhâlif işlerinden hep yunasın
İçeri gizlidir cümle yavuz hû
Gider gösterme kimseye onu yu
Gerek sen zengi vü pâsı yuyâsın
Sanâ lâyık mıdır onu kovâsın

Sakın katran kabına koyma bâlı
Ki nâzik yerdedir dostun visâli
Damarlârına cümle saykal urgıl
Ki her birîne bir kulluk buyurgıl
Niçe hâlden hale gerek düşesin
Geçe çok rüzgâr ondan aşâsın
Kaçan gene bûlasın yer kazmayınca
Ye kalp sâfî mi olur kızmayınca
Eğer genç gerek îse renc iletgil
Öğüt tûtâr isen gel gence gitgil
Berî gel genci sâna buldurâyın
Sana buldurmayanı bildireyin
Bulâyım der isen kayyûm u hayy ol
Hazîneye vara bevvâb tâ bul
Dûr û gevher alâsın haznelerden
Buluna cümle sende kân u ma'den
Kolay tertîb ile kim bûla genci
Çün öyle vâramazsın ko sağıncı
Sağınc ile şeker kim yedi ye bal
Bahâsın vermeyince ermedi el
Yükün kim bağladı raygân şekerden
Haber âlâyıdık olsa bulardan
Şeker değildürür bu sözüm ûcu
Ne yediğim bilir ma'nî bilîci
Olur ma'nî sözü şekkerden ırak
Bulayın der isen sükkeri bırak
O şekker sevme kim Mısır'da biter
Neye lâyık ise er ona yeter
Neyi sever isen gözlersin ânı
Sanâ görünmedi şekker cihânı
Dağ u taş oldu bize külli şekker
Dokuz bin kişi onu her dem öğer
Bu âlem şekkerîne benzemez ol
Sebildir cümleye anda şeker bol
Göreyin der isen ka bû cihânı
Tuta öğüdüm ol kim ola cânı
Sanâ ko dediğim gıybetdür ü kîn
Bu îki düşmeni dost sanma sakın
Bu düşmenlerinin sözünü dinle

Ona göre yürü dirliğin eyle
Kamû doğan günün geceye benzer
Neye benzedeyin ye neye benzer
Gözü yok yer içer dünyâyı görmez
Doğar ay u güneş ol ânı görmez
Anunçün gözleri hicâb içinde
Kalır zulmât ile ol hâb içinde
Kulağı îşiden şeklîni görmez
Ki görmek âdı ona uyuvermez
Onu göstermeyen kin ile gıybet
O sağınçtan sanâ heyhât heyhât
Gözün görmez der isem kakıyâsın
O damardan benî hod dokuyâsın
Nice göz ağrısı senin içinde
Yer içer oturur seninle günde
Bakar ölü gibi gözün nuru yok
Özünü görmeyen ne göre ayruk
Sana âkıl deme seni unuttun
Ne dese kîn ü gıybet onu tuttun
Ne işin var senin senden farîda
Amel eyle amel seninle gîde
Niçe bir görmemek açgıl gözünü
Od içinde kodun sen kend' özünü
Kişi kim ola ol kendiye düşmen
Kegez değil kim onu koya düşmen
Gözü görmez kişi sevgiden ırak
Kanı dost kandasın sen gözün aç bak
Göremeden gözün n'anlâya gönül
Kabûl etmezse göz neyleye gönül
Kamu sevgi dedin evvel göz alır
Pes ondan sevgiyi gönülde kalır
Gözü görmez kişinin sevgisi yok
Gözü olandurur sevgi ile tok
Koyan kıymet göz olur her neseye
Ki kıymetsiz kim ola baha saya
Gözü yok kişi neye kıymet ede
Soğulmuş kuyudan kim sû ilede
Gönül kaabil göze fâyız de mutlak
Erer piş-keş cana öyle olıcak

Gözü yok kîşinin sevmek nesîdir
Gönül kul olsa gözün fitnesîdir
Sûret gözü değil bû göz dediğim
Bilirim ben neden ne istedîğim
Göz oldur kim müdâm ol cânı göre
Farîdadır kula sultânı göre
Bu baş gözü değil ol can gözüdür
Kimin cânı var ise onu görür

(B. 500) Olar kim olalar can yumuşunda

Kaçan hergiz olâ dünyâ işinde
Ulu dirlik gerek ol emr-i câna
Ne dünyâ âhıret onu duyâna
Canı yok kişinin uykusu kanmaz
Ki canlı parmağın uykuya banmaz
Ömür geçti dahı uyanmağın yok
Kin ü gıybet sûyuna kanmağın yok
Üçyüz altmış damarın uykuladı
Gidip kervan yükün yâbanda kaldı
Dahı yuyulmadı ol kin damârı
Yolunda aybının harcoldu varı
Dîlersen gıybeti ben bildireyin
Şakaavet perdesini kaldırayın
Demek gördüğünü gıybet bu mutlak
Ki perdelilere sâbit değil Hak
Dese görmese bühtân-ı azimdir
Buyuran böyle Kur'ân-ı Kadimdir
Farîda her kişiye kendü sözü
Bakar kendü yoluna kendü gözü
Kaçan kim göz gönülden doğru bâka
İşitmez kulağına hakkı çâka
Çü haktan gayrı sözü yoktur ayruk
Hakı duyan kişiler hak ile tok
Kogıl ayruk sözü sen seni gözle
Senin süçun ile sen seni yüzle
Kimesne sûçıla kimse kınanmaz
Kişî ayruk suçunu sûç sanmaz
Sanâ bîgâne sûçundan hatâ yok
Meyil yok kimseye âtâ anâ yok

Ayrığı söyleyen kendin unutur
Ki zira suçludur âsî kulûdur
Söze yol yokdurur kim söylene boş
Meğer söz hak olâ hem hak olâ gûş
Nice söyler isen sen hakkı söyle
İcâzet yokdurur ayruksı meyle
Nice sözün var ise sâna söyle
Sanâsın haklısın nengle gamınla
Ne hâcettir sanâ kimse haberi
Farîda cümleye kendi bazârı
Özünü gözleyen kimseye bakmaz
Dahı n'iş der isen ol yâna akmaz
Ko ayruklar sözünü sen seni güt
Kınâma kimseyi sen îşit öğüt
Sana kimse suçu bir zerre ermez
Sana ayruk yediği çeşni vermez
Sen ayruk yediğiyle doymayâsın
Onunla cisın ü ömrü yuymayâsın
Niçe âvârelikle sâna böyle
Bir iki gün n'olâ olsan seninle
Dahı bîr gün sana sâtaşmadın sen
Dahı bir gün dağından aşmadın sen
N'olâ bir gün eğer küfrün yenesin
Seni şerh eyleyip senî bilesin
İğen âvâresin dölenmeğin yok
Ki kendü kendüni hiç anmağın yok
Eğer görseyidin kendü zevâlin
Kimesne anmağa kalmazdı hâlin
Eğer görsen yarâğın kılayıdın
Hisâbını senin sen âlayıdın
Saâdet olsa Hak verse basîret
Güreydin ne kılur sâna bu gıybet
Niçe yıl bir kişî gıybete uymuş
Ser-encam âkıbet kendüyü duymuş
Peşîmân oldu vu dil–teng ü gam-kîn
Neler etmiş ona bû gıybet û kîn
Deyüp ahvâlini derdin yenîler
Akıl şahenşehinden çâre diler
Kamû vasfı vu arz-i hâli oldu

Akıl ne dedise göz yumdu kaldı
İşî doğruluğa buyurdu akıl
Yürü imdi bunâ ta’cil yari kıl
Kığırdı doğruluk yârenlerini
Özüyle sapmasız varanlarını
Gör imdi doğruluk bir neler eyler
Yıkar gıybet evin karâ yer eyler
Doğurluk cümlesinden yüksek üzer
Doğurluk besleyenler arşta gezer
Mahal mi arş yâ ferş doğrulâra
Verir kendûliğini şeh bulâra
Aşıkdır doğruluğa doğru canlar
Doğurluğu bulur dostu sevenler
Sadıkdur doğrulukta iyü kîşi
Doğurluk eyû ider yâvuz işi
Öğüdü cümle doğruluktan olur
Doğurluk dirliği ebedi kalur
Fidî cânım sanâ ey doğru vâran
Müşâhede bulur onu başaran
Ezel ebed ne olâ doğrulara
Zahir bâtın hicâb olmaz bulâra
İki âlem bir oddur bir nazarda
Ki birdir doğruya imrûz u ferdâ
Ki doğru hâlinî yarına koymaz
Bugün yarın demek ol hâle uymaz
Neyîse zâhirin bâtının oldur
Neyîse endişen ol yana yoldur
Kamuya doğru dersin doğruyısan
Bulunmaz doğruluk sen eğriyîsen
Yolâ gitme sen eğri ey yegâne
Senin dirliğine sensin behâne
Kamûlar göz gibîdir sen bakıcı
Senin gözündürür seni çakıcı
Neye kim bâkar isen yol yüzündür
Kime ne sanur isen kend’ özündür
Eğer bin yol kaçâsın senden ûtmez
Amelindir bile kancasına gitmez
Doğurluk hil’atin ol vakt giyesin
Has u âm harcıya doğru diyesin

Doğurluk göstere göz bâkışına
Ki senden cümle yâvuz iş taşına
Çerâğı yakıcak karanu kaçar
Özü göyner bize nur bâbın âçar
Söze târih yedi yüz yediyîdi
Yunus canı bu yolda fidiyîdi
Çırak yandı delil doğru bulundu
Ev aydın oldu ve ağrı yolundu
Çırak dedüğüm îman nûr-ı mutlak
İmanlıya didârın gösterir Hak
Ol ağrı dediğim Şeytan'dır azar
Ki dem-be-dem içinde fitne düzer
Makaamını yıkarsan tâat île
Murâdına eresin devlet île
İy gaafil bilmedin ömrün geçesin
Ezel eli kamu aybın açasın

(B. 562) Azın-azın bu ömrün geçesîdir

Sorarsın sen bu âyın nîcesîdir

(Temmet'ir – Risâlet'in –

Nushıyye bi avn’illâh’il –

Melik’is – Samadiyya Hâmiden

ve Musalliyan

li’llâh)

ŞİİRLER

I

Ölüm – Ölümsüzlük

“Ölüm doğum için; yapın yıkım için.”

(Hâdis; Künüz’ül - Hakaaık; II, s. 146;

Nehc’ül - Belâga; Beyrût, c. III. Bölüm. IV, s. 19)

Doğan ölecek; yaşayış, ölümün başlangıcı. Soluk alışımız bizi yaşatmakta; ama her soluk alıp verdikçe ömrümüz tükeniyor; yaşayışın başlayışı, ölümün habercisi. Ülkeler alan padişahları pençesinde kıvrandıran, eriten, ejderhaları sızlandıran, meclisleri karanlığa gömen, dağıtan, seveni sevdiğinden, öveni övdüğünden ayıran, gül yüzleri solduran, gül deren elleri kurutan, can yakan gözleri akıtan, şakıyan, çileyen dilleri susturan, canlar yakan, anaları ağlatan, yavruları küstüren, iyiyi, kötüyü savuran, günü dün eden, varı yok eden ölüm..

En büyük gerçek, en eli, kolu bükülmez er, en göğüs gerilmez güç. Mezarlık, ibret yeri, “Karavaşları şeker–leb” dilberler yatıyor orda. “Mezarının başında yay kırılan” bahadırlar yatıyor. Son konak yeri orası.

Sev, sevil, yaşamak için öldür istersen, sonun ölüm.

Ölümden söz etmeyen düşünür mü var? Ölümü düşünmeyen düşünür mü olur?

Ama gelin görün; açın divan sahifelerini, âşık şiirlerini kavrayan, ak üstüne kara yazılmış cönkleri, Yunus kadar ölümü canlandıran var mı? Neden bu? Ölüm neden düşünülür ki? Ölene neden acınır ki?

Yiğit iken ölenlere, gök ekini biçmiş gibi.

Şüphe mi edersiniz ki bu yaşayışa bağlılıktan değil? Dünya, Yunus’ça “Alla yeşil donanmış bir gelin”.

İnsan yeni geline bakıbanı doyamaz.

Yaşayışa bağlılıktır ölüm düşüncesini, ölüm korkusunu yaratan. Bu korkudur yaşayışta insanı, ölümden sonra yaşatmayı sağlayacak iyiliğe yönelten. Bu korkudur hırsı yenen, zevki gelmeyen. Bu korkudur herkesi bir gösteren. “Herkes mezarda birdir” dedirten.

Türk dilinde, inanın, yok bu korkuyu Yunus gibi dile getiren özünü söz eden, sözünü şiir yapan.

Bir izdir izledik biz; bu değil bizim haddimiz. Söz ıssına ver sözü; sen sus ki o söylesin; okuyanlar dinlesin.

Günler geçe, yıl çevrile, üstüme sinlem devrile;
Ten çürüyüp toprak ola, tozam hey dost deyi deyi.

I

Teferrüc eyleyivardım sabahın sinleri gördüm
Karışmış kara toprağa şu nazik tenleri gördüm
Çürümüş toprak içre ten sin içinde yatar pinhan
Boşanmış damar akmış kan batmış kefenleri gördüm
Yıkılmış sinleri dolmuş hep evleri harâb olmuş
Kamu endişeden kalmış ne düşvar halleri gördüm
Yaylalar yaylamaz olmuş kışlalar kışlamaz olmuş
Bar tutmuş söylemez olmuş ağızda dilleri gördüm
Kimisi zevk-u işrette kimi sâz-u beşârette
Kimi belâ vü mihnette dün olmuş günleri gördüm
Soğumuş şol kara gözler belirsiz olmuş ay yüzler
Kara toprağın altında gül derer elleri gördüm
Kimisi boynunu eğmiş tenini toprağa salmış
Anasına küsüp gitmiş boynun buranları gördüm
Kimi zârı kılıp ağlar zebâniler canın dağlar
Tutuşmuş sinleri oda çıkan tütünleri gördüm
Yunus bunu kanda gördü gelip bize haber verdi
Aklım vardı bilim şaştı netekim bunları gördüm

II

10. Sabahın sinleye vardım gördüm cümle ölmüş yatar

Her biri biçâre olmuş ömrün yayıvarmış yatar
Vardım bunların katına baktım ecel heybetine
Nice yiğit muradına ermeyiben ölmüş yatar
Yemiş kurt kuş bunu keler nicelerin bağrın deler
Şol ufacık nâ-resteler gül gibice solmuş yatar
Tuzağa düşmüş tenleri Hakk'a ulaşmış canları
Görmez misin sen bunları növbet bize gelmiş yatar
Esilmiş inci dişleri dökülmüş sarı saçları
Kamu bitmiş teşvişleri emr-ü nemde ermiş yatar
Gitmiş gözünün karası hiç işi yoktur durası
Kefen bezinin pâresi sönüğe sarılmış yatar
Yunus gerçek âşık isen mülke sûret bezemegil
Mülke sûret bezeyenler kara toprak olmuş yatar

III

Yeryüzünde gezer idim uğardım milketler yatar
Kimi ulu kimi kiçi key kuşağı berkler yatar
Kimi yiğit kimi koca kimi vezir kimi hoca
Gündüzleri olmuş gece ancılayın çoklar yatar
Doğru varırdı yolları kalem tutardı elleri
Bülbüle benzer dilleri danışman yiğitler yatar

20. Ulu kişi ağlamışlar server yiğitler düşmüşler

Başucunda yay sımışlar kuruluban oklar yatar
Atları izi tozulu önleri tabıl – bazılı
İle güne hükmü yazlı muhteşem beyler yatar
Gece gündüz oğlancıklar söyler iken bülbül gibi
Ayrılmışlar anaları sinlerini bekler yatar
Elleridir kınalı hep karavaşları şeker–leb
Kargı gibi uzun boylu gül yüzlü hatunlar yatar
El bağlamıştır kamusu Hak Çalap’tandır umusu
Nökerli kızdır kimisi alınmadan çoklar yatar
Yunus bilmez kendi hâlin Çalap’tır söyletir dilin
Bir nicesi yeni gelin ak değirmi yüzler yatar

IV

Sana ibret gerek ise gel göresin bu sinleri
Ger taş isen eriyesin bakıp görücek bunları
Şunlar ki çoktur malları gör nice oldu hâlleri
Sonucu bir gömlek giymiş onun da yoktur yenleri
Hani mülke benim diyen köşk ü saray beğenmeyen
Şimdi bir evde yatarlar taşlar olmuş üstünleri
Bunlar eve girmeyenler zühd ü tâat kılmayanlar
Bu beyliği bulmayanlar zirâ geçti devranları
Hani ol şirin sözlüler hani ol güneş yüzlüler
Şöyle gayib olmuş bunlar hiç belirmez nişanları
Bunlar bir vakt beyler idi kapıcılar korlar idi
Gel şimdi gör bilmeyesin bey hangidir ya kulları
Ne kapı vardır giresi ne yemek vardır yiyesi
Ne ışık vardır göresi dün olmuştur gündüzleri
Bir gün senin dahı Yunus benim dediklerin kala
Seni dahı böyle ede netekim etti bunları

V

Ömrüm beni sen aldadın ah n'ideyim ömrüm seni
Beni deprenemez kodun ah n'ideyim ömrüm seni
Benim varım hep sen idin canım içinde can idin
Hem sen bana sultan idin ah n'ideyim ömrüm seni
Gönlüm sana ağlar idim gül deyiben yıylar idim
Garipseyip ağlar idim ah n'ideyim ömrüm seni
Gider imiş bunda gelen dünya işi cümle yalan
Ağlar ömrün yavı kılan ah n'ideyim ömrüm seni
Hayrım şerrim yazılısar ömrüm ipi üzülüser
Gidip sûret bozulusar ah n'ideyim ömrüm seni
Bârı koyuban kaçmasan göçküncü gibi göçmesen
Ölüm şarabın içmesen ah n'ideyim ömrüm seni
Bir gün ola sensiz kalam kurda kuşa öğün olam
Çürüyüben toprak olam ah n'ideyim ömrüm seni
Miskin Yunus bilmez misin yoksa nazar kılmaz mısın
Ölenleri anmaz mısın ah n'ideyim ömrüm seni

VI

Yok yere geçirdim günü ah n'ideyim ömrüm seni
Seninle olmadım gani ah n'ideyim ömrüm seni
Güldim ü geçtim bilmedim ağlayıp gusse yemedim
Senden ayrılam demedim ah n'ideyim ömrüm seni
Hayrım şerrim yazılışar ömrüm ipi üzülüşer
Sûret benden bozulusar ah n'ideyim ömrüm seni
Gidip geri gelmeyesin gelip beni bulmayasın
Bu benliğe sermayesin ah n'ideyim ömrüm seni
Hani sana güvendiğim güveniben yuvandığım
Kaldı küllî kazandığım ah n'ideyim ömrüm seni
Miskin Yunus gidisersin aceb sefer edisersin
Hasret ile kalısarsın ah n'ideyim ömrüm seni

Geldi geçti ömrüm benim şol yel esip geçmiş gibi
Hele bana şöyle (gelir) şol göz açıp yitmiş gibi
İşbu söze Hak tanıktır bu can gövdeye konugtur
Bir gün çıka gide kafesten kuş (kaçıp) uçmuş gibi

50. Miskin âdemoğlanını benzetmişler ekinciye

Kimi biter kimi yiter yere tohum saçmış gibi
Bu dünyada bir nesneye yanar içim göynür özüm
Yiğit iken ölenlere gök ekini biçmiş gibi
Bir hastaya vardın ise bir içim su verdin ise
Yarın anda sana gele Hak şarabın içmiş gibi
Bir miskini gördün ise bir eskice verdin ise
Yarın anda karşı gele hulle donun biçmiş gibi
Yunus Emre bu dünyada iki kişi kalır derler
Meğer Hızır İlyas ola Âb-ı hayat içmiş gibi

VIII

Hiç bilmezem kezek kimin aramızda gezer ölüm
Halkı bostan edinmiştir dilediğin üzer ölüm
Bir nicenin belin büker bir nicenin mülkün yıkar
Bir nicenin yaşın döker var gücünü ezer ölüm
Birinin alır kardeşin revan döker gözü yaşın
Hiç onarmaz bağrı başın habersizin gelir ölüm
Yiğidi koca olunca komaz kendini bilince
Birini koyup gelince gözlerini süzer ölüm
Hani onun sevdik yâri kıl tâatın arı yürü
Miskin Yunus neye durur ejderhalar yutar ölüm

IX

60. Ey yârenler ey kardeşler korkarım ben ölem deyi

Öldüğüme kayırmazam ettiğimi bulam deyi
Bir gün görünür gözüme aybım vuralar yüzüme
Endişeden del’ olmuşum nidem ben ne kılam deyi
Eğer gerçek kul imişsem ona kulluk kıla idim
Ağlayaydım bu dünyada yarın onda gülem deyi
Hemin geldim bu dünyâya nefsime kulluk eyleyi
İyi amel işlemedim azaptan kurtulam deyi
Ey biçâre miskin Yunus günahım çok n’eyleyeyim
Sığındım ol Allâh’ıma dedi hem afvedem deyi

X

Ey yarenler ey kardeşler ecel ere ölem bir gün
İşlerime pişmân olup kend’ özüme gelem bir gün
Yanlarıma kona elim söz söylemez ola dilim
Karşıma gele amelim n’ittim ise görem bir gün
Oğlan gider danışmana salâdır dosta düşmana
Şol dört tekbir namaz ile (ömrüm) tamam kılam bir gün
Beş karış bezdürür donum yılan çıyan yiye tenim
Yıl gece ubrula sinim unutulup kalam bir gün
Başıma dikeler hece ne erte bilem ne gece
Âlemler ümidi hoca sana ferman olam bir gün

70. Yunus Emre sen bu sözü dahı tamam etmemişsin

Tek yürüyeyim neyleyim üstadıma gelem bir gün

XI

Zinhar vermegil gönül dünya payına bir gün
Dünyâya gönül veren düşe tayına bir gün
Kuşların yuvasını kimse doğan edinmez
Ol elde kaçan dura gide yayına bir gün
Gör ahî niceleri topraklar koçmuş yatar
Bizi de onlar gibi ala koynuna bir gün
Şol kuşun kim yuvası doğan katında olur
Ol ondan kaçınsa (da) gide yeyine bir gün
Miskin bîçâre Yunus gördüm bildim demegil
Tut erenler eteğin düşgil suyuna bir gün

XII

Sen bu cihan mülkünü kaftan kafa tuttun tut
Ye bu âlem malını oynayıban uttun tut
Süleyman’ın tahtına şâd olup oturdun bil
Dive perîye düpdüz hükümleri ettin tut
Fir’avn’ın hazinesin Nûşin-revan genciyle
Karun malına katıp sen malına kattın tut
Bu dünya bir lokmadır ağzında çiğnenmiş bil
Çiğnenmişe ne yutmak ha sen onu yuttun tut
Ömrün senin ok gibi yay içinde dopdolu
Dolmuş oka ne durmak ha sen onu attın tut
Her bir nefes kim gelir keseden ömr eksilir
Çün kese ortalandı sen onu tükettin tut
Çün denize gark oldun boğazına geldi su
Deli gibi dalpınma ey biçâre battın tut
Yüz yıllar hoşlugıla ömrün olursa Yunus
Sonucu bir nefestir geç ondan da üttün tut

XIII

Niceler bu dünyâda günâhını yuyamaz
Ömrü geçer yok yere ey dırîga duyamaz
Bir nice kişilerin gaflet gözün bağlamış
Hak yoluna derisen bir yufkaya kıyamaz
Bu dünyâ bir gelindir yeşil kızıl donanmış
Kişi yeni geline bakıbanı doyamaz
Ey nice arslanları alır aktarır ölüm
Azrail pençesine bir yoksulca duyamaz
Var imdi miskin Yunus uryân olup gir yola
Yüz çukallı gelirse yalıncağı soyamaz

XIV

Bu dünyaya gelen kişi âhır yine gitmek gerek
Müsâfirdir vatanına bir gün sefer etmek gerek
Va'de kıldı ol dest ile biz bu cihana gelmeden
Pes ne kadar eğleniriz ol va'demiz yetse gerek
Biz de varırız ol ile kaçan kim vâ'demiz gele
Kişi varacağı yere gönlünü berkitse gerek
Can neye ulaşır ise akıl da ona harcolur
Gönül neyi sever ise dil onu şerh etse gerek
Acep midir âşık kişi ma'şûkunü zikrederse
Aşk başından aşacağız gönlünü zâr etse gerek
Yunus imdi sever isen ondan haber vergil bize
Âşıkın oldur nişanı ma'şûkun ayıtsa gerek

XV

Yavlak acâyip geldi bana dünya ’çinde işbu hâl
Gece konuk olan kişi gene sabah göçer filhâl
Eğer gerçek konuk isen aç gözün uyanık isen
Sen bu söze tanık isen geri kalır mülk ile mal
Malını beriki(si) yer sen onda hesabını ver
Senindür(ür) bir adım yer gör nice(si) urulur kal
Kendin görürken ye yedir yoktur diye etme özür
Bu dünyâda hâsıl nedir hay ile pazarı ver al
Ben diyeyim sözün hakkın işit unutma key sakın
Uş kıyâmet geldi yakın gönlünden geçmesin hayâl
Andan İsrâfil sur ura ölenler yerinden dura
Geçse devrân-ı rüzigâr böyle yazmış celle celâl
Sultan u kullar bir ola anda katı haller ola
Dahı ayrıksı sır ola korkulu iş anda muhâl
Bunda korkmaz isen Yunus anda korkuturlar seni
Eğer dirliğin hak ise sırâtı geçesin sehel

XVI

Gerekmez dünyayı bize çünkü bâki bünyad değil
Bir kul bin de yaşar ise ölünce bir saat değil
Bu dünya kahır evidir nice ömürler eritir
Uçmakta huy satın kişi yalan yanlış gıybet değil
Şol senin mü'min kulların dünya zındanı onların
Bu dünyada mü'min olan hurrem oluban şad değil
Bunda zâlîmlik eyleyen nefsini hırsla toylayan
Yüzleri kara kopısar öz canları rahat değil
Kimdürür kim eren ona dün gün tâat kılan ona
Verilir uçmak onlara zira biliştir yad değil
Yunus miskin mestânesin sen seni gör ko bunları
Dünyada riyâla dirlik kişiye iyi ad değil

XVII

Ey aşk eri aç gözünü yeryüzüne eyle nazar
Gör bu lâtif çiçekleri bezeniben geldi geçer
Bunlar böyle özeniben dosttan yana uzanıban
Bir sor ahî sen bunlara nereyedir azm-i sefer
Her bir çiçek bin nâz ile öğer Hakk'ı niyâz ile
Bu kuşlar hoş âvâz ile ol pâdişâhı zikreder
Öğer onun kaadirliğin her bir işe hâzırlığın
Evet ömrü kaasırlığın anıcağız benzi solar
Rengi döner günden güne toprağa dökülür gene
İbretdürür anlayana bu ibreti ârif duyar
Ne gelmeğin gelmekdürür ne gülmeğin gülmekdürür
Son menzilin ölmekdürür duymadınsa aşktan eser
Her bir sözü duyayıdın ye bu gamı yiyeyidin
Yürürken uyuyayıdın gideydi senden kâr-ü bar
Bildik gelen geçer imiş bildik konan göçer imiş
Aşk şarabın içer imiş, bu ma'niden her kim duyar
Yunus bu sözleri kogıl kend' özünden elin gugıl
Senden ne gele bir değil çûn Hak'tan gelir hayr ü şer

XVIII

Seni Hak'tan yığanı her neyise ver gider
Ne beslersin bu teni sinde kurd kuş yer gider
Ölene bak gözün aç dökülür sakal u saç
Ilan çıyan gelir aç yeyip içip sîr gider
Bize bizden ulular iğen iyi hulular
Şol iyi amelliler haber şöyle der gider
Kesgil haramdan elin çekgil gıybetten dilin
Azrâil el' ermeden bu dükkânı dir gider
Ecel erer kurur baş tez tükenir uzun yaş
Düpdüz olur dağ u taş gök dürülür yer gider
Çün can ağdı Haret'e yarak et âhırete
Tanla duran tâate Tangr' evine er gider
Miskin Yunus ölücek sini nurla dolucak
İman yoldaş olıcak âhırete şîr gider

XIX

Gider idim ben yol sıra yavlak uzamış bir ağaç
Böyle lâtif böyle şirin gönlüm aydur bir kaç sıf aç
Böyl’ uzamak ne ma’nidir çünkü bu dünyâ fânidir
Bu fuzulluk nişânıdır gel beri miskinliğe geç
Böyle lâtif bezeniben böyle şirin düzeniben
Gönül Hakk’a özeniben dilek nedir neye muhtaç
Ağaç karır devran döner kuş budağa bir kez konar
Dahı sana kuş konmamış ne güvercin ne hod duraç
Bir gün sana zevâl ere yüce kaddin ine yere
Budakların oda gire kaynaya kazan kıza saç
Yunus imdi sen bir nice eksikliğin yüz bin anca
Kur’ ağaca yol sorunca teferrüclen yoluna geç

XX

Bu dünyânın meseli bir ulu şara benzer
Velî bizim ömrümüz bir tez pazara benzer
Her kim bu şara geldi bir lahza karar kıldı
Geri dönüp gitmesi gelmez sefere benzer
Bu şarın evvel tadı şehd ü şekkerden şirin
Âhır acısını gör şol zehr-i mâra benzer
Evvel gönül almağı huplara nispet eder
Âhır yüz döndürmeği acuz mekkâre benzer
Bu şarın hayalleri türlü türlü halleri
Aldamış gafilleri câzû ayyâra benzer
Bu şarda hayallerin haddi vü şumârı yok
Bu hayâle aldanan otlar davara benzer
Bu şarın sultanı var cümleye ihsânı var
Sultan ile bilişen yok iken vara benzer
Kendi mıkdârın bilen bildi kendi hâlini
Veli dahı aşk ile evvel bahâra benzer
Biçâre Yunus'u gör derd ile hayran olmuş
Onun her bir nefesi şehd ü şekere benzer

XXI

140. Bilenlere sormak gerek bu tendeki can neyimiş

Can hod Hakk'ın kudretidir damardaki kan neyimiş
Fikir yumuş oğlanıdır endişe kaygu kânıdır
Bu âh u vah aşk donudur taht' oturan han neyimiş
Şükür onun birliğine yok iken uş var eyledi
Çünkü asıldan biz yoğuz mülk ü han ü man neyimiş
Çalap viribidi bizi var dünyâyı görün diye
Bu dünya hod bakıy değil mülke Süleyman neyimiş
Sorun Taptuklu Yunus'a bu dünyâdan ne anladı
Bu dünyânın kararı yok sen neyimiş ben neyimiş

XXII

Gelin soralım canlara sûretinden n’oldu gider
Dün gün seninim der iken sebep neyi buldu gider
Aceb değil gider ise sûreti terk eder ise
Yanlış yalan gıybet değil dosttan haber geldi gider
Hani onun mülk ü malı terk eylemiş cümlesini
Ol pâdişah dergâhına hemen amel aldı gider
Öyle ki dost olmuş idi ol işler düzülmüş idi
Belli bilin can sûretin sakalına güldü gider
Eyler idi satı - pazar bir pul için gene bozar
Olmuş bu dünyadan bîzar yensiz gömlek giydi gider
Bini değer bini gider buyruk böyle geldi meğer
Kim ola dünyâya doyar peymânesi doldu gider
Erte gece söyleşirler Hakk’ı bulalım deyiben
Yunus aydır miskin olan Hakk’ı bunda buldu gider

XXIII

Ma’nî eri bu yolda melûl olası değil
Ma’nî duyan gönüller hergiz ölesi değil
Ten fânidir can ölmez gidenler gene gelmez
Ölür ise ten ölür canlar ölesi değil
Gevher seven gönüller yüz bin yol eder ise
Hak’tan nasib olmasa nasîb olası değil
Sakıngıl yârin gönlün sırçadır sımayasın
Sırça sındıktan geri bütün olası değil
Çeşmelerden bardağın doldurmadan kor isen
Bin yıl anda durursa kendi dolası değil
Şol Hızır ile İlyas Ab-ı hayât içtiler
Bu birkaç gün içinde bunlar ölesi değil
Yarattı Hak dünyâyı Peygamber dostluğuna
Dünyâya gelen gider bâkıy kalası değil
Yunus gözün görürken yarağın eyle bugün
Gelmedi anda varan geri gelesi değil

XXIV

160. Kogıl ölüm endişesin âşıklar ölmez bâkıydir

Ölüm âşıkın nesidir çünkü nûr-ı ilâhidir
Ölümden ne korkarsan çünki Hakk'a yararsın
Belki ebedi vararsın ölmek fâsitler işidir
Nazar kıl bu gevhere bu gizli gence nûra
Nur kaçan yayıvara kendi nazargâhıdır
Kaalû belâ denmeden kendimde bile idik
Key anlagıl neydiğin bilişin kandağıdır[1]
Ezelî biliş idik birliğe bitmiş idik
Mevcûdat düştü ırak vücud can yatağıdır
Bu ezeli pirliği ye cihanda dirliği
Ya (bu) gönül birliği can kudret budağıdır
Yadlık yoktur bilene dirlik tutagelene
Bilelik söyleyene vuslat yolu kavidir
Hükmü revan mülküne ol işin kendi bile
Çün iş geldi hâsıla bu mülk varlık evidir

XXV

Ey pâdişah ey pâdişah her dem için düzedurur
Dünyâ onun bustanâdır sevdiğini üzedurur
Yavuzluk eyleme sakın ecel sana senden yakın
Nicelerin aslın kökün yurd eyleyip bozadurur
Sen anda varırsın anda çok yarak eylegil bunda
Canlar bâkıy değil tende de birkaç gün gezedurur
Sorucu gelir yer yırtıp sorar Tangrı'n kimdir diye
İşbu canım onu duyup sünüklerim sızadurur
Ey Tanğrı'yı bir bilenler can Hakk'a kurban kılanlar
Ölü değildir bu canlar aşk gölünde yüzedurur
Ben gördüm erenler uçtu aşk kadehin dolu içti
Hak katında nazı geçti şöyle yüzü yere durur
Erenlerin kulu isen ölümün anadur Yunus
Nic' erenler geldi geçti növbet şimdi bizedürür

XXVI

Ol dost için ağlar isem gözüm yaşını kim sile
Ye bunca âh u zâr ile bu gözyaşı becid gele
Ey yârenler ey kardaşlar kime diyem ahvâlimi
Ye şu benim bu derdimin dermânını kim ne bile
Âlem derman olur ise sensiz derman olmayısar
Sensiz derman nice ola çün gönülde dost sevile
Ölüp sine girer isem etim tenim çürümeye
Ayrılmayam sevdiğimden çün giderim sevgi ile
Ahd-ı sâbık denilmeden henüz Elest buyrulmadan
Ol ben idim ben ol idi pes bu nicesi kesile
Yârenlerim aydır bana seni ne için görmedik
Firkate düştü sûretim bir menzilden bir menzile
Ol dost ile benim işim ölüp dahı bitmeyiser
Ben nice ola kim bile çün gönülde dost sevile[2]
Yarın mahşer kopucağız kamu kul nefsim deyiser
Ben Yunus'u hiç anmayam Tapduğ'u getirem dile

XXVII

Ol can kaçan ölüser sen ona can olasın
Ölmüş gönül dirile anda ki sen olasın
Ölmeği dirlik ola ölümsüz dirlik bula
Ölmüş gönül dirile şunda ki sen olasın
Sen olduğun gönüller her dem canın yeniler
Güç olmaz ol dîvanda hâkimi sen olasın
Can bedenden uçucak menziline göçücek
Ol cihana geçicek göze ayan olasın
Tozunu yel almaya bir zerre ayılmaya
Âşık canı ölmeye ma'şûku sen olasın
Yunus sen âşık isen aşka muvâfık isen
Korkma ger âşık isen ne olursan olasın

XXVIII

Dosttan haber geldi bana durayım anda varayım
Kurbanlığa bu canımı vereyim andan varayım
Şol bir iki arşın bezin ne yeni var ne yakası
Kaftan edeyim eğnime sarayım andan varayım
Can alıcı hod geliser emâneti ver deyiser
Ben emâneti ıssına vereyim andan varayım
Gitti canım kaldım öyle nâcâr olup girdim yola
Dostlar şâd olduğun bile göreyim andan varayım
Münker ü Nekir geliser yer gök ün ile dolısar
Ben bunlara cevâbını vereyim andan varayım
Yazdığım çok günah öküş yürür idim dünyada hoş
Ettiklerimin hesabın sorayım andan varayım
Beslediğim nâzik teni terk etmeyim derdim onu
Kara toprağa ben onu karayım andan varayım
Ben bu ömür harmanını derdim getirdim uş yine
Yunus aydır bu dükkânı dereyim andan varayım

XXIX

Düşt’ önüme hubbül - vatan gidem hey dost deyi deyi
Anda varan kalır hemen kalam hey dost deyi deyi
Gele şol Azrâil tuta assı kılmaz ana ata
Binem şol ağaçtan ata gidem hey dost deyi deyi
Halvetlerde meşgul olam dâim açılam gül olam
Dost bağında bülbül olam ötem hey dost deyi deyi

Sel bir beş on arşın bezi kefen edeler eğnime

Dökem şol dünya donların giyem hey dost deyi deyi
Mecnun oluban yürüyem yüce dağları bürüyem
Mum olubanı eriyem yanam hey dost deyi deyi
Günler geçe yıl çevrile üstüme sinlem devrile
Ten çürüye toprak ola tozam hey dost deyi deyi
Yunus Emre var yoluna münkirler girmez yoluna[3]
Bahrı olup dost gölüne dalam hey dost deyi deyi

II

İbâdete Aşırı Düşkünlük

(Zâhitlik)

Hikmetin başı Allah korkusu (Hadis).

Sensin kerîm, sensin rahîm, Allah sana sundum elim;
Senden artık yoktur emim, Allah sana sundum elim.

Kendini kulluğa veriş, ölüm korkusunun sonucu. Halkı kucaklamak, ölümsüzlüğe yönelişin başlangıcı, Sultanlığı kullukta bulan, sultana da baş eğmez. Bilir ki dünya saltanatı, sonu olmadığı için bir pula değmez. Riyasız zâhitse kötülükten çekindikçe çekinir. Bu çekiniş ona, halka karşı bir sevgi, bir bağlılık verir. Zâhitlik bir merhaledir ki, oradan geçeni, halktan Hakk'a ulaştırır. Yolda ayağı kayıp düşmeden, umuda düşüp eğleşmeden giden, sevgiyle bağdaşır, varıp sevgiliyle kucaklaşır. Ama zâhit, ibadetini görür, ona güvenir, başkalarını yererse, bu merhaleyi aşan Yunus, ona seslenir:

Rükû', sücûda kalma, ameline dayanma:
İlm ü amel gark olur nâz u niyâz içinde.

Zâhitlik, korkuyla umut arasında bir duraktır. Zâhit korkar, yerinir; umar, sevinir. Ama o durağın eğlenecek bir yer olmadığını anlayan ileri görüş, çaresiz, bu duraktan adım atar, yola düşer.

Havf u recâ gelmez anda varlık, yokluk bırakana

hükmüne varır. Bu yürüyüşte her an kendini tartmaktadır; her an kendi hisâbını görmektedir; her an sırat üstündedir, yol almaktadır; yalım yalım yanan nefis isteğinden, "Geç ey mü'min nûrun alevimi söndürüyor" feryadını duymaktadır; Mevlânâ'nın dediği gibi, gemidedir, yol almaktadır da kıyıyı geriye gidiyor sanmaktadır.

XXX

Sensin kerîm sensin rahîm Allah sana sundum elim
Senden artık yoktur emim Allah sana sundum elim
Ecel geldi va’de erdi bu ömrüm kadehi doldu
Kimdir ki içmeden kaldı Allah sana sundum elim
Gözlerim göğe süzüldü canım göğüsten üzüldü
Dilim tetiği bozuldu Allah sana sundum elim
Uç biçildi kefen donum hazrete yönelttim yönüm
Aceb nice ola hâlim Allah sana sundum elim
Urdular suyum ılındı kavim kardaş cümle geldi
Esen kalsın kavim kardaş Allah sana sundum elim
Geldi salacam sarılır dört yana selâ verilir
İl namazıma derilir Allah sana sundum elim
210. Salacamı götürdüler makberime yetirdiler
Halka olup oturdular Allah sana sundum elim
Çün cenazeden şeştiler üstüme toprak aştılar
Hep koyubanı kaçtılar Allah sana sundum elim
Yedi temu sekiz uçmak her birinin vardır yolu
Her bir yolda yüz bin çârsu Allah sana sundum elim
Geldi Münker ile Nekir her birisi sordu bir dil
İlâhi sen cevap vergil Allah sana sundum elim
Görün acib oldu zaman gönülden eyleniz figan
Ölür çün anadan doğan Allah sana sundum elim
Yunus tap uzat bu sözü Allah’ına tutgıl yüzü
Didardan ayırma bizi Allah sana sundum elim

XXXI

İsrâfil sûru urula yer gökyüzü değşirile
Harâb ola yaş u kuru cerh-i felek de yorula
Kimsene kalmaya bunda fenâ ola hepsi sinde
Mîkâil'in dükkânında şol hak terazi kurula
Ayan ola çün cümle iş kurtulmaya yad u biliş
Gele fülân ibni fülân hep adı ile çağrıla
Cümle halâyık hep bite yeryüzünü düpdüz tuta
Hükmeyleye Cebbâr-i vakt mahşer dapa hep sürüle

220. Kopa kıyâmetin hevli ikinci nefhanın kavli

Üçüncü nefha içinde yerlerin yüzü yarıla
Çünkü gele sıddıyk zaif âşık(lara) yoktur hayıf
Yarınki mahşer gününde Yevme yeşfau kurulaa
Yunus var yarağın eylen yol korkuludur key eğlen
Önünde katran denizi kıldan sırat da gerile

XXXII

Bir imâret göster bana kim sonu virân olmaya
Kazan şol malı kim senden dökülüp geri kalmaya
Dökülüp kalısar malın ayrıklar ala helâlin
Senden geri kalan malın sana assısı olmaya
Ol malı ki Halîli'dir hayırlara yelter seni
Ol mal ki ol Kaarûn'undur ıssı hiç rahat olmaya
İsrâfil sûrunu ura dağlar tepeler sürüle
Bir karınca cevâbını bin Süleyman veremeye
Bu dünya hep ıssız kala altını malı döküle
Sebil olubanı yata herkiz assı bulunmaya
Hey Yunus Emre ölünce var yürü doğru yolunca
Dünyâsını terk edenler yarın hasrette olmaya

XXXIII

Çalap veribiye sana bir gün ecel serhengini
Gele görünce gözüne azdıra benzin rengini
Ayda sana emâneti ıssı diler tapşırayım
Ala senden emâneti ede seninle cengini
Emâneti senden ala gövdeni kuru boş sala
Vebâller boynunda kala nefsin ura külüngünü
Malın u varın ey paşa hısmın kavmin üleşe
İledeler seni haşa göresin sinin tengini
Seni sininde koyalar menzil mübârek diyeler
Üstüne tez tez yumalar dünyanın hâk-ü sengini
Karanı yerde olasın amelin ile kalasın
Çok âh edip söyleyesin peşîmanlığın nengini
Yunus imdi tövbeye gel can sendeyken eyle amel
Aşk ile gel kuşanagör bu dervişlik palhengini

XXXIV

Evvel bize vâcib budur iyi hulk u amel gerek
İslâm adı konucağız yoldaşımız îman gerek
İsrâfil sürun urunca cümle mahluk uyanınca
Soru hesap sorulunca Arap dili lisan gerek
Gök perdelerin açalar iyi yavuzdan seçeler
Ol dem nereye kaçalar baş kurtarası yer gerek
Terezi kurup otralar sermâyemiz getireler
Ol siyâset meydanında bu tertipleri bil gerek
Çağrışalar ata ana kardaş kardaştan ısana
Yalvaralar ol Sübhân'a niyaz kılası er gerek
Dügelinden bu aşk yakın Yunus hatâ kılma sakın
Aşktan nasip sunulunca cevap veresi hâl gerek

XXXV

Dünyaya gelen kişiler yola bile gelmek gerek
Ölümünü anıbanı dün ü gün ağlamak gerek
Bu dünya kahır evidir hem bâkıy değil fânidir
Aldanıban kalma buna tez tövbeye gelmek gerek
Nedür(ür) dünya çokluğu eşkeredür(ür) yokluğu
Varlık sarayın hakıykat âhireti bilmek gerek
Gel imdi dur bu fâniden mahrum kalamdan bâkıyden
Tâat kılıp bu dünyadan kul nasîb(in) almak gerek
Korkar isen (sen) tamudan (gel) alçak olgıl kamudan
Ol günü ince sırattan kamular(la) geçmek gerek
Geçip gitmek diler isen (ye) düşmeyeyim der isen
Şol kazandığın malını Tanğrı için vermek gerek
Kazandığını veriben yoksulları hoş görüben
Hak hazretine varıban oddan o kurtulmak gerek
Kur'an aydır ki "Vetteku" gene aydır ki "Tezraû"
Kâhil olup oturma(gıl tez) tevbeye gelmek gerek
Yunus'un sözü şiirden ammâ aslı(dır) kitaptan
Hadis ile denene key (bilgi) sâdık olmak gerek

XXXVI

Müslümanım diyen kişi şartı nedir bilse gerek
Tanğrı’nın buyruğun tutup beş vakt namaz kılsa gerek
Tanla durup başın kaldır ellerini suya daldır
Tamudan azadlı oldur kullar azad olsa gerek
Öğle namazın kılasın her ne dilersen bulasın
Tamudan azadlı oldur kullar azad olsa gerek
Ol ikindiyi kılanlar arı dirlik dirilenler
Oladır Hakk’a erenler dâim Hakk’a erse gerek
Akşamdurur üç farida dağca günahın arıda
İyi amellerin sana şem’u çerâğ olsa gerek
Yatsı namazın o hâzır hâzırları sever Kadir
İmânın eksiğin bitir îman piş-rev olsa gerek
Her kim Müslüman olmadı beş vakt namazı kılmadı
Bil ki Müslüman olmayan ol tamuya girse gerek
Görmez misin Mustafâ’yı nice bekledi vefâyı
Ümmet için ol safâyı ümmet ona erse gerek
Bekler isen din gayretin vermegil nefse murâdın
Yunus Nebî salavâtın aşk ile değirse gerek

XXXVII

260. Anma mısın sen şol günü cümle âlem hayrân ola

N’idesini bilemeyip bî-hod u ser-gerdân ola
İsrâfil sûrunu ura hep mahlûkat yerden dura
Deriliben haşre vara kadı anda Sübhân ola
Zebâniler çeke tuta ilete tamuya ata
Deri yana süğnük tüte katı ulu efgan ola
Mâlik çağıra tamuya çekip meydana getire
Tangrı korkusundan tamu zârî kılıp nâlân ola
Dağlar yerinden ırıla gökler heybetten yarıla
Ildızlar bağı kırıla düşe yere galtân ola
Yazıklar müzdler dartıla ancak perdeler yırtıla
Bilmediğin günahların anda sana ayân ola
Yunus aydur işbu sözü erenlere toprak yüzü
Diler Hakk’ı göre gözü inâyet ger andan ola

XXXVIII

Anma mısın şol günü (sen) gözün nesne görmez ola
Düşe sûretin toprağa dilin haber vermez ola
Çün Azrâil ine tuta assı kılmaz ana ata
Kimse doymaz o heybete kalktan meded ermez ola
Oğlan gider danışmana salâdır dosta düşmana
Sonra gelmek peşîmâna sana assı kılmaz ola
Evvel gele şol yuyucu ardınca şol su koyucu
İledip keten sarıcı bunlar hâlin bilmez ola
Ağaç ata bindireler sinden yana göndereler
Yeraltına indireler kimse ayrık görmez ola
Üç güne dek oturalar hep işini bitireler
Ol dem dile getireler ayrık kimse anmaz ola
Yunus miskin bu öğüdü sen sana versen yeğ idi
Bu şimdiki mahlûkata öğüt assı kılmaz ola

XXXIX

İşit sözünü ey âkıl tanla seher vaktinde dur
Öyle buyurmuş ol kâmil tanla seher vaktinde dur
İşit ne der horozunuz tanla verilir rûziniz
Dost dergâhına tutgıl yüz tanla seher vaktinde dur
İşit sözümü ey sağır tâ terâzin gele ağır
Yalvar Çalab'ına çağır tanla seher vaktinde dur
Yatanların yatlı hâli hiç nesneye ermez eli
Seher eser rahmet yeli tanla seher vaktinde dıır
Kuşlar ile durgıl bile kıl namazı imâm ile
Yalvar günahını dile tanla seher vaktinde dur
Okuna Kur'an u Yâ Sîn kulak urup dinleyesin
Dağca günahlar yuyasın tanla seher vaktinde dur
Okuna hadîs ü kelâm diyeler aleyhisselâm
Âşık isen belli bilem tanla seher vaktinde dur
Helâl ola sana uçmak uçmakta hûriler koçmak
Kevser şarabını içmek tanla seher vaktinde dur
Miskin Yunus aç gözünü uyar gafletten özünü
Ta bilesin kend' özünü tanla seher vaktinde dur

XL

Sana derim ey velî dur erte namazına
Eğer değilsen ölü der erte namazına
Ezan okur müezzin çağırır Allah adın
Yıkma dînin bünyâdın dur erte namazına
Ağar pervâza kuşlar tesbih okur ağaçlar
Himmet alın kardaşlar dur erte namazına
Namazı kıl zikreyle elin götür şükreyle
Öleceğin fikreyle dur arta namazına
Namaz kıl yarağ olsun ahrette gerek olsun
Sinlekte çerağ olsun dur erte namazına
Namaz kıl îmâm ile yatmagil güman ile
Gidesin îmân ile dur erte namazına
Çıka gide can dahı şöyle kala ten dahı
Derviş Yunus sen dahı dur erte namazına

XLI

290. Uş gine nazar oldu bu bizim canımıza

Muhammed bünyâd urdu dîn ü îmânımıza
Peygamberler serveri din direği Muhammed
Gör ne gevherler komuş bu bizim kânımıza
Hay gel amel edelim elimiz erer iken
Ecel erer ansızın ermeyiz sanımıza
Ey dırîgaa n'idelim bizde amel olmazsa
Hışmedip yapışalar bu kefen donumuza
Sorucular geleler soru hisap alalar
Karanı sin içinde otura yanımıza
Ölüm haktır bilirsin niçin gaafil olursun
Azrâil kasdediser günahlı canımıza
Miskin Yunus bu sözü kend' özünden ayıtmaz
Hak Çalap veribidi sabakın dilimize

XLII

İsteyelim iş ıssını bulup görelim kandadır
Can kulağı açık ise işbu sözüm turvendedir
Alıgörün turvendeden aşk eridir onu tadan
Bunda boynunu buran Hak katında dermandedir
Kişi gerek bile onu hem uyanık ola canı
Bilirsin dünya seveni baykuş gibi yabandadır
Baykuş çağırır vîrandan kimse murad almaz ondan
İyi amel iltegörün ol hak terâzi andadır
Varıcağız terâziye Hak kendi bakar yazıya
Görücek dağlar eriye ol zebâniler andadır
Biti sunula eline ettiğin gele yoluna
Tanıklar bile buluna dostun düşmanın andadır
Terk edesin taht u tacı bulasın ettiğin gücü
Muhammed hak yalvarıcı şefâatimiz ondadır
Yunus eğer âşık isen varlığın değşir yokluğa
İman kuşağın berk kuşan de hep eksilik bendedir

XLIII

Bu ne gülecek yerdir ağlasana (key) katı
Düştün dünya zevkına unuttun kıyâmeti
Malı mülkü koyuban kanda gidersin miskin
Ancak yatasın sinde görünce kıyâmeti
İki ferişteh ine gele karşına dura
Günahlarını yaza sala boynuna biti
Günahların tartalar andan sırat' ilteler
Zebâniler tutalar figanlar ola katı
Ata oğuldan beze bakmaya ana kıza
Şol gün geliser başa unutma arasâtı

310. Miskin Yunus sen dahı gerçeklerden olagör

Erenler pîş edinmiş sabr ile kanâati

XLIV

Nasihat kandilinden bir işâret göründü
Tenim içinde canım andan yana süründü
Nefsimin ejderhâsı döndü bana haml’ etti
Kanâat hay demezse yeri göğü yer imdi
Kanâati yâr edin uyma nefs dileğgine
Eresin hakıykata yerin buldun dur imdi
Kanâat dediğini eğer sen tutmaz isen
Nefsine uyar isen ser-gerdan ol yor imdi
Yunus Hak tecellîsin şiir dilinden söyler
Canda gevher var ise Hak’tan yana yür’ imdi

III

Mecâzi Aşk - Gerçek Aşk

Ey beni ayıplayan, gel beni aşktan kurtar,
Elinden gelmez ise söyleme fâsid haber

der Yunus. Ona göre,

Aşksız âdem dünyâda, belli bilin ki yoktur.

Kayaların bile nabzında atan, topraktan bile buğu-buğu göğe ağan, bülbülün şakımasında nağme, gülün gülümsemesinde renk ve koku olan, canlıları zebûn eden, demirleri yumuşatan, yelle esen, günle doğan, Ay'la balkıyan, denizde köpürüp coşan, yazıda çağlayıp akan, her zerrede hüküm yürüten, her vara varlık veren aşktır, aşk.

Aşk anadan doğmadı, kimseye kul olmadı,
Hükmüne kıldı esîr cümle biliş ü yâdı.

Aşksız meşk olmaz, dünyâya doyulmaz. Kötü iyiyi, şer hayrı belirtir. Çirkin bile güzeli şerh eden bir hikmet kitabıdır.

Ama bu aşk, kaşa - gözedir; tatlı sözedir; güzel yüzedir; güzeledir.
Kerem et bir beri bak, nikabı yüzden bırak;
Ay'ın on dördü müsün, balkurur yüz ü yanak.
Sıfatın arılığı bulgur u nohut gibi;
İki kaşın Ay alnın gencaya verir sebak

kelecileri elbette bir güzele söylenmiştir bu şiirde, sevgilinin boyunu selviden fark edemeyen Yunus'u, küpeli iki kulak şüpheye düşürür. Bu, mecâzî, geçici bir aşktır.

Erenler, "Mecaz, gerçeğin köprüsüdür" demişler. Yunus'un destanı dal daldır, yaprak yaprak. Derler ki, Taptuk'un kızına âşık olmuş. Bu kız, Kur'ân okurken akarsular bile dururlar, dinlerlermiş.

Harâmî gibi yoluma arkırı inen karlı dağ,
Ben yârımdan ayrı düştüm, sen yolumu bağlar mısın

derken bir sevgiliye kavuşmak için yüreği titremektedir, gözleri yaşarmaktadır Yunus'un. O,

Ata belinden bir aman anasına düştü gönül,
Ata belinden bir zaman anasına düştü gönül,

beytiyle başlayan ve adeta insanın hal tercemesini yazarken de gençlik çağını,

Bu çağ ile sakal biter, görenin gülreği tutar.
Güzeller katında biter, sev - seviye düştü gönül

der de dile getirir. Bu tabii meyil, bu yaşayışın mânâsı, sırasında adamı pişman eder; sırasında perperişan eder; sırasında candan eder. Ama kendini bir başka yönden tatmin eden kişi, bu çılgınlığı akıl sınırına sokabilir; güzelde güzelliği görebilen, zaman zaman değişen tek sevgiliden kurtulur. Katrede ummanı görür; zerrede güneşi seyreder; hatta katreyken umman olur, zerreyken güneş kesilir;

Nite ki bu gönlüm evi, aşk elinden taşagelir,
Nice yüksek yürür isem, aşk başımdan aşagelir

diye sızlanırken,

Başında aklı olan, ücrete amel etmez,
Hûrilere aldanmaz, göz ile kaştan geçer

der ve halden anlamayanlardan, ârif olmayanlardan

Niceler aydır Yunus'a çün kocaldın aşkı kogıl,

fakat bilmezler ki

Rüzîgâr uğramaz aşka, aşkın ne ay u yılı var.

XLV

Türlü türlü cefânın adını aşk vermişler
Bu cefâya katlanan dosta halvet ermişler
Aşkdurur türlü belâ döndürür hâlden hâle
Dost elinden piyâle key melâmet olmuşlar
Kime kim aşk ulaştı her dem kaynaya taşa
İyi dirlik hem yavuz dört yanında durmuşlar
Her kim aşk eri ise aşka müşteri ise
Aşk onun yâri ise canına od urmuşlar
Miskin Yunus'un canı başında ser–encâmı
Aşka münkir âdemi bu meydandan sürmüşler

XLVI

Bir gün yüzün gören kişi ömrünce hiç unutmaya
Tesbihi sensin dilinde artık nesne ayıtmaya
Tâata duran zâhidin gözleri seni görürse
Tesbîhini unutup ol artık secde de etmeye
Ağzına şeker alıban gözleri sana duş olan
Unuda ol şekerini artık çiğneyip yutmaya
Ben seni sevdiğim için eger bahâ derler ise
İki cihan mülkün verem dahı bahâsı yetmeye
İki cihan (da) dopdolu bağ u bostan olur ise
Senin kokundan iyi gül bostan içinde bitmeye
Gül ü reyhan(ın) kokusu âşıklara ma'şuk yeter
Âşık olanın ma'şûku hergiz önünden gitmeye
İsrâfil sûrun urıcak mahlûkat durugelicek
Senin ününden artık hiç kulağım işitemeye
Zühre yere inibeni sâzım nühayt eyler ise
Âşıkın işreti sensiz gözü ol yana gitmeye
Ne ederler hân ü mâni ye sensiz iki cihanı
İki cihan fidî sana kimesne güman tutmaya

330. Sekiz uçmağın hûrisi eğer bezenip gelseler

Senin sebyinden özgeyi (gönlüm) hiç kabûl etmeye
(Bu) dünyada ne ola kim âhırette ol olmaya
Hûr ile gılman gelicek âşık elin uzatmaya
Yunus seni seveliden beşâret oldu cânına
Her dem yeni dirliktedir hergiz ömrün eskitmeye

XLVII

Sahhâ ol âşık canına kim dost ile visâli var
Canı birdir ma'şuk ile dahı ne türlü hâli var
Cân u gönül akl u fehim nisâr olsun ma'şûkuna
Pes âşıkın ondan ayrı dahı ne mülk ü mâlı var
Bu yer ü gök ü arş u ferş (aşk) dadı ile kaimdir
Bünyâd aşktır âşıkta her bir arada eli var
Âşıkların ne kim varı tecrid gerektir arada
Her nesneye ol hükmeder her yol içinde yolu var
Bâkıy dirlik seven kişi gerek tuta aşk eteğin
Âşktan artık her nesnenin değiştirilir zevâli var
Âşıklara işbu sûret meselâ gökçek[4] gibidir
Yüz bin gömlek eskidirse âşıkların muhâli var
Niceler aydır Yunus'a çün kocaldın aşkı kogıl
Rûzigâr uğramaz aşka aşkın ne ay u yılı var

XLVIII

340. Sensin benim cânım canı sensiz karârım yokdurur

Uçmakta sen olmaz isen vallah nazarım yokdurur
Baksam seni görür gözüm söyler isem sensin sözüm
Seni gözetmekten gayrı yeğrek şikârım yokdurur
Çün ben beni unutmuşum şöyle ki sana gitmişim
Ne kalde ne halde isem bir dem karârım yokdurur
Eğer beni Circis'leyin yetmiş kez öldürür isen
Dönem geri sana varam zirâ ki ârım yokdurur
Yunus dahı âşık sana göster didârını ona
Yârim dahı sensin benim ayrık nigârım yokdurur

XLIX

Aşk erinin gönlü dolu pâdişahtan nevâledir
Aşksız âdem nic’ anlasın çün şeriat havâledir
Aşkdur(ur) âşıkın canı aşka fidî hân ü mânı
Aşk erinin armağanı aşksız kişiye belâdır
Kimi avret oğlan sever kimi mülk hân u man sever
Kim sermaye dükkân sever bu dünyâ hâlden hâledir
Âşık dünyâyı ne eder âkıbet bir gün terk eder
Aşk eteğin tutmuş gider her kim gelirse salâdır
Ezelîden ol pâdişah elime sundu bir kadeh
İçeliden kılarım ah bilmezem ne piyâledir
Ey miskin Yunus nişânın aşktan esirdi bu canın
Dergâhında her dem onun valih u hayran kaladur

L

Tanğrı için canım canı cefâ ise tapdur yeter
Senin fırâkından beter azap dahı var mı beter
Aşkın odu yüreğimde yandığına âlem tanık
Nerde bir od yanar ise nişânı var tütün tüter
Aşkın çeri saldı benim gönlüm evi ıklîmine
Cânımı esîr eyledin n'ider bana yağı Tatar
Ecel salam ıklimlere vasyet kılam âşıklara
Ma'şûkadan diyem sakın oynar âşık gönlün atar
Aceb bu benim derdime ne için derman bulunmaz
Kim bulısar derman ona kişiyi kim beri tutar
Resmidürür sultanların kullar günah eyleyince
Ya edebler ol kulunu ye mezada verir satar
Yunus şikâyet eyleme yardan cefâ gördüm diye
Cümle âşıklar hâceti ma'şûka katında biter

LI

İşitin ey yârenler aşk bir güneşe benzer
Aşkı olmayan kişi misâli taşa benzer
Taş gönülde ne biter dilinde ağu tüter
Nice yumşak söylese sözü savaşa benzer
Aşkı var gönlü yanar yumşanır muma döner
Taş gönüller kararmış sarp katı kışa benzer
Ol sultan kapısında hazreti tapısında
Âşıkların yıldızı her dem çavuşa benzer
Geç Yunus endişeden gerekse bu pîşeden
Ere aşk gerek evvel ondan dervîşe benzer

LII

Ey dost senin aşkın odu ciğerim bâre baş gelir
Aşkından yanar yüreğim yandığım bana hoş gelir
Aşkın oduna yandığım ağlamak oldu güldüğüm
Dost sana zârı kıldığım münkirlere savaş gelir
Söyler isem sözüm savaş söylemezsem ciğerim baş
Cihan doludurur kallâş her birinden bir taş gelir
Gör nice taşlar atılır dost için başlar tutulur
Gelir gönüle batılır hâlimize haldaş gelir
Bizim hâlimizden bilen kimdir aşka münkir olan
Bizim sevdiğimiz Hak'tır bu halka göz ü kaş gelir
Nice nice salâtinler zebûn olur aşk elinde
Her kim bu yola düşerse ol bu yola yavaş gelir
Erenler buna kalmadı vardı yoluna durmadı
Hakk'ı gerçek sevenlere cümle âlem kardaş gelir
Miskin Yunus bil özünü dosta açıp şol gözünü
Hangi burçtan bakar isen ol sultana güneş gelir

LIII

Kerem et bir beri bak nikab yüzünden bırak
Ayın on dördü müsün balkurur yüz ü yanak
Şol ağzından keleci yüz bin şükrâne ile
Destur gelsin daşraya söylesin dil ü dudak
Otuz iki mirvarı mercana dizmiş gibi
Kıymetî dürden olmuş yaraşır inciden ak
Sıfatın arılığı bulgur u nohut gibi
İki kaşın Ay alnın gencaya verir sebak
Gören pervâneleyin nice oda düşmesin
Gözlerinin bakışı can alır iki çırak
Aşkın zemzemesinden âşık boynu zincirli
Azadlık istemez(ler) şöyle kaldılar tutsak
Hangi bir nesneni ki dil nice şerh eylesin
İlâhî sen beklegil yavuz gözlerden ırak
Boynun yuvuk boynundan hiç fark eyleyemedim
Gümâna veren beni küpeli iki kulak
Yunus Hak tecellîsin senin yüzünden gördü
Çâre yok ayrılmağa çün sende göründü Hak

LIV

380. İşidin ey yârenler kıymetli nesnedir aşk

Değmelere verilmez hürmetli nesnedir aşk
Hem cefâdır hem safâ Hamza'yı attı Kaf'a
Aşk iledir Mustafâ devletli nesnedir aşk
Dağa düşer yer eyler gönüllere yol eyler
Sultanları kul eyler cür'etli nesnedir aşk
Kime kim aşk vurdu ok gussa ile kaygı yok
Aşk iledir Mustafâ devletli nesnedir aşk
Denizleri kaynatır mevce gelir oynatır
Kayaları oynatır kuvvetli nesnedir aşk
Akılları şaşırır deryâlara düşürür
Nice ciğer pişirir key odlu nesnedir aşk
Miskin Yunus neylesin derdin kime söylesin
Varsın dostu toylasın lezzetli nesnedir aşk

LV

Ne söz keleci der isem dilim seni söyleyecek
Nerde yürürsem yürürüm senden yana kaçar dilek
Haktır seni sevmezlere cansız sûrettir der isem
Onun için canlılara senin gibi ma’şuk gerek
Söyledin cümle âleme henüz nikab içindesin
Bir dem perdesiz yürüsen iki cihan olur helâk

390. Div ü perî ins ü melek sever seni her mahlûkat

Hayran olup ileyinde durmuş durur hûr’u melek
Nuştur senin elin ile zehr-i kaatil içer isem
Bilmezim ne ma’nîsi var ol olur cânıma tiryak
Ger şehd ü şekker yer isem sensiz ağudur canıma
Çün canımın sensin dadı nerde bulam senden yeğrek
Yüz bin eğer cevr ü cefâ uğrar ise süratime
Hiç eksilmez şadiliğim cümlesin yur seni sevmek
Ne var eğer Yunus dahı aşk içinde zerre ise
Aşk dadıyla kaaim durur yer ile gök çerh-i felek

LVI

Yine yüzünü gördüm yine yüreğim yandı
Dost senin aşkın odu yüreğime dayandı
Görklü yüzünü gören gönlünü sana veren
Belli tapında duran ne doydu ne usandı
Gevherdir senin sözün güneşten arı yüzün
Şekerden tatlı sözün her kim gördü utandı
Bu gönlüm garip idi ciğerim kebbâb idi
Görklü yüzünü gördüm içim dışım bezendi
Yunus Emre bî karar şol hub yüze intizar
Senden ayrılmaz nazar vardı yakıldı yandı

LVII

400. Kime gönül verir isem benim ile yâr olmadı

Hâlim bilip derdim sorup bana vefâ-dâr olmadı
(Haktan) meğer takdîr idi âşık oldu gönlüm sana
Hiç kimseler bencileyin aşka giriftâr olmadı
Aşktan şikâyetim yoktur kendi tâliimdendürür
Kendi yolun aramayan ödem değil er olmadı
Aşk bir ulu hil'atdurur bir niçeye verir Çalap
Bir niceler kaldı mahrum aşktan haberdâr olmadı
Aşk bir ulu nazardurur âşık canlar erenlerdir
Aşka düşmeyen gönül(ler) virandurur şar olmadı
İbrâhim'e Nemrûd odun aşktır gülistân eyleyen
Aşktan nazar ericeğiz gülzâr oldu nâr olmadı
Hak yarattı yeri göğü ol Ahmed'in dostluğuna
Levlâk ona delil oldu onsuz yer gök vâr olmadı
Aşkta kahırlar çok olur âşıklara gayret gerek
Yunus âşık oldun ise âşıklarda âr olmadı

LVIII

Ol dost benden yana hiç bilmezim nice baktı
İşbu vücud şehrine bir hoş nazar bıraktı
Gözüm onun yüzünden nice gideribilem
Şol şîrin kılınç ile gönlümü şöyle yıktı

Kimden öğüt istersem sabrı gösterir bana
Sabır sermâyesini mahabbet odu yaktı
Sabırla benim işim nasıl varısar başa
Canıma can bağışlar şol dostumun nüvahtı
Sevdikli sevdiğiyle bile kopadır yarın
Bu iş yarına göymez bugünkü gün sayaktı
Yunus dost mürüvvetin ırmaya kend’ özünden
Kişi neyi severse canı ona uyaktı

LIX

Cümle âlem terkin urup ben dost terkin uramazam
Ondan ayrı buçuk saat ben onsuzun duramazam
Ondan yarı dirliğim dirlik değildir benim
Kadim odur görür beni ben ölüyüm göremezem
Hûrî gelip aydır ise gönül bana vergil diye
Dosttan artık kimesneye ben gönlümü veremezem
Dost diye geçti bu ömrüm başarmadım dost kulluğun
Koyam başara ol beni ben hiç iş başaramazam
Bir kezden ol oldum ahî benden ümit yoktur bana
Ben ol isem pes ol hani ben bu sırra eremezem
Dostlar öğüt verir bana gitgil onun yakınından
Daha yakın varam meğer ondan ayrık varamazam
Değmeler aydır Yunus’a katlan bugün yarın diye
Cehd edeyim bugünümü yarına irgöremezem

LX

Ben ol yâri sevdiğimi nice bir gizleyibilem
Gönlüme sığmaz n’ideyim meğer râzım ile diyem
Dilim tutup yürüdüğüm yadlığıma delil imiş
Yakam yadlık perdesini hicâbımı ben giderem
Onun ile ahvâlimi âlemlere bildireyim
Çağrıban muştulayım âlemi üstüme derem
Âşıkların gönlü gözü ma’şuk dapa gitmiş olur
Gönlüm ile kavletmişem bâşed ki ma’şuka erem
Canım kurban kılar idim canı kabûl kılar ise
Kaçan ise ölüserem niçin böyle diri duram
Şükrâne canım üstüne ben dost için ölür isem
Ölmek lâzımdır kamuya ben ölmeden kanca varam
İlm ü amel sözü değil Yunus dili söylediği
Dil ne bilir dost haberin ben dost ile nice bîrem

LXI

Benim gönlüm gözüm aşktan doludur
Dilim söyler yârı yüzüm suludur
Ödağacı gibi yanar vücûdum
Tütünüm görene seher yelidir
Çukal cevşen aşkın oduna doymaz
Oku cana batar katı yalıdır
Okurum şâhımı kendi dilimce
Şâhım aydır bana her gem gelidur
Seni sevenlerin ola mı aklı
Bir dem uslu ise her dem delidir
Yunus sen toprak ol eren yolunda
Erenler menzili arştan uludur

LXII

Aydıverem ne kıldığın benim ile ol dil-pezir
Her dem yeni şîve ile beni yeni kılar esir
Her nereye bakar isem odur gözüme görünen
Ne havsala ola bende yahut ona lâyık basir
Nice ömrüm olur ise azadlığım muhâldürür
Seyyâdın elindedürür tuzağa tutulan nahcîr
Âkılâna hoştur nefes niteliğin sorma onun
Nice nişan aydıverem ol misli yoktur bî nazîr
Va’de kesildi kamuya ki yarın göreler onu
Benim yarınım bugündür bunda göründü ol kadîr
Yunus’un cümle bakımı gark oldu dost dîdârına
Hiç kalmadı onsuz ara dolu göründü cümle yir

LXIII

440. Yandı yüreğim tutuştu bağrım ciğerim kebapdurur

Âşıkların şerbetleri bu derdime sebepdürür
Bir niceleri aşk düzer bir niceleri aşk bozar
Bir niceler esrik gezer öyle kim var harapdurur
Aşk ile çalındı kalem aşka esirdürür âlem
Âşıklar arasında Cebrail dahı hicapdurur
Medreseler müderrisi okumadılar bu dersi
Şöyle kaldılar âciz (kim) bilmediler ne hapdurur
Azâzil da'vi kıldı da'vîsi yalan oldu
Yalan da'vî kılanın pes cezası azapdurur
Ölmez aşk bilişleri esrik meclis hoşları
Dâim bunların işi çeng û şeş-tâ rebapdurur
Yunus imdi miskin ol hem miskinlere kul ol
Zirâ miskin olanları arzulayan Çalap'durur

LXIV

İşidin ey ulu kiçi size benim haberim var
Zihî devlet benim bugün kim sunun gibi yârim var
Yürür isem önümdesin söyler isem dilimdesin
Oturursam yanımdasın ayrıkta ne pazarım var
Ne yürüyem ne hod erem ne uzak sefere varam
Çünkü dostu bunda buldum ayrık neye seferim var
Irak yola bezirgânlar assı etmeğe giderler
Çün gevher elimdedür(ür) de ayrık ne seferim var
Miskin Yunus'un (bu) canı şol dosta ulaşalıdan
Dem-be-dem artırır aşkı ulu yerden tımarım var

LXV

Aşk makaamı âlîdir aşk kadim ezelîdir
Aşk sözünü söyleyen cümle kudret dilidir
Deyen ol işiden ol gören ol gösteren ol
Her sözü söyleyen ol sûret can menzilidir
Sûret söz kanda buldu söz ıssı kaçan oldu
Sûrete kendi geldi dil hikmetin yoludur
Bu bizim işretimiz oldur bu lezzetimiz
İçip esridiğimiz aşk şerbeti gölüdür
Onun ki dersin onun söyleyen ol söz onun
Ol bizimdir biz onun bu gayr tesbih dilidir
Yunus sözünde yalan görmedi mü'min olan
Ömrün zulmete salan ma'rifet yoksuludur[5]

LXVI

Ey beni ayıplayan gel beni aşktan kurtar
Elinden gelmez ise söyleme fâsid haber
Hiç kimsene kendinen hâlden hâle gelmedi
Cümlemizin hâlini ma’şuk eder mukarrer
Aşşıkların her hâli ma’şuk katında biter
Sözün var ona söyle benim arada ne’m var
Her kim aşk kadehinden içti ise bir cur’a
Ona ne yad ne biliş ona n’esrik ne humar[6]
Dost yüzünden nikabı her kim giderdi ise
Hicab kalmadı ona artık ne hayr ü ne şer
Şeriat edebinden korkarım söylemeğe
Yokısa aydayıdım dahı ayrıksı haber
Dost kılıcından Yunus ölür ise gam değil
Dost göğünden uyanan ma’şuk burcundan doğar

LXVII

Ey âşıklar ey âşıklar mezhep ü din aşktır bana
Gördü gözüm dost yüzünü yas kamu düğündür bana
Ey pâdişah ey pâdişah uş ben beni verdim sana
Genc ü hazînem kamusu sensin benim önden sona
Evvel dahı bu akl u can senin ile asl-ı mekân
Âhır yine sensin mekân uş varıram senden yana
Senden sana varır yolum senden seni söyler dilim
İllâ sana ermez elim bu hikmete kaldım tana
Artık bana ben demeyem kimseneye sen demeyem
Bu kul o sultan demeyem işidenler kala tana
Dost aşka ulaşalıdan dünya âhıret oldu bir
Ezel ebed sorar isen dün ile bugündür bana
Artık bize ya solmaya hiç gönlümâz pas olmaya
Zira Hak'tan gelen avaz savulmaz düğündür bana
Ben aşkından ayrılmayam dergâhından ırılmayam
Eğer benden gider isem senin ile varam bana
Ol dost beni veribidi var bu dünyâyı gör dedi
Geldim gördüm hoş ârâyiş seni seven kalmaz ana
Kullarına va'deyledi yarın uçmak verem dedi
Ol dostların sevindiği yarınım bugündür bana
Bu âh ile bu zar ile bu hikmeti kim ne bile
Bilse dahı gelmez dile tuttum yüzüm senden yana
Sensin bana cân ü cihan sensin bana genc-i nihan
Sendendürür assı ziyan ne iş gele benden bana
Yunus sana tuttu yüzün unuttu cümle kend' özün
Cümle sana söyler sözün söz söyleten (sensin) bana

LXVIII

Aşk eteğin tutmak gerek âkıbet zevâl olmaya
Aşktan okuyan (bir) elif kimseden suâl sormaya
Aşk dediğin duyar isen aşka candan uyar isen
Aşk yoluna candır fidî ana fidî mal olmaya
Asilzâdeler nişanın eğer bilmek diler isen
Özü oğlan da olursa sözünde vebâl olmaya
Âriflerden nişan budur her gönülde hâzır ola
Kendiyi teslim eyleye sözde kıyl ü kaal olmaya
Görmez misin sen arıyı her bir çiçekten bal eder
Sinek ile pervânenin yuvasında bal olmaya
Dürr ü cevher ister isen âriflere hizmet eyle
Câhil bin söz söyler ise ma’nîde miskal olmaya
Miskin Yunus zehr-i kaatil aşk elinde tiryak olur
İlm ü amel zühd ü tâat pes aşksız helâl olmaya

LXIX

İki cihan zından ise gerek bana bostan ola
Artık bana ne gam gussa gün inayet dosttan ola
Varam ol dostu kul olam hem açılıban gül olam
Hem ötüp bülbül olam durağım gülistan ola
Dost yüzünü gördü gözüm erenlere toprak yüzüm
Söz anlayana bu sözüm gerek şekeristan ola
Her da'vîden geçen kişi dosttan yana uçan kişi
Aşk şerbetin içen kişi ne esrik ne mestan ola
Sensiz iki cihan benim zından görünür gözüme
Senin aşkınla bilişen gerek hass'ül - hastan ola
490. Aşka doyamadı özüm keksizin söylerim sözüm
Yunus senin işbu sözün âlemlere destan ola

LXX

Aşktan da'vâ kılan kişi hiç anmaya hırs u hevâ
Aşk evine girenlere ayrık ve meyl u ne hevâ
İzzet ü erkân kamusu bunlardır dünyâ sevgisi
Benim cevâbım sen ayıt aşka izzetimdir bahâ
Dili ile aşk deyenler bilmezler aşk n'eylediğini
Aşktan haber ayıtmasın kim dünya izzetin seve
Her kim izzetten geçmedi âşıklık bühtandır ana
Geçemez dost döşeğine at u katır yahut deve
Yunus'a âşık deyiben zinhar özenip gelmegil
Çok bezirgân pişman olur varıcağız uzun yola

LXXI

Sensiz yola girer isem çârem yok adım atmağa
Gövdemde kuvvetim sensin başım götürüp gitmeğe
Gönlüm canım aklım bilim senin ile karâr eder
Can kanadı açık gerek uçuban dosta gitmeğe
Kendiliğinden geçeni doğan eder ma’şuk anı
Ördeğe kekliğe salar süre eriben tutmağa
Bin Hamza’ca kuvvet vermiş kaadir Çalap aşk erine
Dağları yolundan ırar kasdeder dosta gitmeğe
Yüz bin Ferhad külüng alıp kazar dağlar bünyâdını
Kayalar kesip yol eder Ab-ı hayât akıtmağa
Ab-ı hayât’ın çeşmesi âşıkların visâlidir
Sohbeti aşk ile eder susamışları yakmağa
Âşık mı direm ben ana Tanğrı’nın uçmağın seve
Uçmak hod bir tuzakdur(ur) eblehler canın tutmağa
Âşık olan miskîn olur Hak yoluna teslîm olur
Her ne dersen boyun tutar çâre yok gönül yıkmağa
Bildik gelenler geçtiler gördük konanlar göçtüler
Aşk şarabın içen canlar uymaz göçmeğe konmağa
Tutulmadı Yunus canı geçti tamudan uçmağı
Yola düşüp dosta gider ol aslına uyakmağa

LXXII

Bilir misiz ey yârenler gerçek erenler kandadır
Kanda baksam anda hâzır kanda istesem andadır
Aşksızlara benim sözüm benzer kaya yankısına
Bir zerre aşkı olmayan belli bilin yabandadır
Yalancılık eylemegil aşka yalan söylemegil
Bunda yalan söyleyenin arda yeri zındandadır
Ey kend’ özünü bilmeyen söz ma’nîsini bulmayan
Hak varlığın ister isen uş ilm ile Kur’andadır
Allah benim dediğine vermiş verir aşk varlığın
Kimde ki var bir zerre aşk Çalap varlığı ondadır
Niceler aydır Yunus’a kocaldın sen aşkı kogıl
Bu aşk bize yenle geldi henüz dahı turvendedir

LXXIII

Aşkın aldı benden beni bana seni gerek seni
Ben yanarım dün ü günü bana seni gerek seni
Ne varlığa sevinirim ne yokluğa yerinirim
Aşkın ile avunurum bana seni gerek seni
Aşkın âşıklar öldürür aşk denizine daldırır
Tecellî ile doldurur bana seni gerek seni
Aşkın şarabından içem Mecnun olup dağa düşem
Sensin dün ü gün endişem bana seni gerek seni
Süfîlere sohbet gerek ahîlere ahret gerek
Mecnun’lara leylî gerek bana seni gerek seni
Eğer beni öldüreler külüm göğe savuralar
Toprağım anda çağıra bana seni gerek seni
Yunus’durur benim adım gün geldikçe artar odum
İki cihanda maksudum bana seni gerek seni

LXXIV

Ey dost aşkın denizine girem gark olam yürüyem
İki cihan meydân ola devrânım sürem yürüyem
Girem denize gark olam ne elif ne mim dal olam
Dost bağında bülbül olam güllerin derem yürüyem
Bülbül olubanı ötem gönül olam cesed tutam
Başımı elime alıp yoluna verem yürüyem
Bülbül olubanı ötem ey nice gönüller güdem
Yüzüm aşk ile dem-be-dem toprağa sürem yürüyem
Şükür gördüm didârını içtim visâlin yârını
Bu benlik senlik şarını terkini uram yürüyem
Yunus'tur aşk âvâresi bîçareler bîçâresi
Sendedir derdim çâresi dermânım soram yürüyem

LXXV

Yine geldi aşk elçisi yine doldu meydanımız
Yine teferrüc-gâh oldu sağlı sollu dört yanımız
Yine mahfiller düzüldü yine badyalar kuruldu
Yine kadehler sunuldu esrik oldu bu canımız
Ev içi aşk ile doldu ulu kiçi âşık oldu
Canlarımız hayran oldu aşk tahtına binenimiz
Bir nicemiz Leylî oldu bir nicemiz Mecnûn oldu
Bir nicemiz Ferhâd oldu aşktan haber duyanımız
Meydanımız meydan oldu canlarımız hayran oldu
Her dem arş seyran-gâh oldu hazret oldu revânımız
Düşmüş idik ol kaldırdı birliğin bize bildirdi
İçimize aşk doldurdu dürüst oldu imânımız
Sorar isen aşk nerdedir nerde istersen ordadır
Hem gönülde hem candadır hiç kalmadı gümânımız
Yunus aşkın vasfın söyler gerçeklere haber eyler
Mahrumların canı göyner asker oldu pinhânımız

LXXVI

Dost senin aşkın oku key katı taştan geçer
Aşkına düşen kişi can ile baştan geçer
Dün ü günü zâr olur aşkın ile yâr olur
Endişesi sen olan cümle teşvişten geçer
Aşkına düşenlerin yüreği yanar olur
Kendini sana veren dügeli işten geçer
Dünyânın mahabbeti ağulu aşa benzer
Âhırın sanan kişi ağulu aştan geçer
Başında aklı olan ücretle amel etmez
Hûrilere aldanmaz göz ile kaştan geçer
Gerçek âşık ol ola can vermeğe ol ive
Dost ile pazar için nice bin baştan geçer
Âriflere bu dünya hayâl ü düş gibidir
Kendiyi sana veren hayâl ü düşten geçer
Yunus'un gönlü gözü doludur Hak sevgisi
Sohbet ihtiyar eden yad u bilişten geçer

LXXVII

Girdim aşkın denizine bahrılayın yüzer oldum
Geştediben denizleri Hızır'layın gezer oldum
Cemalini gördüm düşte çok aradım yazda kışta
Bulamadım dağda taşta denizleri süzer oldum
Sordum deniz mâlikine ırak değil salığına
Girdim gönül sınığına gönülleri düzer oldum
Viran gönlüm eyledim şar bunculayın şar nerde var
Haznesinden aldım gevher dükkân yüzün bozar oldum
Ben ol dükkân-dar kuluyum gevherler ile doluyum
Dost bağının bülbülüyüm budaktan gül üzer oldum
Ol budakta biter îman îman bitse gider güman
Dün gün işim budur heman nefsime bir Tatar oldum
Canım bu tene gireli nazarım yoktur altına
Düştüm ayaklar altına topraklayın tozar oldum
Tenim toprak tozar yolca nefsim iltir beni önce
Gördüm nefsin burcu yüce kazma aldım kazar oldum
Kaza kaza indim yere gördüm nefsin yüzü kara
Hürmeti yok Peygamber'e bentlerini bozar oldum
Bu nefs ile dünyâ fâni bu dünyâya gelen hanı
Aldattın ey dünyâ beni işlerinden bezer oldum
Yunus sordu girdi yola kamu gurbetleri bile
Kendi ciğerim kanıyla vasf-ı hâlim yazar oldum

LXXVIII

Ben seni sevdiğimi söyleşirler hâs u âm
Söyleşenler söyleşsin sensiz dirliğim harâm
Kim senin lezzetinden canı tad almaz ise
Yürür cansız bir sûret âlem hâlinden bîgam
Ben bu dem seni gördüm nicesi sabreyleyim
Seni bir dem görmeye müştaktır cümle âlem
Seni gören kişiye ne hâcet hûr u kusûr
Seni sevmeyen cana tamudur cümle makaam
İki cihan varlığı ger benim olur ise
Sensiz bana gerekmez iş seninledir tamam
Bin yıl ömrüm olursa harcedem bu kapıda
Ben gerçek âşık isem gerek bu yolda ölem
Çoklar Yunus'a der nicedir aşk esrikliği
N'itsin ezel bezminde şöyle çalındı kalem

LXXIX

Nite ki ol mâşuk ile ben râzımı bir eyleyim
Gark olam müşâhedeye ermeye tedbir eyleyim
Kimdir ki onu görüben gizleni kaldı ahvâli
Göster bana ol kişiyi ben dahı el bir eyleyim
Bu halâyık aydır bana sakla onu can içinde
Bir zerresi yüz bin cihan ayıt nice sirreyleyim
Şunun gibi çâpük-nazar bir nazarda yüz bin Mûsî
Ser-mest ü hayran kamusu de nice tedbîr eyleyim
Farz değildir kamulara Tur'da münâcât eylemek
Ben nerdeysem dost ondadır her bir yeri Tûr eyleyim
Hidâyet erdi kamuya hevâsından geçmezlere
Tevfıyk yüzün yere urup aşkımı şir-gîr eyleyim
Muhakkıklar göredurur Yunus gözü gördüğünü
Düşüm söyleyeyim sana necm ile ta'bîr eyleyim

LXXX

Ger râzımı söyler isem kimse dilim bilmez benim
Eğer sabır eyler isem gönlüm karar kılmaz benim
Ey dûstlar ey uslular siz ayıdın ben n’ideyim
Ol dost yüzün göreliden aklım başa gelmez benim
Bûnun gibi tertib ile benim işim varmaz başa
Elimden iş kalır ise cânımdan iş kalmaz benim
Ne deliyim ne usluyum benzer neye benim işim
Aşk denizine harkolup geldim canım doymaz benim
Mahabbetin odu benim yüreğime düştü yanar
Yandığımca artar odum devrim geçip solmaz benim
Cümle Hak’a yol vardılar sabr ile Hakk’a erdiler
Aşkın aslı oddandurur sabrım ile olmaz benim
Nice dedim bu gönlüme var sabır eyle tek otur
Ol dem daha bedter olur öğüdümü almaz benim
Bu Yunus’un çün sûreti ölüp toprak olur ise
Bâtınımdan aşk sevgisi bilin ki hiç gitmez benim

LXXXI

Senden gelir cevr ü cefâ ben âh u vah etmeyeyim
Düşmüşüm aşkın oduna yanıp nice tütmeyeyim
Uş yürürüm yana yana tup ciğerim döndü kana
Aşkından oldum divâne uyuyuban yatmayayım
Senin aşkın denizine düşübeni gark olayım
Kimsenem yok elim ala koma beni batmayayım
Sekiz uçmağın hûrîsi gelir ise bir araya
Hergiz mânendin olmaya sen’ onlara katmayayım
Yunus Emre sen bu sözü yüz bin der isen az ola
İşidenler âşık ola iğen de uzatmayayım

LXXXII

Ey yârenler aydın bana ben nicesi dolanayım
Ne türlü tedbir edeyim ya nice sağınç sanayım
Canımda ol büt bitiptir gönülümü ol alıptır
Hey beni ol avutuptur ayrık neye bağlanayım
Öyle ediptir ol beni seçemezem dünden günü
Alsın teni alsın canı ko ben ona alınayım
Ben gevheriyim kânım ben bir kulum sultânım ol
Aklım u canım gönlüm alandan niçin usanayım
Onsuzluğum bana haram ondandurur nakdim tamam
Bunculayın lûtf u kerem nerde bulup dinleyeyim
Odur bana Yunus deyen odur benim bağrım delen
Odur beni bensiz koyan hem ben oyum bu ben neyim

LXXXIII

Deniz oldu birkaç kadeh susuzluğum kanmaz benim
İniltilerim eksilmez gözüm yaşı dinmez benim
Gel soralım bizim ile kim giresin bahçelere
Dâim öter bülbülleri gülistânım solmaz benim
Bizim ilin bahçeleri dâim tâzedir gülleri
Mâ'murdurur bustanları ağyar gülüm üzmez benim
Mansur kadehin nice kez ma'şûka sundu elime
Dört yanımdan od urdular kimse halim bilmez benim
Yana yana kül olubam sen ma'şukanın yoluna
Günde bin kez yanar isem dosttan yüzüm dönmez benim
Canım aşkın külüngüne Ferhâd olup tuttum başım
Dâim dağları keserim Şîrin'im hiç sormaz benim
Yunus aydır ey sultânım aşkın ile yandı cânım
Gel kılar isen dermanım ayrık canım ölmez benim

LXXXIV

Her nereye döner isem aşk iledir işim benim
Odur gönlümde teşvîşim hem aşktır yoldaşım benim
Aşksızlara göynür özüm onun çün fâş olur râzım
Görüceğiz âşıkları kaynar içim dışım benim
Bu aşk bize rahmânîdir hem canımızın canıdır
Onun için şeytan ile her dem bu savaşım benim
Benim canım bir kuştur kim gövdem onun kafesidir
Dosttan haber geliceğiz bir gün uçar kuşum benim
Geldim dünyayı seyrettim ye bugün ye yarın gittim
Ben bunda eğlenemezem bunda bitmez işim benim
Yunus aydır ben âşıkım hem âşıkım hem sâdıkım
Bu ayrık âşıklar gibi yoktur ârâyişim benim

LXXXV

Giderim aklım başımdan şâşıban
Yanarım aşkın oduna düşüben
Od bıraktım cânıma dün gün yanar
Yânarım yâlap yâlap tutûşuban
Aşktan ne var eğer sandım ise
Aşktan kim sınmadı uğraşıban
Âşık olgıl ma’şukun dîdârına
Ma’şuk olgıl aşk ile sarmâşıban
Yunus canın aşka ver şükrâneye
Kimseler bulmaz yarın isteşiben

LXXXVI

Aceb oldu halim bu aşk elinden
Göremezem yolum bu aşk elinden
Bu kamu âlemin tâcı iken uş
Ayaklara gilim bu aşk elinden
Garib bülbülleyin zârı kılıram
Akar gözden selim bu aşk elinden
Gazel yapraklayın benzim sarardı
Kararıban ölem bu aşk elinden
Yarın mahşerde ben yırtam yakamı
Nice zâra gelem bu aşk elinden
N'iderim ben yarin vaslından artık
Büküldü kad-bâlâm bu aşk elinden
Yunus sen Taptuk'una kıl duâlar
Deme kim ne kılam bu aşk elinden

LXXXVII

610. Ey gönlümün eğlencesi ayıt bana neyleyeyin

Aşkından oldum âvâre derdim kime söyleyeyin
Mülk-i fenâdan geçeyin ol dost iline uçayın
Dalayın aşk ummânına denizlerin boylayayın
Aşkın od urdu canıma gelsin âşıklar yanıma
Dökeyin aşkın honunu âşıkları toylayayın
Girdim aşkının bağına baktım soluma sağıma
Türlü çiçekler deriben dost bağını yaylayayın
Âşık olayın ol güne düşsün âleme gulgule
Hezâr-destân olubanı dost bağını yaylayayın
Yırtam yakamı il ü şar dün günü kılam âh u zar
Değiben dertli başıma zârılıklar eyleyeyin
Yunus aydır erenlerin dirliğini dirilmedim
Gücüm yettiğince bâri soylarını soylayayın

LXXXVIII

İlâhi bir aşk ver bana kandalığım bilmeyeyin
Yavı kılayım ben beni isteyiben bulmayayın
Şöyle hayrân eyle beni bilmeyeyin dünden günü
İsteyeyin dâim seni ayrık nakşa kalmayayın
Al gider benden benliği doldur içime senliği
Dirliğinde öldür beni varıp anda ölmeyeyin
Gelirse gümanım dile kim söve bana kim güle
Bârî yanayın derd ile hâlim dile gelmeyeyin
Uş yürürüm yana yana ciğerim gark oldu kana
Tup aşk eser etti cana nice zârı kılmayayın
Senin kokun duydu canım terkini urdu cihanın
Hergiz belirmez makaamın seni nerde isteyeyin
Bülbül olayın öteyin dost bahçesinden yatayın
Gül oluban açılayın ayrık dahı solmayayın
Mansur’layın dâra beni ayan göster anda seni
Kurban kılayın bu canı aşka münkir olmayayın
Aşkdurur derdin dermanı aşk yoluna kodum canı
Yunus Emre aydır bunu bir dem aşksız olmayayın

LXXXIX

Gözüm seni görmek için elim sana ermek için
Bugün canım yolda kodum yarın seni bulmak için
Bugün canım yolda koyam yarın ivazın veresin
Arz eyleme uçmağını hiç arzum yok uçmak için
Benim uçmak neme gerek hergiz gönlüm ona bakmaz
İşbu benim zârılığım değildürür bir bağ için
Uçmak uçmağım dediğin mü'minleri yeltediğin
Vardır ola bir kaç hûri arzum yoktur koçmak için
Bunda dahı verdin bize ol hûriyi çift ü helâl
Ondan geçti arzum tamam arzum sana ermek için
Sûfîlere ver sen onu bana seni gerek seni
Hâşâ ben terk edem seni şol bir evle çardak için
Yunus hasretdürür sana hasretini göster ona
İşin zulüm değil ise dâd eylegil istedi çün

XC

Şöyle hayran eyle beni aşkın oduna yanayın
Her nereye bakar isem gördüğüm seni sanayın
Hem beni okur Sübhân'ım eşiğine dün gün yönüm
Anda çıkar benim günüm bunda neye eğleneyin
Yedi tamu dedikleri katlanmaya bir âhıma
Sekiz uçmak aldamaya bunda neye eğleneyin
Yüz bin hûri gelir ise aldama bu canımı
Aşkın gönlüm yağmaladı senden nice usanayın
Senin aşkın duydu canım terkini urdum cihanın
Hergiz bilinmez mekânın seni nerde arayayın
Her dem söylenir haberin hergiz bulunmaz eserin
Götür yüzünden perdeyi didârına göyüneyin
İlm-i hikmet okuyanlar aşktan ferâgattır bunlar
Mansûr oldum asın beni her dillerde söyleneyin
Yunus Emre'min bu sözü cana doldu âvâzesi
Kördür münkirlerin gözü ben nicesi göstereyin

XCI

Ey dost seni sevelden aklım gitti kaldım ben
Irmakları seyredip denizlere daldım ben
Bir zerre aşkın odu kaynatır denizleri
Düştüm aşkın oduna tutuşuban yandım ben
Ol canda ki aşk ola anda gussa olmaya
Bu aşk bana gelelden gussam gitti güldüm ben
Bülbül de âşık olmuş kızıl gülün yüzüne
Gördüm erenler yüzün hezar-destan oldum ben
Bu aşkı bana verdin ben niderem kend' özüm
İçim dışım nur doldu dosta âşık oldum ben
Bir kuru ağaç idim yol üzere düşmüştüm
Er bana nazar kıldı tâze cüvan oldum ben
Yunus gerçek âşıksan adını miskin kogıl
Cümlesinden ihtiyar miskinliği buldum ben

XCII

Âşıklara ne diyem aşk haberinden şirin
Aşk ile dinleyene aydayın birin birin
Evvel yer gök yoğiken var idi aşk bünyâdı
Aşk kadimdir ezelî aşk getirdi ne varın
Evvel ezel bezminde kim dost yüzün gördüyse
Onun canıdır âşık sor ondan aşk haberin
Aşkı hiç bir nesneye mesel bağlasam olmaz
Dünyâda âhırette ne tutusar aşk yerîn
Emânettir sakıngıl aşk haberini zinhâr
Oturup değme yerde söyleme aşkın sözün
Sarrafların katında kaide şöyledürür
Kadrin bilmez kişiye göstermedi gevherin
Yunus'un havsalası aşk ile dolmuşdurur
Derdin saklayamadı keksiz söyler aşk dilin

XCIII

Dost yüzünü göreceğ(iz) nice karar kılsın (bu) can
Şöyle yağmaya varı(sar) yüz bin zühd ile (dîn) îman
Ta'na yoktur âşıklara her ne hâle döner ise
Fermân olamaz kendiye müşâhedeye gark olan
Cân ü gönül fehm ü akıl aşk mevcine gark olıcak
Ne ile ansın ol kişi yazık u müzd assı ziyan
Canında gözü yok kişi görmeyiser dost yüzünü
Gözsüz nice fehmeylesin ne rengedir işbu cihan
Yüz bin melik ü salâtin dost yüzünü göreyidi
Terk edeydi ten tertîbin izzet ü leşker hân ü man
Âşık nice harâb ise vilâyeti artadurur
Onun için ki dâimâ vîrandadır genc-i nihan
Ayn'el-yakıyn gören kişi ırmaz gözün dost yüzünden
Nice görebilsin onu bu seviden daşra duran
Yunus'a bu aşk kızgını komaz dilin tuta idi
Âşıka ma'şuk râzını dürüst diyemedi lisan

XCIV

Kimse doymaz bu nazara aşk ile kim pençe vura
Bu nazara karşı duran hân ü mânın garka vere
Çün elini aşka vura aşk okuna kimdir dura
Gökyüzünden melâiki aşk onu indire yere
Gör Hârut Mârut ne idi hazrette ferişteh idi
Nasîbin aşka aldırıp makaamın Zühre'ye vere
Abdestimiz namazımız doğruluktur tâatımız
Aşk ile bağladık kaamet safımızı kim ayıra
Mescid medrese olduğu bâng-cemâat kılındığı
Halâyık saf saf durduğu aşk şükrânesidir zîre
İçimde yanar aşk odu ağzım onun deriçesi
Aşk odunun tütününden Yunus'un benzi sarara

XCV

Zihî şîrin hulu dilber durağı revan içinde
Can evini ol almıştır ayrık ne sığı(sar) anda
Can içinde dostu bulan ayrık ne yerde istesin
Onu daşra sananların ömrü geçti perâkende
Onun aşkının gözgüsü kendide gösterdi beni
Gönül esrik Hakk’a âşık esir olmuş bu dermande
Onu bana sorar isen bu yönüm dosttan yanadır
Her ne halde yürür isem mihrim artadurur günde
Bu sûrette kim var dahı yönüm ayrık yana döne
Benim varlığım dost aldı eserimdir kalan bunda
Onu bana soranlara nice nişan idiverem
Dil ile kim edebile bu aşkın durağı kanda
Zihî ilâhî devlettir kime yoldaş olur ise
Kim dost ile sürdü aşkı bu arada bu mekânda
Dost yüzünü gören kişi kend’ özünü koyasıdır
Dünya tutan gelen harîf tutsak olur bu erkânda
Gör nice şirindür(ür) kocalar(ı) yîğit eder
Ayrılmadı esrikliği ne düşvardır bu meydanda
Yunus gel gör âşıkları nice yavı varıpdurur
Dünya ahret elden koyup ne verende ne alanda

XCVI

Kaçan ol dilber benim gözüme tudaş oldu
Ald’ usumu aklımı gönlüme yoldaş oldu[7]
Gönlüm aydır benim kulu canım aydır benim kulu
Hiç bilmezim kimindir ol ara yerde savaş oldu
Bu ikisi arasında bildim devlet benim imiş
Hiç danışıgım yok iken başım onunla hoş oldu
Her nereye bakar isem oldur gözüme tuş olan
Önüm ardım sağım solum gençyaz oldu ger kış oldu
Hızr u İlyas değil iken ölmez dirliğe sataştım
Hergiz yemez içmez iken içim dopdolu aş oldu
Cümle âlemin gönlünde vardır onun mahabbeti
Onu candan sevmeyenin bil kim îmânı taş oldu
Senin aşkın odu meğer sıçramaya kimseneye
Bir zerre değdi Yunus’a cihan içinde fâş oldu

XCVII

Bencileyin gören kişi ben sevdiğimin yüzünü
Deli ola dağa düşe yavı kıla kend’ özünü
Ben nicesi diyebilsem cemâli tertibin onun
Kim can dudağıdır tadam onun kılıcı tuzunu
Her nereye varır ise ol şirin hulu dilberim
Yetmiş iki millete ol geçirir türlü nazını
Kişi neyi sever ise dilinde sözü ol olur
Keksiz söyleyesim gelir daima onun sözünü
Kişi kendi keki ile dosta lâyık olmaz imiş
Mahabbet burcunda ol kor âşık(lar)ın yıldızını
Dertsizlere benim sözüm benzer kaya yankısına
Haldaşı bilir kişinin gönlünde gizli râzını
Bu Yunus’un gördüğünü eğer Zühre göre idi
Çengini elden bırakıp unuta idi sâzını

XCVIII

Dosttan haber sorar insen güzâf değildir dost işi
Belli bilin hiç nesnedir bu cihânda dostsuz kişi
Her kim ki dost yüzün göre dost diye can(ını) vere
Ol vaktın ol dosta ere unuta cümle teşvişi
Kim yol bulısardır ona ol kağırır ondan yana
Devlet erdi ondan bana hâcet değil hümâ kuşu
Dost işi aceb işdür(ür) can denize dalmışdur(ur)
Cansızlara bir düştürür gel yorasın sen bu düşü
Dost aşk(ın)dan âlem doldu her bir âşık ondan oldu
Aşksız biten çiçek soldu aşk iledir dostluk hoşu
Nice diyeyim ben onu kabûl etmez yüz bin canı
Ona lâyık kıymet hani yoktur onun deni tuşu
Aşkı süre âşık gerek ne olısar aşktan yeğrek
Aşktır yere göğe direk kalanı hep söz öküşü
Yunus imdi sen ben iken âşıklara ne sen ne ben
Yokluktamış dostu seven komaz ayrıksı bakışı

XCIX

Ezelîden var idi canımda bu aşk oldu
Kimsey’ eşker etmedim bildim ki ol dost kodu
Dört kitabı okuyan bulmadı aşka çâre
Ne beyler ne sultanlar ne müderris ne kadı
Yer gök oynar ırılmaz yeller eser deprenmez
Âkıbet şol canın kim aşkın ola bünyâdı
Aşk anadan doğmadı kimseye kul olmadı
Hükmüne kıldı esir cümle biliş ü yadı
Aşka mecnun olanlar assı ziyandan fârığ
Korkmaz ıssı soğuktan pes ne biliser odu
Ezelde benim fikrim Ene’l Hak idi zikrim
Henüz dahı doğmadan ol Mansûr-ı Bağdâdî
Aşk çengine düşenin melâmet olur canı
Onun için bed-namdır miskin Yunus’un adı

C

Ey yarenler aydamazam canım neye daldığını
Dil ile vasfedemezem gönlümü kim aldığını
Gönlüm dolu sığmaz dile âşıktır ol kim hal bile
Aşk nicesî verdi yele anlayamaz n'olduğunu

710. Aşktan haber bilenlerin aşk derdile dolanların

Küfrü imân olanların ayıplaman güldüğünü
Ağlamak gülmek âşıka dirilmek ölmek âşıka
Kahr ile lûtfu bir bilir bilmez melûl olduğunu
Aşk Yunus'u eyledi lâl Yunus kanı aşka helâl
Koy vârın etsin pây-mâl görmesin ayrıldığını

CI

Erenlerin gönlünde ol sultan dükkân açtı
Nice bizim gibiler anda konuban geçti
Cümle erenler uçtu dağlar yazılar geçti
Aşk kazanına düştü kaynayıbanı pişti
Bu dünyanın meseli benzer murdar gövdeye
İtler murdara düştü Hak dostu kodu geçti
Âşık mı diyem ona can terkini urmadı
Âşık ona diyeler kim melâmete düştü
Yine esridi Yunus Taptuk yüzün görelden
Meğer onun gölünden bir cur'a şerbet içti

CII

Helâl kıldı ma’şuka âşık kendi kanını
Ma’şuk nakşından okur aşk eri Kur’ân’ını
Yardan ayrı olunca asılıp ölmek yeğdir
Âşık kendi bırakır boynuna urganını

720. Gitmez âşık gözünden hergiz ma’şuk hayâli

Nitekim Zilha verir Yusûf’un nişânını
Dirlik budur âşıka ma’şuk yolunda öle
Sorarlar ise aydam âşıkın burhânını
Belkıys ile Süleyman aşka düştü bir zaman
İsteyip bulmadılar bu derdin dermânını
Gökteki Hârut Mârut aşk için indi yere
Zühre yüzün görücek unuttu Rahmân’ını
Güzâf görmen siz aşkı kime oğradı ise
Sultânı iltir baştan yitirir hânmânını
Ferhad bu aşk yolunda başın külünge tuttu
Hüsrev Şîrin derdinden dosta verdi canını
Leyli’yle, Mecnun işi acebedür(ür) bu halka
Abdürrazzak terk etti aşk için imânını
Zemâne vefâları cefâ gelir Yunus’a
Bir doğru yar bulacak fidî kılar canını

CIII

Ey yârenler kim işitti âşık tövbe kıldığını
Ye kim işitti denize od düşüben tuttuğunu
Şâhım senin aşkın odu düştü gönül deryâsına
Aceblerler kaynayıban ma’rifetler bittiğini
Yüz bin İsi ile Mûsi aşkında ser-gerdan gezer
Aceblerler beni dahı aşk nihengi yuttuğunu
Yüzgeçlik öğrenmeyen kul ko girmesin bu denize
Aşk deryâsı dipsizdürür aceblemen battığını
Sarraflığı öğrenmeyen bu gevheri boncuk sanır
Varır verir yok nesneye bilmez neye sattığını
Her kim onun didârını bunda ayan görmez ise
Yarın ol ser-gerdan geze hiç bilmeye n’ittiğini
Yunus aydır er kuluyum Taptuğ’umuz dost yüzüdür
İşbu söze inanmayan edebilsin ettiğini

IV

Gerçek Yolculuğu

(Sülûk)

Savaşın en üstünü, insanın kendi nefsiyle, kendi dileğiyle savaşmasıdır.

Hadis.

Doğan kişi bir yola düşmüştür, yürür de yürür; gider de gider. Bu gidiş ya iyiliğe, hayra ulaşır, ya kötülüğe, şerre. “Bir an düşünmek, altmış yıl, yetmiş yıl kulluktan hayırlı... Her adımda düşünmek, kendini sorguya çekmek, her gün geçen günden ileri varmak, her an iyiye - güzele, iyiliğe - güzelliğe yol almak gerekir.” Gerçek yolculuk bu. Yunus diyor ki :

Sensiz yola girer isem, çârem yok adım atmağa,
Gövdemde kuvvetim sensin, başım götürüp gitmeğe.

Bir olgun kişiye el verip, gönül verip yola düşen, varlıktan ayrılıp yola düşmüştür, gide gide yokluğa varacak, varlığı, yoklukta bulacaktır. Bulunan varlık, parça buçuk varlık değildir. Tüm Varlık’tır. Erilen durak, bencillik değildir, kâinata yayılmaktır. Bu buluşla sen - ben yok olur.

Sorun Taptuk’lu Yunus’a: Bu dünyâdan ne anladı?
Bu dünyânın karârı yok, sen ne imiş, ben ne imiş?

Bu yolculukta aşılmaz dağlar var, aşılacaktır; geçilmez beller var, geçilecektir; cana –başa bakılmayacaktır.

Ne bilsin bu aşkı usanlar, uyalar,
Ne varsın bu yola azıksız yayalar?

*

Bu yol uzaktır, menzili çoktur,
Geçidi yoktur, derin sular var.
Girdik bu yola aşk ile bile,
Gurbetlik ile bizi salar var.
Her kim merdâne, gelsin meydâne,
Kalmasın cana, kimde hüner var.

Ama bu yolun kaygan geçitlerinde ayağı kayıp düşenler, pek kalkamazlar; çamura batıp çürür giderler, kurda - kuşa yem olurlar Doğan olansa gelir, Taptuk’un koluna konar; edep - erkân öğrenir. Taptuk, onu ava salar. Avlanır, avını pîrine getirir, sunar da övünerek der ki:

Yunus bir doğan idi, kondu Taptuk koluna,
Avın şikâra geldi. bu yuva kuşu değil.

CIV

Söylememek harcısı söylemeğin hasıdır
Söylemeğin harcısı gönüllerin pasıdır
Gönüllerin pasını ger sileyim der isen
Şol sözü söy1egil kim sözün hülâsasıdır
Kul’il hak dedi Çalap sözü doğru diyene
Bugün yalan söyleyen erte utanasıdır
Cümle yaratılmışa bir göz ile bakmayan
Şer’in evliyâsıysa hakıykatte âsıdır
Şerîat haberini şerh ile aydam işit
Şerîat bir gemidir hakıykat deryâsıdır
Ol geminin tahtası her nice muhkem ise
Deniz merci kat’ olsa tahta uşanasıdır[8]
Bundan içeri haber işit aydayım ey yâr
Hakıykatin kâfiri şer’in evliyâsıdır
Biz talib - ilimleriz aşk kitabın okuruz[9]
Çalap müderris bize aşk hod medresesidir
Evliya safâ-nazar edeli günden beri
Hâsıl oldu Yunus’a her ne kim vayasıdır

CV

Aşk imandır bize gönül cemâat
Kıblemiz dost yüzü dâimdir salât
Dost yüzün göricek şirk yağmalandı
Anın ’çin kapıda kaldı şerîat
Gönül secde eder dost mihrâbında
Yüzün yere koyup kılar münâcât
Münâcat gibi vakt olmaz arada
Kim ola dost ile bu demde halvet
Şer’at aydur sakın şartı bırakma
Şart ol kişiye kim ede hıyânet
Erenler nefesidir devletli rumuz
Onunla fitneden olduk selâmet
Belî kavlin dedik evvelki demde
Henüz bir demdir ol vakt bu saat
Derildi beşimiz bir vakte geldi
Din tamam olunca değer mahabbet
Doğruluk bekleyen dost kapısında
Gümansız ol bulur ilâhî devlet
Yunus ol kapıda kemîne buldur
Ezelden ebede dektir bu izzet

CVI

Ârifler ortasında sofuluk satmayalar
Çün sûfîye ihlâs oldu aşka riyâ katmayalar
Ye gel bildiğinden ayıt yahut bilenlerden işit
Teslîmin ucunu tutup hiç sözü uzatmaylar
Mumsuz baldır şerîat tortusuz yağdır hakıykat
Dost için balı yağa ne için katmayalar
Kıymetin duyar isen neye değer işbu dem
Erenlerin ma’nîsin bilmeze satmayalar
Miskin Âdem yanıldı uçmakta buğday yedi
İşi Hak’tan bilenler Şeytan’dan tutmayalar
Şirin hulklar eylegil tatlı sözler söylegil
Sohbetlerde Yunus’u hergiz unutmayalar

CVII

760. Hakıykatin ma'nîsin şerh ile bilmediler

Erenler bu dirliği riyâ dirilmediler
Hakıykat bir denizdir şerîattır gemisi
Çoklar gemiden çıkıp denize dalmadılar.
Bular geldi tapıya şerîat tuttu durur
İçeri giribeni ne varın bilmediler
Dört kitabı şerh eden âsıdır hakıykatte
Zira tefsir okuyup ma'nisin bilmediler
Yunus adın sâdıktır bu yola geldin ise
Adın değşirmeyenler bu yola gelmediler

CVIII

Âlem düşman olur ise beni dosttan ırımaya
Dost kanda ise ben anda düşmanlık ayırımaya
Dost ehli bizim ile hem dost bundadır bize ne gam
Yüz bin cehd ederse düşman dost mahfili duramaya
Düşman bana n'idebile işim gücüm dosttan yana
Dost makamı can içinde düşman eli eremeye
Sultanlar âcizdir anda ne gönüldedir ne canda
Mahrumdur iki cihanda kim dost yüzün göremeye
Kime kim dost kapı aça düşmanı elinden kaça
Yunus ağzı güher saça değme ârif diremeye

CIX

770. Hoştur eğer yürür isem aşk oduna yana yana

Pes yanmadan nice olam çün aşk odu düştü cana
Bu işler tamam olıcak halvet olur ma'şuk ile
Ma'şuk yüzün gören kişi gerek yana vü tükene
Her nesne çiğ olucağız ad olmayınca pişmez ol
Benim dirliğim çiğ idi aşk odu oldu behâne
Benim dost ile pazarım yaratılalıdan değil
Sever idik ma'şûkayı henüz gelmeden cihâna
Aşk ma'şûku Taptuk'durur Yunus kuldur ol kapıda
Gedâlarına lûtfetmek hem kaaidedir sultana

CX

Hakk’ı buldum er yüzün görmek ile
Hakk’ı buldum er yüzün görmek ile
Ere erdim erde buldum maksudum
Bûlamâdım daşradan sormak ile
Her yere baktım ise er oturur
Gönlün aldım yüz yere sürmek ile
Hak’tan erer türlü nasib canlara
Olmaz imiş Kâ’be’ye varmak ile
Kâ’be senin eşiğindir bilmiş ol
Bûlamazsın yol çekip armâğ ile
Pınar îdim kıldı erenler nazar
Deniz oldum dört yana ırmağ ile
Geldi ün Yunus durudurdum uru
Gözüm açtı kulağım burmağ ile

CXI

Baktığım yüzde gördüm Taptuğ'umun nûrunu
Maksûdum bugün buldum n'iderim ben yarını
Yarınım bugün bana hoş bayram düğün bana
Düşte gelir ün bana işitin ahbârımı
Dostun haberi böyle nefsin sana yâr eyle
Bak dosta yarar eyle bu vücûdun şarını
Vücûda gelmeyince kimse Hakk'ı bilmedi
Bu vücuttan gösterdi dost bize dîdârını
Erin dîdârın gördüm güman terkini vurdum
Dost bahçesine girdim görmeye gülzârını
Dostun yüzü gül bana âşıkım bülbül ona
Kayıkmazam dört yana çün buldum aşk erini
Elüstü bi Rabbiküm Hak'tan nidâ gelince
Mü'minler Belâ deyip ettiler ıkrârını
Yunus küfür elinden şikâyete geldiler
Ey sultânım gerçek er kes gider zünnârını

CXII

790. Ey yârenler ey kardeşler görün beni n'ittim ahî

Ere erdim eri buldum er eteğin tuttum ahî
Canım bir gözsüz can idi içi dolu sen ben idi
Tuttum miskinlik eteğin ben menzile yettim ahî
Korkar oldum bir Tanğrı'dan bizâr oldum yatlı hudan
İşbu işim sağıncıla ben yoluma gittim ahî
Giderdim gönülden kini kin tutanın yoktur dîni
Ey yârenler ben bu sözü uludan işittim ahî
Anladım kendi hâlimi gözledim doğru yolumu
Tuttum ulular eteğin hazrete ben yettim ahî
Âşık isen miskin Yunus hazrete tutgıl yüzünü
Anlayana gevherdürür söz sarrafa sattım ahî

CXIII

Aklım başıma gelmedi aşk şarabın tatmayınca
Kendiliğimi bilmedim gerçek ere yetmeyince
Kendi bilisiyle kişi hiç erişe mi menzile
Allah'a eremez kalır er eteğin tutmayınca
Var din îman gerek ise iyi diril bu dünyada
Yarın anda bitmez işin bugün bunda bitmeyince
Bülbül dahı âşık güle nazar Hak'tan olur kula
Bir keleci gelmez dile gönüllerde yatmayınca
Gönüllerde bu râzımı sakınmaz derdim sözümü
Âşık ne kutlanır söze aşk matâ'ın satmayınca
Biçâre Yunus'un sözün key âşık gerek anlaya
O kuş bilidir neylesin öğütlemez ötmeyince

CXIV

Hak’tan inen şerbeti içtik elhamdü lillâh
Şol kudret denizini geçtik elhamdü lillâh
Şu karşıki dağları meşeleri bağları
Sağlık safâlık ile aştık elhamdü lillâh
Kuru idik yaş olduk kanatlandık kuş olduk
Birbirimize eş olduk uçtuk elhamdü lillâh
Vardığımız illere şol safâ gönüllere
Halka Taptuk ma’nîsin saçtık elhamdü lillâh
Beri gel barışalım yad isen bilişelim
Atımız eyerlendi eştik elhamdü lillâh
İndik Rûm’u kışladık çok hay ü şer işledik
Uş bahâr oldu geri göçtük elhamdü lillâh
Dirfilli pınar olduk irkildik ırmağ olduk
Aktık denize daldık taştık elhamdü lillâh
Taptuk’un tapısında kul olduk kapısında
Yunus miskin çiğ idik piştik elhamdü lillâh

Kendinden Geçiş – Türlü Boyalara Boyanış

(Cezbe – Telvîn)

Sülûk, insanı halden hale sokar. Kimi alevlenir, yanar, kül olur, savrulur yolcu. Kimi kil olur, ayaklar altına döşenir yolcu. Kimi yok olur, kendini bulamaz: kimi var olur, her şey benim der, davaya dayamaz, varlık âlemine sığamaz. Ateş olur, yakar; su olur, akar. Yel olur, eser; toz olur, tozar. Cansız olur, bir şey duymaz; gül olur, açılır, solmaz. Saman olur, basılır; hayvan olur kesilir; Mansûr olur, asılır. Hele tecellî şimşeklerine amaç oldu mu, evvel gelen de benim der, sonra gelen de ben. "Hefevât - sürçme", burada çeşitli şekillerde gösterir kendini. Yolcu, elde ettiği hâli hazmedemez; hem sözleriyle hem hâlleriyle, hareketleriyle renkten renge girer, türlü boyalara boyanır ve haklı olarak şerîat ehlince hoş görülmez bu sözler, bu hâller, bu hareketler. Sûfîler, bu hâllere "Tekvin - çeşitli boyalara boyanmak" derler. Yalnız bir şey var ki gerçek yol erini, kılavuzu korur; o, telvin içinde de temkini bulur; benim, ben derken ürperir;

Deli oldum adım Yunus, aşk oldu bana kılavuz;
Hazrete değin yalınız yüz sürüyü varan benim

der; yahut,

Benim değil bu keleci, devlet senin, Yunus neci?
Çün dilime kaadir sensin, sensiz dilim uzatamayam

deyip benliğini ortadan kaldırıverir; sonunda da bu halini,

Aşk ile gelen erenler, içer, ağuyu nûşeder,
Topuğa çıkmayan sular deniz ile savaş eder

der de kınamaya koyulur.

Gerçek yolcularından, burada sapanlar, sapıtanlar, Batınî inançları benimseyip şerîat sınırını aşanlar, gerçek erenlerin gözlerinden düşenler, gönüllerinden çıkanlar olur; burada kalıp aklını yitirenler görülür ve öylece de bu âlemden geçip giderler.

Bazılarıysa geriye dönerler; "ulaşmak, başlangıca gelmektir" derler, temkîn âleminde irşad durağına ererler; kemâl de bunlarda tecellî eder.

CXV

810. Canlar fidî yoluna bu can kayusu değil

Sen can gereksin bana cihan kayusu değil
Canlar içinde cansın sen bir Âb-ı hayvansın
Bize dîn ü îmansın îman kayusu değil
Yudum yâremi sildim yârem kimdendir bildim
Bana yârim kayusu yârem kayusu değil
Aşkın beni fâş etti saklayım derdim velî
Çün seni ayan gördüm pinhan kayusu değil
Derman ola mı bana derdim benim kim ona
Dertli varayım sana derman kayusu değil
Gelin âşık olalım aşka cevlân vuralım
Esrik olup yatmışım cevlân kayusu değil
Aşkın oku temreni dokunur yüreğime
Aşk için ben öleyim temren kayusu değil
Cân u gönülü n’ittim aşkın oduna attım
Sıdkı dahı unuttum güman kayusu değil
Aşkın burcundan uçtum cevlân uruban geçtim
Ben dost ile buluştum cevlân kayusu değil
Bahr’ ummâna dalmışım anda sedef bulmuşum[10]
Cevher alıp gelmişim umman kayusu değil

820. Durduğum yer Tûr ola baktığım dîdar ola

Ne hâcet Mûsâ bana sen ben kayusu değil
Bu Yunus’u andılar kervan geçti dediler
Ben menzile eriştim kervan kayusu değil

CXVI

Nite ki bu gönlüm evi aşk elinden taşagelir
Nice yüksek yürür isem aşk başımdan aşagelir
Nice ki aydıram râzım söylemeyem kimseneye
Gider bu sabr u karârım dost önüme düşegelir
Hey nice sabreyler ise dost yüzünü gören kişi
Ol hakıykat gördüm deyen kend' özünden şaşagelir
Ma'şûkanın tecellisi türlü türlü renkler olur
Bir şîvede yüz bin gönüllü hemişe cuşagelir
Ol dost ile benim işim bulut ile güneşleyin
Bir dem hicâbı sürülür bir dem hicap başa gelir
Aceb gene miskin Yunus aşktan artık sevdi meğer
Zirâ ki bu aşktan yeğrek hiç yokdurur başa gelir.

CXVII

Bize dîdâr gerek dünyâ gerekmez
Bize ma’nî gerek da’vâ gerekmez
Bize Kadir Gecesi’dir bu gece
Ko erte olmasın seher gerekmez

830. Bize aşk şerbetinden sun i delî

Bize uçmâkta Kevser gerekmez
Badyalar dolu dolu içelim biz
Biz esrik olmayız humar gerekmez
Yunus esrîyiben düştü susakta
Çağırır Taptuğ’una ar gerekmez

CXVIII

Bir sâkîden içtim şarap arştan yüce meyhânesi
Ol sâkının mestleriyiz canlar onun peymânesi
Aşk oduna yananların küllî vücûdu nûr olur
Ol od bu oda benzemez hiç belirmez zebânesi
Bizim meclis mestlerinin demleri Ene'l Hak olur
Bin Hallâcı Mansur gibi onun kemin dîvânesi
Ol meclis kim bizde vardır anda ciğer kebâb olur
Ol şem'a kim bizde yanar ay u güneş pervânesi
Bizim meclis bekrîleri şol Şâh-ı Edhem gibidir
Belh şehrince yüz bin ola her güşede virânesi
Yunus bu cezbe sözlerin câhillere söylemegil
Bilmez misin câhillerin nice geçer zemânesi

CXIX

Sen hod bize bizden yakın görünmezsin hicap nedir
Çün aybı yok görklü yüzün üzerinde nikap nedir
Sen ayıttın ey pâdişah Yehdi’llühu li men yeşâ’
Şerîkin yok senin ey şah suçlu kimdir itap nedir
Levh üzere kimdir yazan azdıran kim kimdir azan
Bu işleri kimdir düzen bu suale cevap nedir
Rahimdürür senin adın rahimliğin bana dedin
Mürşidlerin muştuladı Lâ taknatû hitap nedir
Bu işleri sen bilirsin sen verirsen sen alırsın
Ne kim kıldım çün bilirsin ye bu soru nisap nedir
Hani bu mülkün sultânı bu ten ise hani canı
Bu göz görmek diler onu bu merhûma meap nedir
Yunus bu göz onu görmez görenler hod haber vermez
Bu menzile akıl ermez bu koduğun serap nedir

CXX

Din ü millet sorar isen âşıklara din ne hâcet
Âşık kişi harâb olur harap bilmez din diyânet
Âşıkların gönlü gözü ma’şuk diye gitmiş olur
Ayrık sûrette ne kalır kim kılısar zühd ü taat
Taât kılan uçmak için din tutmayan tamu için
Ol ikiden fâriğ olur neye benzer bu işâret
Her kim dostu sever ise dosttan yana gitmek gerek
İşi gücü dost olunca cümle işten olur azat
Onun gibi ma’şûkanın haberini kim getirir
Cebrâil ü mürsel sığmaz şöyle olundu işâret
Soru hisap olmayısar dünyâ âhıret koyana
Münker ü Nekir ne sorar terk olunca cümle murat
Havf u recâ gelmez onda varlık yokluk bırakana
İlm ü amel sığmaz onda ne terazi var ne sırat
Ol kıyâmet pazarında her bir kala baş kayısı
Yunus sen âşıklar ile hiç görmeyesin kıyâmet

CXXI

Benim sâhib-kıran devran benimdir
Benim uş pehlivan meydan benimdir
Harâmîden benim korkum kayım yok
Bu zûr u bu kuvet Hak'tan benimdir[11]
Ebû-Bekr ü Ömer ol din ulusu
Aliyy-i Murtazâ Osman benimdir
Kim âla bu topu çevgânımızdan
Top uran meydanda çevgân benimdir
Yunus'um ben Yunus işbû cihanda
Benim sultan kulu sultan benimdir

CXXII

Hak bir gönül verdi banâ hâ demeden hayrân olur
Bir dem gelir şâdî olur bir dem gelir giryân olur
Bir dem sansın kış gibi şol zemherî olmuş gibi
Bir dem beşâretten doğar hoş bâğ ile bustân olur
Bir dem gelir söyleyemez bir sözü şerh eyleyemez
Bir dem dilinden dür döker dertlilere dermân olur
Bir dem çıkar arş üzere bir dem iner tahtes–serâ
Bir dem sanâsın katredir bir dem taşar ummân olur
Bir dem cehâlette kalır hiç nesneyi bilmez olur
Bir dem dalar hikmetlere Câlînus u Lokmân olur
Bir dem div olur yâ perî vîrâneler olur yeri
Bir dem uçar Belkıys ile sultân-ı ins ü cân olur
Bir dem varır mescidlere yüz sürer orda yerlere
Bir dem varır deyre girer İncil okur rühbân olur
Bir dem gelir Îsî gibi ölmüşleri dîrî kılar
Bir dem girer kibr evine Fir’avn ile Hâmân olur
Bir dem döner Cebrâil’e rahmet saçar her mahfile
Bir dem gelir güm-râh olur miskin Yunus hayrân olur

CXXIII

Bû fenâ mülkünde ben nîce nice hayrân olam
Ye nice handân olam ye nîce bir giryân olam
Geh feleklerden meleklerden dilekler dîleyem
Gâh arş u şemste gerdûn olam gerdân olam

Âdımım attım yedî dört on sekizden ben öte
Dokuzu yolda kodum şâh emrine fermân olam
Dost ferah kıldı terahtan ben teberrâ eyledim
Sûret-i insân elem hem cân olam hem kân olam
Gâh bir müftî müderris geh mümeyyiz gâh temiz
Gâh bir müdbir-ü nâkıs (naks) ile noksân olam
Gâh batn-ı hût içinde Yûnus ile söyleşem
Geh çıkam arş üzere bir cân olam Selmân olam
Gâh inem esfellere şeytân ile şerler düzem
Geh çıkam arş üzre vü seyran (olam) cevlân olam
Gah işidîrem işitmezem işümezem aceb
Nice bir nisyân olam hayvân olam insân olam
Gâh ma’kuulât-ı mahsûlât takrîr-ü beyan
Gah maksûrât olam geh sâhib-i Keyvân olam
Nice bir sûrette insân ü sıfatta cânver
Nîce bir tilkî olam yâ kurt u yâ arslân olam
Nîce bir tecrîd ü ferd ü mücerred münferid
Ye nice (cin) nice ins ü nîce bir şeytân olam
Nîce bir aşk meydanında nefs atın seğirttirem
Ye nice bir bâşımı tûp eyleyip çevgân olam

Gâh birlik içre birlik eyleyem ol bir ile
Geh dönem deryâ olam katra olam ummân olam
Gâh düzahta yanam Fir’avn ile Hâmân ile
Gâh cennette varam gılmân ile Rıdvân olam
Gâh bir gaazî olan Efreng ile ceng eyleyem
Geh dönem Efreng olam nisyân ile isyân olam
Gâh bir meşhûl ü merdûd olam u Nümrûd olam
Geh varam Ca’fer olam tayyâr olam perrân olam
Nîce bir âmî olam nâmî olam câmî olam
Nîce bir kâmi olam â-kâm olam nâdân olam
Gâh ola odlar yakam diller yıkam canlar yakam

Gâh varam arşa çıkam geh şâh u geh sultân olam
Nîce bir dertler ile odlâra yanam yâkılam
Nîce bir şâkir olam zâkir olam mihmân olam
Terk idem bû hâk ü bâdı vara aslına yine
Şeş cihetten ben çıkam bî cism olam bî cân olam
Nîce bir Circîs ü Bercîs olam u Mirrîh olam
Nîce bir Câlînus u Bukrât olam Lokmân olam
Bu dokuz arslân u yedi evren ü dört ejderha
Bunlarınla ceng idem Rüstem olam Destân olam

Bir demî âsûd’ olam hüşyâr ü gaafi’l hord u hâm
Bir demî aşüft’ olam mecnûn olam hayrân olam
Gönlümün gencine renc irgörmeden bir yol bulam
Yâhu deryâya girem bî reng ü bî elvân olam
Ye nice bir ben diyem sensin diyem ûtanmadan
Ye nice deksiz olam dilsiz olam hayrân olam
Nîce bir balçıkt’ olam alçakta olam hâr olam
Gâh varam gevher olam yâkuut olam mercân olam
Âdemîlikten çıkam ûçam melekler mülküne
Levn olam bî levn olam geh kevn olam bî kân olam
Gâh münkaad u mutî-i Hakk Allâh’ın hası
Geh dönem Hârûn olam Mûsî olam İmrân olam
Geh duram Dâvûd olam taht-ı Süleymân’a çıkam
Geh dönem güm-râh olam hem-râh olam hicrân olam
Gâh zindandan çıkam âzâd olam âbâd olam
Geh yine der-bân olam mahbûs olam zindân olam
Dâr olam girdâr olam Mansûr olam ber-dâr olam
Ten olam hem cân olam hem în olam hem ân olam
Gâh beyâban-ı harâb u geh serâb u geh tübâb
Geh yine Mahmûd olam geh cin olam geh cân olam

Gâh izzette azîz ü gâh zillette hakıyr
Geh varam erkân olam reh-bîn olam rühbân olam
Geh dönüp hâmûş olam bî hiş olam ser-hûş olam
Söyleyem destân olam hem bâğ u hem büstân olam
Yunus’a Tapdûğ u Saltûğ u Barak’tandır nasîb
Çün gönülden cûş kıldı ben nice pinhân olam[12]
Yûnus imdi bû sözüben âşıka dî âşıka
Kim sanâ ben sıdk olam hem derd ü hem dermân olam

Gâh hâlîs gâh muhlis olam uş Furkaan ile
Gâh Rahmân'ur - Rahim yâ Hayy ü yâ Mennan olam
Geh dönem bir şems olam zerremde yüz bin arş ola
Geh yîne tuğyn olam âlemlere tûfân olam
Evvelî Hû âhırı Hû yâ Hû illâ Hû olam
Evvel âhır ol kalâ vu "Men aleyhâ fân" olam

CXXIV

Benem ol aşk bahrısı denizler hayran bana
Deryâ benim katremdir zerreler umman bana
Kafdağı zerrem değil ay u güneş bana kul
Hak’tır aslım şek değil mürşiddir Kur’an bana
Çün dosta gider yolum mülk-i ezeldir ilim
Aşktan söyler bu dilim aşk oldu seyran bana
Yoğiken bu bârgâh sen var idin padişah
Ah bu aşk elinden ah derd oldu derman bana
Âdem yaradılmadan can kalıba düşmeden
Şeytan lânet olmadan arş idi seyran bana
Yaradıldı Mustafa yüzü gül gönlü safâ
Ol kıldı bize vefâ ondandır ihsan bana
Şerîat ehli ırak eremez bu menzile
Ben kuş dilin bilirim söyler Süleyman bana
Yunus bu halk içinde eksiklidir Hak bilir
Dîvâne olmuş çağrır dervişlik bühtan bana

CXXV

Severim ben seni candan içeri
Yolum ütmez bu erkândan içeri
Nereye bakar isem dopdolusun
Seni kanda koyam bundan içeri
O bir dilberdürür yoktur nişânı
Nişân olur mu nişandan içeri
Beni sorma bana bende değilem
Suretim boş gezer dondan içeri
Beni benden alana ermez elim
Kadem kim bâsa sultandan içeri
Tecellîden nasîb erdi kimîne
Kimînin maksudu bundan içeri
Kime cîdâr gününden şu’le değse
Onun şu’lesi var günden içeri
Senin aşkın beni benden alıptır
Ne şîrin derd bu dermandan içeri
Şerîat tarikat yoldur varâna
Hakıykat ma’rifet andan içeri
Süleyman kuş dilin bilir dediler
Süleyman var Süleyman’dan içeri
Unuttum din diyânet kaldı benden
Bu ne mezhebdürür dinden içeri
Dinin terk edenin küfürdür işi
Bu ne küfürdür îmandan içeri
Geçer îken Yunus şeş oldu dosta
Ki kaldı kapıdan andan içeri

CXXVI

Haber eylen âşıklara aşka gönül veren benim
Aşk bahrısı olubanı denizlere dalan benim
Deniz yüzünden su alıp sunuveririm göklere
Bulutlayın seyrân edip arşa yakın varan benim
Yıldırım olup şakıyan gökte melâik dokuyan
Bulutlara hüküm süren yağmur olup yağan benim
Gördüm göğün meleklerin her biri bir işte imiş
Hak Çalab'ın zikrin eden İncil benim Kur'an benim
Gördüm deyen değil gören bildim deyen değil bilen
Bilen oldur gösteren ol aşka esîr olan benim
Sekiz uçmak âşıklara köşk ü saraydır bilene
Mûsî'leyin hayran olup Tur dağında kalan benim
Kalem çalınacak görgil haber böyledürür bil(gil)
"Kaalû bela" kelecisin bunda haber veren benim
Deli oldum adım Yunus aşk oldu bana kılavuz
Hazrete değin yalınız yüz sürüyü varan benim

CXXVII

Gökte Peygamber ile mi’râcı kılan benim
Ashab-ı suffa ile yalınacak kalan benim
Sabr ile kanaati hoş veriptir anlara
Kırk kişi bir gömleğe kanâat kılan benim
Kırkından birisine çaldım idi neşteri
Kırkından kan akıdıp ibret gösteren benim
Ömer-i Hattâb ile ham adl ü dâd işledim
Oğluyla fısk eyleyip hadde basılan benim
Abdürrezzak ol derviş yoldaş edindi beni
Hallâc-ı Mansûr ile dâra asılan benim
İbrahim Edhem baktı tâc u tahtı bıraktı
Hak yoluna uyaktı ol sırrı duyan benim
Mûsî Peygamber ile binbir kelime kıldım
İsî Peygamber ile göklere çıkan benim
Adımı Yunus taktım sırrım âleme çaktım
Bundan ileri dahı dilde söylenen benim

CXXVIII

Benim canım uyanıktır dost yüzüne bakan benim
Hem denize karışmağa ırmak olup akan benim
Irmak gibi ben çağlarım geh gülerim geh ağlarım
Nefsin ciğerin doğrarım kibr ü kîni yakan benim
Kırdım bu nefsin çerisin bir ettim burc u bârusun
Pâk eyledim içerisin milketini yuyan benim
Ben hazrete tuttum yüzüm ol aşk eri açtı gözüm
Gösterdi bana kend’ özüm âyet-i kül denen benim
Şah didârın gördüm ayan hiç gümansız belli beyan
Kâfir ola inanmayan ol dîdâra bakan benim
Benimdürür bu cümle iş hikmetim ile yaz u kış
Ben bilirim yad u biliş ırılmadan duran benim
Bu cümle canda oynayan damarlarında kaynayan
Küllî dillerde söyleyen küllî dili deyen benim
Nemrud odun İbrâhim’e ben bağ u bustan eyledim
Küfür yüzünden doğuban gene odu yakan benim
Ol Hallâc-ı Mansûr ile söyler idim Ene’l Hakk’ı
Benim gen’ onun boynuna dar urganın takan benim
Ol Hak habîbi Mustafâ mi’raca edince sefer
Ol dem canım hâk eyledim ol sırrını duyan benim
Şimdi adım Yunus’durur ol demde İsmâil idi
Ol dost için Arafât’a kurban olup çıkan benim
Çerh benim hükmümdedür(ür) her kanda ben oturmuşum
Mülk benim elimdedür(ür) yıkan benim yapan benim
Sa’d benim saîd benim Yunus dahı benimledir
İlm-i ledündür üstâdım ol esrârı (duyan) benim

CXXIX

Evvel benim âhır benim canlara can olan benim
Azıp yolda kalmışlara Hızır meded eren benim
Bir karâra tuttum karar sırrımı benim kim duyar
Gözsüz beni kaçan görür gönülde gizlenen benim
Kün deminde katre uran bir nazarda dünyâ duran
Kudretinden han döşeyip aşk nöbetin uran benim
Düz döşedim bu yerleri çöksü urdum bu dağları
Sayvan eyledim gökleri geri tutup duran benim
Dahı aceb âşıklara ikrâr ü din îman oldum
Halkın gönlünde küfr ile İslâm ile îman benim
Halk içinde dirlik düzen dört kitabı doğru yazan
Ağ üstünde kara dizen ol yazılan Kur'an benim
Dost ile birliğe biten buyruğu ne ise tutan
Mülk yaratıp dünya düzen ol bahçıvan heman benim
Hamza'yı Kaf'tan aşıran elin ayağın şeşiren
Simurg-u Kaf ardındaki ol oğulu yılan benim
Yunus değil bunu diyen kendiliğidir söyleyen
Kâfirdirür inanmayan evvel âhir neman benim.

CXXX

Evvel kâdim önden sona zevâli yok sultan benim
Yedi ıklîme hükmedip diri tutan Sübhan benim
Ben bu yeri yaratınca yer üstüne gök durunca
Ulu deniz mevc urunca Nûh’a tûfan veren benim
Dur dedim göklere durdu gökler dahı karar kıldı
Yüz bin türlü âdem geldi getirip gideren benim
Yûsuf ile çâha inen terâziye altın uran
Kafesini basaduran Mısr’ın ıssı sultan benim
Sûfî ile sûfî olan sâfî ile sâfî benim
Bel bağlayıp tâat eden ol kerim ü rahmân benim
Kaf’tan Kaf’a hükmeyleyen divleri hükmüne koyan
Yele binip seyran kılan bu mülke Süleyman benim
Yunus değil bunu diyen kudret dilidir söyleyen
Kâfir ola inanmayan evvel âhır heman benim

CXXXI

Kâ’be vü büt îman benim çerh uruban dönen benim
Bulut olup havay’ ağıp rahmet olup yağan benim
Yaz yaratıp yer donatan gönlümüz evi hânedan
Hoşnûdum ata anadan kulluk kadri bilen benim
Yıldırım olup şakıyan şakıyıp nefsin dokuyan
Yer ka’rasında berkiyen şol oğulu yılan benim
Hamza’yı Kaf’tan aşıran elin ayağın şeşiren
Gözsüzlerin gözündeki boz pusarık duman benim
Et ü deri sünğük çatan hükmeyleyip diri tutan
Kudret beşiğinde yatan hikmet sütün emen benim
Âşık olan gelsin beri göstereyim doğru yolu
Makaamımdır gönül şarı ırılmayıp duran benim
Yere göğe bünyâd uran ırılmadan kaaim duran
Irmaklara göl çağıran adım Yunus umman benim

CXXXII

980. Ol kaadir-i Kün-feyekûn lûtfedici Rahman benim
Kesmeden rızkını veren cümlelere sultan benim
Nutfeden âdem yaratan yumurtadan kuş üreten
Kudret dilini söyleyen zikreyleyen Sübhan benim
Kimini zâhid eyleyen kimini fâsık eyleyen
Ayıplarını örtücü ol delîl ü burhan benim
Bir kuluna atlar verip avret ü mâl çiftler verip
Hem birinin bir pulu yok ol Rahîm ü Rahman benim
Benim ebed benim bakaa ol kaadir-i Hay mutlaka
Hızır ola yarın sakka onu kılan güfran benim
Dört türlü nesneden hâsıl bilin benim işte delil
Od ile su toprag u yel bünyâd kılan yezdan benim
Ete deri süngük çatan ten perdelerini tutan
Kudret işim çoktur benim hem zâhir ü ayan benim
Hem bâtınım hem zâhirim hem evvelim hem âhırım
Hem ben oyum hem ol benim hem ol kerîm u han benim
Yoktur arada terceman ondaki iş bana ayan
Oldur bana veren lisan ol denize umman benim
Bu yeri göğü yaratan bu arş ü kürsü durduran
Bin bir adı vardır Yunus ol sâhibi-i Kur’ân benim

CXXXIII

990. Ben bir aceb ile geldim kimse hâlim bilmez benim
Ben söylerim ben dinlerim kimse dilim bilmez benim
Benim dilim kuş dilidir benim ilim dost ilidir
Ben bülbülüm dost gülümdür bilin gülüm solmaz benim
Ol dost bana gelsin demiş sundum kadeh alsın demiş
Aldım kadeh içtim şarap artık gönlüm ölmez benim
Ne Tûr'um var ne durağım hiç yerde yok karârım
Hakk'a münâcât etmeye belli yerim olmaz benim
Sor sorduğum yeri bana gelirsen gösterem sana
Bir zerrece Hak'tan ayrı gözüm nesne görmez benim
Tur dağında bir tecellî gör Mûsî'yi neler kıldı
Yunus aydır hak katında sözüm geri kalmaz benim

CXXXIV

Aklın ererse sor bana ben evvelde nerde idim
Diler isen deyiverem ezelî vatanda idim
“Kaalû belâ” söylenmeden tertip düzen eylenmeden
Hak’tan ayrı değil idim ol ulu dîvanda idim
Eyyûb ile derde esîr iniledim çektim cezâ
Belkıys ile taht üzere mühr-i Süleyman’da idim
Yunus ile balık beni çekti deme yuttu bile
Zekeryâ’la kaçtım bile Nûh ile tûfanda idim
İsmail’e çaldım bıçak bıçak bana kâr etmedi
Hak beni âzâd eyledi koç ile kurbanda idim
Yusuf ile ben kuyuda yattım cefâ çektim bile
Ya’kub ile çok ağladım bulunca figanda idim
Mi’rac gecesi Ahmed’in döndürdüm arşta nalının
Üveys ile urdum tacı Mansur’la urganda idim
Alî ile urdum kılıç Ömer ile adl eyledim
On sekiz yıl Kafdağı’nda Hamza’yla meydana idim
Ezelîden dilimde uş Tanğrı birdir haktır Rasûl
Bunu böyle bilir iken sanma ki gümanda idim
Yere bünyâd urulmadan Âdem dünyâya gelmeden
Öküz balık evlenmeden ben ezelî anda idim
Yunus senin âşık canın ezelî âşıklar ile
Mülke bünyâd urulmadan seyrân u cevlânda idim

CXXXV

(Ben) bu cihana gelmeden sultân-ı cihanda idim
Sözü gerçek hükmü revan ol hükm-i sultanda idim
Halâyık bunda gelmeden gökler melâik dolmadan
Bu mülke bünyâd olmadan mülkü yaratanda idim
Yüz bin yirmi dört bin hası dört yüz kırk dört tabakası
Devlet makamında ol gün ulu hânedanda idim

1010. Gussa beni görmez idi kaygu eli ermez idi
Endişe şehirden daşra bir yüce mekânda idim
Yunus bu cümle varlığın dost katında zerre değil
Guft ile kelâmda idim hem bunda hem onda idim

CXXXVI

Bu cihâna gelmeden mâ’şuk ile bir idim
“Kul huvallah” sıfatlı bir bî nişan nûr idim
Ol dem ki birlik idi nitesi dirlik idi
Ol pâyansız kudrette ne Mûsî ne Tûr idim
Bile idim hazrette ol bî kıyas kudrette
Ne serîkim var idi ne kimseyle yâr idim
Yer gök yaratılmadan Kaalu belâ denmeden
Levh kalem çalınmadan mi’raçta kadir idim
Nice kez geldim gittim delim sûret yarattım
Bu şimdiki sûrette Yunus olup dûr idim

CXXXVII

Ey yârenler ey kardeşler sorun bana kanda idim
Aşk denizine dalıban deryâ-yı ummanda idim
Ol ki beni bekler idi her kandaysam saklar idi
Aşk urganı ucundaki kandildeki canda idim
Yere bünyâd urulmadan yer gök halâyık dolmadan
Levh u kalem çalınmadan mülkü yaratanda idim

1020. Yüz yetmiş bin feriştehler saf bağlayıp durucağız

Cebrail'i gördüm (anda) ol ulu dîvanda idim
Dört kitabı okumadan ayırıp seçmek olmadan
Ben okudum sabakımı Kur'an'da hânende idim
Kaygu eli bana ermez gussa hergiz beni görmez
Endişe şerrinden daşra bir ulu makamda idim[13]
Doksan bin Hak kelâmını eyleyince Habib ile
Otuz bini sır olunca ol vakit ben anda idim
Benim gibi miskin kulu yüz bin gelirse az ola
Benim gelişim şimdidir uçmakta Rıdvan'da idim
Yıldız idim nice zaman gökte malâik arzuman
Cebbâr-ı âlem hükmeder ben ol zaman anda idim
Ben bu sûretten ileri adım Yunus değil iken
Ben ol idim ol ben idim bu aşkı sunanda idim

CXXXVIII

Tehî görmen siz beni dost yüzün görüp geldim
Bâki devr-i rüzigâr dost ile sürüp geldim
Oldur söyleyen dilde varlık dostundur kulda
Varlığım hep ol ilde ben bunda garib geldim
Bezirgânın matâım çok dest-gîrim üstâdım Hak
Ziyanım âssıya cümle anda değişip geldim[14]

Yer ü gök yaratıldı aşk ile bünyâd oldu
Toprağa nazar kıldı aksırı dürüp geldim
Gördüm yedi tamusun anda sekiz uçmağın
Korkudan günahımı anda sızırıp geldim
İsî oldum kudretten behâne bir avretten
İnâyet oldu Hak'tan ölü dirgörüp geldim
Âdem olup durmadan nefsin boynun burmadan
Yanıldım buğday yedim uçmaktan sürlüp geldim
Mûsî'yle Tûr'a çıktım bin bir kelime kıldım
Bu halk bizi ne bilsin anda bilinip geldim
Nuh oldum tûfân için çok duruştum dîn için
Duymayanın tagadan suya boğdurup geldim
Yalan değildir sözüm bak yüzüme aç gözün
Dah' örtülmedi izim uş yoldan erip geldim
Cercis olup basıldım Mansur oldum asıldım
Hallaç pamuğu gibi bunda atılıp geldim
Eyyub oldum tenime cefa kıldım canıma
Çığırdım Sübhân'ıma kurtlar dürüyüp geldim
Zekerya oldum kaçtım erdim ağaca geçtim
Kanım dört yana saçıp tepem deldirip geldim

Yalınız Sübhân idi peygamberler canıydı
Yunûs hod pinhân idi suret değşirip geldim

CXXXIX

Beni bunda veribiyen bilir ben ne işe geldim
Kararım yok bu dünyâda giderim yumuşa geldim
Dünyâya çok gelip gittim erenler eteğin tuttum
Kudret ürünü işittim kaynayıban cuşa geldim
Sert söz ile gönül yıktım od oldum canları yaktım
Sırrımı bu halka çaktım âleme temâşâ geldim
Ben oldum İdrîs'ı terzî Şît oldum dokudum bezi
Dâvûd'un görklü âvâzı ah edip nâlişe geldim
Âşık oldum şu ay yüze nisâr oldum bal ağıza
Nazar kıldım kara göze siyah olup kaşa geldim
Müsî oldum Tur'a vardım koç oldum kurbana geldim
Alî olup kılıç saldım meydana güreşe geldim
Deniz kenarında ova kuyuda işleyen kova
İsâ'nın ağzında duâ oldum bile işe geldim
Ay oldum âleme doğdum bulut oldum göğe ağdım
Yağmur olup yere yağdım nûr oldum güneşe geldim
Kaal ü kıylden geçenlere yolda gözün açanlara
Anlayıban seçenlere vak'a oldum düşe geldim
Benim al dertli dermân benim ol ma'rifet kânı
Benim Mûsî-i İmrânî Tur dağından aşageldim
Yolum sana oldu durak sabahın[15] söyleyendir Hak
Yunus Emre dilinde Hak olup dile düşegeldim

CXL

Dost bakalı yüzüme ben seni görüp geldim
Ol yüce yücesine bî güman erip geldim
Esrikliğime bakma adım deliye takma
Esrikliğim ezelden sohbeti süre geldim
Ezelden bile idim Elest'te belâ dedim
Ol kadîmî denizden sel olup geri geldim
İşretine ermişim sâlâ deyip durmuşum
Ol kadîmî denizden sel olup geri geldim
Aşk bana İsî oldu erenler duâ kıldı
Bir iki kez topraktan ben ölüp durugeldim
Mansur aydır Ene'l Hak der sûretin oda yak
Deyniz dâra gelsinler ben dârı kurageldim
Sorman Yunus'tan haber dost nerdeyse orda var
Haberin gören verir ben tenhâ göregeldim

CXLI

Canım ben andan (bunda) ezelî âşık geldim
Aşkı kılavuz tutup ol yola düşüp geldim
Değilim kaal ü kıylden ye yetmiş iki dilden
Yad yok bana bu ilde anda bilişip geldim
Geçtim hod-bin ilinden el çektim dügeliden
Ol ikilik bâbından birliğe bitip geldim
Dört kişidir yoldaşım cefâdar-u razdaşım
Üç ile hoştur başım birine boşup geldim
Ol dördün birisi can biri dîn biri îman
Biri nefsimdir düşman yolda savaşıp geldim
Bir kılı kırk yardılar birin yol gösterdiler
Bu mülke gönderdiler ol yola düşüp geldim
Aşk şarabından içtim on sekiz ırmak geçtim
Denizler bendin deştim ummandan taşıp geldim
Ben andan geldim bunda geri varırım anda
Ben anda varasımı anda danışıp geldim
Azrâil ne kişidir kasdedesi canıma
Ben emanet ıssıyla anda bitrişip geldim
İmdi Yunus'a ne gam âşık melâmet bed-nâm
Küfrüm îmana şol dem anda değişip geldim

CXLII

N’idem ben gönül ile benimle bile bir dem durmaz
Mâ’şuk yüzün gördü meğer öğütleyip ökün dermez

1070. Tanğrı için ey uslular gönlüm bana buluverin

Vardı dost ile buluştu bana geri boyun vermez
Bunun gibi gönül ile nice dirlik iltebilem
Bıraktı yabana beni bir dem gelip hâlim sormaz
Gönül bana yoldaş iken zühd ü tâat kılar idim
Yıkıldı bu tertiplerim gönülsüzüm elim ermez
Gönül içeri dost ile ben kapıda feryâd ü zar
Bin yıl zârî kılar isem işbu nedir diye sormaz
Aydır isem eyâ gönül hani farîza yâ sünnet
Aydır yok teşvişi koya bu seviye amel sığmaz
Eğerleyin aydır isem gör boynumda borç kalmasın
Kakır boşar söver bana aydır ki ey Hakk’ı görmez
Ağız ağızdan kutludur ola ki sözünüz tuta
Ben yüz bin yıl söyler isem sözüm kulağına girmez
Gönlüm dahı canım dahı el bir etti şol ikisi
Yüz bin Yunus’tan ferâgat dost yüzünden gözün ırmaz

CXLIII

Seninle dirliğim senden ırılmaz
Hayat seninledir sensiz dirilmez
Benim münâcâtım senden yanadır
Sana varan yolum sensiz varılmaz
Sensin gözlerim içre bile bakan
Sen bile bakmasan yolum görülmez
Sen ayrı ben seni nerde bulayım
Sensiz bu hak nefes ömrüm sürülmez
Sefer kılsam bana yoldaş olursun
Karâr etsem gene sensiz durulmaz
Varlığım sendedir ben bir âletim
Sun’ ıssı sunmasa âlet kurulmaz
Âlet ü harekât cümlesi senden
Anın ’çin işine kimse kırılmaz
Birlikten öteye hiç şerîkin yok
Kim noksan ergöre hükmün yuyulmaz
Âlem halkı zebun emrin içinde
Kimdir ki kulluğa boynu burulmaz
Bu benim dediğim eğer ben isem
Niçin bu benliğe elim urulmaz
Yârenler salâdır kapı açıktır
Bu kapıya gelen mahrum sürülmez
Yunus bu tevhide gark oldu kaldı
Geri gelmekliğe aklı derilmez

CXLIV

Yârab bu ne derttir derman bulunmaz
Ya bu ne yaradır zahmı belirmez
Benim garip gönlüm aşktan usanmaz
Varır aşka düşer hiç bana dönmez
Döner gönlüm bana öğüt verir çok
Âşık olan gönül aşktan usanmaz
Âşık ki cana kaldı âşık olmaz
Canın terk etmeyen ma’şûku bulmaz
Aşk pazarıdır bu canlar satılır
Satarım canımı hiç kimse almaz
Âşık bir kişidir bu dünya malın
Âhıret korkusun bir pula saymaz
Bu dünyâ ol âhiretten içeri
Âşıkın yeri var kimesne bilmez
Âşık öldü diye selâ verirler
Ölen hayvan olur âşıklar ölmez
Beyim âşık isen var sen yoluna
Bunda başlar yiter kanlar sorulmaz
Erenler meydanı arştan uludur
Salarlar çevgânı topu belirmez
Yunus bu tevhîde gark oldu gitti
Geri gelmekliğe aklı derilmez

CXLV

Gayrıdır her milletten bu bizim milletimiz
Hiç dinde bulunmadı din ü diyânetimiz
Bu dîn ü diyânette yetmiş iki millete
Bu dünyâ ol ahrette ayrıdır âyâtımız
Zahir suya banmadan el ayak depretmeden
Baş sücûda varmadan kılınır tâatımız
Ne Kâ’be vü ne mescid ne rükû’u ne sücûd
Hakk ile dâim be cid olur münâcâtımız
Gerek Kâ’be’ye varalım gerek mescide girelim[16]
Gerek suyla yunalım çün bile illetimiz
Su ne kadar arıta çün yavuz fi’lin bile
Meğer bizi pâk ede Hak’tan inâyetimiz
Kimin sözün kim bile akıl ermez bu hâle
Yarın anda bell’ ola Müslüman mürtedimiz
Yunus canın yenile kim dostluğun anıla
Aşk ile dinler isen bilesin kudretimiz

CXLVI

Ol ben sevdiğim nigâr n’idem ol benden fârığ
Ne varıp hoş görünem iki cihandan fârığ
Kimden kime varayım ahvâlim söylemeğe
Sözüm kime diyeyim sözden lisandan fârığ
Cihanda kim giriser bu işin arasına
Ye kim hükmedebile sultân u handan fârığ
Gerek Müslüman olam bin yıl ibâdet kılam
Gerekse kâfir ola küfr ü îmandan fârığ
Gerekse ehl-i millet farîzasın bekleyim
Gerekse şöhret kovam şöhret-ü dinden fârığ
Gerekse illiyyinde yüz bin kez minber uram
Gerekse şirk besleyim sıdk u gümandan fârığ
Nice ticâret ile kesb gösterem ben ona
Şöyle kaadirdir ol kim sûd u ziyandan fârığ
Nicesi kulluk ile sevlibilem ben ona
Hâs u âm onu sever ol hep sevenden fârığ
Onun gibi ma’şuka kim gönül verdiyise
Tertibden geçmek gerek ol ondan - bundan fârığ
Yunus sen sever isen hakıykat ma’şûkayı
Fârığ ol cümlesinden kevn ü mekândan fârığ

CXLVII

N'ideriz hayat suyun canı yağmaya verdik
Gevheri sarraflara mâden yağmaya verdik

1120. Benim ol bezirgân kim hiç assı gözetmedim

Çünk' assıdan da geçtik ziyan yağmaya verdik
Bu yolun ârifleri geçirmezler matai
Şöyle uryan gideriz cihan yağmaya verdik
Küfr ile îman dahı hicâb imiş bu yolda
Selâlaştık küfr ile îman yağmaya verdik
Yüz bin yıllık fikirle henüz kuşluk olmadan
Geçtik bitmez sağınçtan güman yağmaya verdik
Payanlı devr-i zaman nic' eğlesin Yunus'u
Payansız devre erdik devran yağmaya verdik

CXLVIII

Uş yine geldim ben bunda sır sözün ayân eyleyem
Bir söz ile yeri göğü cümlesin beyân eyleyem
Diler isem ten eyleyem diler isem can eyleyem
Gönlümü Tur canım Mûsâ tahtı Süleymân eyleyem
Dirlik bana karşı gele ben dirliğin boynun uram
Ölüm eğer vâcib ola canımı kurbân eyleyem
Azrâil ne kişidür(ür) kastedebile canıma
Ben onun kastını gene kendiye zından eyleyem
Ye Cebrâil kim ola kim hükmede benim âhıma
Yüz bin Cebrâil gibiyi bir demde perrân eyleyem
1130. Bu bizden önce gelenler ma'nîyi pinhan kılanlar
Ben anadan doğmuş gibi geldim ki uryân eyleyem
Yunus senin gönlün evi Hak varlığı dopdoludur
Uş geldim ki âşıklara varlıktan ihsân eyleyem

CXLIX

Nite ki ben beni bildim yakın bil kim Hakk’ı buldum
Hakk’ı buluncadı korkum şimdi korkudan kurtuldum
Hiç artık korkmazam (bir) zerre kayırmazam
Ben şimdi kimden korkayım korktuğum ile yâr oldum
Azrâil gelmez canıma sorucu gelmez sinime
Bunlar beni ne sorsunlar onu sorduran ben oldum
Ye ben onca kaçan olam onun buyruğun buyuram
Ol geldi gönlümüz doldu ben ona bir kân oldum
Aşklılar bizden alalar aşksızlar hod ne bileler
Kimler ala kimler vere ben bir ulu dükkân oldum
Yunus’a Hak açtı kapı Yunus Hakk’a kıldı tapı
Bâkî devlet benim imiş ben kul iken sultan oldum

CL

Ne der isem hükmün yürür elimde ferman tutaram
N'îder isem hükmüm revan çün hükm-i sultan tutaram
İns ile bu cinn ü perî divler benim hükmümdedir
Tahtım benim yel götürür mühr-î Süleyman tutaram

1140. İblîs ü Âdem kim olur yâ âza (vu) yâ azdıra

Cümle benim iyi yavuz kamusunu ben tutaram
Dünyâ benim rızkımdurur kavmi benim kavmimdürür
Her dem benim yargım yürür yargımı candan tutaram
Senin gibi can vâr iken Âb-ı hayât isteyeni
Karanılığa gireni ben onun hayvan tutaram
Onsuz olursam ölüyem onunla diri oluram
Siz sanmanız ki dirliği hemişe candan tutaram
Dînim imanım oldurur onsuz olursam dünyada
Ne puta haça taparım ne dîn ü îman tutaram
Yunus aydır be n'ol venin az görmeğil ben ol venin
Ben ne desem ol dost tutar dost dediğin ben tutaram

CLI

Bin yıl eğer vasfın diyem bir zerresin tüketmeyim
Bir katrede yüz bin deniz bir katresin ayıtmayım
Ne mesel bağlamam olur ne hod gönül karar bulur
Kim benzede misl ü misâl hâşa ki ben benzetmeyim
Kim ide bir nakş u suret nakş u suretten sen azad
Nice akıllar sende mat nice özrü gözetmeyim
Akıl çün fenâya vara deli olan ne başara
Delilere sensin çâre deli oldum pes n’itmeyim
Öğret imdi dil ne desin şart oldur seni söylesin
Tevfıyk yâri kılar ise gayrı dile söyletmeyim
Ne kim der isen de bana koma beni benden yana
Benim haacetim oldur(ur) seni bana istetmeyim
Çün pâdişah güçlü ola pes kul fuzul işli ola
Ben seninim bana ne gam ger suç edem ger etmeyim
Çünkü girdim bir denize ne kenar var ne cezîre
Çün dört yanımdan mevc ura duram kavî hiç batmayım
Benim değil bu keleci devlet senin Yunus neci
Çün dilimde kaadir sensin sensiz dilim uzatmayım

CLII

Dost elinden ölür isem hiç gümansız geri gelem
Ganîmet görüp bu demi can şükrâne veri gelem
Canın dırıyg tutan kişi dost katından ırak düşer
Fidî kılam yüz bin canı ıraklıktan beri gelem
Cercis'leyin ol dost beni yetmiş kez öldürür ise
Bin (kez) dahı ölür isem yüz bin kez ileri gelem
Yüz bin kez doğam uyağam dost burcunda cevlân kılam
Hem bunda olam hem anda bunda anda varıgelem
Yavı kılındım ne çâre yürürüm dün gün âvâre
Soranlara cevap budur isteyiben sorugelem
Bin yıl toprakta yatarsam ben komayan Ene'l Hakk'ı
Ne vakt gerek olur ise aşk nefesin urugelem
İnanmayan gel sinime dost adını ayıt çağır
Kefen donun pâre kılıp toprağımdan durugelem
Bundan böyle n'olasını değme akıl şerh etmeye
Yunus aydır âşıklara dost haberin verigelem

CLIII

Aldı benim gönlümü n'olduğumu bilmezem
Yavı kıldım ben beni isteyip bulamazam
Gönlüsüz girdim yola hâlimden gelmez dile
Bir dem derdim demeye bir dertli bulamazam
Şâkirim derdim ile sataştım güle güle[17]
Dertliler bulıcağız ben seni bulamazam
Aydırlar ise bana senin gönlün kim aldı
Nice haber vereyim ağlarım aydımazam
Bu benim gönlüm alan doludur cümle âlem
Nereye bakar isem onsuz yer göremezem
Ayık olup oturman ayaksızlar getirmen
Severim aşk esriğin ben ayık olamazam
Yunus'a kadeh sunan Ene'l Hak demin vuran
Bir cür'a sundu bana içtim ayılamazam

CLIV

1170. Aceb değil senin için bin can fidî kılar isem

Senin varlığın can yeter hoştur cansız kalır isem
Senin (ki) derdin olmaya sözüm aceb kelecidir
Ne canım var ne aydıram bir dem sensiz olur isem
Nice ki ben seni sevem ecel eli ermeyiser
Kaçan sunar Azrâil el beni seni canlanır isem
Ger sûretim düşer ise nice zevât ere bana
Ol kadîmî kimse benim nice düşüp durur isem
Dahı Elest belirmeden ben âşık idim ol ma'şuk
Gözümü yüzüne tutam yüz bin kaba girer isem
Dahı cihana gelmeden canım onu sever idi
Minnet değil Yunus sana nice tapı kılar isem

CLV

Beni anmaklığa benden farıgım
N’ederim ânıban pes ne lâyıkım
Benim yoldaşlığım edebe sığmaz
Edepsiz kişiye niçin refıykım
El tutmaz ayak dirmez cihana düştüm
Ne karar ne mekân ne hod tefrıykım
Cümle tekebbürlüğüm döküldü kaldı
Ne esrigim ne mahmur ne hod ayıkım
Ne sabr u ne sükûn ne hod becid iş
Ne adım atarım ne hod tarıykım
Bugün cihâna geldim uş giderim
Sanâsın yolcu idim ye konukum
Hani Yunus hani cünbiş harekât
Ne sermâyem ola ne var ne yokum

CLVI

Hani bana sabr u karar senin sözünü dinleyem
Hani bana akl u bili duyubanı seni sevem
Hani bana ol havsala ki hâlimi bilmeyeler
Hani bana zûr u kuvvet kim senin aşkına doyam
Canım seni seveliden benim hâlim hâle döner
Hani bana usûl-i din ilmin edebin bekleyem
İzzet ü erkân iyi ad aşk yolunda noksandurur
Ben nereden iyi adı çün terbiyet aşktan yerem
Gerçek sana âşık isem arlanmaklık ne'mdir benim
Şükrâne canımı verem ger melâmet donun giyem
Zühd ü tâat usûl-i dîn aşk haddinden daşra durur
Nisbet değildürür bana secde vü rükû' u kıyâm
Dost sûreti gözgüdürür bakan kendi yüzün görür
Gelsin o kendisiz gelen ben râzımı sana direm

1190. Can gözüyle bakan görür Yunus gözüyle gördüğün

Yoksa yaban gözü ile kimesneye ne söyleyem

CLVII

Dîn ü millet kodurdu ol benim canım alan
Onu duyan kişiye ne gönül kalır ne can
Duymayanlar hâlimi dînin kodu der bana
Ne ile din beslesin cansız gönülsüz kalan
Sûretimde varlığım gönül ile can idi
Cümlesin yağmaladı bana aşk bağışlayan
Aşkın serhengi beni komadı hiç nesnede
Ne İslâmda ne dinde anılmaz küfr ü îman
Şart u farz olmaz onda canı aşka kalanda
Cevapsız dil söylenir nice bilsin bu lisan
Elden iş bıraktırdı niteliksiz baktırdı
Dostluk ticâretinde unuttuk assı ziyan
Beni nelikten kodu varlık defterin dürdü
Havf u recâ göstermez hayr u şer elden koyan
Sorman Yunus'tan haber dost nerdeyse orda var
Yüz bin güherden fârığ aşk denizine dalan

CLVIII

Bir dürr-i yetîmem ki görmedi beni umman
Bir katreyem illâ ki ummâna benem umman

1200. Gel mevc-i acâyib gör deryâyı nihan gözle

Zî bahr nihâyetsiz katrede olur pinhan
Okuyamadı mezvun Leylî adını Mecnun
Hem Leyli idim anda hem Mecnun idim hayran
Bu âlem-i kesrette sen Yûsuf u men Ya'kub
Ol âlem-i vahdette ne Yûsuf u ne Ken'an
Adım Yunus olduğu bû cisim belâsıdır
Adım sorar olursan sultana benem sultan

CLIX

İstediğimi buldum eşkere can içinde
Daşra isteyen kendi kendi cihan içinde
Kadimdir hiç ırılmaz onsuz kimse dirilmez
Adım adım yer ölçer hükmü revan içinde
Tutun diye çağırır oğrı dahı çığırır
Bu ne acâyib ağrı bu çağıran içinde
Siyâset meydanında galebeden bakan ol
Siyâset kendi olmuş girmiş meydan içinde
Tartmış kudret kılıcın çalmış nefsin boynunu
Nefsini tepelemiş elleri kan içinde
Sayrı olmuş iniler Kur’an ürünü dinler
Kur’an okuyan kendi kendi Kur’an içinde
Bu tılsımı bağlayan cümle dilde söyleyen
Gör nice cevlân eder hırka pılan içinde
Türlü türlü imâret köşkü saray yapan ol
Kara nikap tutunmuş girmiş külhan içinde
Baştan ayağa değin Hak’tır ki seni tutmuş
Hak’tan ayrı ne vardır kalma güman içinde
Bir isen birliğe gel ikiyi elden bırak
Bütün ma’nî bulasın sıdk u îmân içinde
Oruç namaz gusül hac hicaptır âşıklara
Âşık ondan münezzeh hâlis heves içinde
Girdim gönül şehrine daldım onun bahrine
Aşk ile gider iken iz buldum can içinde
Bu izimi izledim sağım solum gözledim
Çok acâyip er gördüm yoktur cihan içinde
Yunus senin sözlerin ma’nîdir bilenlere
Söyleniser sözlerin devr-i zaman içinde

CLX

Can olgıl can içinde kalma gümân içinde
İstediğin bulasın yakın zaman içinde
Rükû' sücûda kalma ameline dayanma
İlm ü amel gark olur nâz u niyâz içinde

1220. İkiliği terk etgil birlik makaamın tutgıl
Canlar canın bulasın işbu dirlik içinde
Oruç namaz zekât hac cürmü cinayetdürür
Fakıyr bundan âzâddır hass'ül - havâs içinde
Şeriat korucudur hakıykat ordusunda
Senin için korunur hâsıl ordu içinde
Ayn'el - yakıyn görüptür Yunus mecnun oluptur
Bir ile bir oluptur Hakk'al - yakıyn içinde

CLXI

Ben bende seyreder iken aceb sırra erdim ahî
Bir siz dahı sizde görün dostu bende gördüm ahî
Bende baktım bende gördüm benim ile bir olanı
Sûretimde can olanı kimdürür (ben) bildim ahî
İsteyiben bulamazsam ol ben isem ye ben kanı
Seçemedim andan beni bir kezden ol oldum ahî
Sûret topraktır diyeni gönlürn kabûl etmez onu
Bu toprağın cevherini hazrete irgördüm ahî
Münkir kişi duymaz bunu dertlilerin sezer canı
Ben aşk bağı bülbülüyem ol bahçeden geldim ahî
Ma’şuk benimledir bile ayrı değil kıldan kıla
Irak sefer bizden kala dostu yakın gördüm ahî
Değme bir yol kanden bana dağılmayam değme yana
Kutlu oldu bu seferim hoş menzile erdim ahî
Mansûr idim ben ezelde anın içün geldim bunda
Yok külümü savur göğe ben Ene’l Hak oldum ahî
Ne oda yanam dağılam ne dara çıkam boğulam
İşim bitince yürüyem teferrüce geldim ahî
Mun’îm oldum yoksul iken benim oldu kevn ü mekân
Yerden göğe mağrıb maşrık yer ü göğe doldum ahî
Nite ki ben beni buldum bu oldu kim Hakk’ı buldum
Korkum onu buluncadı korkudan kurtuldum ahî
Yunus kim öldürür seni veren alır gene canı
Bu canlara hükmedeni kim idiğin bildim ahî

CLXII

Bir şâha kul olmak gerek hergiz ma’zûl olmaz ola
Bir eşik yastanmak gerek kimse elden almaz ola
Bir kuş olup uçmak gerek bir kenara göçmek gerek
Bir şerbetten içmek gerek içenler ayrılmaz ola
Çevik bahrı olmak gerek bir denize dalmak gerek
Bir gevher çıkarmak gerek hiç sarraflar bilmez ola
Bir bahçeye girmek gerek hoş teferrüc kılmak gerek
Bir gülü yıylamak gerek hergiz ol gül solmaz ola
Kişi âşık olmak gerek ma’şûkayı bulmak gerek
Aşk oduna yanmak gerek ayrık oda yanmaz ola
Yunus imdi var tek otur yüzünü hazrete götür
Özün gibi bir er getir hiç cihana gelmez ola

VI

İnanca Ait Kıssalar

Yunus'un şiirleri arasında, Kur'an ve hâdise dayanarak âhret ahvâlini bildirenlerden başka gene o iki ana kaynağa, onlardan sonra erenlerin menkabelerine, halk söylentilerine dayananlar var. Tekrar edelim ki Yunus, bir halk şairi değil. Kitabımızın "Açıklama" ve "Lûgatlar" bölümüne bakmak, hükmümüzün gerçekliğini göstermeye yeter delildir; bunları biz icad etmedik; Yunus demiş, biz anlatmaya çalıştık. O klasik doğu edebiyatının da bir mümessili; hem de belki ilk mümessillerinden biri. Aruzla da yazmış; ama inancı hisâbına, halka halk diliyle ve heceyle hitab etmeyi daha doğru bulmuş ve bunu şuurla yapmış ve başarmış. Hiçbir şiiri yok ki, onda klasik doğu edebiyatının mazmunları yer olmasın, İslamî ve tasavvufî unsurlar o şiiri örmesin. Ama aruz, Arapça ve Farsça Türk diline hâkim olunca, Yunus halkın tasavvufu benimseyen topluluğuna mal olmuş, saray çevresi ve günün aydınları onu unutmuşlar. Yunus, tekkelere sığınmış, kendisinden sonra gelen Yunus'ların şiirleriyle, hatta kendinin olmadığı halde ona atfedilen şiirlerle de bağdaşmış.

Aydınların halka gözucuyla, biraz da modaya uyup bakmaya başladığı çağlarda, heceye rağbet devrinde sığınağından çıkmış, gün geçtikçe de insani görüş, reel seziş, rahat söyleyiş, özlü ve eşsiz duyuş bakımından Türk edebiyatının dehası gün gibi doğmuş.

Biz bu bölümde, yalnız konu bakımından baştan sona dek bir kıssayı, anlatanları sunuyoruz. Yunus'un kim bilir, daha bu çeşit ne kadar manzum hikâyesi vardı. Mevlânâ'dan Sadî'den çevirileri olan "Risâlet'ün - Nushiyye"yi teşhis esasına göre ve mesnevî tarzında nazmeden Yunus, neden meşhur bir hikâyeyi nazma çekmesin? Fakat bize gelenler bunlar; yetmez mi? Zâti o diyor ki:

Yunus oldu ise adım ne acep;
Okuyalar defter ü dîvânımı.
Biz de bize gelenleri, bize kalanları okuyoruz.

CLXIII

Hak bir gevher yarattı kendinin kudretinden
Nazar kıldı gevhere eridi heybetinden
Yedi kat yer yarattı ol gevherin nûrundan
Yedi kat gök yarattı ol gevherin buğundan
Yedi deniz yarattı ol gevher damlasından
Dağları muhkem kıldı ol deniz köpüğünden
Muhammed'i yarattı mahlûka şefkatinden
Hem Alî'yi yarattı mü'minlere fazlından
Gaib işin kim bilir meğer Kur'an ilminden
Yunus içti esridi ol gevher denizinden

CLXIV

Padişahlık senindir heybetin var
Yarattın yer ü göğü kudretin var
Bî nişansın nişânın kimse bilmez
Eğerçi bî nihâyet âyetin var
Cümle ins ü melek vuhûş u tuyûr
Kamünun üstüne ibâdetin var
Ne dünya âhıret ne kaaf u ne kâf
Bular katre deryâ melekûtun var
Ne reng ü ne şekil ne kad ne kaamet
Ne cevher ne araz ne sûretin var
Senindir arş u kürsî vü kalem levh
Döner çerh yer durur hoş hikmetin var
Bu yüz yigîrmi dört bin nebîye
Gece mi’raç gündüz münacatın var
Dört yüz kırk dört tabakat evliyâya
Verilmiş onlara kerâmetin var
Altı bin âltı yüz altmîş altı
Okunur halk üzere âyetin var
Bu amele Yunus nîce geçîser
Reyegân cümleye çok rahmetin var

CLXV

Niteliğim soran işit hikâyet
Su vu toprak od u yel oldu sûret
Dört muhtelif nesneden bu dört dıvarım[18]
Sâzıkâr eyledi verdi kerâmet
Yel ile toprağı kıldı muallak
Su içinde odu tuttu selâmet
Rızkı ömrü tamam eyledi henüz
Şeş cihet olmadan tuttuğu kisvet
Ruhumdan kimsene haber veremez
Emrdir kaadirliği verir harekât
Bâki tertiplerimi şerh edeyim
İnâyet mevcûdu sem’-u basâret
Aklımın haberi bugünkü değil
Onu er derisen evvelki âyet
Suâl cevap kelecisi buna değindir
Bundan böyle cihânım bî nihâyet
Yunus ile buna denli nasîbim
Gönül dost durağı dilim şehâdet

CLXVI

Pâdşehler pâdşâhı ol ganî
Emrile verîbidi bîze canı
Od u sû vu (yeli) toprağı teni
Ânın ile bünyad eyledi teni
Yarattı yetmiş iki türlü dili
Arada üstün kodı müsülmanı
Biz müsülman Muhammed ümmetine
Hil’at verdin bize dîn ü îmanı
Cân nurdandır (u) nûra karışır
Ayb eyleme sûret olursa fani
Zekeriyyâ ağaca sığınmağın
Bıçkı île iki bildirdin anı
Eyyub’un kurda yedirdin tenini
Sabr ile buldu o dâhı dermanı
Ya’kub’u ağladıp aldın gözlerin
Yûsuf’u Mısr’ın sen ettin sultanı
Kamuya söz söylenir ibret için
Yunus’u da söyletir ol Sübhan’ı

CLXVII

Biz bizi bilmez idik biz’ yaratan eyledi[19]
Âşikâr bizi kıldı kendiy pinhan eyledi
Biz de bile pinhandık gayr-ı sen ü ben idik
Mutlak bî güman idik hem bî güman eyledi
Toprağı kudretinden sûret ü hat bağladı
Dört ferişteh yoğurdu Âdem andan eyledi
Çün yarattı Âdem’i bile idik biz kamu
Bu kamu hâs u âmı bu mâdenden eyledi
Asıl ma’dende idik kaygusuz gâni idik
Şol bî nişan cihandan şöyle nişân eyledi

Görgil Çalap fazlını yıkmaz âsî gönlünü

Yüz bin yiğirmi dört bin ol terceman eyledi
Kamu bir yere gider kimse nicesi yiter
İki birdir bir yeter gör bir neden eyledi
Âdem’den buna değin ne eli var ne yenin
Yemelikle giymeği bir dâneden eyledi
Çün nefs oldu havâle dağıttı değme yola
Tatlı oldu nevâle ol sen ü ben eyledi
Seni ne bile fülân ne söyler ise yalan
Dünyaâ çirkine kalan işin güman eyledi
Elest’te bile idik göz açtık belî dedik
Ayıdan Yunus idik cümle birden eyledi

CLXVIII

Yer gök yaratılmadan Hak bir gevher eyledi
Nazar kıldı gevhere sığmadı devr eyledi
Gevherden buğu çıkar ol buğdan gök yarattı
Gökyüzünün bezeğin çok yıldızlar eyledi
Göğ' ayıttı dön dedi aya yürüsün dedi
Suyu muallak tutup üstüne yer eyledi
Yer çalkandı durmadı bir dem karar kılmadı
Yüce yüce dağları Hak çöksüler eyledi
Azrâil yere indi bir avuç toprak aldı
Dört ferişteh yoğurdu bir peygamber eyledi
Allah aydır Âdem'e şükür erdin bu deme
Bu dünyada ne duydun dilin neye söyledi
Yoğiken var eyledin toprağ iken can verdin
Kudret diliyle andın dilim söyler eyledi
Bu söz Hakk'a hoş geldi kulun aziz eyledi
Ne geçtiyse gönlünden verdi hâzır eyledi
Bu söz Yunus'a kandan haber veresi candan
Meğer ol sultan lûtfu ona nazar eyledi

CLXIX

Çalap Âdem cismini topraktan var eyledi
Şeytan geldi Âdem’e tapmağa âr eyledi
Aydır ben oddan nurdan ol bir avuç topraktan
Bilmedi kim Âdem’in bâtınına bakmadı
Zâhir gördü Âdem’in bâtınına bakmadı
Bilmedi kim Âdem’i halka server eyledi
Kırk yıl kalıbı yattı adı âlemi tuttu
Gör Şeytan’ı buğzundan ne fitneler eyledi
Âdem toprak yatmıştı ad’ âlemi tutmuştu
Fikrine bak İblîs’in ya’nî hüner eyledi

1300. Öl yürüyen atları sürdü Âdem üstüne

Âdem’e mekr eyleyip ya’nî zafer eyledi
Âdem’in göbeğinden Çalap yarattı atı
Vaf diye durugeldi atlar güzer eyledi
Çün gitti Âdem ahdı yetti Mûsâ’nın vakti
İblis’e işbu işler yavlak eser eyledi
Mûsâ gönüldü Tûr’a Hakk’a münâcât ede
Gördü kim bir akar su Mûsâ nazar eyledi
Mûsâ aydır göreyim işbu su nerden gelir
Ger böyle akar ise zîr ü zeber eyledi
İleriye vardı Mûsâ gördü laîni ağlar
Gözü yaşı imiş su gözün pınar eyledi
Mûsâ sordu lâine ağladığın niçindir
N’ideyim ağlamadan işimi zâr eyledi
Mukarreb idim ben ol Hakk’ın dergâhında bol
Götürdü urdu yere candan bizâr eyledi
Sen bilme misin Mûsâ ben neden ayrıldığım
Şunlar önüme düşer beni efkâr eyledi
Vargıl ayıtgıl Mûsâ rahmet eylesin bana
Tövbe kıldım işime boş istiğfâr eyledi

1310. Mûsâ erdi hazrete başladı münâcâta

Unuttu emâneti söz muhtasar eyledi
Çalap’tan erdi nîdâ hani emânet dedi
Ol nidâya canını Mûsâ nisâr eyledi
Vargıl ayıtgil Mûsâ rahmet edeyim ona

Secde etsin Âdem'e çün istiğfâr eyledi
Mûsâ geldi laîne dedi Hakk'ın buyruğun
Secdeyi işitince döndü inkâr eyledi
Ben ondan umar idim derdime derman kıla
Derdim dahı arttırdı ya'ni tımâr eyledi
Ben eğer tapsam ona ol vaktin tapar idim
Şimdi hod toprak olup zîr û zeber eyledi
Âdem İblis kim ola işi işleten Çalap
Ay u günü yaratıp leyl ü nehâr eyledi
Ma'nî nedir İblis'ten fuzullukturur bizde
Duydunsa işbu sözden sırr' âşikâr eyledi
Çalap aydır şol kula inâyet benden ola
Ne şeytan azdırısar ne kimse kâr eyledi
Altı bin yedi yüzü yıldan geçen Âdem'i
Dile getirdi Yunus şimdi tekrâr eyledi

VII

Gurbet

“Yeryüzünde gezip de sizden öncekilerin sonlarını görmez misiniz?”

“Sefer edin, sıhhat bulun, faydalanın.”

Bu sözlerin birincisi âyet. İkincisi hadis. Gezip görmek, ibret almak. Aşkın ilacını bile eski tıp, ya gezmek demiş, ya yeni bir sevgiliye gönül vermek. Tasavvufta sevgili bir; gezmek de gurbeti tatmak, sıkıntıya göğüs germek bakımından bir terbiye vasıtası, manevi yolculuğa katılan maddi bir yolculuk; yolunu yaymak, inancını sunmak bakımından da bir hizmet.

XIII. yüzyıldan, daha da öncelerden XVIII. yüzyıla dek doğudan batıya, Mısır’a dek gezginci derviş zümreleri var; Abdallar, Kalenderîler, Hayderîler, Câmîîler, Edhemîler, Mevlevîlerde bile XIV. yüzyıldan XVI. yüzyıla dek Ulu Ârif Çelebi, Dîvâne Mehmed Çelebi ve bunlara mensub olanlar gibi gezginci erler çıkmış. Gittikleri yerlerde semâ’ meclisleri kuruluyor; oralara halifeler dikiyorlar, oralarda tekkeler açıyorlar. Konya’ya gidip Pîr makamına yüz sürmek, Necef’i, Kerbelâ’yı, Sâmırra’yı, Horasan’ı ziyaret, Divâne Mehmet Çelebi’nin hâl tercemesinin canlı bölümleri. Bu gezişler, Anadolu’da Mevlevî köylerini menkabe kitaplarına, arşiv defterlerine geçiriyor. Haccetmesi, şartlar düzülünce her Müslüman’a farz.

Acep şu yerde var m’ola şöyle garip bencileyin;
Bağrı başlı, gözü yaşlı şöyle garip bencileyin

diyen,

Gönül usanmadın sen bu seferden
Çalab’ım saklasın seni hatardan.
Doğalı bağrımı doğradı gurbet,
Sızar tamar ciğer kanı damardan

diye sızlanan Yunus,

Yüce dağların başında salkım salkım olan bulut,
Saçın çözüp benim için yaşın yaşın ağlar mısın?
Harâmi gibi yoluma arkırı inen karlı dağ,
Ben yârimden ayrı düştüm, sen yolumu bağlar mısın?

mısralarıyla başı bulutlu aşılmaz dağları şiirlerinin unsurları içine almakta. Ama o, gurbetten şikâyet eder gibi görünse de bu bir nazdır, bir cilvedir; çünkü,

Dağ ne kadar yüksek ise yol onun üstünden aşar,
Yunus Emre’m yoksullara yol gösterdi vü hoş eder.

Yer yer gezmiş, vazifesini yapmış, inancını yaymış, adını duyurmuş, halkın gönlüne girmiştir Yunus.

İndik Rûm’u kışladık, çok hayr-ü şer işledik,
Uş bahar oldu geri göçtük elhamdü lillâh.
Şu karşıki dağları, meşeleri, bağları,
Sağlık safâlık ile aştık elhamdü lillâh

Vardığımız illere, şol safâ gönüllere,
Halka Taptuk ma’nîsin saçtık elhamdü lillâh.

CLXX

1320. Gönül usanmadın sen bu seferden

Çalab'ım saklasın seni hatardan
Kişi kim kişinin kahrın çekince
Gidip görünmemek yeğdir nazardan
Doğalı bağrımı doğradı gurbet
Sızar tamar ciğer kanı damardan
Vatan oldu diken gurbet gülistan
Ağu içmek yeğ oldu ney–şekerden
Yunus göğsün açıp dosta giderken
Çalab'ım saklasın onu hatardan

CLXXI

Taştın yine deli gönül sular gibi çağlar mısın
Aktın yine kanlı yaşım yollarımı bağlar mısın
N'idem elim ermez yâre bulunmaz derdime çâre
Oldum ilimden âvâre beni bunda eğler misin
Yavı kıldım ben yoldaşı onulmaz bağrımın başı
Gözlerimin kanlı yaşı ırmak olup çağlar mısın
Ben toprak oldum yoluna sen aşırı gözetirsin
Şu karşıma göğüs geren taş bağırlı dağlar mısın
Harâmî gibi yoluma arkırı inen karlı dağ
Ben yârimden ayrı düştüm sen yolumu bağlar mısın
Karlı dağların başında salkım salkım olan bulut
Saçın çözüp benim için yaşın yaşın ağlar mısın
Esridi Yunus'un canı yoldayım illerim hanı
Yunus düşte gördü seni sayrı mısın sağlar mısın

CLXXII

Aceb şu yerde var m'ola söyle garip bencileyin
Bağrı başlı gözü yaşlı şöyle garip bencileyin
Gezerim Rûm ile Şam'ı Yukarı İller'i kamu
Çok istedim bulamadım şöyle garip bencileyin
Kimseler garip olmasın hasret oduna yanmasın
Hocam kimseler olmasın şöyle garip bencileyin
Söyler dilim ağlar gözüm gariplere göyner özüm
Meğerki gökte yıldızım şöyle garip bencileyin
Nice bu derd ile yanam ecel ere bir gün ölem
Meğerki sinimde bulam şöyle garip bencileyin
Bir garip ölmüş diyeler üç günden sonra duyalar
Soğuk su ile yuyalar şöyle garip bencileyin
Hey Emre'm Yunus bîçâre bulunmaz derdime çâre
Var imdi gez şardan şara şöyle garip bencileyin

CLXXIII

Ben yürürüm yana yana aşk boyadı beni kana
Ne âkılem ne dîvâne gel gör beni aşk n'eyledi

1340. Geh eserim yeller gibi geh tozarım yollar gibi

Geh akarım seller gibi gel gör beni aşk n'eyledi
Akar sulayın çağlarım dertli ciğerim dağlarım
Şeyhim anıban ağlarım gel gör beni aşk n'eyledi
Ya elim al kaldır beni ya vaslına erdir beni
Çok ağladım güldür beni gel gör beni aşk n'eyledi
Ben yürürüm ilden ile şeyh sorarım dilden dile
Gurbette hâlim kim bile gel gör beni aşk n'eyledi
Mecnun oluban yürürüm ol yâri düşte görürüm
Uyanıp melûl olurum gel gör beni aşk n'eyledi
Miskin Yunus bîçâreyim baştan ayağa yâreyim
Dost elinden âvâreyim gel gör beni aşk n'eyledi

VIII

İlim - İrfan

Kitabımızın “Açıklama”sına bakar, hele zahmet eder, okursanız, görürsünüz ki Yunus’un zamanından çok sonra meydana çıkan uydurma ümmîlik (okuma - yazma bilmezlik) hikâyesinin hiçbir aslı yoktur; ama gelin, görün ki Yunus bazı kere,

Ne elif okudum, ne cim, varlığındadır kelecim,
Bilmeye yüz bin müneccim tâliim n’ıldızdan gelir

diyor; diyor ama burada bir yandan gönül alçaklığında bulunmakta, bir yandan da bir bilgiden, bir bilginin zamanındaki revâcından bahsediyor.

Âşık, ma’şuk birdir bile, aşktan gelir her söz dile,
Bîçâre Yunus ne bile, ne kara okudu, ne ak

ve

Ne ilmim var, ne tâatım, ne gücüm var, ne tâkatım,
Meğer senin inâyetin ede yüzüm ak Çâlab’ım

beyitlerine gelince bunlar, Yunus’un okuma - yazma bilmediğini değil, bilgiye önem vermediğini belirtmekte. İnsan neler bilir ve neler bilmez? Bu soruyu kıyasla, örnekle vermemizin imkânı yok. Zamanının en büyük bilgini Mevlânâ da Yunus gibi, “Ercesine, sarhoşçasına bir hamle ettik, ilmi verdik de malûma eriştik” der; Hayyam da, “Okudum, öğrendim, sonunda şunu bildim ki hiçbir şey bilmiyormuşum” hükmünü verir.

Yunus,

Çün aşkın kitabını okudum, tahsîl ettim.
Ne hâcet kim karayı ak üstüne yazarım

beytiyle aşk kitabını okuduğunu, artık karayı ak üstüne yazmanın, tarifte, telifte bulunmanın lüzumsuzluğunu belirtiyor.

Dört kitabın ma’nîsin okudum, hasıl ettim
Aşka gelincek gördüm, bir uzun hece imiş

diyor da, aşkın manası anlaşılmaz, anlatılmaz bir uzun ömür boyunca, dünya, kâinat, varlık boyunca uzun bir hece olduğunu anlatıyor; ama dört kitabın mânâsını okuyup elde ettiğini de bu arada belirtiyor.

Mescitte medresede çok ibâdet eyledim.

diyen Yunus, medresedeki ibadetin, bilgi elde etmekten başka bir şey olmadığını, ilim elde etmenin farz, o farzı yerine getirmenin ibadet olduğunu söylüyor, hatta melâmete düşüyor da.

Ayıdın Yunus’a dursun, yüzünü yerlere sürsün,
Öğüdün kendine versin, okuduğun tutsun demiş

beytiyle gene kendi sözünce “ilmin amel ile güzin” olduğunu açıklıyor.

Ama ilim başka, irfan başka bu yolda, ilim bilmek, irfan tanımak, anlamak, duymak ve olmak.

Geçmişte denmiş, geçmişler demişler dersek zaman ispat etmeye kalkarız; oysa tasavvufta zaman yok; ân var. Geçmiş zihinde, geleceğe erişilmez, sen gittikçe o gider, içinde bulunduğumuz zaman geçmişe akar - durur; zihindeki mefhûmun gerçeği, içinde bulunduğumuz ândır ancak; ama gene de dil alışkanlığı, biz de geçmişte diyelim; Hacı Bayram Sultan, Yazıcızâde'ye sormuş:

"Sen mi yazdın Muhammediyye'yi?"

Tasdıyk cevabı alınca, "Hay oğul," demiş, "n'olurdu bir gönül hakketseydin."

Ebüs - Suûd, bilgisine mağrur bir müfessir, bir şeyhülislâm, fetvaları insanı insana düşman eden, canı cana kıydıran bir Müfti'l-Enâm. Kimseyle görüşmeye tahammülü yok, tenezzül etmiyor. Bir gün dört yamalı bir hırkaya bürünmüş, anâsır donunu giyinmiş bir derviş çıkagelmiş Bâb-ı Fetvâ'ya; rastladığı mollaya demiş ki: "Efendiye arz et, bir selam vereceğim, bir soru soracağım; ayaküstü cevabını dinleyip gideceğim."

Eşref-i saate rastlamış; arzu kabul edilmiş; girmiş huzura, "Efendim, sultanım," demiş, "kâinattaki bilginlerin bilgisi ezeli bilgiye nispetle nedir, ne derecededir, ne kadardır? Ama fakıyr çok bilgisizim; bunu bir örnekle bildir, cevabını alayım, eşiği öpüp gideyim."

Ebüs - Suûd, "Gerçekten de," demiş, "pek bilgisizmişsin; kıyasa mı sığar bu, örneğe mi girer?"

"Vebali bana," demiş derviş; "boynum kıldan ince; şeriatın kestiği parmak acımaz; bildir ki bileyim."

Ebüs – Suûd, tomardan bir kâğıt çıkarmış; oturduğu sedire yaymış; iki yanına birer mühre koymuş. Kalemini hokkaya batırmış, kâğıdın ortasına bir nokta kondurmuş. "Bu kâğıt," demiş, "ezeli bilgi olsa, ama bunun sınırı var, onun yok, bunu bil bir kere. Şu nokta da bilginlerin bilgisi."

Derviş, "Bütün peygamberlerin, filozofların, bilginlerin bilgisi bu noktada mı, noktanın içinde mi?" demiş.

Ebüs - Suûd, "Ya ne sanıyorsun?" buyurmuş.

Derviş, "Sultânım," demiş, "kerem buyur da kendine ait bilgiyi ayır bu noktadan, göster bana."

Ebüs - Suûd, "Derviş," demiş, "gerçekmiş sözün, pek cahilmişsin; benim ilmim nedir ki bu noktadan ayırıp sana gösterebileyim?"

"Ya efendim," demiş derviş, "bu benliğin nedir, bu gurûrun ne?"

Ve çıkıp gitmiş. Derler ki: Ebüs - Suûd, derviş gidince leğen-ibrik getirtmiş, abdest almış, iki rik'at namaz kılıp tövbe etmiş, sonra da tasavvuf yoluna sülûk etmiş; yani ilimden irfana yönelmiş.

Belki doğrudur, son zamanlarında olmuştu bu. Ama bu bilgin, irfana karşı nasıl göğüs geriyor? Diyor ki bir fetvasında:

> Sen bir ulu sultansın, canlar içinde cansın.
> Çün iyan gördüm seni, pinhan kayısı değil

* * *

> Cennet cennet dedikleri bir ev ile birkaç hûri,
> İsteyene ver sen onu bana seni gerek, seni

deyip “Ezvâ’ı garibe” ile tevhîd ederlerken kelime-i tevhîdi tağyîr edip “gâh dil-i men, gâh cân-ı men diyenler” ve buna razı olan zeyd, yani onların şeyhleri hakkında “küfürle hükmedilir”; bu beyitlerde de cennet hakkındaki söz “küfri sarîhtir”; bunların “katilleri mübahtır” (Fetâvâ-yı Ebüs - Suûd; İst. Millet K. Şer’iye, No. 80; 271. a - 272. a). Bu, Yunus hakkında, Yunus’un çağından iki asırdan daha fazla bir zaman geçtikten sonra verilen fetva.

Biraz öncesi de var:

Üftâde de aynı şeye takılmış. Mürîdi Hüdâyî tarafından toplanan ve tasavvufî sözlerini ihtiva eden “Vâkıat”ta yer yer Yunus’tan istişhâdlarda bulunan bu şeyhin, Yunus’un,

Cennet cennet dedikleri birkaç köle, birkaç hûri
İsteyene ver sen onu, bana seni gerek, seni

dediğini, cennetin, Tanrı’nın mükâfat yurdu olduğunu, sun’u küçük görmenin, sâni’i küçük görmek olacağından bu sözün doğru bir söz olmadığını söylediğini İsmaîl Hakkı, “Muhammediyye Şerhi”nde söylüyor (Yunus Emre ve Tasavvuf; s. 55).

İşte ilimle irfânın arasındaki fark. Onun içindir ki Yunus,

İlim hod göz hicâbıdır, dünyâ ahret hisâbıdır.
Kitap hod aşk kitabıdır, bu okunan varak nedir

sorusunu soruyor; onun içindir ki Yunus

Biz tâlib-i ilmleriz, aşk kitabın okuruz,
Çalab müderris bize aşk hod medresesidir

diyor.

CLXXIV

Vuslatı olan kişiye bu derd ile fırak nedir
Dostu yakın gören kişi bu baktığı ırak nedir
Vuslat eri olan kişi gerek varlıktan el yuya
İşbu yola giden kişi bir görelim yarak nedir
Vuslat eri oldun ise gör hitâbın bildin ise
Dostu ayan gördün ise bu varlığı bırak nedir
İlim hod göz hicabıdır dünya ahret hisâbıdır
Kitap hod aşk kitabıdır bu okunan varak nedir

1350. Zinhar gözünü açagör nefis tuzağın seçegör

Dost menziline göçegör ondan yeğrek durak nedir
Aydırsın kim gözüm görür da’vîyi ma’nîye irür
Gündüzün gün şû’le verir gece yanan çırak nedir
Yunus’tur eşkere nihan Hak doludur iki cihan
Gelsin beri dosta giden hûr u kusur burak nedir

CLXXV

Bu semâ'a girmeyen sonuna pişman olur
Erişir bizim ile ser-be-ser düşman olur
Dosttur bizi okuyan üstümüzde şakıyan
Şimd' üç buçuk okuyan derin danışman olur
Danışmanın câhili unamaz dervişleri
Derviş ile danışman yavlak üleşgen olur
Bir nicenin gönlüne şeytanlar dolup durur
Erenler semâ'ına onlar erişgen olur
Dânişmend oldu geldi okuduğunda buldu
Ehl dervişlere canı katı karışgan olur
Hey bîçâre danışman ayt dervîş-i dervîşan
Dervişlere irişen işine pişman olur
Yunus aydır Mevlânâ epsem otur yerinde
Bu sohbete doymayan sonra sevişken olur

CLXXVI

1360. İlim ilim bilmektir ilim kendin bilmektir
Sen kendini bilmezsin ya nice okumaktır
Okumaktan ma'nî ne kişi Hakk'ı bilmektir
Çün okudun bilmezsin ha bir kuru emektir
Okudum bildim dama çok tâat kıldım deme
Eri Hak bilmez isen abes yere yelmektir
Dört kitabın ma'nîsi tamamdır bir elifte
Sen elif dersin hoca ma'nîsi ne demektir
Yunus Emre der hoca gerekse var bin hacca
Hepisinden iyice bir gönüle girmektir

CLXXVII

Keleci bilen kişinin yüzünü ağede bir söz
Sözü pişirip diyenin işini sağede bir söz
Kelecilerin pişirgil yaramazını şeşirgil
Sözün us ile düşürgil demegil çağada bir söz
Gel ahî ey şehriyârı sözümüzü dinle bâri
Hazâran gevher dînârı kara toprağ ede bir söz
Kişi bile söz demini demeye sözün kemini
Bu cihan cehennemini sekiz uçmağ ede bir söz
Yürü yürü yolun ile gaafil olma bilin ile
Key sakın ki dilin ile canına dağ ede bir söz

1370. Yunus imdi söz yatından söyle gözü gaayetinden

Key sakın o şeh katından seni ırağ ede bir söz

CLXXVIII

Bu bir acâyip haldir bu hâle kimse ermez
Âlimler da'vî kılar velî değme göz görmez
İlm ile hikmet ile kimse ermez bu sırra
Bu bir acayip sırdır ilme kitaba sığmaz
Âlem ilmin okuyan dört mezhep sırrın duyan
Âciz kaldı bu yolda bu aşka el uramaz
Bu aşkın sırrı acep bu aşkı kıldı talep
Meğerki vere Çalap onu değme göz görmez
Onu ol kişi görür ol ecelsizin ölür
Bu nasîbi ol alır onlar ki cana kalmaz
Her kim kaldı canına ermeyiser honuna
Vardı düştü hoş derde dahi bir cana kalmaz
Hadistir Mustafa'dan aşk ile ıkrar dedi
Binde bir ârif bunu bakıp okuyabilmez
Yunus canını berk et bildiklerini terk et
Fena olmayan sürat şahına vâsıl olmaz

CLXXIX

Dosttan haber geldi gene dostlar yarak etsin demiş
Dirgensinler meşâyihe er eteğin tutsun demiş
Ben severim şol kulumu yoksul da sabreyleye
Benden ona yol eyledim mi’râcıma yetsin demiş
Şol kahr ile kazananlar güle güle yedirenler
Götürdüm perdelerini didârıma baksın demiş
Her bir kişi dosta vara armağanın dosta vere
Anda bizi anmayanlar bunda da unutsun demiş
Fânî dünyadan geçeriz bâkıy mülküne göçeriz
Armağan gerek(tir) dosta yüklü yükün tutsun demiş
Ayıdın Yunus’a dursun yüzünü toprağa sürsün
Öğüdün kendiye versin okuduğun tutsun demiş

CLXXX

Canım erenler yolu inceden inceyimiş
Süleymân'a yol kesen şol bir karıncayımış
Gönlüm aydır varayım sana geri geleyim
Günlüm uyduğu bana dostu buluncayımış
Götürmedi kimsene kimsenenin gücünü
Güç götürürüm diyen eli erinceyimiş
Âşıkın gözü yaşı dün ü gün durmaz akar
Âşık kan ağladığı ma'şuk soruncayımış
Aydırlar idi bana âşık âvâre olur
Geldi başıma gördüm ol söz yerinceyimiş

1390. Dört kitabın ma'nîsin okudum hâsıl ettim

Aşka gelincek gördüm bir uzun heceyimiş
Ben dervişim diyenler haramı yemeyenler
Harâmın yenmediği ele girinceyimiş
Aydırlar fülân öldü mülkiyle malı kaldı
Ol malın irkildiği ıssı ölünceyimiş
İki kişi söyleşir Yunus'u görsem diye
Biri aydır ben gördüm bir âşık kocayımış

CLXXXI

Ey çok kitaplar okuyan sen kim tutarsın bana dak
Tâ bilesin sırrı ayan gel aşkıdan oku sebak
Ger sen seni bildin ise sûret terkin urdun ise
Sıfat nedir bildin ise ne kim edersen bana hak
Bilmeyesin bed-nâm ü nâm bir ola sâna hâs u âm
Bildin ise ilmi tamam gel aşkıdan oku sebak
Okumagıl ilmin yüzün ilme amel gerek güzin
Aç gönülden bâtın gözün âşık ma’şuk haline bak
Bakgıl âşık ne işedir ma’şûka ol cünbiştedir
İkisi bir teşviştedir iki sanıp bakma ırak
İkilikten geçemedin hâli kalden seçemedin
Dosttan yana uçamadın fakılık oldu sana fak
Cübbe vü hırka tâc ü taht verse gerekti aşka baç
Dört yüz mürîd ü elli hac terk eyledi Abdürrazzak
Onun gibi din ulusu haç öptü çaldı nâkusu
Sen dahı bırak nâmusu gel beri putun oda yak
Âşık ma’şuk birdir bile aşktan gelir her söz dile
Biçâre Yunus ne bile ne kara okudu ne ak

CLXXXII

“Lâ şerik”ten okursun sonra şerîk katarsın
Bire iki dimegil fitne kimden tutarsın
Çün Kur’an gökten indi onu Allah buyurdu
Ondan haber ver bana ha kitapten ötersin
Okursun tasrif kitap nice binâ vu i’râb
Havf u recâ sende yok öyle kim bir Tatar’sın
İlm okumaktan gerek kend’ özünü bilmektir.
Kend’ özünü bilmezsen bir hayvandan betersin
İlk okumak ma’nîsi ibret almaktır ancak
Çün ibret almadın sen görmeden taş atarsın
On iki bin hadîsi cem eyledi Mustafâ
Unuttunuz onu siz şerh ile söz satarsın
Kılarsın riyâ namaz yazığın çok hayrın az
Dinle neye varır söz cehennemden bitersin

1410. Halka fetvâ verirsin ne için sen tutmazsın

İhlâs ile gelirsen bizden nesne utarsın
Sen fakıhsin ben fakıyr sana hiç tanımız yok
İlmin var amelin yok günahlara batarsın
Bu düzülen tertibi ayrıksıdı mı dersin
Başaramazsın hoca endişeden yitersin
İşit Yunus sözünden ibret algıl özünden
Eğer kabûl edersen birkaç dahı katarsın

CLXXXIII

Doldur bize kadehi aşk şarabından eyâ sâki
Ol denizden içir bize k’andan içer şeyh u fakı
Sohbetimiz ilâhîdir sözümüz kevser suyudur
Şâhımız şahlar şâhıdır çalgımızdır dost firakı
Kim ki bir dem sohbet ola müftî müderris mât ola
Bir ilâhî devlet ola andan içen oldu bâki
Hırka ile taç yol vermez fereciyle âlim olmaz
Din diyânet olmayınca okusan kamu varakı
Okudun yedi mushafı ha tâat gösterir safî
Çünkü amel eylemedin gerekse var yüz yıl oku
Bin kez hacca vardın ise bin kez gazâ kıldın ise
Bir kez gönül kırdın ise gerekse var yollar doku
Gönül mü yeğ Kâ’be mi yeğ ayıt bana aklı eren
Gönül yeğdürür zira kim gönüldedir dost durağı
Gönüllerin komşuların ısmarladı Hak Rasûle
Mi’raç gecesi dost ile bu keleci oldu bâki
Yunus işin budur (hemin) dutgıl gönüller eteğin
Dilersen bâki olasın gönüller oldular bâki

CLXXXIV

Ey sözlerin aslın bilen gel de bu söz nerden gelir
Söz aslını anlamayan sanır bu söz benden gelir
Söz kılar kayguyu şad söz kılar bilişi yad[20]
Eğer horluk eğer izzet her kişiye sözden gelir
Söz karadan aktan değil yazıp okumaktan değil
Bu yürüyen halktan değil hâlık âvâzından gelir
Ne elif okudum ne cim varlığındandır kelecim
Bilmeye yüz bin müneccim tâliim n'ıldızdan gelir[21]
Şu'le bize Ay'dan değil aşk eri bu soydan değil
Rızkımsa bu evden değil deryâ-yı ummandan gelir
Biz bir behâne arada ayrık de elden ne gele
Hak çün emir eyler cana (bu) keleci ondan gelir
Yunus bir derd ile âh et kahr evinde n'eyler rahat
Bu derde derman kefâret bir âh ile süzdan gelir

IX

(İrşad)

“Rabbinin yoluna hikmetle, güzel öğütle çağır; onlarla en güzel bir tarzda tartış.”

Kur’an: XVI, 125

Taptuk’un tapısında, kul olduk kapısında,
Yunus miskin çiğ idi, piştik elhamdü lillâh

diyen Yunus, artık vardığı illerde, şol safâ-gönüllere Baba Taptuk mânâsını saçacak, canları uyandıracaktır. Çorak yerler yeşerecek, ölü gönüller dirilecek, kör gözler görecek, sağır kulak duyacaktır. Can cânânına erecek, vuslat eri olacaktır. Yunus, istîdat ıssını ne güzel çağırmakta, onu varacağı yere, ulaşacağı durağa, kendini alçaltarak ne güzel götürmeye çalışmaktadır. Bakın dinleyin ne diyor:

Bir nazarda kalmayalım, gel dosta gidelim gönül;
Hasret ile ölmeyelim, gel dosta gidelim gönül.
Kılavuz olgıl sen bana, günilelim dosttan yana;
Bakmayalım önden sona, gel dosta gidelim gönül

Bu yolun sermayesi kuru mahabbettir demişler, yokluktur demişler. Yunus diyor ki:

Ye sevgil, dünya tutgıl, ye sevgil, yol iletgit
İki da’vî bir ma’nî bu yolda sığmaz derler.
Geç mahluk tâatından, göz ırma dost katından;
Aldanma fânî nakşa, fânî nakşı n’iderler?

Kula kul olmaz sultanlığa yönelen Yunusça; sultan olansa kul olur da kulluğunu bilir. Terk edilecek sultanlık, benlik kaygısıdır, ikilik görüşüdür. Derviş olan kişiler, öylesine arı - durulardır ki bunların her biri.

Âlem bulanır ise bulanmadan durula.

Yunus,

İstemeğil Hakk’ı ırak, gönüldedir Hakk’a durak,
Sen senligil elden bırak, tenden içeri candadır

beytiyle varılacak durağı bildirirken yolda nasıl gidileceğini de anlatır ve

Dervişin dirliği sırat üzredir,
Hisâbı ettiler zerre-i miskaal

der. Yunus’un dervişlik dediği insanlıktır, olgunluktur. Miskinlik ve miskin, gönül alçaklığıdır; gönlü alçak, kendini herkesten aşağı gören, ululanmayan, “il arpa, biz saman; il yahşı, biz yaman” diyen kişidir. Yoksa,

Dervişlik dedikleri hırka ile tac değil,
Gönlün derviş eyleyen hırkaya muhtaç değil;

hatta şeyhin yolunda yalınayak - baş açık yürümek bile son vermez, çünkü,

Er var, dirlik dirilmiş, yalınayak, aç değil.

Yunus’un doğru yola çağrısı, gerçeğe, iyiliğe, insanlığa, birliğe, dirliğe çağrı. Yunus söylüyor ve soruyor:

Çünkü adın oldu filân, hep dirliğin oldu yalan,
Gelsin bize ma’nî bilen, hakıykatte mestûr nedir?

CLXXXV

1430. Evliyâya münkirler Hak yoluna âsıdır

Ol yola âsı olan gönüllerin pasıdır
Tarttık bu aşk cefâsın tâ erince ma’şuka
Zirâ ki ol dost benim derdimin devâsıdır
Henüz bu yer olmadan gökler yaratılmadan
Evliyâlar vatanı padişah kal’asıdır
Mevlânâ Hudâvendgâr bize nazar kılalı
Onun görklü nazarı gönlümüz aynasıdır
Geyikli’nin ol Hasan söz ayıtmış kendiden
Kudret dilidir söyler kendinin söz nesidir
Miskin ol bre miskin gide senden kibr ü kin
Ruzgâr gelip geçer pes kime ne kalasıdır
Okuyuban yazmadan yanılıban azmadan
Yunus bu aşk sözünü kim bildi bilesidir

CLXXXVI

Ey kopuz ile çeşte aslın nedir ne işte
Sana suâl sorarım aydıvır bana üşte
Aydır ki aslım ağaç koyun kirişi birkaç
Gel işretim dinle geç aklı koma beleşte
Aydırlar bana haram ben oğrılık değilem
Çünkü aslım mısmıldır ne var imiş kirişte
Bana kiriş dediler aşka giriş dediler
Benim adım aşk verdi ben durmazam kolmaşta
Şâdılık ile geldim işbu âleme doldum
Mürvetlere düzüldüm kodular işbu düşte
Ağaç deri derildi kiriş ile bir oldu
Aşk denizine daldı behâne yok bu işte
Mevlânâ sohbetinde saz ile işret oldu
Ârif ma’niye daldı çün biledir ferişte
Ferişteyi anmaktan bilesin murat nedir
Gece gündüz biledir senin ile her işte
Ol feriştehler adı Kirâmen Kâtibîn’dir
Yazmaktan usanmazlar ırmazlar yaz u kışta
Birisi sağ omzunda birisi sol omzunda
Birisi hayrın yazar birisi şer cünbişte
Kâğıtları tükenmez ne hod mürekkepleri
Aşınmaz kalemleri kaaimlerdir ol işte
Hem meyhâneye varır hem büthâneye girer
Bunlar saklarlar seni sen gaafilsin bu işte
Yunus imdi Sübhân’ı vesfeylegil gönülde
Ayrı değil âriften bu kopuz ile çeşte

CLXXXVII

1450. Ben dervişim diyen kişi işbu yola ar gerekmez

Derviş olan kişilerin gönlü genğdir dar gerekmez
Derviş gönülsüz gerektir sövene dilsiz gerektir
Dövene elsiz gerektir arada agyar gerekmez
Eğer derviş isen derviş cümle âlem sana biliş
Fuzulluğu hulka değiş arada agyar gerekmez
Derviş olan kişilerin miskinliktir sermâyesi
Miskinlikten özge bize mâl ü mülk ü şar gerekmez
Er elini aldın ise ere gönül verdin ise
İkrâr ile geldin ise pes ere inkâr gerekmez
Yunus sen gördün bir eri arttırma gördüğün biri
Şudur budur deyibeni derviş târ ü mar gerekmez

CLXXXVIII

Dost yüzüne bakmağa key safâ-nazar gerek
Dost ile bilişmeye can gözü bîdar gerek
İzz ü nazdan geçiben tertipler terk ediben
Varlıklar tüketiben yüz bin ol kadar gerek
Varlıktır hicap katı kim yıka bu hicâbı
Dost yüzünden nikabı götürmeye er gerek
Hicâb oldun sen sana ne bakarsın dört yana
Kaykımaz öne sona şuna kim dîdar gerek
Gel imdi hicâbın yık hırs evinden daşra çık
Hak bağışlaya tevşfıyk kasd ile hüner gerek
Âşıka izzet ü âr vallahi bedî' haber
Âşık isen cansız gel ne ser ü destar gerek
Sen seni elden bırak dost yüzüne sensiz bak
Mansur'layın Ene'l Hak dahı sebük-bar gerek
Kim dost ile bilişe lâcerem derde düşe
Âşık canı hemîşe ser-mest ü humar gerek
Dost ile bilişen can oldur kendine yakın
Varlık leşkerin kıran dahı çâpük er gerek
Terk eyle kıyl ü kaali dosta vergil mecâli
Yokluktadır visâli kamudan güzer gerek
Akıl erdiği değil bu göz gördüğü değil
Dil söz verdiği değil bî lisan bî ser gerek
İşit işit key işit dost katına sensiz git
Dosta gidene önden kendisiz sefer gerek
Boncuk değil sır sözü gel gidelim ko sözü
Dostu görmez baş gözü ayrıksı basar gerek
Yunus imdi yavıvar bulamasın il ü şar
Kim Hak desin kim bâtıl derviş bürd ü bar gerek

CLXXXIX

1470. Bu dervişlik yoluna aşk ile gelen gelsin

Ya dervişlik neydiğin bir zerre duyan gelsin
Hele biz işbu yola gelmedik riyâ ile
Bu melâmetlik donun bizimle giyen gelsin
Gözüyle gördüğünü örte eteği ile
Bu yol key ince yoldur yüreği duyan gelsin
Ulu kiçi erenler demiş bizi sevenler
Kayıkmasın geriye ol şâha gelen gelsin
Her kim sever Allâh'ı rahmet kılar vallâhi
Dil sevgisiyle olmaz aşk ile göyen gelsin
İşbu sözü aydandan bize nişan gerektir
Söz muhtasarı budur canına kıyan gelsin
Yunus söz ile kimse kablyete geçmedi
Bûd u vücûd dermiyan ortaya koyan gelsin

CXC

Sûretten gel sıfâta ondan ma’nî bulasın
Hayallerde kalmagıl erden mahrum kalasın
Bu yolda acayip çok sen’ acebe aldanma
Acâyip anda ola dost yüzünü göresin
Aşk kuşağın kuşangıl dostun yoluna vargıl
Mücâhede çekersen müşâhede göresin

1480. Bundan aşkın şehrine üç yüz deniz geçerler

Üç yüz deniz geçiben yedi tamu bulasın
Yedi tamuda yangıl her birinde kül olgıl
Vücûdun onda kogıl ayrık vücud bulasın
Hakıykattir Hak şarı yedidir kapıları
Dergâhında yazlıdır girip kudret göresin
Evvelki kapısında bir kişi olur onda
Sana aydır teslîm ol sen miskinlik bulasın
İkinci kapısında ik’ arslan vardır onda
Niceleri korkutmuş olmasın kim korkasın
Üçüncü kapısında üç evren vardır onda
Sana hamle ederler olmasın kim dönesin
Dördüncü kapısında dört pirler vardır onda
Bu söz sana rumuzdur gör kim delil bulasın
Beşinci kapısında beş rühban vardır onda
Türlü mata’lar satar olmasın kim alasın
Altıncı kapısında bir hûr’ oturur onda
Sana aydır gel beri olmasın kim varasın
Çün sen onda varasın ol hûriyi alasın
Bir vayadan ötürü yolda mahrum kalasın

1490. Yedinci kapısında yediler otrur onda

Sana derler kurtuldun gir dost yüzün göresin
Şu dediğim sözlerin vücuddan daşra değil
Tefekkür kılar isen cümle sende bulasın
Yunus işbu sözleri Hak varlığından söyler
İster isen kânını miskinlerde bulasın

CXCI

Eğriliğin koyasın doğru yola gelesin
Kibr ü kîni çıkargıl erden nasîb alasın
Ne versen elin ile şol varır senin ile
Ben desem inanmazsın varıcağız göresin
Gönülde pas oturur onda seni yitirir
İçeri şah oturur giremezsin göresin
On ikidir hücresi yedi dervâzesi var
Anda iki dilber var bilmezsin ki sorasın
Var kardaşını öldür dahı avretin boşa
Anana kâbin kıydır Hakk'ı ayan göresin
Biçâre miskin Yunus aşktan da'vî kılarsın
Dosttan haber gelicek yüz sürüyü varasın

CXCII

Derviş olan kişiler aceb nite dirile
Yol takaazâsı budur bir ola her bir ile
İkilik eylemeye hiç yalan söylemeye
Âlem bulanır ise bulanmadan durula
Aceb öyle kim ola bulanmadan durula
Öylelik ister isen yoldaş olgıl er ile
Er ile yoldaş olan key olası gönülden
Âlem yoldaş olurdu olurmısa dil ile
Dilden nesne ne gelmez su ile gönül yunmaz
Gerçeğin gelenleri yederler bir kıl ile
Dün ü günün çekerler ol kıl üzülsün diye
Ömrün anda berkitmiş yedilir bir kıl ile
İnce sanman ol kılı güzâf sanman bu yolu
Erenler geçti geldi her biri bir hâl ile
Her kim hâli hallendi ol bey oldu kullandı
Yunus sen kul olagör bey söyleşir kul ile

CXCIII

İşidin ey yârenler eve dervişler geldi
Can şükrâne verelim eve dervişler geldi
Her kim görür yüzünü unutur kend’ özünü
İlm-i bâtından öter eve dervişler geldi
Dervişler uçar kuşlar deniz kenarın kışlar
Zihî devletli başlar eve dervişler geldi
Seydi Balım ilinden şeker tamar dilinden
Dost bahçesi yolundan eve dervişler geldi
Yunus kulun oğursuz kimsesi yok yalınız
Fidî kılın canınız eve dervişler geldi

CXCIV

Dinin imânın var ise hor görmegil dervişleri
Cümle âlem müştakdurur görmekliğe dervişleri
Ay u güneş müştakdurur dervişlerin sohbetine
Feriştehler tesbihinde zikrederler dervişleri
Tersâlar tapıya gelir hükm ısları zebûn olur
Dağlar taşlar secde kılur görüceğiz dervişleri
Ol âlem fahri Mustafâ sıdkı bütün kân-ı safâ
Ondan ister isen sefâ sen hoş tutgıl dervişleri
İncidesin âh ederler ömrün kökün kuruturlar
Gözsüz olasın yedeler tâ bilesin dervişleri
Yer gök aydır hırka hakkı himmetleri olsun bâkı
Ol pâdişah oldu sâkıy esridirler dervişleri
Gökten inen dört kitabı günde bir kez okur isen
Vallah didâr görmeyesin sevmez isen dervişleri
Yunus aydır bu aşk geldi ölmüş canım diri kıldı
Sen ben demek benden kaldı görüceğiz dervişleri

CXCV

1520. Dervişlik makaamı hâl içinde hâl

Ferâgatlık makaamı derviş olana muhâl
Derviş ayrılamaz evvelki demden
Hiç firkat olmadı nasibdir visâl
Dervişler fitne kabın bunda uşattı
Hareket etti bunda olmadı battâl
Dervişlik dirliği sırat üzredir
Hisâbı ettiler zerre-i miskal
Derviş Ene’l Hak derse n’ola aceb mi
Hep varlık Hakk’ındır alâ külli hâl
Derviş ırma gözün evvelki demden
Yunus giripdür hem âhır hem evvel

CXCVI

Ne bilsin bu aşkı usanlar uyalar
Ne varsın bu yola azıksız yayalar
Gelin biz varalım Yûnus'u görelim
Ki yüzü nûrundan bin açlar doyalar
Harabâtîlerden göründü çün (kim) aşk
N'iderler bu ârı bu rengi yuyalar
Melekler dağında sâdıklar bağında
Ecelsiz ne gün var ömürler sayalar
Biz bizi koyalım onlar biz olalım
Birliği duyanlar ikilik koyalar
Yunus sen bir olgıl gönülde sır olgıl
Ki derviş olanlar bu sırrı duyalar

CXCVII

İşbu vücud şehrine bir dem giresim gelir
İçindeki sultanın yüzün göresim gelir
İşidirim sözünü göremezem yüzünü
Yüzünü görmekliğe canım veresim gelir
Ol sultan halvetinin yedi hücresi vardır
Yedisinden içeri seyran kılasım gelir
Her kapıda bir kişi yüz bin çerisi vardır
Aşk kılıcın kuşanıp cümle kırasım gelir
Erenlerin sohbeti artırır mahabbeti
Bî dertleri sohbetten her dem süresim gelir
Leylî-i Mecnun benim şeydâ-yı Rahman benim
Leylî yüzün görmeğe Mecnun olasım gelir
Dost oldu bize mihman bunca yıl bunca zaman
Gerçek İsmâil gibi kurban olasım gelir
Miskin Yunus'un nefsi dört tabîat içinde
Aşk ile can sırrına pinhan olasım gelir

CXCVIII

Dervişlik dedikleri bir acâyip duraktır
Derviş olan kişiye evvel dirlik gerektir
Çün erde dirlik ola Hakk ile birlik ola
Varlığı elden koyup ere kulluk gerektir
Kulluk eyle erene bakıp Hakk'ı görene
Senden haber sorana key miskinlik gerektir
Hak ere benim dedi varlığın erde kodu
Erenlerin himmeti yerden göğe direktir
Bu dervişlik beratın okumadı müftiler
Onlar ne bilsin onu bu bir gizli varaktır
Yunus sen ârif isen anladım bildim deme
Tut miskinlik eteğin âhır sana gerektir

CXCIX

Koyup nakş u nigârı nakşa yol verme zinhâr
Nakş ile yola giren âkıbet dünyâ sever
Dünyâyı bırak elden dünyâ geçmez bu yoldan
İki aşk bir gönülden asla geçmez bu haber
Ye sevgil dünyâ tutgil ye sevgil yol iletgil
İki de’vî bir ma’nî bu yolda sığmaz derler
Geç mahluk tâatından göz ırma dost katından
Aldanma fânî nakşa fânî nakşı n’iderler
Kalma bu değme renge yüz bin yıllık fersenge
İki cihan bir adım şaşırmadan alarlar
Bu devrandan ütegör kervan yitti yetegör
Korku var sağda solda kayıkmadan giderler
Yaban yolun gözetme yol evde daşra gitme
Can yolu can evinde can râzını can duyar
Can râzını can bile can vermez râzın dile
Gerçek âşık dost ile velen yabanda söyler
Evvel kademden beri gerçek yönü ileri
Geldi gider içeri Yunus daşra bî haber

CC

Canını aşk yoluna vermeyen âşık mıdır
Cehd eyleyip ol dosta ermeyen âşık mıdır
Dost sevgisin gönülde can ile berkitmeyen
Tûl-i emel defterin dürmeyen âşık mıdır
Aşka tanışık sığmaz değme can göğe ağmaz
Pervâneleyin oda yanmayan âşık mıdır
Nefs arzusundan geçip aşk kadehinden içip
Dost yoluna er gibi durmayan âşık mıdır
Dün gün rıyâzat çekip halvetlerde diz çöküp
Sohbetlerde baş çatıp yanmayan âşık mıdır
Yunus imdi ol dostun cefâsına sabreyle
Yüreğine aşk odun urmayan âşık mıdır

CCI

Can bir ulu kimsedir beden onun atıdır
Her ne lokma yer isen bedenin kuvvetlidir
Ne denli yer isen çok ol denli yürürsün tok
Cana hiç assı yok hep sûret maslahatıdır
Bu can ni’meti hani gelin bulalım onu
Asayiş kılan canı evlîyâ sohbetidir
Sohbet canı semirdir hem âşıkın ömrüdür
Hak Çalab’ın emriyle erenin himmetidir
Erenin yüzü sulu himmeti arştan ulu
Kimi görsen bu hulu eren inâyetidir
İnâyet onun işi anlamaz değme kişi
Bilgil bu hümâ kuşu âşıklar devletidir
Yunus’un yanar içi kamudan gönlü kiçi
Suya sayılmaz suçu erenin himmetidir

CCII

Bu yokluk yoluna bugün bize yoldaş olan kimdir
İlimize günilelim sorun kardaş olan kimdir
Ne kaldık işbu ıklimde ağır yüklerin altında
Bu yükleri bu yapları döküp haldâş olan kimdir[22]
Seni bunda veribidi teferrüc eyle gel dedi
Sen ev yaparsın ey hâce evi târâş olan kimdir
Bu ferşi gördük aldandık henüz arşa eremedik
Bu arşa ferşe ey hâce göre ferrâş olan kimdir
Geliniz gidelim gelin ki Yunus göçtü gönüldü
Ayaklara düşer Yunus bu yola baş olan kimdir

CCIII

Bir kişiye söyle sözü kim ma’nîden haberi var
Bir kişiye ver gönlünü canında aşk eseri var
Şunun kim dışı hoşdurur bil onun içi boşdurur[23]
Dün gün ölen baykuşdurur sanma bütün duvarı var
Bir devlengiç yuva yapar yürür ilden yavru kapar
Doğan ileyinden sapar zir’ elinde murdarı var[24]
Yoktur doğanla birliği ye Hakk’a lâyık dirliği
Şol kişiden um erliği onun safâ-nazarı var
Sûret ile çoktur âdem değmesinde yoktur kadem
Evvel âhır ol piş-kadem Muhammed din serveri var
Erenler yoludur meşe meşe kolaydır kolmaşa
Meşe olan yerde paşa harâmî çok Anter’i var
Şeyh u dânişmend ü velî cümlesi birdir er yolu
Yunus’tur dervişler kulu Taptuk gibi serveri var

CCIV

1580. Ol kişinin yoktur yeri işbu cihan hayrân ona
Demesin kim ben şâdiyem ya şâdilik nerden ona
Şeddâd yaptı uçmağını girmeden aldı canını
Bir dem ona verdirmedi yed' ıklîmi tutun ona
Demesin kim Müslüman Çalap emrine fermânım
Tutmaz ise Hak sözünü fayda yoktur dinden ona
Ayırmasın çün gün doğar etim tenim üşütmeye
Çün vücûdun delik değil şu'le ermez günden ona
Er donunu giyibeni doğru yola gelmez ise
Çıkarsın ol donun yoksa noksan erer dondan ona
O kişi kim sağırdurur söyleme Hak sözün ona
Ger denirse zâyi' olur nasîb yoktur sözden ona
Ol kişi kim yol eridir garip gönüller yâridir
Bir söz diyem tutar ise yeğdir şeker baldan ona
Yunus senin kulundurur belli bilesin sen onu
Ko söyleyenler söylesin ya ne bişer dilden ona

CCV

Sen canından geçemeden cânan arzu kılarsın
Belden zünhar sekmeden iman arzu kılarsın
“Men arefe nefsehu” dersin evet değilsin
Melâikten yukarı seyran arzu kılarsın

Tıfl-i nâ-reste iken eteğin at edinip
Ele cevgân almadan meydan arzu kılarsın
Bilemedin sen beni sadefte ne cevhersin
Mısr’a sultan olmadan Ken’an arzu kılarsın
Yunus imdi her derde Eyyub gibi sabreyle
Derde katlanamazsan derman arzu kılarsın

CCVI

Gönül nite dolana ma’şukun bulamayınca
Kimse âşık mı olur gönülsüz kalmayınca
Gönüldür eğen onu esîr eyleyen seni
Kimdir âzâd eyleyen sen esîr olmayınca
Boynu zencirli geldik key katı esir olduk
Er nazar eylemedi hâlimiz bilmeyince
Yedi nişan gerektir hakıykate erene
Sevdiği girmez ele sevdikler vermeyince
Sözü Yunus’tan işit kibir kılma tut öğüt
İmâret olmayasın tâ harâb olmayınca

CCVII

Kime kim dost gerek ise aydayım ne kılasını
Terk eyleye kend' özünü hiç anmaya bulasını
Resmidürür âşıkların dost yolunda kurban olmak
Minnet tutar cümle âşık canını aşk alasını
Her kim âşık olmadıysa kurtulmadı mekr elinden
Kamusundan aşk ayırır dünyâ ahret belâsını
Lâyık değildir değme can dost yoluna harcolmağa
Ümid tutar cümle âşık dosta kurbân olasını
Dosttan yana giden kişi kend' özünden geçmek gerek
Dost yağmalar can şarını alıp gönül kal'asını
Dost yoluna günilene geri dönmek olmayısar
Bilme misin bu kamusu senden geri kalasını
Sûret gözü ne görüser dost meclisi kandadur(ur)
Can kulağıdır işiten bu âşıklar nâlesini
Bu dünyada dosttan artık Yunus nesneyi sevmedi
Bilme misin gayretsize dost u düşman gülesini

CCVIII

Kemdürür yoksulluktan nicelerin varlığı
Nice varlık var iken gitmez gönül darlığı
Batmış dünya malına bakmaz ölüm hâline
Yetmiş Karun malına zihî iş düşvarlığı
Bu dünya kime kaldı kimi berhurdar kıldı
Süleyman’a olmadı onun berhudarlığı
Süleyman zenbil ördü kendi emeğin yerdi
Onun ile buldular onlar berhudarlığı

1610. Gel imdi miskin Yunus ne’n var yola harceyle

Gördün elinden gider bu dünyanın varlığı

CCIX

Kim dervişlik ister ise diyem ona n'itmek gerek
Şerbeti elinden koyup ağuyu nûş etmek gerek
Gelmek gerek terbiyete cümle bildiklerin koya
Mürebbîsi ne der ise pes ol onu tutmak gerek
Tuta sabr u kanâati tahammül eyleye katı
Terk eyleye sûretini bildiğin unutmak gerek
Dünyâdan gönlünü çeke eli ile arpa eke
Ununa ayrı kül kata güneşte kurutmak gerek
Diyem ona nice ede nefis dileğin bu yolda
Koçan kim iftar eyleye üç günde bir etmek gerek
Böyledir derviş dileği koya cümle ayrılığı
Ondan bulısar erliği kahırlar çok yutmak gerek
Bakma dünya servisine aldanma halk gövüsüne
Dönüp didar arzusuna ol Hakk'a yüz tutmak gerek
Yunus imdi nedir dersin ye kimin kaydını yersin
Bir kişi bu sözü desin ona gücü yetmek gerek

CCX

Müşkili halleylemek değmenin işi değil
Bir kişiye ver gönül bu yolda naşı değil
Evliyanın gönlünden kesme şey'en lillâhı
Sana himmet ol eyler göz ile kaşı değil
Er oldur kim menzilin her dem gösteridura
Değme ârif bu düşü yoramaz işi değil
Hak tecellî kılmağa can aslını bulmağa
Gönülden sür siyâvı nazarı taşı değil
Bu kelâmın ma'nîsi evliyânın honudur
Yedirmegil câhile ki zîra aşı değil
Yunus bir doğan idi kondu Taptuk koluna
Avın şikâra geldi bu yuva kuşu değil

CCXI

Dervişlik dedikleri hırka ile taç değil
Gönlün derviş eyleyen hırkaya muhtaç değil
Hırkanın ne suçu var sen yoluna varmazsan
Vargıl yolunca yürü er yolu kalmaç değil
Dersin şeyhin yoluna yalınayak baş açık
Er var dirlik dirilmiş yalınayak aç değil
Durmuş ma’rifet söyler erene Yunus Emre’m
Yol eriyle yoldadır yolsuza yoldaş değil

CCXII

Ol vakit bir olasın ayrılıktan kalasın
Cansız gel bu kapıya bâkıy dirlik bulasın

1630. Can tutagelirisen ye cânım var der isen

Canı şümâr edersen küllî sağınç ilesin
Bunda ne sağınç şümar ye bunda kim kalır var
Çün böyle düştü sefer gerek yolda kalasın
Derd ile gelmeyince dermâna erişilmez
Bir can yolda kor isen bin bin canlar bulasın
Kalma fânî sağınca kast ile bakma gence
Yüz bin iki cihanca ol denli sen olasın
Tadarsan aşk tadından geçersin zâhir dinden
Ayrılığın adından ol vakit kurtulasın
Ya Yunus hani aklın keksizin söyler dilin
Pâyânı yok bu yolun yazıda dolanasın

CCXIII

Eğer aşkı seversen cân olâsın
Kamu derdine hem derman bulâsın
Eğer dünya seversen mübtelâsın
Maânî sırrını nerden eresin
Cihan köhne saraydır sen beyîsin
Nice bir eskiye hasretlenesin
Ağudur bal değil dünyâ murâdı
Nice bir ağuya parmak banâsın
Kanatsız kuşlayın kaldın yabanda
Kanatlı kuşlara nerden eresin
Sanâ erden asâ gerek bu yolda
Dayânırsan asâya dayanâsın
Sözü bu Yunus'un güzelleredir
Eğer âşık olursan ûyanâsın

CCXIV

İlk adım Yunus idi adımı âşık taktım
Terk edip öd ü edep şöyle haber bıraktım
İzzete kalmış iken âşıklık ne’mdir benim
Ben kendi elim ile yüzüme kara yaktım
Ne assı var elimde tekye kılam ben ona
Aşıklık cem’iyyetin başla boynumda taktım
Benim gibi bende kâr kem sağınç ile bayar
Bir pula gücüm yetmez matâım derdim çattım
Îsî yarım iğneyle yol bulmadı hazrete
Benim bunca mata’la nerde sığısar rahtım
Âşıklar mezhebinde şermisâr oldu Yunus
Âşık ma’şuka erdi ben dünyâya uyaktım

CCXV

Erenlerin himmetini ben bana yoldaş eyleyim
Her nereye varır isem cümle işim hoş eyleyim

1650. Koyam bu dünyâyı gidem çün âhrete sefer edem

Ol uçmakta hûrilerden ben bana yoldaş eyleyim
Taze ve yumuşak giymeyim cümlesinden fârığ olam
Ger döşeğim toprak ise yastığımı taş eyleyim
Uram yıkam nefs evini oda yana hırs u hevâ
El götürem şimden geri nefs ile savaş eyleyim
Tenim dahı canım dahı hiç bilmedi Ene'l Hakk'ı
Şimdiye dek bilmediyse şimden geri tuş eyleyim
Bugün gülen kişi bunda yarın ağlayısar anda
Revan dökem gözyaşını yastığımı yaş eyleyim
Miskin Yunus çağırıp (der) âşıkıyım miskinlerin
İçim miskin değil ise miskin içim dış eyleyim

CCXVI

Hak Çalab'ım Hak Çalab'ım sencileyin yok Çalab'ım
Günahlarımız yarlığa ey rahmeti çok Çalab'ım
Kullar senin sen kulların günahları çok bunların
Uçmağ(ın)a koy bunları binsinler burak Çalab'ım
Ne sultan ne baylardasın ne köşk ü saraylardasın
Girdin miskinler gönlüne edindin durak Çalab'ım
Ne ilmim var ne tâatım ne gücüm (var) ne tâkatım
Meğer senden inâyetim kıl yüzümü ak Çalab'ım

1660. Yarlıgagıl sen Yunus'u günahlı kulların ile

Eğer yarlıgamaz isen key katı fırak Çalab'ım

CCXVII

Bir nazarda kalmayalım gel dosta gidelim gönül
Hasret ile ölmeyelim gel dosta gidelim gönül
Gel gidelim can durmadan sûret terkini urmadan
Araya düşman girmeden gel dosta gidelim gönül
Gel gidelim kalma ırak dost için kılalım yarak
Şeyhim katındadır durak gel dosta gidelim gönül
Terk edelim il ü şarı dost için kılalım zârı
Ele getirelim yârı gel dosta gidelim gönül
Bu dünyâya kalmayalım fânîdir aldanmayalım
Bir iken ayrılmayalım gel dosta gidelim gönül
Biz bu cihandan göçelim ol dost iline uçalım
Arzu hevâdan geçelim gel dosta gidelim gönül
Kılavuz olgıl sen bana günilelim dosttan yana
Bakmayalım önden sona gel dosta gidelim gönül
Bu dünya olmaz pâyidar aç gözünü canın uyar
Olgıl bana yoldaş u yâr gel dosta gidelim gönül
Ölüm haberi gelmeden ecel yakamız almadan
Azrail hamle kılmadan gel dosta gidelim gönül
Gerçek erene varalım Hakk'ın haberin alalım
Yunus Emre'yi bulalım gel dosta gidelim gönül

CCXVIII

Eyâ gönül açgıl gözün fikrin yavlak uzatmagıl
Bakgıl kendi dirliğine kimse aybın gözetmegil
Şöyle dirilgil halk ile ölüceğiz söyleşeler
Bâki dirlik budur canım yavuz ad ile gitmegil
Diler isen bu dünyayı âhırete değşiresin
Dün ü gün kılgıl tâati ayak uzatıp yatmagıl
Gördün ki bir derviş gelir yüz vur onun kademine
Senden Şey’ullah edince kaşın - karağın çatmagıl
Dünya çerb ü şirindürür âdem gerekir yiyesi
Kem nesneye tama’ edip köşüp köpürüp yutmagıl
Söylediğin keleciyi işittiğin gibi söyle
Kend’ özünden zireklenip birkaç söz dahı katmagıl
Nefse uyup beş parmağın birden iletme ağzına
Kes birisin ver miskine gerek ola unutmagıl
Yunus kim öldürür seni veren alır yine canı
Yarın göresin sen onu er nazarından gitmegil

CCXIX

Aşksızlara verme öğüt öğüdünden alır değil
Aşksız âdem hayvan olur hayvan öğüt bilir değil

1680. Boz yapalak devlengice emek yeme erte gece

Onun işi göz sepektir salıp ördek alır değil
Şah balaban şahin doğan zihî övmüş onu öven
Doğan zayıf olur ise doğanlıktan kalır değil
Kara taşa su koyarsan elli yıl ıslatır isen
Heman taş gene bayağı hünerli taş olur değil
Yunus olma câhillerden ırak olma ehillerden
Câhil ne var mü'min ise câhillikten kalır değil

CCXX

N'idelim bu dünyâyı n'eyleyip n'itmek gerek
Dâima aşk eteğin komayıp tutmak gerek
Çalab'ım bu dünyayı kahır için yaratmış
Gerçeğin gelenlerin kahrını yutmak gerek
Ol yarınki yollara anda yoldaş isteyen
Bu dünyâda dostunu kılavuz tutmak gerek
Uçmak uçmak dediğin kulları yeltediğin
Uçmağın sermâyesi bir gönül etmek gerek
Erenlerin âhına dağ taş katlanamadı
Kalkanı demir ise okları atmak gerek
Yunus er nazarında tâze güller açılmış
Gerçekler bülbül ise nazarda ötmek gerek

CCXXI

1690. Ger uluya vardın ise sûret nakşı ne’ndir senin

Ma’nîye yol buldun ise işbu dünyâ ne’ndir senin
Sen dünyânın terkin urgıl gelip aşk oduna girgil
İlerki menzile ergil geri kalmak ne’ndir senin
Bu vücûdun sermâyesi od u su vu toprak değil
Her biri aslına gider gaafil olmak ne’ndir senin
Büt-hâne vu şarap-hâne mescid oldu gerçek cana
Bir pulun varmaz ziyana yalancılık ne’ndir senin
Çünkü ahrete kavisin ko bu yalancı da’vîsin
Mâl ü hazîne sevisin âşık isen ne’ndir senin
Benimdir diye derersin Hak’tan da’vî mi edersin
Pâdişah suçuna bakmaz güm-râh olmak ne’ndir senin
Dün ü gün kaygılar yersin, n’ideyim yoksulum dersin
Ol cömerttir rızkın verir kaygı yemek ne’ndir senin
Yegil yedirgil bîçâre eksilirse Tanğrı vere
Bir gün tenin yere gire geri kalan ne’ndir senin
Yunus ol aşk badyasından sen iğen esrik olmuşsun
Bî hod iken erdin Hakk’a ayık olman ne’ndir senin

CCXXII

Ma’nî evine daldık vücud seyrini kıldık
İki cihan seyrini cümle vücudda bulduk

1700. Bu çizginen gökleri tahtes - serâ yerleri

Yetmiş bin hicapları cümle vücudda bulduk
Yedi yer yedi göğü dağları denizleri
Uçmak ile tamuyu cümle vücudda bulduk
Gece ile gündüzü gökte yedi yıldızı
Levhte yazılı sözü cümle vücudda bulduk
Mûsî ağdığı Tûr’u yoksa Beytül - Ma’mûr’u
İsrâfil çalan sûru cümle vücudda bulduk
Tevrât ile İncil’i Furkan ile Zebur’u
Bunlardaki beyânı cümle vücudda bulduk
Yunus’un sözleri hak cümlemiz dedik saddak
Nerd’ istersen orda Hak cümle vücudda bulduk

CCXIII

Şükür Hakk’a kim dost bize ayıttı dost yüzüne bak
Açtım ben de gönlüm gözüm sultânımı gördüm mutlak
Çünkü gördüm ben Hakk’ımı Hakk ile oldum (ben) biliş
Her nereye baktım ise hep görünendir cümle Hak
Açık duvacık kapısı dostları için ol Hakk’ın
Dostu olmak diler isen dostlardan oku bir sebak
Hicaptasın bugün seni göstermezler belli sana
Hicap dediğimi anla dünyalıktır gözden bırak

1710. Sen seni bilemeyince eren nazar kılmayınca

Senliğini ara yerden gidermezsen oldu tuzak
Yedi deniz ü dört ırmak seni mısmıl eylemeye
Çünkü işin ol Hakk ile olmadısa kaldın ırak
Evliyâdır Hak kapısı Yunus’durur kapucusu
Aşk ile geldi bu yola aşkı edindi hem durak

CCXXIV

Aşk erine dünyâda ne harir ü ne palas
Zira kim gönlü onun kibr ile tutmadı pas
İş amel ile biter lâyık olursa yeter
Gerekse uryan yürü gerek ise giy atlas
Diler isen eresin ferâgat menziline
Var kanâat dârında nefsi boğazından as
Nefs-i cüz'î varlığın akl-ı küll'e ulaştır
Varlığın yoğa değşir kalmasın sende heves
Bu kamu tâatların başı miskinlik imiş
Gel imdi miskin Yunus tama'ın yayını yas

CCXXV

Eğer dilim bende ise kimse bana nesne demez
Gönlüm ger revanda ise âlemde karâr eylemez
Eğer gözüm bakar ise baktığına akar ise
Gördüğün benim der ise oda düşer âr eylemez
Eğer aklı başta ise gönlü de ol tuşta ise
İkisi bir işte ise düşman bana kâr eylemez
Düşman benim nefsimdürür var tama'la hırsımdurur
Tama' ile hırsa uyan gönüllerde yer eylemez
Gönüllerde yer eylemek Muhammed'e gelmişdürür
Müstafâ'ya ümmet olan tamuda karâr eylemez
Oldur bu işleri düzen cümle nakışları yazan
Can gövdeden gidiceğiz ye niçin diller söylemez
Öldüren ol dirgören ol Yunus imdi Hakk ile ol
Hak'tan artık hiç kimsene yok nesneyi var eylemez

CCXXVI

Aşk ile gelen erenler içer ağuyu nûş eder
Topuğa çıkmayan sular deniz ile savaş eder
Biz bu yoldan üşenmedik erenlerden usanmadık
Kimseyi yavuz sanmadık her ne eder kolmaş eder
Kolmaşa verdik sözünü söz ile döktük yüzünü
Yaban canavları gibi bilenler ondan şeş eder
Bu sohbete gelmeyenler Hak nefesi olmayanlar
Sürün onu bundan gitsin durur ise çok iş eder
Câhildir mâ'nîden almaz oturur karârı gelmez
Öleceğini hiç sanmaz yüz bin yıllık teşviş eder

1730. Dağ ne kadar yüksek olsa yol onun üstünden aşar

Yunus Emre'm yolsuzlara yol gösterdi vu hoş eder

CCXXVII

Yar yüreğim yar gör ki neler var
Bu halk içinde bize güler var
Ko gülen gülsün Hak bizim olsun
Gaafil ne bilsin Hakk’ı sever var
Bu yol uzaktır menzili çoktur
Geçidi yoktur derin sular var
Girdik bu yola aşk ile bile
Gurbetlik ile bizi salar var
Her kim merdâne gelsin meydana
Kalmasın cana kimde hüner var
Yunus sen bunda meydan isteme
Meydan içinde merdâneler var

CCXXVIII

Bu dünyâyâ gönül veren sonucu pişman olısar
Dünya benim dedikleri hep ona düşman olısar
Ey dostunu düşman tutan gıybet yalan söz söyleme
Bunda gammazlık ekleyen onda yeri dar olısar
Çünkü olısar yeri dar kazançlı kazancı kadar
Mü'minlere geldi haber âşıklar didar göriser

1740. Maksûdumuz didar idi şeyhimiz gerçek er idi

Evvel dahı ol var idi âhır dahı var olısar
Evvel âhır oldur ebed hem dillerde "Küfven ahad"
Evliyâ geçti dünyadan bir saat kime kalısar
Alın evliyâ elini doğru varın Hak yolunu
Ma'nî budur belli beyan bildim diyen bilmeyiser
Yunus imdi bildim deme miskinliği elden koma
Kimde miskinlik var ise Hak didârın ol göriser

CCXXIX

Ey dost bunca kıyl ü kaal ne maksud hod bir haberdürür
Ye bunca cüst ü cû nedir görne hod bir nazardürür[25]
Dağlar aşıp berye geçip ey uzak sefer edenler
İstediğin sende iken aceb bunca seferdürür
Hiç kılmagıl ırak sefer ömür geçer ecel erer
Dost sendedir halvet sever bu galebe haşerdürür
Gel ırak isteme onu canından içeri canı
Seninle bile duranı görmeyen bî başardürür
Sen uyursun ol uyanık eksiğini kılar bayık
Dahı nice bulam tanık dâim seninle yârdürür
Mescid ü medrese sende sen dört yana perâkende
Ne kaldın sen bu erkende işin katı düşvardürür
Bu tevhîd donunu giyen varlığın yokluğa sayan
İşbu yolda kaaim duran belli bilin ol erdürür
Ol işler tamam olunca ol dirliği dirilince
Gözün hicabın silince yer gök dolu dîdardürür
Miskin Yunus onu gördü gözü vü cânı sevindi
Kamusunu yere saldı ma’şûka intizardürür

CCXXX

Ey dün ü gün Hak isteyen bilmez misin Hak kandadır
Her kandasam onda hâzır kanda bakarsam andadır
İstemegil Hakk'ı ırak gönüldedir Hakk'a durak
Sen senliğin elden bırak tenden içeri candadır
Gir gönüle bil andadır benliğin defterini dür
Ol has gevher bil andadır sanma kim ol ummandadır
Ol ummanda yüz bin gevher bir zerreden oldu kemter
Ol cana zevâl mi erer zevâl canı hayvandadır
Eylegil sûretin vîran can sırrıdır ona eren
Bâtın gözüdür dost gören zâhir gözü yabandadır
Kim ki gaflet içre geçer canı zevâl suyun içer
Derviş sırrı arştan geçer eğerçi yeryüzündedir
Yunus Emre gözün aç bak iki cihan doludur Hak
Gümânı sıdkı oda yak şöyl' eşkere nihandadır

CCXXXI

1760. Eğer gerçek âşık isen boynundaki menşur nedir

Hak yoluna sâdık isen yanlış sanı tezvîr nedir
Sımak gerek gönlün bütün fâsittir cümle tâatın
Geçmeyince ibâdetin Hak'tan sana ma'zur nedir
Çünkü adın oldu filân hep dirliğin oldu yalan
Gelsin bize ma'nî bilen hakıykatte mestur nedir
Terk eylegil ten tertibin gider senden benlik adın
İçin imâret olmadan dışındaki ma'mûr nedir
Aydırsın kim gözüm görür da'viyi ma'niye irir
Gündüzün gün şu'le verir bu gece yanan nûr nedir
Günde yerin gidedurur komşun sefer ededurur
Ecel bir bir yutadurur bu dünyaya mağrur nedir
Mü'min isen gel gel beri cebbâr ola burç u bârû
Fahredelim erenleri ma'lûm olan menkûr nedir
Bunda beli diyen kişi orda tamâm olur işi
Bizden nişan isteyene ol Hallâc-ı Mansûr nedir
Yunus imdi söyle Hakk'ı Allah sana oldu sâkıy
Gider gönüldeki şekki elindeki menkur nedir

CCXXXII

Muştulanız âşıklara bu aşk ulu devlet olur
Aşk kime kim değdi ise cânında bil işret olur
Her sevdiği terkin ura kayıkmaya değme yana
Her dem onun seyran-gehi hem zât u hem sıfât olur
Seyri içinde çâpük-bâz fikri daim nâz u niyâz
Çün seadet oldu hem-râz hezâran münâcât olur
Müşahede kapar onu hem bi karar olur canı
Her dem da’visizdir ma’nî bu derd ile rahat olur
Ol bî nişandır cihandan ne diylim dilimiz ondan[26]
Ol âlim-i deyyân zât her zât içinde zât olur
Buhl ü tema’ sığmaz ona izzet de kaldı bir yana
Yol bulamaz hırs u hevâ kimde ki bu devlet olur
Ol işlere eli eren Hak aşkına gönül veren
Dostunu göze göz gören cümle varlıktan mât olur
Kim indiyse ol nüzûl ona gelir cümle usûl
Ta’ziyete varır ise ol ölüye rahmet olur
Yunus erdir nihâyetsiz aşk ondan dahı gaayetsiz
Ne gaayet var ne nihayet kamusu bir hazret olur

CCXXXIII

Ey dost seni severim canımda yerin vardır
Gece gündüz uyunmaz aceb ahvâlim vardır
Gülü göredururken dikene sunmaz elim
Korkma düşmanlarından çün doğru yerin vardır
Düşmanlar aydır bana söz demek nerden sana
Söz demek nerden bana illa üstâdım vardır
Ele getir dügeli harceyle miskinlere
Dünyâyı kimse tutmaz sonucu ölüm vardır
Bundan kend’ özün giden oldurur yolda kalan
Benim bir karıncaya vallah istâdım vardır
Yunus miskin kend’ özün toprak eylegil yüzün
Ma’şûkaya yaraşık bir miskinliğim vardır

CCXXXIV

N’oturursun dış kapıda gör içeri neler gezer
Tama’ artırır dâimâ saf bağlamış fitne düzer
Gel imdi gel kanâata usan tutmaz tez bin ata
Olmaya kim ecel yete fâsid ola satı pazar
Sen kanda isen teslim ol kamulardan aşağa dur
Edeb tâcın başına ur gör müfsid nicesi kızar
Yaramazdır buhl ü haset kibir mübârizdir gayet
Kökünü kaz yabana at farığ otur ey gam–güzâr
Kogıl bu dünyâ bâbını öğren dostluk edebini
Bulursan ustabânını öğe veren kaldan zarar
Kibr ü manîdir subaşı delim kişidir yoldaşı
Sen olmagıl onun eşi ona uyan yoldan azar
1790. Var dediğim yerlerde dur hıkd u hasedi oda ur
İhlâs gelir cümleyi yur Yunus yolu yavlak düzer

CCXXXV

Aşksız âdem dünyâda belli bilin ki yoktur
Her birisi bir nesneye sevgisi var âşıktır
Çalab’ın dünyâsında yüz bin türlü sevgi var
Kabûl et kend’ özüne gör hangisi lâyıktır
Biri Rahmân-ı rahîm biri Şeytân-ı racîm
Onun yazığı müzdü sevgisne taalluktur[27]
Dünyâda Peygamber’in başına geldi bu aşk
Tercemânı Cebrâil ma’şûkası Hâlık’tır
Ömer ü Osman Ali Mustafâ yârenleri
Bu dördünün ulusu Ebû - Bekr-i Sıddıyk’tır
Âlem fahri Mustafâ mi’râca ağıcağız
Çalap’tan dilediği ümmetine azıktır
Yunus sana hakıykat budurur buyurduğu
Gözünle gördüğü ne dönüp bakma yazıktır

CCXXXVI

Dün gider gündüz gelir gör nicesi üzgelir
Pâdişah hükmü ile âlemde düpdüz gelir
Karanlıklar sürülür âlem münevver olur
Işıdı nur kandili havaya az az gelir
Bir bakgıl sağa sola kayıkma değme yola
Dinile kuş ürünü nice türlü saz gelir[28]
Söz ıssı sözün alır sûret toprakta kalır
Her kim bu hâli bilir kend’ özünden vazgelir
Aşk benliğim iletti akıl dört yana gitti
Yunus’a yükü yetti bilmeyene az gelir

CCXXXVII

Aşk ile biliş canlara ezel ebed olmayısar
Güm-râh olup bu cihanda kimse bâki kalmayısar
Bir dona kan bulaşınca yumayınca mısmıl olmaz
Gönül pisin yumayınca namaz revâ olmayısar
Gönül pisin yumadınsa kibr ü kini komadınsa
İkrar bütün olmayınca erden nazar olmayısar
Murdar dünyâya bulaşan devşirü beni duruşan
Erden himmet olmayınca ömür geçer yunmayısar
Yunus imdi sen Hakk'a er dün ü gün gönlün Hakk'a ver
Gönül gözü görmeyince hiç başgözü görmeyiser

CCXXXVIII

Eşkere kıldım bugün pinhânımı
Can veriben buldum ol cânânımı
Can gönül hayran kalıptır ma’şuka
Ma’şuk ile sürerim devrânımı
Derd gerektir dert gerektir dert gerek
Kim gerek derde verem dermânımı
Bî mekânım onun için dünyede
Kimsene bilmez benim mekânımı
Onu buldum u n’iderem ayrığı
Yağmaya verdim bugün dükkânımı
Top benim çevgânı aldım çalarım
Kim ala bu tûptan çevgânımı
Yer benimdir gök benimdir arş benim
Gör nicesi germişim sayvânımı
Yunus oldu ise adım ne aceb
Okuyalar defter ü divânımı

CCXXXIX

Aceb aceb ne nesnedir bu derd ile firak bana
Canımı sarhoş eyledi aşk ağı vu tiryak bana
Kimin kim renci var ise derdine derman istesin
Kesti benim bu rencimi derman oldu bu derd bana
Aşk oduna yan der isen gönül!ere gir der isen
Karanılar aydın ola ne kandil ü çırak bana
Gökten inen dört kitâbı günde bin kez okur isen
Erenlere münkir isen dîdar ırak senden yana
Miskin Yunus erenlere tekebbür olma toprak ol
Topraktan biter küllisi gülistan(dır) toprak bana

CCXL

Bu aşk denizine dalan hâcet değil ona gemi
Yahut (biz) kanda bulalım bu sohbet ile bu demi
Dünyâlığım yoktur deme bu gussayı öküş yeme
Ma'şuku ger sevdin ise gider gönlündeki gamı
Ben sevdiğim ma'şûkayı sen dahı bir görse idin
Vermeyeydin bu öğüdü fidî kılaydın bu canı
Âşık kişi bilmez öğüt zirâ assı kılmaz öğüt
Unutur ol kibr ü kîni terk eyler gider dükkânı
Gerçek âşık olanların yüzünde nişanı olur
Dünün günün durmaz akar gözleri yaşının kanı
Bu cümle âlem sevdiği şu din ile îmandurur
Aşksız gerekmez vallâhi şol dîni ile îmanı
Yunus yüzün kaldırmagıl aşıkların ayağından
Eyle fidî yüz bin canı andan bulasın Sübhân'ı

CCXLI

Aşk ile ister idik yine bulduk ol canı
Gömlek edinmiş giyer sûret ile bu teni
Girmiş sûrette gezer cümle işleri düzer
Geri kendine söyler gevher ile bu kânı
Bu dünya bir pazardır sûretler dükkân olmuş
Bu dükkâna giriben oldur satan bu kânı
Bir niceler kayırır bunca malım kaldı der
Veren oldur alan ol sormaz nedir ziyanı
Yunus imdi sen senden ayrı değilsin candan
Sen sende bulmaz isen nerde bulasın anı

CCXLII

Andan beri kim aşkın benimle yoldaş oldu
Rahman yoluna beni göstermeğe baş oldu
Canım üzere durdu rahman çerisin derdi
Şeytan ilini vurdu key yağma taraş oldu
Aşk nefs iline aktı ne buldu ise yaktı
Kibir kal'asın yıktı anda çok savaş oldu
Dost yüzün ayan gördüm sır haberlerin sordum
Dedi gizli bilmezsin uş söyledim faş oldu
Aşk aldı elim benim gösterdi doğru yolum
Hakk'a şükür kim hâlim bayağıdan hoş oldu
Onlar ki göz açtılar bu dünyâdan geçtiler
Ahrete ulaştılar menzilleri arş oldu
Bunlar bunda kaldılar dünyâya aldandılar
Yalancılar oldular hep bunlar kolmaş oldu
1840. Ölenler hâlin bilmez göz açıp öğün dermez
Miskin Yunus Emre'nin meğer bağrı baş oldu

CCXLIII

Bir suâlim var sana ey dervişler ecesi
Meşâyih ne buyrur yol haberi nicesi
Vergil suâle cevap tutalım olsun sevap
Şu’le kime gösterir aşk evinin bacası
Evvel kapı şeriat emr ü nehyi bildirir
Yuya günahlarını her bir Kur’an hecesi
İkincisi tarîkat kulluğa bel bağlaya
Yolu doğru varanı yarlıgaya hocası
Üçüncüsü ma’rifet can gönül gözün açar
Bu ma’nî sarayına arşa değin yücesi
Dördüncüsü hakıykat ere eksik bakmaya
Bayram ola gündüzü Kadir ola gecesi
Bu şeriat güç olur tarîkat yokuş olur
Ma’rifet sarplıkdurur hakıykattir yücesi
Dervişin dört yanında dört ulu kapı gerek
Nereye bakar ise gündüz ola gecesi
Ona eren dervişe iki cihan keşfolur
Onun sıfâtın över ol hocalar hocası

1850. Dört hâl içinde derviş gerek siyâset çeke

Menzile ermez kalır yol eri yuvacası
Kırk kişi bir ağacı dağdan gücün indire
Ye bunca mürit muhib sırat nice geçesi
Küfrün atarken sakın îmânın urmayasın
Yoksa sırsın güveci sebil olur güveci
Dört kapıdır kırk makam yüz altmış menzili var
On’ erene açılır vilâyet derecesi[29]
Âşık Yunus bu sözü muhal diye söylemez
Ma’nî yüzün gösterir bu şâirler hocası

Kendini Kınayış

(Melâmet)

Gerçek erenler, bu yolun demişler, sonu melâmet. Her şeyin bir sonu var; o son da bir başlangıç. Yaşayışın hiçliği gençken anlaşılmaz; yıkımın çetinliği yapılırken düşünülmez. Kendini "iyi" bilen, başkalarının kötülüklerini görür, yerer de kendi ayıbını görmez. Ama "Kendi ayıbını gören, başkalarının ayıplarıyla oyalanamaz" buyurulmuş. İnsan ne kadar olgunlaşırsa noksanını o kadar anlar! Nitekim ne kadar bilgide derine dalar, enine boyuna genişlerse o kadar bilgisizliğini, bilmediklerinin sınırsızlığını duyar, küçülür. Elde ettiği şeylerin hiçliğini, elde edilemeyenlerin sonsuzluğu idrâk ettirir insana. Gerçek yolculuğunun son durağı da bu yüzden melâmettir.

Melâmet iki yönden de olur, halk da kınar insanı ve Yunus:

Kılar isem, kılmaz isem ol Hak bilir niyâzımı
Bana namaz kılmaz deme ben kılarım namazımı.

der.

Su ne kadar arıta çün yavuz fi'lin bile
Meğer bizi pâk ede Hak'tan inâyetimiz
Kimin sözün kim bile, akıl ermez bu hâle,
Yarın anda bell' ola Müslüman, mürtedimiz

sözleriyle onu yola getirmeye çalışır; gelmezse boş verir, yoluna gider.

Ama bir de erin kendini kınayışı vardır; asıl iş de buradadır.

Yunus, çetin bir sülûk devresi geçirmişti. Zâhitlikten ârifliğe erişmiş, geçici aşktan gerçek aşka yetişmiş, kendinden geçmiş ve türlü boyaya boyanış âleminde, kimi sensin demiş, yokluğa bürünmüş; kimi benim demiş, esmiş, coşmuş, doğmuş, dolunmuş, bütün kâinatı kendinde görmüş, katrede ummanı, zerrede güneşi seyretmiş renkten renge, halden hale uğramış, erimiş, sızmış, tortudan arınmış, sonra irşâd âleminde gönül alçaklığıyla dostları çağırmış, onlara yol göstermiş, onların önüne yol kesilmiş, yürütmüş, ulaştırmış; fakat sonunda gerçek varlığa karşı bütün bunların hiçliğini duymuş, duyurmuştur.

Dervişlik mi?
Ey bana derviş diyen, ne'm ola derviş benim
Dervişlik yaylasında hareketim kış benim
Hırkam, tacım gözlerim fasîd işler işlerim,
Her yanımdan gizlerim, bin bir fasîd iş benim
İyilik mi?
Ey bana iyi diyen, benim kamudan yavuz,
Alnımı Ay bilirim bu gözlerimi yıldız
Bu vücûdum şehrinde buçuk pulluk assım yok,
Amelim mahalleleri serbeser kalmış ıssız.
İbadet mi?
Ben oruç namaz için süci içtim esridim,
Tesbih-u Seccâdeyçin dinledim çeşte, kopuz.

* * *

Ey bana iyi deyen benim kamudan kemter
Şöyle mücrimim yolda mücrimler benden server
Şeyhlik mi?
Takındım şeyhlik adın, kodum mâşuk tâatın,
Verdim nefsin muradın, kani Hakk ile pazar?

* * *

Boynumda icâzetim, riyâ ile tâatım;
Endişem ayrı yerde, gözüm yolun gözetmez.

Hatta biraz daha, biraz daha ileri gider Yunus, gider de der ki:

İster idim Allah'ı, buldum ise ne oldu?
Ağlar idim dün ü gün, güldüm ise ne oldu?
Erenler meydanında yuvarlanır top idim
Padişah çevgeninde kaldım ise ne oldu?
Erenler sohbetinde deste kızıl gül idim,
Açıldım, ele geldim, soldum ise ne oldu?
Âlimler ulemâlar medresede bulduysa
Ben harâbât içinde buldum ise ne oldu?
İşit Yunus'u, işit, yine deli oldu hoş;
Erenler ma'nîsine daldım ise ne oldu?

Gerçek yolun kurucusu, Tanrı sırrına mahrem olan, kılavuzlara kılavuzluk eden, peygamberlerin ulusu, erenlerin baş tacı bile "Seni, sana layık tanıyışla tanıyamadım; sana, sana değer kullukla kulluk edemedim" derse Yunus ne desin?

CCXLIV

Ey bana iyi deyen benem kamudan kemter
Şöyle mücrimim yolda mücrimler benden server
Benim gibi mücrim kul bir dahı isteyibul
Dilimde ilm ü usûl dileğim dünya sever
Zâhirim iyi yerde gönlüm fâsid haberde
Bulunmaya Bağdad'da bencileyin bir ayyâr
Dışım göynü içim ham dirliğim budur müdam
Yol varmadan bir kadem arştan veririm haber
Dışım biliş içim yad dilim hoş gönlüm mürted
İşim yavuz iyi ad böyle fitne kanda var

1860. Kime kim öğüt verdim ol Hakk'a erdi gördüm

Bana benim öğüdüm hiç eylemedi eser
Takındım şeyhlik adın kodum ma'şuk tâatın
Verdim nefsin muradın kani Hakk ile pazar
Yayıldı Yunus adı suçtur cümle tâatı
Çalab'ım inâyeti suçun geçire meğer

CCXLV

Ey bana iyi diyen benim kamudan yavuz
Alnımı Ay bilirim bu gözlerimi gündüz[30]

Bu vücûdum şehrinde buçuk pulluk assım yok
Amelim mahalleri ser-be-ser kalmış ıssız
Hücrede ve bucakta Hakk’a lâyık amel yok
Kimde derd ü firak var kimlerde eserli söz
Halk hep ayağın durur ben seğirttim oturdum
Geçtim sadır yerine döşek kalın yerim düz
Bunun gibi salûsluk çünkim elime girdi
Artık n’işime yarar derd ü firak âh u sûz
Ben bir kitap okudum kalem yazmadı onu
Mürekkep eyler isem yetmeye yedi deniz
Ben oruç namaz için süci içtim esridim
Tesbîh u seccâdeyçin dinledim çeşte kopuz
Yunus’un bu sözünden sen ma’nî anlar isen
Konya menâresini göresin bir çuvalduz

CCXLVI

Sûfîyim halk içinde tesbih elimden gitmez
Dilim ma’rifet söyler gönlüm hiç kabûl etmez
Boynumda icâzetim riyâ ile tâatım
Endişem ayrık yerde gözüm yolum gözetmez
Söylerim ma’rifeti sâluslanırım katı
Miskinliğe dönmeye gönlümden kibir gitmez
Hoş dervîşim sabrım yok dilimde inkârım çok
Kulağımdan gireni hergiz içim işitmez
Âlem çıraktır sadır gönlüm bunu gözetir
N’ideyim Hak korkusu hergiz içimden bitmez
Görenler elim öper tac u hırkama bakar
Şöyle sanırlar beni zerrece günah etmez
Dışımda ibâdetim sohbetim hoş tâatım
İç pazarda gelince bin yıllık ayyar etmez
Görenler sûfî sanır selâm verir utanır
Onca iş koparaydım eleriben güç yetmez
Dışım derviş içim boş dilim tatlı sözüm hoş
İllâ ettiğim işi dînin değşiren etmez
Yunus eksikliğini Allah’ına arz eyle
Onun keremi çoktur sen ettiğin ol etmez

CCXLVII

Ey bana derviş deyen ne’m ola derviş benim
Dervişlik yaylasında hareketim kış benim
Derviş adın edindim derviş donun donandım
Yola baktım utandım hep işim yanlış benim
Hırkam tacım gözlerim fâsid işler işlerim
Her yanımdan gizlerim bin bir fâsid iş benim
Yoldan haber sorarlar aydırım inanırlar
Kalbim sâfi sanırlar vay ne düşvar iş benim
İçerime bakarsan buçuk pulluk nesne yok
Daşramın kavgasından âlemler dolmuş benim
Yunus aydır yârenler ey gerçeğim erenler
Bu yolda olan hâller Allâh’a kalmış benim

CCXLVIII

Bu ömrüm yok yere harcatmışım ben
Canımı gör ne oda atmışım ben
Kimesne kimseye etmemiş ola
Onu kim kendime bed etmişim ben
Amelim rahtını derdim götürdüm
Kamû assım ziyâna atmışım ben
Cihanda bir sınık saksıdan ötrü
Güherlerim yabâna atmışım ben
Amelim ne ki varsa hep riyâdır
Acebdir ihlâsı unutmuşum ben
Geceye eresini kimse bilmez
Tûl-i amel başın uzatmışım ben
Dügeli ömrümü harcına sürdüm
Ziyandan bellidir ne utmuşum ben
Biçâre Yunus'un çoktur günâhı
Onun dergâhına yüz tutmuşum ben

CCXLIX

Bana namaz kılmaz deme ben bilirim namazımı
Kılar isem kılmaz isem ol Hak bilir niyâzımı
Dosttan artık kimse bilmez kâfir Müslüman kimdiğin
Ben kılarım namazımı Hak geçirdiyse nâzımı
Ol nâzı dergâhta geçer ma’nî şarabından içer
Hicapsız can gözün açar kendi siler dost gözümü
Dost bundadır belli beyan dost dîdârın gördüm ayan
İlm ü hikmet okuyanın buna değindir azimi
Her dem dost yolun bulmayıp gizli ma’nî şerh eyleyip
Değme âşık şerh etmeye benim bu gizli râzımı
Sözüm ma’nîsine erin bî nişandan haber verin
Dertli âşıklara sorun benim bu dertli sözümü
Dert âşıkın dermânıdır dertli âşıklar ganîdir
Kaadir kudret ünüdür der işitenler âvâzımı
Dost isteyen gelsin bana göstereyim dostu ona
Budur sözüm önden sona ben bilirim kend’ özümü
Yunus imdi söyle Hakk’ı münkir sana tutsun dakı
Bişiptürür Hakk’ın honu ârifler tatsın tuzumu

CCL

Aşk bezirgânı sermâye canı
Bahâdır gördüm cana kıyanı
Zihî bahadır can terkin urur
Kılıç mı keser himmet giyeni
Kamusun bir gör kemterin er gör
Ölü görmegil palas giyeni
Tez çıkarırlar fevk'al – ülâya
Bin Îsi gibi dîne uyanı
Tez indirirler taht'es - serâya
Bin Karun gibi dünya kovanı
Âşık olanın nişânı vardır
Melâmet olur belli beyânı

1910. Çün Mansur gördü ol benim dedi

Oda yaktılar işittin anı
Oda yandırdın külün savurdun
Öyle mi gerek seni seveni
Zinhâr ey Yunus gördüm demegil
Oda yakarlar gördüm deyeni

CCLI

Çalab'ın aşkı benim bağrımı baş eyledi
Aldı benim gönlümü sırrımı fâş eyledi
Hergiz gitmez gönülden hiç eksik olmaz dilden
Çakıp kendi nurunu gözüme tuş eyledi
Can gözü onu gördü dil ondan haber verdi
Can içinde oturdu gönlümü arş eyledi
Bir kadeh sundu cana can içti kana kana
Dolu geldi peymâne canı sarhoş eyledi
Esrik oldu cânımız dür döker lisânımız
Ol Çalab'ımın aşkı beni sarhoş eyledi
Ben kaçan derviş olam tâ ki ona eş olam
Yüz bin benim gibiyi aşk hırka-pûş eyledi
Yunus imdi avunur dostu gördü sevinir
Erenler mahfilinde aşka cünbiş eyledi

CCLII

1920. Erenler bir denizdir âşık gerek dalası

Bahrı gerek denizden girip gevher alası
Gene biz bahrı olduk denizden gevher aldık
Sarraf gerek gevherin kıymetini bilesi
Yürü var epsem ol a (ne) simsarlık satarsın
Alî gibi er gerek işbu sırra eresi
Muhammed Hakk’ı bildi Hakk’ı kendide gördü
Cümle yerde Hak hâzır göz gerektir göresi
Dile rızkını Hak’tan “Nahnu kasemnâ” pinhan
Nefsin bilmiş er gerek göz hicabın silesi
Dedim işbu nefesi âşıklar hükmü ile
Bahıllıksız er gerek bir karara durası
Yürü hey sûfî zerrak ne sâlûsluk satarsın
Hak’tan artık kim ola kula dilek veresi
Hak durağı gönülde âyâtı var Kur’an’da
Arştan yukarı canda aşk burcunun kal’ası
Şöyle deli olmuşum bilmezim dünden günü
Yüreğimde işledi aşk odunun yâresi
Gel imdi miskin Yunus tut erenler eteğin
Cümlesi miskinlikte yokluk imiş çâresi

CCLIII

Yâ ilâhî ger suâl etsen bana
Cevabım işbu idi anda sana
Ben banâ zulmeyledim ettim günâh
N'eyledim n'ittim sanâ ey pâdişâh
Gelmeden dedin hakıma kem diye
Doğmadan dedin Asâ Âdem diye
Sen ezelde beni âsî yâzasın
Doldurâsın âleme âvâzesin
Ben mi düzdüm beni sen düzdün beni
Pûr ayip nîşe getirdin ey ganî
Gözüm âçıp gördüğüm zındân içi
Nefs ü hevâ pür dolu şeytân içi
Haps içinde ölmeyeyim diye aç
Mısmıl u murdar yedim bir iki kaç
Nesne eksildi mi mülkünden senin
Geçti mi hükmüm (ye) hükmünden senin
Rızkımı yeyip seni aç mı kodum
Ye yeyip öynünü muhtaç mı kodum
Kıl gibi köprü gerersin geç diye
Gel seni sen tuzağımdan seç diye
Kıl gibi köprüden âdem mî geçer
Ye düşer yâ dayanır yahut uçar
Kulların köprü yaparlar hayr için
Hayrı bûdur kim geçerler seyr için
Tâ gerek bünyâdı muhkem ola ol
Ol geçenler aydalar uş doğru yol
Terazi kurarsın hevâset tartmağa
Kasdedersin beni oda atmağa
Terazi ona gerek bakkal ola
Ye bezirgân tâcir ü attâr ola
Çün günah murdarların murdârıdır
Hazretinden yâramazlar kârıdır
Sen gerek lûtf ile onu örtesin
Pes ne hâcet murdar' açıp tartasın
Sen temâşâ kılasın ben hoş yaman

Hâşe lillâh senden ey Rabb'el-enâm
Sen basirsin hod bilürsün hâlimi
Pes ne hâcet tartasın a'mâlimî
Geçmedi mi intikamın öldürüp
Çürüdüp gözüme toprak doldurup
Değmedi hiç Yunus'tan sânâ ziyan
Sen bilirsin âşikâra vu nihan
Bir avuç toprağa bunca kıyl ü kaal
Neye gerek ey Kerîm-î Zü'l – celâl

CCLIV

İster idim Allâh’ı buldum ise ne oldu
Ağlar idim dün ü gün güldüm ise ne oldu
Erenler meydanında yuvarlanır top idim
Padişah çevgânında kaldım ise ne oldu
Erenler sohbetinde deste kızıl gül idim
Açıldım ele geldim soldum ise ne oldu
Âlimler ulemâlar medresede bulduysa
Ben harâbât içinde buldum ise ne oldu
İşit Yunus’u işit yine deli oldu hoş
Erenler ma’nîsine daldım ise ne oldu

CCLV

Çıktım erik daima anda yedim üzümü
Bostan ıssı kakıyıp der ne yersin kozumu
Ağrılık yaptı bana bühtan eyledim ona
Gerçi de geldi aydır hani aldın kuzumu
Kerpiç koydum kazana poyraz ile kaynattım
Nedir diye sorana bandım verdim özünü
1960. İplik verdim çulhaya sarıp yumak etmemiş
Becid becid ısmarlar gelsin alsın bezini
Bir serçenin kanadın kırk katıra yüklettim
Çift dahı çekemedi şöyle kaldı kazını
Bir sinek bir kartalı salladı vurdu yere
Yalan değil gerçektir ben de gördüm tozunu
Bir küt ile güreştim elsiz ayağım aldı
Güreşip basamadım göynündürdü özümü
Kafdağından bir taşı şöyle attılar bana
Öylelik yola düştü bozayazdı yüzümü
Balık kavağa çıkmış zift turşusun yemeye
Leylek koduk doğurmuş baka şunun sözünü
Gözsüze fısıldadım sağır sözüm işitmiş
Dilsiz çağırıp söyler dilimdeki sözümü
Bir öküz boğazladım kaldırdım serekodum
Öküz ıssı geld' aydır boğazladın kazımı
Bundan da kurtulmadım n'idesini bilmedim
Bir çerçi de geld' aydır hani aldın közümü
Tospağaya sataştım gözsüz sepek yoldaşı
Sordum sefer nereye Kayseri'ye azimi
1970. Yunus bir söz söyledin hiçbir söze benzemez
Münâfıklar elinden örter ma'nî yüzünü

XI

Yunus'un Dünya Görüşü

Yunus, gerçek yolculuğunda da, varacağı durağa ulaştıktan sonra da, melâmete düşünce de gözlerini yummamış, kendi içine dalmamış, dünyadan ayağını kesmemiş, hayal deryalarında dalgalanmamış insan bir şairdir. Ölümden şikâyetlenen şiirleri, yaşayışa ne kadar bağlı olduğunu gösterir; ölümsüzlüğe kavuştuğuna inandığı zamansa, güzelden güzelliğe geçtiğini, benlikten ayrılıp topluma yayıldığını, gönüllere girdiğini aksettirir.

Yine bu bâd-ı nev-bahâr hoş nev' ile esti yine,
Yine kışın soğukluğu fuzulluğun kesti yine.

gibi tabiat tasvirlerine de rastlarız Yunus'ta.

Karga ile bülbülü bir kafese koysalar
Bir biri sohbetinden daim melûl değil mi?
Öyle kim karga diler bülbülden ayrılmağı
Bülbülün de maksûdu billâhî ol değil mi?

beyitleriyle birbiriyle uyuşamayan, yaratılışları, düşünceleri, dilekleri ayrı olan, yetişmeleri zıt bulunan kişilerin uyuşmalarına imkân bulunamadığını ne güzel ve canlı anlatır.

Moğol akınının akislerini de yer yer Yunus'ta görürüz. Zamanının eleştirisini Yunus'tan duyalım:

İşitin hey ulular, âhır-zaman olısar,
Sağ Müslüman seyrektir, ol da gümân olısar.
Dânişmend okur, tutmaz, derviş yolun gözetmez,
Bu halk öğüt işitmez, sağır heman olısar.
Gitti beyler mürveti, binmişler birer atı,
Yediği yoksul eti, içtiği kan olısar.
Yunus'un,
Müslümanlar zamâne yatlı oldu
Helâl yenmez, haram lezzetli oldu

beytiyle başlayan taşlaması da devrinin bir aynasıdır diyebiliriz.

Yunus'un herkesi kavrayan, düşmanları bile dost eden sınırsız sevgisini,

Abdestimiz, namazımız, doğruluktur tâatımız,
Aşka bağlılık safımız, safımızdan kim ayıra

beyti ne güzel anlatır.

Bu dünya bir gelindir, yeşil kızıl donanmış.
Kişi yeni geline bakıbanı doyamaz

diye dünya sevgisini belirten Yunus,

Bir kimsenin devletine tâ'nediben biz gülmeyiz,

Ne münkiriz âlimlere, ne Tersâ'nın haçındayız.
Biz bunun neliğin bildik, dünyânın nesine kaldık?
Arzumuz nefs için değil, dünyâ teferrücündeyiz

der; insanın zaafını da,

Ben dervişim diyenler, hârâmı yemeyenler
Harâmın yenmediği ele girince imiş

beytiyle ifade eder; ama gene de,

Kemdürür yoksulluktan nicelerin varlığı,
Bunca varlık var iken gitmez gönül darlığı.
Süleyman zenbil ördü, kendi emeğin yerdi;
Onun ile buldular onlar berhudarlığı

ve,

Duruş, kazan, ye, yedir, bir gönül ele getir,
Yüz Kâ'be'den yeğrektir bir gönül ziyâreti.
Uslu değil delidir halka sâlûsluk satan,
Nefsin Müslüman etsin var ise kerâmeti

beyitleriyle çalışmayı, yemeyi, yedirmeyi, gönül elde etmeyi, gerçek kerametin havada uçmak, denizden geçmek olmayıp nefsi Müslüman etmek olduğunu söyler ve bir hadise de işaret eder. Yunus'a göre en büyük savaş, en üstün hac, en makbûl kulluk, gönül yapmaktır; en yüce iş, gönül alçaklığıdır.

Miskinlikte buldular, kimde erlik var ise;
Merdivenden ittiler yüksekten bakar ise,
Ak sakallı pir hoca, bilmez ki hâli nice,
Emek yemesin hacca bir gönül yıkar ise.
Sen sana ne sanırsan ayrığa da onu san,
Dört kitabın ma'nîsi budur eğer var ise.

*

Bin kez hacca vardın ise, bin kez gazâ kıldın ise,
Bir kez gönül kırdın ise gerekse var yollar doku,
Gönül mü yeğ, Kâ'be mi yeğ, ayıt bana aklı eren,
Gönül yeğdürür zîrâ kim gönüldedir dost durağı,

Gönül ve insan; insan birliği, birliği - dirliği dünyaya yaymak; insan kardeşliğini duyurmak; ayrılığı gidermek, silmek, yok etmek, dinlerdeki maksadın, insan birliğini sağlamak olduğunu anlamak ve anlatmak "Ey insanlar, şüphe yok ki biz sizi bir erkekle bir kadından yarattık ve sizi, boylara ayırdık tanışasınız diye; şüphe yok ki Allah katında en yüceniz, en çekineninizdir; gerçekten de Allah her şeyi bilir, her şeyden haberdardır" ayetinin (XLIX, 13), "Düşün de bak, sen kızıl yahut simsiyah renginden dolayı hiçbir kimseden hayırlı değilsin; üstün olmak istiyorsan, hayırlı olmak istiyorsan çekin Tanrı'dan"

(Câmi’us - Sagıyr; 1, s. 71), “İnsanlar (kilim, halı dokunan), tarağın dişlerine benzerler, birbirlerinin eşitidirler” hadislerinin (Künûz’ül-Hakaaık; II, s. 185) hükümlerini insanlık âlemine kabul ettirmek, işte Yunus’un yöneldiği yön.

Biz kime âşık isek âlemler ona âşık,
Kime değil diyelim? Bir kapıdır, bir tarıyk.
Yetmiş iki millete kurban ol âşık isen,
Tâ âşıklar safında tamam olasın sâdık.
Hâs u âm, muti’âsı dost kuludur cümlesi,
Kime aydıbilesin gel evinden daşra çık.

*

Bir çeşmeden sızan su acı, tatlı olmaya,
Edeptir bize yermek, bir lüleden sızarım.
Yetmiş iki millete, suçum budur, hak dedim;
Korku hıyânetedir, ye ben niçin kızarım

beyitlerinin şümûlüne girmeyen var mıdır?

İşte bu görüşün son - ucudur ki Yunus,

Ben Ay’ımı yerde gördüm, ne isterim gökyüzünde?
Benim yüzüm yerde gerek, bana rahmet yerden yağar

demiş, böyle eşsiz bir beyti dünya edebiyatına armağan etmiştir.

CCLVI

Ata belinden bir zaman anasına düştü gönül
Hak'tan bize destûr oldu hazîneye düştü gönül
Anda beni can eyledi et ü sünğük han eyledi
Dört on günü deyiceğiz değritmeye düştü gönül
Yürür idim anda pinhan Hak buyruğu vermez aman
Vatanımdan ayırdılar bu dünyaya düştü gönül
Beni beşiğe vurdular elim ayağım sardılar
Önden acısın verdiler tuz içine düştü gönül
Günde iki kez çözerler başına akça dizerler
Ağzıma emcek verdiler nefs kabzına düştü gönül
Bu nesneyi terk eyledim yürümeye azmeyledim
On 'ki sünğügün yazarlar elden ele düştü gönül,
Oğlan iken sultan kopar kim elin kim yüzün öper
Akıl bana yoldaş oldu sultanlığa düştü gönül
Bu çağ ile sakal biter görenin gülreği tutar
Güzeller katında biter sev-seviye düştü gönül
Hayırdan şerri çok sever işlemeğe becid iver
Nefsinin dileğin kovar nefs evine düştü gönül

1980. Kırk beşinde sûret döner kara sakala ak iner

Bakıp şeybetin görünce yoldurmaya düştü gönül
Yola gider başaramaz yiğitliğe eli varmaz
Bu nesneleri koyuban yuvanmaya düştü gönül
Oğl' aydır bunadı ölmez kız aydır yerinden durmaz
Hiç kendi hâlinden bilmez halden hale düştü gönül
Ölüceğiz şükredeler sinden yana iledeler
Allah adın zikredeler çok şüküre düştü gönül
Su getireler yumağa kefen saralar komağa
Ağaç ata bindireler teneşire düştü gönül
Eğer var ise amelin genğ olısar senin sinin
Eğer yok ise amelin oddan şarap içti gönül
Yunus anlayıver hâlin şuna uğrayısar yolun
Bunda elin erer iken hayr işlere düşgil gönül

CCLVII

Miskin âdemoğlanı nefse zebun olmuştur
Hayvan canavar gibi otlamağa kalmıştır
Hergiz ölümün sanmaz ölesi günü anmaz
Bu dünyâdan usanmaz gaflet öğün almıştır
Oğlanlar öğüt almaz yiğitler tevbe kılmaz
Kocalar tâat kılmaz sarp rüzigâr olmuştur.

1990. Beyler azdı yolundan bilmez yoksul hâlinden

Çıktı rahmet gönlünden nefs gölüne dalmıştır
Yunus sözü âlimden zinhâr olma zâlimden
Korkadurun ölümden cümle doğan ölmüştür

CCLVIII

İşitin hey ulular âhır-zaman olısar
Sağ Müslüman seyrektir ol da güman olısar
Dânişmend okur tutmaz derviş yolun gözetmez
Bu halk öğüt işitmez sağır hemen olısar
Gitti beyler mürveti binmişler birer atı
Yediği yoksul eti içtiği kan olısar
Ya'nî er koptu erden elin çekmez murdardan
Deccal kopısar yerden onlar uyan olısar
Birbirine yan yana ettiğim kalır sana
Yarın mahşer gününde cümle ayan olısar
Ey Yunus imdi senin aşk ile geçsin günün
Sevdiğin kişi senin canına can olısar

CCLIX

Bu dem yüzüm süreduram her dem Ay'ım yeni doğar
Her dem bayramdurur bana yazım kışım yenibahar
Benim Ay'ım ışığına bulutlar gölge kılmaya
Hoş gedilmez doluluğu nûru yerden göğe ağar

2000. Onun nûru karanlığı sürer gönül hücresinden

Pes karanlık nûr ile bir hücreye nice sığar
Ben Ay'ımı yerde gördüm ne isterim gökyüzünde
Benim yüzüm yerde gerek bana rahmet yerden yağar
Sözüm Ay gün için değil sevenlere bir söz yeter
Sevdiğim söylemez isem sevmek ded'i beni boğar
N'ola Yunus sevdi ise çoktur seni seviciler
Sevenleri göyer dedi onun için boyun eğer

CCLX

Hiçbir kişi bilmez bizi biz ne işin içindeyiz
Ne hırsımız baydır bizim ne nefsimiz içindeyiz
Bir kimsenin devletine ta’nediben biz gülmeyiz
Ne münkiriz âlimlere ne Tersâ’nın haçındayız
Biz bunun neliğin bildik dünyânın nesine kaldık
Arzumuz nefs için değil dünyâ teferrücündeyiz
Yunus aydır hey sultânım özge şâhım vardır benim
Ko dünyâ altın gümüşün ne bakır u tuncundayız

CCLXI

Hak cihâna doludur kimsene Hakk’ı bilmez
Onu sen senden iste o senden ayrı olmaz
Dünyaya inanırsın rızka benimdir dersin
Niçin yalan söylersin çün sen dediğin olmaz
Ahret yavlak ıraktır doğruluk key yaraktır
Ayrılık sarp firaktır hiç varan geri gelmez
Dünyâya gelen geçer bir bir şerbetin içer
Bu bir köprüdür geçer câhiller onu bilmez
Gelin tanşık edelim iş kolayın tutalım
Sevelim sevilelim dünyâya kimse kalmaz
Yunus sözün anlarsan ma’nîsini dinlersen
Sana iy dirlik gerek bunda kimsene kalmaz

CCLXII

Biz kime âşık isek âlemler ona âşık
Kime değil diyelim bir kapıdır bir tarıyk
Biz neyi sever isek ma’şûka onu sever
Dostumuzun dostuna yad endişe ne lâyık
Sen gerçek âşık isen dostun dostuna dost ol
Bu halde kalır isen dosta değil yaraşık
Kime az bakar isen aslı yüce yerdedir
Bun yerinde durana sığını geçer ferıyk
Yetmiş iki millete kurban ol âşık isen
Tâ âşıklar safında tamam olasın sâdık
Sen Hakk’a âşık isen Hak sana kapı açar
Ko seni beğenmeği varlık evini bir yık
Hâs u âm mutî’âsı dost kuludur cümlesi
Kime aydıbilesin gel evinden daşra çık
Yunus’un bu danışı genc-i nihan sözüdür
Dosta âşık olanlar iki cihandan fârığ

CCLXIII

Kul pâdişahsız olmaz pâdişah kulsuz değil
Pâdişâhı kim bileydi kul etmese yort–savul
Sultan hemîşe sultan kul hemûşe kul idi
Ol kadim paşa idi usûl içinde usûl
Tanğrı kadim kul kadim ayrılmadım bir adım
Gör kul kim Tanğrı kimdir anla ey sâhib–kabûl
Bize birlik sarayın doğru beşâret ayın
Geç ikilik fikrinden kogıl beğliği yâ kul
Gör imdi gizli seyri seyir içinde sırrı
Kul bilmez bu tedbiri kime değdi bu nüzûl
Ayıt ayıt kamusun ne kân ü ne mâdensin
Sûret-i pür ma'nîsin padişâhı sen de bul
Gel imdi hicâbın aç senden ayrıl sana kaç
Sende bulasın mi'rac sana gelir cümle yol
Kanca vardın ey âkıl bir ağızdan cümle dil
Cüz'iyyât-ı müselsel haber verir akl-ı küll
2030. Yunus bak neredesin ne yerde ne göktesin
Bekle edep perdesin gel imdi sen tapı kıl

CCLXIV

Kogıl dünyâ bezeğini bu dünya yeldir ya hayâl
Ne kılısar bize vefâ çünkü pusudadır zevâl
İsteme ömr-i fânîyi dünya kime kaldı bâki
Yüz bin melik yüz bin sultan râyegân kodu mülk ü mâl
Nice uzun endişeler yoldaş idi bizim ile
Dost fikretinden artığı cümleten fânîdir battâl
Algıl kendi elin ile gene kendi hisâbını
Yoksa serhengler elinde katı yaramaz olur hâl
Öldür nefsin dileğini ilet teneşir üstüne
Yoksa keksiz ölüceğiz fermân olur sana gassâl
Her kim sana sorar ise i’tikadın nedir Hakk’a
Öpgil elin ayağın budur cevabına suâl
Yunus sana farîdadır işbu sırât-ı müstakıym
İleyinde haşre - neşre hakk’al yakıyn gerek vîsâl

CCLXV

Senin ben demekliğin ma’nide usûl değil
Bir kapı kullarına şaşı bakmak yol değil
Sen sana yarar isen bu sözden duyar isen
Nereye bakar isen demegil sen ol değil
Yetmiş iki milletin hem ma’şuku oldurur
Âşıkı ma’şukundan ayırmaklık fâl değil
Küfrünü atar iken îmanın vurma sakın
Hırs bizimle düşmandır bilişlidir il değil
İşbu sözden bir haber muhtasardır muhtasar
Et bir eri ihtiyar kahıtlıktan bol değil
Beşe bu kuş dilidir bunu Süleyman bilir
Sana derim ey hoca bu dil tehî dil değil
Sağa sola bakmadan hoş söyler Taptuk Yunus
Ol gerçeğe âşıklar küllî sağdır sol değil

CCLXVI

Tehî görme kimseyi hiç kimsene boş değil
Eksiklik ile nazar erenlere hoş değil
Gönlünü derviş eyle dost ile biliş eyle
Aşk eri şol ma'nide derviş içi boş değil
Derviş bilir dervişi Hak yoluna durmuşu
Dervişler hüma kuşu çaylak u baykuş değil
Dervişlik aslı candan geçti iki cihandan
Haber verir sultandan bellidir yad kuş değil
Ey Yunus Hakk'ı bilen söylemez hergiz yalan
İkilik ile gelen doğru yol bulmuş değil

CCLXVII

2050. Bir kez gönül yıktın ise bu kıldığın namaz değil

Yetmiş iki millet dahı elin yüzün yumaz değil
Han’ erenler geldi geçti bunlar yurdu kaldı göçti
Pervâz urup Hakk’a uçtu hüma kuşudur kaz değil
Yol oldur ki doğru vara göz oldur ki Hakk’ı göre
Er oldur alçakta dura yüceden bakan göz değil
Doğru yola gittin ise er eteğin tuttun ise
Bir hayır da ettin ise birine bindir az değil
Yunus bu sözleri çatar sanki balı yağa katar
Halka mata’ların satar yükü gevherdir tuz değil

CCLXVIII

Bu ile garib geldim ben bu ilden bezerim[31]
Bu tutsaklık tuzağın demi geldi üzerim
Çünki ben bunda geldim ben anı bunda buldum
Mansûr’um dâra geldim uş kül oldum tozarım
Çün aşkın kitabını okudum tahsil ettim
Ne hâcet kim karayı ak üstüne yazarım
Dört kitabın ma’nîsi bellidir bir elifte
Bi dedirmegil bana bu yoldan azarım
Bir çeşmeden sızan su acı tatlı olmaya
Edeptir bize yermek bir lüleden sızarım

2060. Yetmiş iki millete suçum budur hak dedim

Korku hiyânetedir ye ben niçin kızarım
Şeriat oğlanları nice yol ede bize
Hakıykat deryâsında bahrı oldum yüzerim
Dost bana gelsin demiş benim kaydımı yemiş
Ben yüzüm karasından teberrükler düzerim
Yunus bu kuş dilidir bunu Süleyman bilir
Gerçek âşık bu yolda ne kılasın sezerim

CCLXIX

Benim bunda kararım yok ben bunda gitmeğe geldim
Bazirgânım matâım çok alana satmağa geldim
Ben gelmedim da’vî için benim işim sevi için
Dostun evi gönüllerdir gönüller yapmağa geldim
Dost esriği deliliğim âşıklar bilir neliğim
Değiştiriben ikiliğim birliğe bitmeğe geldim
O hocamdır ben kuluyum dost bahçesi bülbülüyüm
Ol hocamın bahçesine şâd olup ötmeğe geldim
Bunda biliş olan canlar anda bilişirler imiş
Bilişiben hocam ile hâlim arz etmeğe geldim
Yunus Emre âşık olmuş ma’şûka derdinden ölmüş
Gerçek erin kapısında hâlim arz etmeğe geldim

CCLXX

2070. Bundan beri gönüldüm dost ile bile geldim

Pes bu âleme çıktım bir aceb hâle geldim
Ol dost açtı gözümü gösterdi kend' özümü
Gönüldeki râzımı söyledim dile geldim
Gör ne yuvadan uçtum bu halka râzım açtım
Aşk tuzağına düştüm tutuldum ele geldim
Tuzağa düşen gülmez âşıklar râhat olmaz
Söylerim dilim bilmez bir aceb ile geldim
Ben bunda geldim bu dem geri ilime gidem
Sanma ki bunda beni altına mala geldim
Değilim kıyl ü kalden ye yetmiş iki dilden
Halim ahvâlim nedir bu mülke sorageldim
Ne haldeyim ne bilem tuzaktayım ne gülem
Bir garipçe bülbülem ötmeye güle geldim
Gül Muhammed teridir bülbül d'onın yeridir
Ol gül ile ezelî cihâna bile geldim
Mescidde medresede çok ibâdet eyledim
Aşk oduna yanıban andan hâsıla geldim
Kudret sûret yapmadan feriştehler tapmadan
Âlem halkı dönmeden ileri yola geldim

2080. Yine Yunus'a sordum aydır Hak nûrun gördüm

İlkyaz güneşi gibi mevc urup doğageldim

CCLXXI

Hak'tan bana oldu nazar Hak kapısın açar oldum
Girdim Hakk'ın haznesine dürr ü gevher saçar oldum
Devlet tavı başa kondu aşk kadehi bana sundu
Canım içti aşktan kandı karay' aktan seçer oldum[32]
Esritti aşka düşürdü ben ham idim aşk pişirdi
Aklımı başa devşirdi hayrı şerden seçer oldum
Hayra döndü benim işim endişeden azad başım
Nefsimin başını kestim kanatlandım uçar oldum
Göçenler menzile yetti vardı onda karâr etti
Ömür geçti kavil yetti gönüldüm uç göçer oldum
Miskin Yunus bilişeli cân u gönül verişeli
Tapduğ'uma erişeli gizli râzım açar oldum

CCLXXII

Ben bende buldum çün Hakk’ı şekk ü gûman ne’mdir benim
Ol dost yüzün görmez isem bu gözlerim ne’mdir benim
Gelsin münâcât eyleyen doksan bin hâcet söyleyen
Daşrâ ibâdet eyleyen görsün (ki) dost ne’mdir benim
Musî olup Tûr’a çıkam nûr oluban gözden bakam
Söz oluban dilden çakam sûr u nagam ne’mdir benim

2090. Mûsî varır Tûr’a çıkar anda varır nûra bakar
Dosttan gayrı zerre kadar bu gözlerim görmez benim
Uş ben beni cem eyledim ol dosta îmân eyledim
Birliğine kıldım kamet riyâ tâat ne’mdir benim
Ol dost bana ümmî demiş hem âdımı ümmî komuş
Dilim şeker gövdem kamış bu söyleyen ne’mdir benim
Ümmî benim Yunus benim dokkuz atam dörttür anam
Aşk oduna düşüp yanam suk u bazar ne’mdir benim

CCLXXIII

Erenlere muhib iken ye münkir olduğun neden
Key sakıngıl tatlı canın okları çıkmadan yaydan
Kahır erenler atıdır gayret dahı hil'atıdır
Erenler yayı katıdır okları geçer kayadan
Bize muhib olanları Hak'tan dileriz onları
Dönüp münkir olanları tez çıkarırlar aradan
Bunda el ayak öpülür görenin canı kapılır
Garib müsâfir yapılır zavye vü mescid-hâneden[33]
Ağu içerse nûş olsun süci içerse hoş olsun
Yunus ile yoldaş olsun gelsin Allâh'ına giden

CCLXIV

Çerh-ı felek yok idi canlarımız var iken
Biz ol vaktin dost idik Azrâil ağyâr iken

2100. Nice yıllar biz onda cem idik can kânında

Hakıykat âleminde ma’rifet söyler iken
Çalap aşkı candaydı bu bilişik andaydı
Âdem Havvâ kandaydı biz onunla yâr iken
Dün geldi Safî Âdem dünyaya bastı kadem
İblis aldadı ol dem uçmaktan gezer iken
Canlar onda bilişti ol dem gönül ilişti
Âlem halkı karıştı denizler kaynar iken
Ne gök var idi ne yir ne zeber vardı ne zîr
Komşu idik cümlemiz nur dağın yaylar iken
Ne oğul vardı ne kız ervâh idik anda biz
Yunus dosttan haber ver aşk ile göyner iken

CCLXXV

Çok çok şükür sen Çalab'a maksûduma erdim bugün
Müştak idim bunca zaman pîrim yüzün gördüm bugün
Kaygu beni almış idi canım zebûn olmuş idi
Gördüm pîrimin yüzünü ol kayguyu sürdüm bugün
Gelsin yardan ayrı düşen gurbet ile bağrı pişen
Dost bahçesi içindeki aşk tertibin kurdum bugün
Yunus aydır yar kuluyum dost bahçesi bülbülüyüm
Söyleyeyin şimden geri gülzârıma girdim bugün

CCLXXVI

2110. Ondan yeğrek ne vardır kişi bile kend' özün

Kend' özün bilen kişi kamulardan ol güzin
Kişi gerek çok bile ol gerek öğüt ala
Menzile ersem diyen belirsin hazin hazin
Bu yol yavlak uzaktır dünyâ ona tuzaktır
Bu tuzağa uğrayan komaya kılavuzun
Ben emin olsam deyen ye eminlik isteyen
Geçsin bu kaal ü kıylden toprağa ursun yüzün
Kim ere kulluk ede ol azaptan kurtula
Mutlak ol yarlıganır kim görürse er yüzün
Yunus bir haber verir işitenler şâd olur
Gence uğrasam deyen izlesin erin izin

CCLXXVII

Ol dost bize gelmez ise ben dosta geri varayın
Çekeyim cevr ü cefâyı dost yüzün görüvereyin
Sermâye bir avuç toprak onu dahı aldı bu aşk
Ne sermaye var ne dükkân pazara neye varayın
Kurulmuştur dost dükkânı dost içine girmiş gezer
Günahım çok gönlüm sızar ben dosta çok yalvarayın
Gönlüm aydır dost benimdir gözüm aydır dost benimdir
Gönlüm aydır göze sabret bir dem haberin sorayın
Hak nazar kıldığı cana bir göz ile bakmak gerek
Ona kim ol nazar kıla ben onu nice yereyin
Taptuk'um aydır Yunus'a bu aşk Hakk'a erse gerek
Kamulardan ol yücedir ben ona nice varayın

CCLXXVIII

Canlar canını buldum bu canım yağma olsun
Assı ziyandan geçtim dükkânım yağma olsun
Ben benliğimden geçtim gözüm hicabın açtım
Dost vaslına eriştim gümânım yağma olsun
İkilikten usandım birlik hânına kandım
Derdin şarabın içtim dermânım yağma olsun
Varlık çün sefer kıldı dost andan bize geldi
Viran gönül nur doldu cihânım yağma olsun
Geçtim bitmez sağınçtan usandım yaz u kıştan
Bustanlar başın buldum bustânım yağma olsun
Yunus ne hoş demişsin bal u şeker yemişsin
Ballar balını buldum kovanım yağma olsun

CCLXXIX

Eğer aşkı seversen cân olâsın
Gönüller tahtına sultân olâsın
Seversen dünyeyî mihnet bulâsın
Erenler sırrını kaçan duyâsın

2130. Diken olma gül ol eren yolunda

Diken olur isen odâ yanâsın
Niyâz için buyurdu Hak namâzı
Niyazdan vay sanâ gaafil olâsın
Erenler nefesin âsâ edin sen
Eğer nefsine uyâsın fenâsın
İbâdetler başıdır terk-i dünyâ
Eğer mü'minsen ânâ inanasın
Atan anan hakın yetürdün ise
Yeşil donlar giyesin donânasın
Eğer konşu hakı boynunda ise
Cehennem de yarın bâkı kalâsın
Yunus bû sözleri erenden aldı
Sanâ dâhı gerek ise alâsın
Gönüle gireni günendi derler
Gönüle sen de gir kim günenesin

CCLXXX

Aşk ilinin haberin desem işide misin
Yoldaş olup ol yola sen bile gide misin
Ol ilin bağı olur şerbeti ağı olur
Kadeh tutmaz ol ağı nûş edip yuta mısın

2140. Ol ilin zavadası cefâ tutagidesi

Şeker ayrığa sunup sen ağı tada mısın
Ol ilde ay gün olmaz ay gün gedilip dolmaz
Tertipler terk ediben ışmar unuda mısın
İşbu tenin tertibi od u yel toprak sudur
Yunus sen cevap eyle suda toprakta mısın

CCLXXXI

İlminde gark olalı uş ben beni bilmezin
Dil ile söyleyiben vasfına eremezin
Sıfatın gelmez dile kandalığın kim bile
Sun'un saymak dil ile ben hiç lâyık olmazın
Hem evvelsin hem âhır kamu yerlerde hâzır
Hiç makam yoktur sensiz ben niçin göremezin
Görmeden deli oldum yanıldım günah kıldım
Usum aklım aldırdım esridim ayılmazın
Çünkim beni esrittin can u gönül elettin
Ayırma beni senden buluştum ayrılmazın
Bana canı sen verdin Azrâil'e buyurdun
Teslim edeyin canı yalan da'vî kılmazın

CCLXXXII

Bunca gönül aldırıp cihâna sultan mısın
Hükmün canlara geçer can içinde can mısın

Bakışın bin can alır derdin yürekte kalır
Gören kendiden varır uşşâka Kur’an mısın
Uçan kuşlar uçunur seni yel görse durur
Divler hükmüne girer Belkiys Süleyman mısın
Yüzünden gün tutulur Ay doğmağa utanır
Gören heybete kalır Yûsuf-ı Ken’an mısın
Ölü görse dirilir kalıbına can gelir
Topraktan âvaz gelir İsa ’bni Meryem misin
Aşkın dîne şûr eyler arslana zencir eyler
Katı taşı mum eyler yoksa Ferhad sen misin
Aşkın Hakk’a irgörür ol gözler didâr görür
Görenler baş indirir İbrâhim Edhem misin
Yüzün dîdar nûrudur saçın mi’rac dünüdür
Gören canın unutur Fahr-ı Âlem sen misin
Yunus sevdiğin gözle aşk yolunu key izle
Râzı gönülde gizle söze hâkim sen misin

CCLXXXIII

Her kime kim dervişlik bağışlana
Kalpı gide pâk ola gümüşlene
Nefesinden misk ile anber tüte
Budağından il ü şar yemişlene

2160. Yaprağı dertli için dermân ola

Gölgesinde çok hayırlar işlene
Âşıkın gözü yaşı hem göl ola
Ayağında saz bitip kamışlana
Cümle şâir dost bahçesi bülbülü
Yunus Emre arada durraçlana

CCLXXXIV

Bir söz diyeyim sana dinle canın var ise
Kem-tama'lık eyleme aklın sana yâr ise
Ma'nide getirmişler kardeşten yar yeğrektir
Oğuldan daha tatlı eğer doğru yâr ise
Gördün yârin eğridir ne'n var ise ver kurtul
Uslulardan haberdir işittiğin var ise
Yârin sana mukaabil tapısında sücûd kıl
Çıkar ciğerin yedir eğer çâren var ise
Onsuz sözün gör nedir çok söz hayvan yüküdür
Arife bir söz yeter tende gevher var ise
Ekmek yeyip tuz basmak ol nâmertler işidir
Ekmek onu komaya tuzun hakkı var ise
Eylik erin yârıdır ölürs' uçmak yeridir
Senden sonra söylenir ne dirliğin var ise
2170. Yunus miskin delidir hem sözünden bellidir
Ayıplaman yârenler eksikliği var ise

CCLXXXV

Zinhar gönül evinde tutma yavuz endişe
Berk'iyçin kuyu kazan âkıbet kendi düşe[34]
Kendiye yaramazı berikiye sanan ol
Adı Müslüman onun kendi benzer keşişe
Komadığın aradan nesneyi götürmegil
Komadığın götürmek budur a yatlı pîşe
Yarın Hak dîdârını görmeyiser üç kişi
Bir denğci bir kovucu biri gammazdır paşa
Yunus'tan bir nâsîhat tutan yavuz olmaya
Bil kim iyi söz ile her bir iş gelir başa

CCLXXXVI

Vuslat hâlin aydısaram vuslat hâlin bilenlere
Yedi türlü nişan gerek hakıykate erenlere
(Bu) yedisinden birisi eksik olursa olmaya
Bir nesne eksik gerekmez bu sarp yola varanlara
Evvel nişânı budurur yermeye cümle milleti
Yerenler yerini kaldı yer değmedi yerenlere
İkinci nişânı oldur kim nefsini semirtmeye
Zinhar siz ondan olmanız nefsine kul olanlara
2180. Üçüncü nişânı budur cümle heveslerden geçe
Hevesler eri yolda kor yetemez yol varanlara
Dördüncü nişânı oldur dünyâdan münezzeh ola
Dünya seni sayrı eyler ne kul kaysı sayrılara [35]
Yunus yedi nişan dedi evet üçünü gizledi
Onu dahı deyiverem gelip halvet soranlara

CCXXXVII

Miskinlikte buldular kimde erlik var ise
Merdivenden ittiler yüksekten bakar ise
Gönül yüksekte gezer dem-be-dem yoldan azar
Dış yüzüne o sızar içinde ne var ise
Ak sakallı bir koca bilemez hâli nice
Emek yemesin hacca bir gönül yıkar ise
Sağır işitmez sözü gece sanır gündüzü
Kördür münkirin gözü âlem münevver ise
Gönül Çalab'ın tahtı gönüle Çalap baktı
İki cihan bed-bahtı kim gönül yıkar ise
Sen sana ne sanırsan ayrığa da onu san
Dört kitabın ma'nîsi budur eğer var ise
Bildik gelenler geçmiş konanlar geri göçmüş
Aşk şarabından içmiş kim ma'nî duyar ise
Yunus yoldan azıban yüksek yerde durmasın
Sinle sırat görmeye sevdiği didâr ise

CCLXXXVIII

On sekiz bin âlem halkı cümlesi bir içinde
Kimse yok birden artık söylenir bir içinde
Cümle bir onu birler cümle ona giderler
Cümle dil onu söyler her bir tebdil içinde
Cümle göz onu gözler kimse yok nişan verir
Gören kim gösteren kim kaldık müşkil içinde
Kim gördü onu ayan ne hod nakış ne nişan
Sözü Lenterânî'dir Mûsî'ye Tur içinde
Doksan bin Hak kelâmı altmış bin hâs u âmı
Otuz bini hâss'ül -has oldurur sır içinde
Oldurur ol gizli söz ârif söyler dün gündüz
Hiç nişanı denmedi hûr u kusûr içinde
Yunus sen diler isen dostu görem der isen
Ayandır görenlere ol gönüller içinde

CCLXXXIX

Bî mekânım bu cihanda menzilim durağım anda
Sultanım ki taht u tacım hulle vu burağım anda
Eyyûb'um bu sabrı buldum Cercis'im ki bin kez öldüm
Ben bu mülke tenhâ geldim bi-küllî yarağım anda

2200. Bülbülüm uş ötegeldim dilde menşur tutageldim
Bunda müşküm satageldim geyiğim otlamım anda
Kim ne bile ne kuşum ben şol ay yüze tutaşam ben
Ezelîden sarhoşam ben içmişim ayağım anda
Deliyim pendi tutmazam değme (bir) yere gitmezem
İşbu sözü işitmezem ve liykin kulağım anda
Sır sözü eşkere denmez anda su oda göyünmez
Dün ü gün yanar söyünmez bu benim çerağım anda
Ben bu mülke kıldım cevlân yedi kere urdum seyran
Muhammed nûrunu gördüm benimdir mekânım anda
Yunus bu fikrete daldı hep cihanı arda saldı
Vallâhi hoş lezzet aldı dolmuştur dımâğım anda

CCXC

Yine bu bâd-ı (nev-)behar hoş nev’ ile esti yine
Yine kışın sovukluğu fuzulluğun kesti yine
Yine rahmettir bî kıyâs yine işaret oldu dem–saz
Yine geldi bu yeniyaz kutlu kadem bastı yine
Yine yeni hazîneden yeni hıl’at giydi cihan
Yine verildi yeni can ot u şecer süstü yine
Ölmüş idi ot u şecer dirildiler ü bittiler
Müşriklere nükte yeter var eyledi nesli yine
Yine seher mergızârı hoş akar esrik suları
Cihanlara saçtı nisâr cümle âlem dostu yine
Yine görün gök donanıp donu kat kat renge batıp
Bülbül güle karşı durup can budağa astı yine
Sözüm yaz u kış ’çin değil vallâh bu düş için değil
Âşıkların cur’asından Yunus kadeh süstü yine

CCXCI

Ma’nî beratın aldık uş yine elimize
Aşk sözün veribidi pâdişah dilimize
Aşk sözlerin söyler can canları hayran eyler
Câhiller giremezler bu bizim sırrımıza
Sırrımıza eremezler iğen yoldaş olmazlar
Değmeler haldaş olmaz bu bizim hâlimize
Hâlimize haldaş ol sırrımıza sırdaş ol[36]
Müşkilin ayân olsun baş indir ulumuza
Bu bir genc-i nihandır n’ister değmeler bunda
Nice ördek nice kaz hoş iner gönlümüze
Şol yakımı biz yaktık dünya elden bıraktık
Ahreti kabûl ettik şâkiriz ulumuza
Yunus sen bahrı olgıl aşk göllerine dalgıl
Bu hak sözleri algıl eresin kânımıza

CCXCII

2220. Görenin hâli döner nişansız bî nişâne

Esrittin cümle halkı sırf içildi peymâne
Sen bî sıfât sıfâtsın bî nihâyet nihansın
Âşıklara devletsin meşhur oldun cihâna
Sözün işiten kulak kendiden gitti andak
Cümle gönüller mutlak saddak bedi burhâna
Seninle bir dem birlik oldur cihanda erlik
Senden ayrıksı dirlik oldu kamu efsâne
Senin hikmetin ırak sensin canlara durak
Sen yandırdığın çırak ebedi ömür yana
Hâss'lu - havâs bâbısın âşıklar kitabısın
Mutlak didar kapısın görücek mahluk sana
Yer gök kaami durduğu denizler mevc urduğu
Cennet ü hur olduğu cümle sana behâne
Dahı yer gör yağıdı cümle söz mensûh idi
Âşıklar taparlardı ol bî nişan Sübhân'a
Bu göz kend' özün görmez nişan nişanın vermez
Yunus'un aklı ermez iğen oldu dîvâne

CCXCIII

Kimin ne zehresi vardır sana kılıç yürütmeğe
Cümle âlem elindedir kim ne bilir el katmağa
Veren alan sen olıcak kim cünbiş eyleyibile
Her kandaysa kudret senin pîr ü yiğit oynatmağa
Cümle hazneler senindir kime dilersen veresin
Kimin zehresi vardurur destursuz el uzatmağa
İki cihanın varlığın kudret eli tutupdurur
Yol yokdurur hiç kimseye sendiz bir adım atmağa
Cümle âlemin üstüne hayr u şerri saçan sensin
Hışm u rahmet havâledir kendi aslına katmağa
Tevfıyk inâyet olmasa kim sebeb eyleyibile
Her kandasa kudret senin her işe el uzatmağa
İblis ü Âdem kim olur bunda fuzulluk eyleye
Yerli yerine sen kodun kul geldi kulluk kılmağa
Ey yârenler siz bu sözü dinlen gönül kulağıyla
Can dudağı hâlis gerek aşk şarabını tatmağa
Bu dirliği duyan canın hiç fikri bunda değildir
Yunus dilin yumuşdurur bu tevhîdi ayıtmağa

CCXCIV

Hak nuru âşıklara her dem nüzûl değil mi
Kime kim nüzûl değmez Hak'tan ma'zûl değil mi
El - kalbu mine'l kalbi revzenin sorun nedir
Her gönülden gönüle rast doğru yol değil mi

2240. Karga ile bülbülü bir kafese koysalar
Bir biri sohbetinden dâim melûl değil mi
Öyle kim karga diler bülbülden ayrılmağı
Bülbülün de maksûdu billâhi şol değil mi
Câhil ile ârifin meseli şuna benzer
Câhil katında îman ma'lûm mechûl değil mi
Yetmiş iki milletin sözünü ârif bilir
Miskin Yunus sözleri cümle usûl değil mi

CCXCV

Menzil’ ırak bu yolun bu yola kim varası
Müşkili çok bu yolun bunu kim başarası
Bu yola yarağ gerek çok eksik kezek gerek
Koy demir yürek gerek bu sarp yola varası
İnce sırat köprüsü sıfat imiş bu yolda
Dosta giden kişinin doğruluktur çâresi
Kimde kim doğruluk var Hak Çalap onu sever
İki cihana yarar ol erin sermâyesi
Doğruluk mancınığı istiğfar taşı ise
Doğru vardı atıldı yıkıldı nefs kal’ası
İman aldanğuçları bilin çoktur bu yolda
Nefsine uyanların gitmez yüzü karası
Yüz bin riyâ çerisi bilin vardır bu yolda
Nefs öldürmüş er gerek ol çeriyi kırası
Yunus imdi salâdır gel gidelim yokluğa
Gözlerin lâyık ise dost dîdarın göresi

CCXCVI

Nice bir besleyesin bu kadd ile kaameti
Düştün dünyâ zevkına unuttun kıyâmeti
Duruş kazan ye yedir bir gönül ele getir
Yüz Kâ’be’den yeğrektir bir gönül ziyâreti
Uslu değil delidir halka sâlûsluk satan
Nefsin Müslüman etsin var ise kerâmeti
Yüz bin peygamber gele hiç şefâat olmaya
Vay eğer olmaz ise Allâh’ın inâyeti
Nefsin Müslüman eden Hak yolun doğru varır
Yarın ona olısar Muhammed şefâati
Yunus imdi sen dahı gerçeklerden olagör
Gerçek erenler imiş cümlenin ziyâreti

CCXCVII

Dilsizler haberini kulaksız dinleyesi
Dilsiz kulaksız sözün can gerek anlayası
Dinlemeden anladık anlamadan eyledik
Gerçek erin bu yolda yokluktur sermâyesi

2260. Biz sevdik âşık olduk sevildik ma'şuk olduk

Her dem yeni dirlikte sizden kim usanası
Yetmiş iki dilcedi araya sınır düştü
Ol bakışı biz baktık yermedik âm u hâsı
Miskin Yunus ol velî yerde gökte dopdolu
Her taş altında gizli bin imran oğlu Mûsî

CCXVIII

Müslümanlar zemâne yatlı oldu
Helâl yenmez haram kıymetli oldu
Okuyan Kur'an'a kulak tutulmaz
Şeytanlar semirdi kuvvetli oldu
Harâm ile hamir tuttu cihânı
Fesâd işler eden hürmetli oldu
Kime kim Tanğrı'dan haber verirsen
Bakır bâşın salar huccetli oldu
Şagrid üstâd ile arbede kılar
Oğul ata ile izzetli oldu
Fakirler miskinlikten çekti elin
Gönüller yıkıban heybetli oldu
Peygamber yerine geçen hocalar
Bu halkın başına zahmetli oldu

2270. Tutulmaz oldu Peygamber hadîsi
Halâyık cümle Hak'tan utlu oldu
Yunus gel âşık isen tövbe eyle
Nasûh'a tövbe ucu kutlu oldu

CCXCIX

Yort ey gönül sen bir zaman âsûde fârığ hoş yürü
Korkma kayıkma kimseden gussa vu gamdan boş yürü
Hakıykate bakar isen nefsin sana düşman yeter
Var imdi ol nefsin ile uruş savaş tokuş yürü
Nefstir eri yolda koyan yolda kalır nefse uyan
Ne işin var kimse ile nefsine kakı boş yürü
Diler isen bû dünyanın şerrinden olasın emin
Terk eyle bû kibr u kini hırkaya gir derviş yürü
İster isen bû dünyede ebedî sarhoş olasın
Aşk kadehin dolu getir on iki ay sarhoş yürü
Kimse bağına girmegil kimse gülünü dermegil
Var kendi ma'şûkun ile bahçede ol alış yürü
Gönüllerde iğ olmagıl mahfillerde çiğ olmagıl
Çiğ nesnenin ne dadı var gel aşk oduna piş yürü

2279. Yunus imdi hoş söylersin dinleyene şerh eylersin

Halka nasihat satınca er ol yoluna koş yürü

AÇIKLAMA

B. 52. Şu kudsi hadise işaret edilmektedir:

"Yüce Allah kıyamet günü der ki: Ey Âdemoğlu, hastalandım, neden beni dolaşmadın? (Kul) Yarabbi der, ben seni nasıl dolaşabilirim ki sen, âlemlerin rabbisin; (Allah) bilmedin mi ki der, filan kulum hastalandı; niye onu dolaşmadın? Onu dolaşsaydın beni, onun yanında bulurdun; Ey Âdemoğlu der; senden yemek istedim; neden doyurmadın beni? (Kul) Yarabbi der, ben seni nasıl doyururum ki sen âlemlerin rabbisin. (Allah), filan kulum senden yiyecek istedi; neden onu doyurmadın; bilmedin mi ki onu doyursaydın bunun ecrini katımda bulurdun der. Ey Âdemoğlu der, senden su istedim; neden bana su vermedin? (Kul), Yarabbi der, ben sana nasıl su verebilirim ki sen âlemlerin rabbisin. (Allah) der ki: Filan kulum senden su istedi, neden su vermedin ona? Ona su verseydin, bunun ecrini katımda bulurdun." (Câmi'us - Sagıyr, Mısır - Matbaa-i Hayriyye; 1321, C. I. S. 65)

B. 54. Âb-ı Hayat. Türkçesi "Bengisu"dur. Bu sudan içen, ölümsüzlüğe kavuşurmuş, Kur'ân-ı Kerim'in XVIII. suresinin (Kehf) 60-65 ayetlerinde Mûsâ Peygamber'in, genç arkadaşıyla iki denizin kavuştuğu yere vardığı, orada Mûsâ'nın arkadaşının, bir kaynaktaki sudan abdest alırken; torbada bulunan ve bazı rivayetlere göre kızarmış ve yarısı da yenmiş olan balığın, suyun sıçramasıyla dirilip denize atılarak gittiği, biraz sonra Mûsâ'nın bunu duyup vak'anın geçtiği yere döndüğü, orada kendisine; Tanrı tarafından bilgi verilmiş birisini bulduğu anlatılır. Aynı surenin 66-82. ayetlerinde Mûsâ ile bu zatın arasında geçenler anlatılır. Ayetlerde genç diye anılan, Yûşa' Peygamber'di. Mûsâ'nın buluştuğu zat da Hızır'dır. Batı kaynakları bu rivayeti Gilgameş Destanı'na, İskender hikâyesiyle, İlyas'la Haham Yeşuâ ben Levi arasında geçtiği söylenen Yahudi efsanesine dayamak isterler. Halk rivayetlerinde İskender, aşçısı Andreas'la karanlıklar diyarında bu suyun kaynağını bulmaya gider. Andreas, yanındaki tuzlu balığı bir kaynakta yıkarken balık dirilip suya atlar. Andreas da onun tutmak için suya atılır; tutamaz, fakat ölümsüzlüğe erer. Bunu İskender'e anlatır. Kaynağı bulmak için bir hayli gezerler; fakat bulamazlar.

Halk rivayetlerinde Âb-ı Hayâtı Hızır ve İlyas Peygamberler bulup içmişler; ölümsüzlüğe ermişlerdir. Şimdi Hızır karada, İlyas denizde acze düşenlere yardım etmeye memurdur.

Tasavvufta Âb-ı hayât, manevi feyze, neşeye, zevke işarettir.

B. 59. Ejderha, Aji Dahâka'dan bozmadır; Aji Dahâka, eski Hind-İran inancında Zulüm devidir ki sonradan "Deh-âk" şeklinde söylenmiştir. Deh-âk, yani on ayıp, çirkinlik, cücelik, zalimlik, oburluk, kötü söz söylemek, yalancılık, acelecilik, akılsızlık, korkaklık, utanmazlıktır; Deh-âk, bunları temsil eden devdir, yani kötü kuvvettir. İran'ın mitolojik tarihine Deh-âk adlı bir hükümdar tarzında girmiştir (Cem-Cemşid, Feridun mad. e. bk.)

B. 67. Dört tekbir namaz. Rükû' ve sücûdu olmayan, bütün Müslümanlara farz olduğu halde birisi kılarsa öbürlerinin kılmasına lüzum bulunmayan, her Müslüman ölünce, yıkandıktan ve ketene sarıldıktan sonra sağı kıbleye gelmek üzere yere, yahut yüksecik bir mahalle (Mûsâlla'ya) konup cenaze önde olmak üzere kıbleye karşı kılınan, okunan dualarda bütün Müslümanlara ve bilhassa o ölüye yarlıganma dilenen namaz. Bu namazda dört, yahut beş tekbir vardır; her tekbirden sonra muayyen şeyler okunur ve son tekbirden sonra namaz biter.

B. 76. Kaaf L. Sure bu adla anılır ve "Kaaf, and olsun büyük ve şerefli Kur'ân'a" mealindeki ayetle başlar. Kaaf, bir rivayete göre Tanrı adlarındandır. Dünya'yı çepeçevre kuşatan dağın adıdır diyenler de vardır. Halk inançlarına göre yılan eceliyle ölmezmiş; mutlaka öldürülürmüş. Ölümden kurtulan ve yüz yıl yaşayan yılanın boynuzları çıkar, ağzından ateşler saçar, nefesiyle hayvanları, insanları çekip sömürür,

yutar, kayaları eritir, bir ejderha olurmuş. O vakit melekler, ateşten zincirle onu çekerler, Kafdağı’nın ardına atarlarmış. Bu dağın ardında devler de bulunurmuş.

B. 77. Süleyman - Taht, dev - peri. Süleyman, Davûd’un oğludur. “Ahd-ı Atıyk”te iki hükümdar olarak bildirilen Davûd ve Süleyman, İslam dininde iki peygamberdir, Süleyman “Ahd-ı Atıyk”te yazıldığı gibi putlara hizmet etmemiş, kâfir olmamıştır. (Kur’ân, XXI, Enbiyâ’ 378-82; II; Bakara, 101). Kuş dilini bilirdi, hayvanların dillerini anlardı (XXVII; Neml; 16-19). Şebe padişahının ve kavminin güneşe taptığını Hüdhüd’ten (çavuşkuşu) öğrenmiş, onu tahtıyla getirtmek istemiş, emrine tabi olan cinlerden bir ifrit, yerinden kalkmadan getiririm demiş, kendisine Tanrı tarafından, kitaptan bilgi verilen veziriyse, göz yumup açıncaya dek getireceğini söylemiş, önce Belkıys’in tahtını, sonra kendisini getirmiş. Belkıys ve kavmi imânâ gelmişlerdir (XXVII, 20-44). Yel onun tahtını; dilediği yere götürmeye memur edilmiştir (XXI, 81, XXXIV, 12).

B. 78. Firavun, Nûşin-revan, Karun. Firavun Mûsâ Peygamber zamanında Mısır hükümdarı olan kişidir. Kur’ân’da Fir’avn diye geçen bu ad, halk dilinde Firavun şeklinde söylenir. Tanrılık davasına girişen bu adam, Mûsâ’ya inanmamış, tutsak olarak kullandığı İsrailoğulları’nın Mısır’dan çıkmalarına mûsâade etmemiş, fakat Tanrı tarafından gelen belalar üzerine İsrailoğulları’nı bırakmış. Mûsâ sopasıyla Kızıl Deniz’e vurunca, İsrailoğulları’nın boyları sayısınca denizde on iki yol açılmış, Mûsâ ve kavmi geçtikten sonra, onları bıraktığına pişman olan Firavun ve ordusu artlarına düşmüş, deniz kavuşunca da hepsi boğulmuş, Firavun’un cesedi ibret olmak için kıyıya vurmuş, öbürlerinin cesetleri dahi bulunamamıştır. Kur’ân’ın II, VII, X, XI, XIV, XVII, XX, XXIII, XXVI, XXVIII, XXIX, XXXVIII, XL, XLIII, XLIV, L, LI, LIV, LXVI; LXXIII, LXXIX, LXXXV ve LXXXIX surelerinde adı geçer ve olayları anlatılır.

Nûşin-revan ve Nûşirevan, İran Sasânî hükümdarlarından yirmincisidir. Milâdın 531. yılında hükümdar olmuş, 579. yılında ölmüştür. Adaletiyle ün almıştır.

Karun, Mûsâ Peygamber’in teyzesinin, yahut amcasının oğludur, diyenler vardır. “Âhd-ı Atıyk”te Korah diye geçer. Kendisine uyan iki yüz elli kişiyle Mûsâ ve kardeşi Hârûn’a isyan etmiş, Tanrı da onları yere batırmıştır (A’dâd, XVI, 1-35).

Kur’ân’da, hazinelerinin anahtarlarını, güçlü kuvvetli on-on beş kişinin taşıyabildiği, böyle olduğu halde zekât vermediği, bu yüzden önce hazinesinin, sonra kendisinin yere batırıldığı bildirilir (XXVIII, Kasas; 76-82). Ayrıca adı Firavun ve Hâmân’la geçer. Halk rivayetine göre kendisi ve hazinesi, her gün boyu miktarınca yere batmaktadır. Yere batan hazinesine, yürüyüp giden hazine anlamına “Genc-i revân” da denir.

B. 87. Azrail. Ölüm meleğidir; eceli gelen canlının canını bu melek alır. XXXII sürenin (Secde) 11. ayetinde “Ölüm meleği” diye geçer. LXXIX sürenin (Nâziat) ilk ve 3. ayetlerinde kâfirlerin ve inananların ruhlarını alan meleklerden bahsedilir ki bu melekler, Azrâil’in emrine tabi meleklerdir. Türkçe’de, Azrâil, “can alıcı” diye de geçer. Tanrı Âdem’i yaratacağı vakit toprak almak üzere gönderdiği melekler, yerin sızlanması üzerine acıyıp emri yerine getirememişler, Azrâil bu işi başarmış, Tanrı da onu can almaya memur etmiştir.

B. 90. Beyitte, “Her ümmetin, herkesin bir eceli, muayyen bir ölüm zamanı vardır; ecelleri gelince ne bir an geri bırakılır, ne bir an önceye alınır” mealindeki ayete işaret edilmektedir.

B. 92. Beyitte, “Bir şeyi seven, onu en çok anandır” mealindeki hadise işaret vardır (Câmi; C. II, s. 141).

B. 99. Kıyamet. Kur’ân’ın birçok ayetlerinde geçer, daha başka adlarla da anılır; alâmetleri de

zikredilir. Koyu bir duman her yanı kaplayacak, çetin bir ses duyulacak, yeryüzü sarsılacak, dağlar pamuk gibi atılacak; İsrafil sur'u üfürecek, bütün canlılar ölecek, kıyamet kopacak, ikinci üfürüşte canlılar dirilip Arasat meydanında toplanacak, ahıret âlemi başlayacaktır

B. 100. İsrâfil. İbranice adı Serâfim, Serâfil, yahut Sarafin'dir. Diğer üçü, Cebrâil, Mikâîl ve Azrâil olan dört ulu meleğin biridir Sur'u üflemeye memurdur. Sur, bir borudur.

B. 102. Sırat. Kıyametten sonra dirilen insanlar amel defterleri verilip suçları, sevapları tartıldıktan sonra, cehennem üstüne gerilmiş olan kıldan ince, kılıçtan keskin Sırat Köprüsü'nden geçecekler, günahlılar cehenneme düşecekler, günahsızlar cennete gideceklerdir. İnananlar Sırat'tan geçerlerken, cehennem, çabuk geç ey mü'min, ışığın ateşimi söndürdü, diye feryad edecektir (Câmi, I, 111). Mü'minlerin Sırat Köprüsü'nden geçerken şiarları, yani parolaları "Rabbim, sen esenlik ver, esenlik" sözü olacaktır (aynı, II., s. 33).

Sırat, yol anlamına gelir. Sırat'ı bildiren hadislerden şu hadis, dikkate değer: Yüce Allah, Sırat'ı müstakıym diye bir örnek getirdi. Sırat'ın iki yanında iki dıvar var; duvarlarında, aşağıya salınmış örtüleri bulunan açık kapılar var. Sırat'ın başında, ey insanlar, dağılmayın, hepiniz Sırat'a girin diye bağıran biri durur; üstünde de bu kapılardan birini açmak isteyene, sakın yazık olur sana; açarsan düşersin diye bağıran biri bulunur. Sırat, Müslümanlıktır; duvarları, yüce Allah'ın sınırlarıdır. Açık kapılar, yüce Allah'ın haram ettiği şeylerdir. Sırat'ın başında nida eden, Allah'ın kitabıdır, yukarısında duran öğüt veren münâdî, her Müslüman'ın gönlündeki Allah korkusudur (aynı; II, s. 43).

B. 105. Beyitte, "Dünyâ, mü'minin zındanıdır; kâfirin cenneti" hadisine işaret vardır (Câmi'; I, s. 14).

B. 106. III: surenin (Âli İmran) 106-107 ayetlerinde, kıyamette, kötülük edenlerle kâfirlerin yüzlerinin kararacağı, mü'minlerin ve iyi kişilerinse ağaracağı bildirilmektedir. Beyitte buna işaret ve bu ayetlerden manevi iktibas var.

B. 122. XXI. Surenin (Enbiyâ') 104. ayetinin meali şudur: "Biz o gün göğü, kitap sahifelerini dürüp büker gibi dürecek, bükeceğiz. Önce nasıl yaratmaya başladıysak tekrar yaratacağız; bu, vaadimizdir bizim ve gerçekten de yapacağız bunu, gücümüz de yeter bunu yapmaya."

B. 138. "Mıkdârını bilen kişi, haddini aşmaz" mealinde Arapça bir atasözü vardır.

B. 139. Nefes. Heceyle yazılan ve sohbetlerde okunan şiirlere Bektâşîler "Nefes" derler; bu terimin XIII-XIV. Yüzyıllarda bulunduğunu, kullanıldığını, Yunus'un bu şiirinden anlamaktayız 1924. beyitte de geçer.

B. 143. Süleyman-Mülk. 75. beytin izahına bk.

B. 157. Hızır-İlyas, Âb-ı Hayat. 54. beytin izahına bk.

B. 158. Sen olmasaydın. "Sen olmasaydın gökleri yaratmazdım" mealindeki kudsi hadise işarettir. Aliyy'ül-Kaarî, bu hadisi "Mevzûat"a almakla beraber, "Sen olmasaydın cenneti, cehennemi, dünyayı yaratmazdım" mealindeki hadislere nazaran mana bakımından doğru olduğunu söyler (İst. Mat. Âmire-1289, s. 67-68).

B. 179. Ahd-ı Sâbık - Elest. Eski ahid anlamınadır; Elest bezmi, meclisi, ezel meclisi diye de anılır. Elest, Arapça'da, değil miyim demektir. VII. surenin (A'râf) 172-173. ayetlerinde, "Hani rabbin Âdemoğullarının sırtlarından zürriyetlerini izhar etmişti de kendilerini kendilerine tanık tutarak, ben rabbiniz değil miyim demişti; onlar da evet, tanığız, rabbimizsin demişlerdi. Bu da kıyamet günü bizim bundan haberimiz yoktu dememeniz, yahut da atalarımız önce şirk koşmuştu, biz onlardan sonra gelmiş bir

soyuz; bizi de o boş ve asılsız işlerde bulunanların amelleri yüzünden helak mı edeceksin, dememeleri içindi" buyurulmaktadır. Bu izhar etme keyfiyetini, Âdem Peygamber'in sırtından, kıyamete dek gelecek zürriyetini izhar edip onlardan tanıklık almış, bu tanıklığa melekleri şahit etmiş, sonra gene o zerreleri Âdem'in sulbüne iade etmiştir tarzında anlayanlar olduğu gibi, ayette Âdem'in denmediğine, Âdemoğulları'nın dendiğine göre ayeti şu tarzda anlayanlar da olmuştur: Ana rahmine düşen ve dünyaya gelen herkes, Tanrı'nın delillerini görmekte, adeta Tanrı tarafından, rabbiniz değil miyim diyen Tanrı'nın hitabını gerçeklemektedir. Sûfîlere göre bu hitap ve cevap misal âleminde olmuştur. Ayetler, bunlardan başka çeşitli tevillerle de anlatılmıştır (Kur'ân-ı Kerim ve meali; C, II, Açıklama; s. LXIII - LXIV).

B. 183. "Ölmeden önce ölün; hisâbınız görülmeden hisâbınızı görün" mealinde ve hadis olarak rivayet edilen söze işaret olunmaktadır. Aliyy'ül-Kaarî, bu sözün de mevzu olduğunu söyler (Mevzuat, s. 87); ancak, ferdiyetten geçmek, benliği terk etmek anlamına alınırsa mealen hadis sayılabilir.

B. 193. Münker - Nekir. Sorucu, Sorucular. Çirkin, görünmesi istenmeyen ve bilinmez anlamına gelen Münker ve Nekir, İslam inancına göre, ölü kabirde dirildikten sonra gelip rabbini, peygamberini, dinini, kitabını soracaklar; mü'min olan ve iyi işler yapan sorularına cevap verecek, kâfir ve kötü iş işleyense cevap veremeyip azaba uğratılacaktır.

B. 197. Hubb'ül - vatan "Vatan sevgisi imandandır" mealinde bir söz, hadis olarak nakledilir. Mevzû' olmakla beraber anlam bakımından doğrudur (Mevzuat, s. 38 - 39).

B. 198. Azrail, 87. beytin izahına bk. Bu beyitte, "O gün mal ve oğullar fayda vermez; ancak Allah'a selim bir kalble gelen faydalanır" mealindeki ayetle (XXVI, Şuarâ'; 88-89). "O gün insan kardeşinden, anasından, babasından, eşinden ve çocuğundan kaçar" mealindeki ayetlere de işaret vardır (XXX. Abese; 34-36).

B. 199. Halvet. Arapça yalnızlık demektir. Tasavvuf yolunda, dervişin yalnızca bir yere çekilip, bir odaya kapanıp az yemek, az içmek, az uyumak üzere kendini ibadete hasretmesine derler. Halvet süresi, çok defa kırk gündür; bu yüzden Arapça ve Farsça kırk anlamına gelen "arbain" ve "çile-çihle" sözleriyle de anılır.

B. 209. Salâ. Çağırmak, seslenmek anlamlarına gelir. Terim olarak kutlu dini günlerde, sabah namazından, cuma günleri cuma ezanından önce minarelerde, hususi bestesiyle Hz. Peygamber'e ithaf edilen salât-ü selâma denir. Ayrıca cenaze salası da vardır ki Hz. Peygamber'e salât-ü selâmdan sonra ecel hakkındaki ayetler okunur ve bu sûretle birisinin öldüğü bildirilmiş olur; duyanlar, kimin öldüğünü anlayıp dostlukları varsa cenazesine giderler. Bu âdet Anadolu'da hâlâ vardır.

B. 212. Yedi Tamu - Sekiz cennet. Tamu, Türkçe cehennem demektir. XV. surenin 44. ayetinde cehennemin yedi kapısı olduğu bildirilir. Kur'ân'da çok defa "ateş" sözüyle geçer. Alevi şiddetli anlamına gelen "Cahîm", II. surenin 119., yanan anlamına "Saîr", LXVII. surenin 5, salt ateş anlamına, "Lazâ" , LXX. surenin 15., kızmış, kızarmış anlamına, "Sakar", LXXIV. surenin 26-27, dipsiz kuyu anlamına "Hâviye", CI. surenin 9-11, yürekleri saran kaygı anlamına "Hatuma", CIV. sürenin 6-8. ayetlerinde geçer. Böylece cehennem sözüyle beraber bu sözlerle, yedi cehennemin anlatıldığı kabul edilmiştir.

Cennet, kaba gölgeyle örtülü, güneşi göstermeyecek kadar sık ağaçlı bahçe anlamına gelir; Türkçe'de cennete "Uçmak" denir Birçok ayetlerde "cennetler" diye geçer. X. sürenin 25. ayetinde esenlik yurdu, XVIII. surenin 107. ayetinde bahçeler anlamına - Firdevs, XX. surenin 76. ayetinde ebedi oturulacak yurt - And, XXV. surenin 15. ayetinde ebedilik yurdu - Huld, XXXII. surenin 19. ayetinde sığınılacak yurt - Me'vâ, XXIX. surenin 64. ayetinde yaşayış yurdu - Hayvan, XXXV. surenin 35. ayetinde oturulacak, yurt -

Dârül-Mukaame, LVI. sürenin 12. ayetinde nimetler yurdu - Naîm diye geçer. Hadislerde de sekiz cennetin bulunduğu bildirilmiştir.

B. 213. Münker - Nekir, 193. beytin izahına bk.

B. 216. İsrâfil – Sûr. Tanrı katında dereceleri yüce dört meleğin birinin adı. Öbürleri Cebrâil, Mikâil ve Azrâil'dir. İbranice adı Serâfim, Serâfil, yahut Serâfin'dir ve İsrâfil bu adlardan gelmiştir. Sûr'u üfürmeye memur olan bu melektir. (Tefsirlere ve İslam Ansiklopedisi'ne bk.) Sûr, keyfiyetini bilmediğimiz bir boynuzdur. Tanrı emriyle bunu üfürünce kıyamet kopacak, bütün canlılar ölecekler, sonra bir daha üfürünce ölenler dirilecek, soru - hisap için Arasat meydanında toplanacaklardır Sûr'un üfürülüşü, Kur'ân'ın VI. suresinin 73. XVIII. suresinin 99. XX. suresinin 102, XXIII. suresinin 101. XXVII. suresinin 87. XXXVI. suresinin 51. XXXIX. suresinin 68. L. suresinin 20, LIX, suresinin 13. ve LXXVIII, suresinin 18. ayetlerinde bildirilir.

Bu beyitte XIV. surenin, “O gün, bir gündür ki yeryüzü de başka bir yeryüzüne döner, gökler de. Herkes, bir ve kahhâr Allah'ın tapısında toplanır” mealindeki 48. ayetinden manevi iktibas vardır.

B. 217. Mikâil - Terazi. Mikâil, dört büyük meleğin biridir; Kur'ân'da “Mikâl” diye geçer (II, 98). Rahmetleri yağdıran, bereketleri izhar eden, rızıkları dağıtan melektir. Mizan, terazi anlamına gelir. Kıyamet koptuktan sonra herkesin iyiliği, kötülüğü, keyfiyetini bilmediğimiz bir terazide tartılacak, iyilikleri ağır gelenler cennete, kötülükleri ağır gelenler cehenneme gideceklerdir. Kur'ân'ın birkaç yerinde, mesela XXIII. surenin 102-103., CI. surenin 6-9. ayetlerinde geçer.

B. 221. Yevme yeşfa'. II. surenin, “Âyet'ül-Kürsi” denen 225 ayetinde, Allah katında, ancak onun izniyle şefaat edilebileceği bildirilmektedir; beyitte buna işaret ediliyor.

B. 222. Kıl – Sırat. 102. beytin izahına bk.

B. 225. Halil - Cömertlik - İbrahim – Nemrûd. Halil, Arapça dost anlamına gelir; İbrahim Peygamber'in, Tanrı dostu olduğu, IV. surenin 125. ayetinde bildirilmesi dolayısıyla lakabı olmuştur. Hz. Peygamber'in soyu, İbrahim'e çıkar. Gördüğü bir rüya üzerine oğlu İsmail'i, Tanrı'ya kurban ederken bıçak kesmemiş, o sırada Tanrı tarafından bir koç gönderilmiş, rüyasının yerine geldiği vahyedilmiş, İsmail'in yerine bu koçu kurban etmiştir. Hem bu olay yüzünden, hem de çok cömert olup daima konukları doyurduğundan cömertlikle anılır. Keldanıstan'da hüküm süren Nemrut, tanrılık davasına girişmişti. Aynı zamanda kavmi putlara tapardı, İbrahim putları kırmış, baltayı da en büyük putun boynuna asmıştı. Nemrut, yaktırdığı bir ateşe İbrahim'i mancınıkla attırmış, fakat ateş güllük gülistanlık olmuş, İbrahim yanmamıştı. Kur'ân'da kırk dokuz yerde adı geçer. “Ahd-i Atıyk”te Tekvin bölümünün 12-25. bapları İbrahim'e aittir.

B. 226. Süleyman – Karınca. Süleyman Peygamber, bir gün karıncalar ovasından geçerken bir karınca, karıncalara yuvanıza girin de Süleyman ve ordusu sizi çiğnemesin demiş, Süleyman, bunu neden söylediğini sorunca, o karınca; senin debdebeni seyre dalarlar da rablerini anmayı unuturlar diye cevap vermişti Bu olay, son kısmı hariç, Kur'ân'ın XXVII. süresinin 18-19. ayetlerinde bildirilir. Aynı zamanda bir karıncanın, Süleyman'a bir karınca budunu armağan götürdüğü de halk hikâyelerindendir. Bu yüzden Süleyman, edebiyatımızda karıncayla da anılır (77. beytin izahına da bk.).

B. 235. Palheng. Farsça dizgin, suçlunun bağlandığı ip, kement, tazının boynuna geçirilen halka anlamına gelir. Dervişlerde ve bilhassa Kalenderilerle Abdâllarda ve Bektaşilerde, kemerin üstüne ve sol tarafa, mide hizasına, altındaki halkaya geçen dar bir kuşakla bağlanan, akıyk, balımtaşı denen balgamî taş, yahut başka bir değerli taştan, mesela Necef taşından yapılmış olan taşa denir. On iki İmam'a işaret

olarak on iki köşeli yapılmış olanlar da vardır. Erenler yoluna bel bağlamaya ve riyâzata işarettir (Mir'ât'ül - Makaasıd fî Def'il - Mefâsid'e bk).

B. 237. Arap dili. Cennet ehlinin Arapça konuşacağına dair bir hadis rivayet edilmiştir (Câmi'; I. s. 9.)

B. 249. V'ettekuu - Tezraû. "V'ettekuu", çekinin, sakının anlamına gelir; Kur'ân'ın muhtelif surelerinde, muhtelif sigalarla yetmiş sekiz ayette geçer. Tezraû, ekerseniz anlamınadır. Kur'ân'ın XLVIII. suresinin 29. ayetinde, Hz. Muhammed'in Allah'ın rasulü olduğu, onunla bulunanların da kâfirlere karşı çetin, kendi aralarında merhametli oldukları, Allah'ın lütfunu, ihsanını ve rızasını diledikleri, yüzlerinde secde eserinin göründüğü bildirildikten sonra onların bu vasıflarının Tevrat'ta ve İncil'de de bulunduğu beyan edilmekte, bunun adeta ekilmiş bir taneye benzediği, filizlenip yüceldiği, ekincileri şaşırttığı örnek olarak anlatılmaktadır. LVI surenin 63-64. ayetlerinde de, "Görmez misiniz ektiğiniz tohumu? Siz mi bitiriyorsunuz onu, yoksa biz mi bitiriyoruz?" deniyor ki, bu tohum hem bildiğimiz, gördüğümüz tohumdur, hem de Tanrı başarısıyla yaptığımız hayırlı işlerdir. Beyitte bu ayetlere işaret edilmektedir.

B. 262. Zebâni. Cehennemdeki azap melekleri. XCVI. surenin 18. ayetinde de geçer.

B. 279. Yâ Sîn. Kur'ân'ın XXXVI. suresi bu sözle başlar ve bu adı taşır. Sîn, Tayy boyu lehçesinde insan anlamına gelir ve hitap Hz. Muhammed'edir. Ölüm haline gelen kişinin baş ucunda bu surenin okunması âdet olmuştur.

B. 280. Hadis Kelâm. Hz. Peygamber'in sözlerine hadis denir. Yaptığı işlere fi'lî, birisini yaparken görüp mani olmadığı işleri tasvib ettiği anlaşıldığına göre hadis-î takrirî denir.

Hadislerin râvilerinin hallerini bildiren bilgiye, Ricâl bilgisi, hadislerin rivayetlerine ve râvilerine göre doğruluk derecelerini değerlendiren bilgiye Hadis'in usul bilgisi denir. Kelam, inançları tahlil ve tenkid eden, mezheplerden bahseden bilgidir.

B. 281. Kevser. Kur'ân'ın CVII. suresi üç ayettir ve "Şüphe yok ki biziz sana Kevser'i veren; artık namaz kıl rabbine ve kurban kes sen. Şüphesiz, sana buğzeden yok mu, odur nesli kesilen" mealindedir. Kevser, sonsuz hayır, bereket, sayısız ümmet, kesilmez soy sop manalarına geldiği gibi, cennette de Hz. Muhammed'in havuzunun adıdır. İki yanında inciden kaplar olup, bu kapların yıldızlar kadar sayısız bulunduğu, mü'minlere bu havuzdan Ali'nin su vereceği hakkında birçok hadis vardır (Kur'ân-ı Kerim ve Meali; Açıklama, II, s. CXXVIII; Fedâl'ül - Hamseti min'es Sıhâh'ıs - Sitte; II, s. 98 - 103).

B. 284. Namaz – Din direği. "Namaz, dinin direğidir." (Hadis, Câmi, II, s. 42.)

B. 285. XVII. sürenin 44. ayetinde, her şeyin Allah'ı tenzih ettiği, yani O'nun noksan sıfatlardan münezzeh olduğunu bildirdiği beyan buyrulmakta, fakat onların tesbihini siz anlamazsınız denmektedir. Beyitte bu ayete işaret ediliyor.

B. 302. Amel defterleri - Tanıklar. Herkesin dünyada yaptığı işler, ameller, keyfiyetini bilmediğimiz defterlere yazılacak, XVII. surenin 71., LXXXIV. sürenin 7. ayetlerinde bildirildiği gibi iman sahibi ve iyilik etmiş kişilere, mahşerde bu defterler sağ yanlarından, kâfirlere ve kötülük etmiş olanlara sol yanlarından ve artlarından verilecektir. Tanıklar, âzâmızdır. XLI. surenin 20.-22. ayetlerinde, kulakların, gözlerin derilerini; dünyada yaptıklarına tanıklık edeceklerini, neden söylediniz diye sorulunca da her şeyi söyleten Allah bizi de söyletti diyecekleri bildirilmektedir.

B. 307. Amel defterleri – Boyun. XVII. surenin 12-13 ayetlerinde, herkesin yaptığı şeylerin boynuna asıldığı, kıyamet günündeyse meydana çıkarılacağı bildirilmektedir.

B. 328. Zühre - Saz. İranlıların Nâhid, Yunanlıların Afrodit, Romalıların Venüs dedikleri bu yıldıza

Fenikeliler Astarte derlerdi. Tabiatın bitmez, tükenmez doğurucu gücünü temsil eder (Otto Geemann: “Mytologie Der Griechen und Römer; Leipzig - 1895; s. 62-71). Zühre, müziğe çok düşkün sayılır ve çok defa sazla, müzikle beraber anılır. Eski yıldız bilgisinde Zühre, kutlu bir yıldızdır; musikiy erbabıyla hanendeler, bu yıldıza mensup tanınır.

B. 331. Hûri – Gılman. Hûriler, cennette mü’minlerin alacakları cennet kızları, gılman da mü’minlere hizmet edecek gençlerdir. Kur’ân’ın XLIV. suresinin 54., LII. suresinin 20., LV. suresinin 72. ve. LVI. suresinin 22. ayetlerinde hûrilerden, LVI. suresinin 17. ayetinde de gılmandan bahsedilir.

B. 343. Cercis. Doğrusu Circîs’tir. İsa Peygamber’den sonra, onun şeriatiyle hükmetmek üzere gönderilen bu peygamberi kavmi yetmiş kere öldürmüş, o da yetmiş kere dirilmiş. İmam Ca’fer’üs - Sâdık’tan rivayet edilen İstiftah duasında adı geçer (Hâc Şeyh Abbâs-ı Kummî: Mefatıh’ul - Cinân; Tehran - 1359 H. 1319 Şemsi H. S. 145).

B. 352. Beyitte “Ateş olmayan yerden duman çıkmaz” atasözü anlaşılmaktadır.

B. 353. Yağı Tatar. Yağı Türkçe’dir ve düşman demektir; Tatar’dan maksadı Moğollar’dır. Nitekim 546. beyitte, “nefsine bir Tatar olduğunu” söylerken, 1405. beyitte korku ve ümit olmayan birine “sanki Tatarsın” deyip gene Moğollar’ı kastetmektedir.

B. 381. Hamza - Kafdağı. Hz. Peygamber’in amcası Hz. Hamza, çok kuvvetli olduğundan fütüvvet geleneğinde pehlivanlar tarafından pir tanındığı gibi Kafdağı’nın ardına aşırıldığı, orada devlerde, ejderhalarla savaştığı hakkında da birçok halk hikâyeleri uydurulmuştur Bu hikâyeler, “Hamza - Nâme” adlı kitaplarda tespit edilmiştir.

B. 405. İbrahim – Nemrud. 225. beytin izahına bak.

B. 406. Levlâk – Ahmed. Ahmed. Hz. Muhammed’in adlarındandır; Kur’ân’ın LXI. süresinin 6. ayetinde Ahmed diye anılır ve İsa Peygamber tarafından bu adla tebşir edildiği bildirilir. “Levlâke” sen olmasaydın demektir; 158. beytin izahına bk.

B. 412. “İnsan sevdiğiyledir” mealindeki hadise işaret edilmektedir (Câmi’; II. s. 172).

B. 442. İnanan kişinin kalbi; Allah evidir, arşıdır gibi hadisler rivayet edildiği gibi, “Yerime, göğüme sığmadım da bana inanan kulumun gönlüne sığdım” mealinde bir hadis-i kudsî de vardır (Ahâdis-i Mesnevi; s. 26).

B. 444. Azâzil. Şeytan’ın adıdır.

B. 500. Ferhad - Külüng. Ferhad - Şirin ve Husrev, bir halk hikâyesidir. Erkek evlat bırakmadan ölen bir hükümdarın yerine geçen Mihîn Bânû adlı kızının Şirin adlı çok güzel bir kız kardeşi vardır. Mihîn, Şirin’e bir köşk yaptırır. Köşkü, Bihzâd adlı ressam, resimlerle bezerken kendisine yardım eden oğlu Ferhad’a Mihîn Bânû âşık olur; fakat Ferhad da Şirin’e vurulur. Mihîn, şehrin dışında akan nehrin, köşkün önünden geçirilmesini ister. Ferhad bu işi üstüne alır ve aradaki dağı delmeye koyulur. Bu sırada Hürmüz adlı bir padişah, Ferhad’la Şirin’in aşkını duyar ve Şirin’i Ferhad’a almak için Mihin Banü ile savaşa girişir. Fakat bu sefer de Hürmüz’ün oğlu Husrev, Şirin’e âşık olur, Ferhad, dağı delerken Husrev’in dadısı, Ferhad’ı ortadan kaldırmak için gelir. Ferhad’a, Şirin’in öldüğünü söyler. Ferhad elindeki külüngü, teessüründen beynine vurarak intihar eder. Bunu duyan Şirin gelir, Ferhad’ın nâşine kapanıp ağlarken Ferhad’ın belindeki hançeri görür; çekip kendi kalbine saplar; Ferhad’ın nâşi üstünde can verir.

Bu hikâyeyi XII. yüzyıl şairlerinden Nizâmî (1195-1196) beş manzum hikâyesinden biri olarak yazmış, XIV. yüzyıldan XVI. yüzyıla kadar gelip geçen İran şairlerinden Hus-rev-i Dihlevî, Hâtifi, Vahşî, Asaf

Han; XVI. yüzyıl Türk şairlerinden Şeyhî, XVI. yüzyılda Âhî, Celîl ve daha birçok şairler bu halk hikâyesini nazma çekmişlerdir. Halk arasına yayılan bu hikâye, ortaoyununa, Karagöz oyununa kadar girmiştir.

B. 502. Uçmak – Ebleh. “Cennet ehlinin çoğu aptallardır.” (Hadîs, Câmi’; I, s, 44) Hadisteki aptallardan maksat, halkı, halkın menfaatlerini, kendisinden, kendi menfaatlerinden üstün görüp kendini, inanca, topluma, insanlığa adayan ve feda eden, bu bakımdan da ferdiyetçiler tarafından aptallıkla töhmetlenen kişilerdir. Beyitte aynı zamanda Hz. Ali’nin, “Bazı kişiler, cennet için ibadet ederler; bu, tacirlerin ibadetidir. Bir bölük halk da korkusundan kulluk eder; bu da kulların, kölelerin kulluğudur. Bir bölük de vardır: Allah’a şükretmek için kullukta bulunur; işte bu, hür kişilerin ibadetidir” sözü de hatırlanmaktadır (Nehc’ül - Belâga Mücesseset’ul - A’lemiyy’il - Matbûât; Beyrut, C. III. 4. bölüm, s. 189).

B. 515. 516. Sûfî - Ahi, Mecnun - Leylâ: Sûfî, tasavvuf ehli. Tasavvuf sözünün, yün anlamına gelen “sof”tan, Hz. Peygamber’in mescidinin sofasında yatıp kalkan ve “Ashab-ı Suffa” denen yoksul sahabeye nisbet edilmelerinden, artık anlamına “safâ”dan geldiği söylenmişse de, Yunanca hikmet anlamına gelen “Sofos” kelimesinden geldiği şüphesizdir. Bu adı ilk olarak alan, 150 Hicri’de (767-768) vefat eden ve Şam’da. ilk tekkeyi kuran Ebu-Hâşim-i Kûfî’dir.

Ahî, kardeşim anlamına Arapça bir sözdür. Kökü, Sasanlılar devrinde olan ve ortaçağda esnafı teşkilatlandıran fütüvvet ehli, şeyhlerine “Ahî” derlerdi, bir şehirdeki ahîlerin tâbî’ oldukları Ahî, Ahî-Baba, Anadolu’da Ahî-Türk diye anılırdı (A. Gölpınarlı: İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları; İst, Üniv, İktisat Fakültesi Mecmuası; Cilt, XI, Sayı: 1-4).

Mecnun-Leylâ, Arap edebiyatından İran edebiyatına, İran edebiyatından Türk divan edebiyatına divan edebiyatından halk edebiyatına geçmiş, halk hikâyesi hüviyetine bürünmüştür. Âmiroğulları boyundan Kays, bir başka boydan Leylâ adlı bir kızı sever, aşkından deli olur, dağlara düşer. Mecnun deli diye anılmaya başlar; başından birçok olaylar geçer; sonunda Tanrı aşkına ulaşır. Leylâ da, Mecnun’un aşkından hastalanır, ölür. Mecnun, Leylâ’nın kabrine gider; dünyadan bezdiğini söyler, ruhunun kabzedilmesi için Tanrı’ya yalvarır; duası kabul edilir ve orada ölür, Leyla’nın yanına gömerler. İran şairlerinden Nızâmî, bu hikâyeyi çok güzel bir şekilde ve mesnevi tarzında yazmıştır. Türk şairlerinden Fuzûli’nin de “Leylî vü Mecnûn”u vardır. Klasik İran ve Türk edebiyatında Leylâ, Leylî tarzında söylenir.

B. 520. Elif’ mim, dal. Arap alfabesindeki bu üç harf, yani “a, d, m” harfleri yazılınca, “âdem” sözü meydana gelir ki “insan” demektir.

B. 546. Nefsime bir Tatar oldum. 353. beytin, izahına bk.

B. 562.-B. 563. Mûsâ - Tecellî, Tûr. İsrailoğullarını Mısır’dan çıkaran, tutsaklıktan kurtaran, Museviliği kuran ve Kur’ân’da XXXIII. surenin 7. ayetinde bildirildiği gibi diğerleri, Hz. Muhammed, İbrahim, Mûsâ ve İsa olan Ülü’l - azim beş peygamberden biri Mûsâ’dır. Mûsâ doğmadan Firavun, yani Mısır hükümdarı bir rüya görmüş. İsrailoğullarından yeni doğacak birinin; saltanatını yok edeceği şekilde yorumlanmış, Firavun, İsrailoğulları’ndan doğan erkek çocukların öldürülmelerini emretmiş; emri icra edilmeye başlanmış; Mûsâ’nın anası, Tanrı ilhamiyle onu bir sepete koyup Nil Nehri’ne atmış; Firavun’un zevcesi onu görüp almış, evlat edinmişti. Mûsâ, hiçbir süt ninenin memesini almayınca gene anası, Tanrı ilhamıyla gidip ona süt nine olmuş, Mûsâ; Firavun’un sarayında büyüyüp yetişmişti (XX, 37-40). Bir gün, İsrailoğulları’ndan birine zulmeden bir Mısırlıyı bir yumrukta öldüren Mûsâ, bunun duyulduğunu anlayınca Medyen’e kaçmış, Şuayb Peygamber’e sığınmış onun sürülerine çobanlık etmiş, kızını almıştı. Medyen’den, Şuayb Peygamber’in yanından ayrılınca çölde yolunu yitirmiş, zevcesine; ilerde gördüğü ateşe gidip yol bilen birini bulursa soracağını, kimseyi bulamazsa ateş alıp geleceğini söyleyerek ateşe

doğru gitmişti. Kendisi giderken ateşin de uzaklaştığını, geri geldikçe ateşin de geldiğini, aynı zamanda ağacın, çalıların yanmadığını görüp şaşırmış; bu sırada ateşten “ayakkabılarını çıkar, mukaddes Tuvâ vadisindesin” sesini duymuş, sopasının yılan oluşu, elinin parıl parıl parlayışı mucizeleriyle Firavun’a gitmeye memur olmuştu (XX, 10 - 25).

İsrailoğulları’nı Tanrı emriyle Mısır’dan çıkarmaya memur olunca Firavun’a, kardeşi Harun’la gitmiş, ona mucizelerini göstermişti. Sopanın yılan olduğunu gören Firavun, bunu büyü sanıp büyücülere haber vermiş, büyücüler toplanıp gelince iplerini, sopalarını atmışlar; ipler, sopalar yılan olmuş, Mûsâ sopasını atınca o da büyük bir yılan olup öbürlerini yutmuştu. Mûsâ yılanı tutup alınca sopa haline dönmüş, fakat iplerle sopaların ortada kalmadığını gören büyücüler Mûsâ’ya inanmışlar, bunun üzerine Firavun onların ellerini, ayaklarını çapraz olarak kestirip hepsini astırarak öldürtmüştü (XX, 9-73). Tanrı Mısırlıların mahsullerine çekirge üşürmüş, kurbağaları çoğaltmış, öldürücü yeller estirmiş, suyu kan haline getirmiş; her ilk doğan hayvanı ve insanı öldürmüş daha başka belalar vermişti. Firavun her bela geldikçe İsrailoğulları’nı bırakmayı vaad etmiş, fakat bela geçince vazgeçmişti, son bela olan ölüm üzerine sözünü tutmuştu. Mûsâ, İsrailoğulları’nı, Kızıldeniz’den sopasıyla denize vurup; boyları sayısınca açılan yollardan geçirdikten sonra ordusuyla artlarına düşen Firavun, deniz kavuşunca ordusuyla beraber boğulmuştu.

Mûsâ Peygamber’e otuz gecenin va’de verildiği, on geceyle de o müddeti kırka çıkardığı, sonra kavmi arasında Harun’u halife bırakıp Tanrı’nın buyurduğu yere vardığı, Tanrı’nın Mûsâ ile konuştuğu VII. surede bildirilir. Mûsâ, rabbine, rabbim; bana görün; sana bakayım demiş. Tanrı, sen beni hiç mi hiç göremezsin; fakat dağa bak, yerinde durabilirse görürsün buyurmuş, rabbinin azameti dağa tecelli edince dağ paramparça olmuş, zerre zerre dağılmış. Mûsâ da düşüp bayılmış, kendine gelince; seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, tövbe ettim sana ve ben inananlardan ilkiyim demiştir (142-143). “Erini” bana görün, “Lenterânî” beni hiç göremezsin demektir ve 143. ayette geçer.

B. 565. Necm - Tâbir, Düş. “Necm”, gizli ve eşsiz bilgiler anlamına gelen “ulûm-ı hafiyye” ve “ulûm-ı garîbe”dendir. Ulûm-ı garîbe, sözü herkes tarafından bilinemeyen anlamını da verir. “Necm” de yıldız bilgisidir ki, buna “ilim-i nücüm” ve “tencîm” de derlerdi. Bir kişinin doğduğu an, hangi yıldız hâkimse, yıldızı sayılır ve o yıldızın kutlu ve kutsuz hale gelişinin, o adamın hayatında iyi ve kötü olaylara yol açacağına inanılırdı. Düş, yani rüya da bu bilgiye göre yorulurdu. Yıldız bilgisi, Keldanîler’den kalmış ve İslam bunun batıl olduğunu kabul edip şiddetle aleyhinde bulunmuştu; fakat gene de buna inananlar, bunu bildiğini iddia edenler, son zamanlara kadar vardı (Câmi’ II, 140; 148; Künûz’ul - Hakaaık, II, 206).

B. 588. Mansûr, Ebu’l - Mugıys Huseyn b. Hallac, meşhur rivayete göre Beyzâlı’dır. Şeriata uymayan sözleri yüzünden 309’da (922) Bağdat’ta asılarak öldürülmüştür. “Ene’l Hakk - Ben Hakk’ım” şeklinde özetlenen sözleri vardır. Adını Mansûr, Hallâc, Hallâc-ı Mansûr diye anarlar. Müteveffâ L. Massignen divanını, “Kitab’ut - Tavâsin” adlı kitabını, sözlerini ve asılış hikâyesini. toplayan “Ahbâr’ül-Hallac”ı tercemeleriyle yayınlamıştır.

B. 590. Ferhâd - Şirin. 500. beytin izâhına bk,

B. 624. Mansûr - dâr. 588. beyitte geçti,

B. 650. Ezel bezmî. 179. beytin izahına bk,

B. 661. Yakıyn. Ayn-el - yakıyn. Yakıyn, iyiden iyiye inanış, tam anlayış anlamlarına gelir. Sûfîlerce yakıyn, üç dereceye ayrılır; İlm’el - yakıyn, akla, bilgiye dayanır. Ayn’el - yakıyn, görüşe dayanan inançtır. Hakk’al - yakıyn ise inancın oluş haline gelmesidir. Birinci yakıyn akıl ehline, ikincisi bilgi ehline, üçüncüsü irfan ehline aittir (Risâle’ül - Kuşeyriyye; s. 57). Bu üç yakıynin adları Kur’ân’ın CII.

suresinin 5. ve 7. ayetleriyle LXIX suresinin 51. ayetinden alınmıştır.

B. 665. Hârût - Mârût, Zühre. Hârût ve Mârût, Kur'ân-ı Kerim'in II. suresinin 102. ayetinde geçer; Süleyman Peygamber'in kâfir olmadığı, şeytanların kâfir oldukları bildirilir ve insanlara büyü yapmayı öğrettikleri söylenir; sonra da Bâbil'e indirilen Hârût ve Mârût adlı iki meleğin, biz sizi imtihana çekmeye memuruz, sakın kâfir olmayın demeden kimseye bir şey öğretmedikleri anlatılır. Halk rivayetlerine göre bu iki melek, insanların isyanından yakınmışlar, Tanrı onlarda şehvet vardır, size de şehvet versem, siz de isyan edersiniz demiş; onlar isyan etmeyeceklerini söyleyince, Tanrı onlara şehvet verip yeryüzüne inmelerini buyurmuş. Gündüz inerler, halk arasında hüküm sürerler, gece İsm-i A'zam'ı okuyup göğe ağarlarken günün birinde bir kıza âşık olmuşlar. Kız, 'İsm-i A'zam'ı öğretirlerse bunlara ram olacağını söylemiş, öğretmişler, kadın bu adı okuyup göğe çıkınca Tanrı onu çarpıp bir yıldız yapmış. Zühre bu kadınmış, Hârût'la Mârût'u bu dünya azabıyla ahret azabı arasında muhayyer bırakmış, dünya azabına razı olmuşlar. Bunları Bâbil kuyusuna baş aşağı astırmış. Büyücüler, o kuyunun başına gidip bunlardan büyü öğrenirlermiş. Bu yüzden edebiyatta Hârût-Mârût, Zühre, Bâbil kuyusu, büyü ve büyücü ile anılır.

B. 695. Hümâ (Devletkuşu). Kimin başına konarsa devlete erişeceğine, padişah olacağına inanılan, kemikle geçindiği söylenen bir kuş. Bu kuş, bazı kere Zümrüdüanka dediğimiz Simurg'la karıştırılır. Hüma, edebiyatta devlet ve kemikle anılır.

B. 706. Mansûr-ı Bağdadî. Mansûr, Bayzâlı olmakla beraber Bağdad'da asıldığı için Bağdâdî diye anılmıştır. 588. beytin izahına bk.

B. 715. Tanrı'nın Dâvud Peygamber'e, dünya köpeklerin üşüştüğü bir leşe benzer, buyurduğuna dair bir Hadis-i Kudsî vardır (İthâfât; s. 128-129).

B. 720. Yusuf - Zelihâ. İsrailoğıllarından Ya'kub Peygamber'in oğludur. Pek yakışıklı ve güzel olduğundan ve babası, onu çok sevdiğinden on bir kardeşi Yusuf'u kıskanmışlar, bu arada on bir yıldızla ay ve güneşin kendisine secde ettiğini rüyada görmesi ve rüyasını kardeşlerine de söylemesi kıskançlıklarını arttırmış; onu öldürmeye karar vermişler; babalarından gezmek üzere izin almışlar ve Yusuf'u battal bir kuyuya atıp babalarına, biz oynarken onu elbisemizin yanında bırakmıştık, kurt yemiş, demişlerdi

Bu sırada kuyuya su almak için kova sallayan bir kervancı Yusuf'u bulmuş, bunu haber alan kardeşleri gidip bizim kölemizdi, isyan etti, bu cezayı verdik deyip onu ucuz bir fiyatla satmışlardı. Kervancı, Yusuf'u Mısır'a götürüp sattı; Mısır hükümdarının maliye işlerine bakan zat, Yusuf'u satın aldı. Yusuf çok güzel olduğu için bu zatın zevcesi, Yusuf'a gönül kaptırdı ve bir gün onunla buluşmak istedi. Yusuf razı olmayınca üstüne atıldı; Yusuf kaçarken gömleğine, arkadan sarıldı ve gömlek yırtıldı. Bu arada kocası kapı dibinde görününce suçu Yusuf'un üstüne attı. Adamın danıştığı zat, gömlek önden yırtıldıysa kadın doğru söylüyor dedi. Gömleğin arkadan yırtıldığını görmekle beraber dedikodunun önünü almak için Yusuf'u zindana attırdı. Yusuf zindanda yedi yıl kaldı. Bu sırada bir suç yüzünden zindana düşmüş olan ve maliye memurunun şerbetçisi bulunan zatla bir başkasının gördükleri rüyayı yorumladı ve yorumu çıktı; şerbetçi kurtuldu. Aziz denen maliye memuru da bir rüya gördü; yorumcular, bu rüyayı yorumlayamadılar. Yusuf'a, Aziz'e söyleyeceğini, suçsuz olduğunu hatırlatacağını vaad eden şerbetçi, kendisinin ve arkadaşının rüyasını yorduğunu hatırladı, vaadini yerine getirdi. Aziz de, şimdi hak yerini buldu deyip Yusuf'u zindandan çıkarttı; onunla görüştü. Yusuf Aziz'in rüyasını, yedi yıl bolluktan sonra yedi yıl kıtlık olacağı şeklinde yorumladı ve Aziz'in emriyle mali işlere memur oldu. Yusuf kıtlık yılları için zahire sakladı, kıtlık başlayınca herkese erzak ve zahire vererek açlığın, sefaletin önüne geçti. Civarda kıtlığa düşenler de Mısır'a başvurmaya başlarlar; bu arada kardeşleri de gelirler, fakat Yusuf'u tanımazlar.

Yusuf, kendisini ölümden kurtaran kardeşinin heybesine; şerbet tasını koydurur ve hırsızlık var diye kardeşlerinin heybelerini, bu arada o kardeşininkini de aratır; tas, onun heybesinde bulununca, bizde hüküm, hırsızın burada alıkonmasıdır der; onu yanında alıkor ve ona sonradan kendisini tanıtır. Bir zaman sonra gene kardeşleri gelince, onlara da kendini tanıtır. Suçlarını söyleyip bağışlanma dileyen kardeşlerine, gömleğini verir, bunu babama götürün ve hepiniz gelin der. Yakup, Yusuf'un hasretiyle ağlaya ağlaya görme hassasını kaybetmiştir. Onlar yoldayken, Yusuf'un kokusu geliyor der ve oğulları gömleği getirince yüzüne gözüne sürer; gözleri görmeye başlar. Beraberce giderler ve anası, babası, kardeşleri tahtının önünde yere kapanırlar. Yusuf işte rüyam çıktı der ve İsrailoğulları böylece Mısır'a yerleşmiş olurlar.

"Ahd-i Atıyk"te "Tekvin" bahsinde Yusuf'un hikâyesi, bilhassa mali işlere memur olduktan sonraki icraatı, bir peygambere yakışmayacak tarzda anlatılır (XXXVIII-XL).

Kur'ân-ı Kerim'de bu çeşit şeyler yoktur ve XII. sure olan ve Yusuf suresi diye anılan surede, Yusuf'un başından geçenler, "kıssaların en güzeli" diye anlatılır.

Rivayetlere göre Mısır azizi öldükten sonra yerine geçen Yusuf, azizin evvelce kendisine gönül veren zevcesini almıştır. Bu hanımın adı Zeliha'dır ki, İran edebiyatıyla Türk divan edebiyatında Züleyha tarzında söylenir. Surenin 30-31 ayetlerinde, Mısır kadınlarının Züleyha'yı kınamalarına karşılık, onun kadınları davet edip her birine bir bıçak ve turunç verdiği, sonra Yusuf'u görünce, bu insan değil; yüce, büyük bir melek dedikleri ve onun güzelliğine kapılıp turunç yerine ellerini doğradıkları da bildirilir.

Bütün bu münasebetlerle Yusuf, edebiyatta güzellik, kurt, kuyu, turunç, Züleyha, Mısır, Ken'an ili, aynı zamanda gene kuyu anlamına gelen Ken'an, el doğramak ve Yakup'la; Yakup da dar'ül ahzân - hüzünler evi ağlamak, gözden olmak, Yusuf ve gömlekle anılır.

B. 722. Belkıys. Süleyman. 77. beytin izahına bk.

B. 723. Hârût - Mârût. 665, beytin izahına bk.

B. 726. Leylâ – Mecnun. 515. beytin izahına bk.

B. 726. Abdürrezzak (Şeyh-i San'ân). Sûfîlerden bir şeyhmiş. Bir gece rüyasında Rum ülkesine gittiğini, orada puta taptığını görür. Elli kere haccetmiş olan bu şeyh, bu rüya üzerine dört yüz müridiyle Rum ülkesine gider. Orada bir kâfir kızını görür, âşık olur. Kızı ister; kız puta tapmasını, dininden dönmesini, zünnar kuşanmasını, domuz gütmesini teklif eder. Şeyh hepsine razı olur; müritleri, şeyhten ümit keserek dağılırlar, ülkelerine giderler. Hacca gitmiş ve onlara yoldaş olmamış bir mürit bunu duyunca Tanrı'ya yalvarır; bir gece rüyasında Hz. Muhammed'i görür, şeyhin tekrar imana geldiğini haber alır. Öbür dervişlerle Rum ülkesine gider; şeyhi bulur; beraberce Rum ülkesini bırakıp yola düşerler. Bu sırada kız da gördüğü bir rüya üzerine onların peşinden yola çıkar; onlara yetişip Müslüman olur ve ölür.

Attâr, "Mantık'ut - Tayr"da bu hikâyeyi pek güzel anlatır. "Nefahât"da, Hicri 525 Ramazan'ında vefat eden Şeyh Hammâd-ı Dabbâs'ın hal tercemesinde, halife tarafından elçilikle Rum ülkesine gönderilen İbni Sakkaa adlı birisinin, padişahın kızına âşık olup Hıristiyanlığı kabul ettiği yazılıdır; Şeyh-i San'ân hikâyesinin bu İbn-i Sakkaa'nın başına gelen olaydan ilham alınarak düzüldüğü düşünülebilir (Lâmiî terc. s. 588-589).

Tiflis'e üç kilometrelik bir tepede Şeyh-i San'ân'a ve oradaki rivayete göre sevgilisi Nina adlı Gürcü kızına ait bir mezar bulunduğunu, Müslüman, Hıristiyan, birçok kişinin cuma ve pazar geceleri; yaya olarak bu mezarı ziyarete gidip mum yaktıklarını, çiçekler serptiklerini, mezarda bir papazın mücâvir olduğunu Alî Cevâhir - Kelâm'ın bir makalesinden öğreniyoruz (Armağan Mecmuası; elli beşinci yıl, otuz

dokuzuncu devre; No. 11-12. Behmen ve İsfend - mâh. 1349; s. 761-763).

B. 730. İsâ. Şeriat sahibi beş büyük peygamberden birisidir (Kur'ân, XXXIII, 7). Kuran'da, babasız olarak, Cebrâîl'in üfürmesiyle Meryem'in gebe kalıp onu doğurduğu, bu yüzden Allah indinde Âdem'e benzediği (III. 95), Hıristiyanların zanları gibi asılmadığı, öldürülmediği; diri olarak göğe ağdırıldığı bildirilir; yirmi beş yerde adı geçer.

Îsâ'nın topraktan kuş şeklinde yoğurduğu balçığa üfürünce, kuş olarak canlanıp uçtuğu, anadan doğma körlerin gözlerini açtığı, ölüyü diriltiği, hastaları iyileştirdiği III. surenin 49. ve V. surenin 110. ayetlerinde bildirildiğinden körlerin gözlerini açmak, hastalara şifa vermek ve ölüyü diriltmekle, yani solukla anıldığı gibi, Îsâ'nın duasıyla gökten yemek indiği V. surenin 112-114. ayetlerinde bildirildiği cihetle "mâide-yemek"le de anılır. "Ahd-i Cedid"de Îsâ'nın, Orşilim'e bir merkebe binerek girdiği anlatıldığından (Matyus, XXI. 1-11) "eşek"le de zikredildiği ve bu münasebetle irfan sahibi oluşla irfansızlığın temsil edildiği vardır.

B. 737. Kul'il - Hak. Kur'ân'ın IV. suresinin 171. ayetinde Kitab ehline, dinlerinde aşırı inanca sapmamaları, Allah hakkında ancak hak, yani doğru olan sözü söylemeleri emredilmektedir

B.738 - 739. Şer'in evliyâsı - Hakıykatte âsı. Hakıykat'in kâfiri Şer'in evliyası. Şeriat ehlince Tanrı her şeyden münezzehtir; Vahdet-i Vücûd'a inanan ve kendilerine hakıykat ehli diyenlere göreyse Tanrı'dan başka hiçbir varlığın vücudu yoktur; varlık ancak O'nundur. Kâinatın varlığı, nisbî ve izâfîdir. Bu bakımdan her şeyde Tanrı sıfatlarını, Tanrı kudret ve hikmetini görüp her şeyi O'nun mazharı bilen, her şeyde O'nun sıfatlarının zuhûrunu müşâhede eden sûfîler, şeriat ehline nazaran hoş görülmez. Beyitlerde bu telâkkıylere işaret edilmektedir.

B. 743. Safâ-nazar. İki Arapça sözden Farsça kaidesince yapılan bu terkip, temiz bakış anlamına gelir. Mürşidin nazarından sâlike, yani manevi yolcuya feyiz geldiğine inanılır. Sâlikin de her şeye, herkese temiz, arı bir bakışla bakması gerektir.

B. 744. Kur'ân'ın LXX. suresinin 22.-23. ayetlerinde, namazlarını daimi olarak kılanlar övülmektedir; bu ayetlere işaret ediliyor.

B. 750. Elest - Belâ. 177. beytin izahına bk.

B. 758. Âdem - Buğday, Şeytan. Âdem, Kur'ân'da bildirildiği gibi ilk yaratılan insan ve ilk peygamberdir. II. surenin 30.-38. ayetlerinde Allah'ın, meleklere, yeryüzünde bir halife yaratacağını söylediği, onların da, yeryüzünde kan dökecek birini mi yaratacaksın; biz hamd ederek seni noksan sıfatlardan tenzih etmedeyiz dedikleri, Tanrı'nın, ben sizin bilmediğinizi bilirim deyip Âdem'i yarattığı, ona adları bellettiği, meleklere, gerçekseniz bunların adlarını söyleyin deyince özür getirip bilmediklerini bildirdikleri, Âdem'in her şeyin adını söylemesi üzerine de meleklere Âdem'e secde etmelerini emrettiği, XVIII. sürenin 50. ayetinde cin tâifesinden olduğu açıklanan İblis'ten başka bütün meleklerin secde ettiği anlatılmakta ve Âdem'e ondan yaratılan Havvâ'yı eş edip cennete soktuğu, neyi dilerlerse yiyip içmelerini, ancak bir ağaca yaklaşmamalarını buyurduğu bildirilmektedir. 36.-39. ayetlerde de İblîs'in, onları kandırıp yememeleri emredilen ağacın meyvesini yedirdiği, bunun üzerine cennetten sürüldükleri bildirilir. Ahd-i Atıyk'te cennet, lügat manasıyladır ve Aden'de bir bahçedir (Tekvin; Bap. III.). Meyvesinden yememeleri emredilen ağaç, hayat ve hayrı - şerri bilmek ağacıdır (aynı, II, 9). Kur'ân'da "ebedilik, ebedi hayat ağacı" diye geçer (XX, 120); men edilen meyve, buğday, üzüm, unnap olarak rivayet edilmiştir. En meşhur rivayet buğdaydır ve hayattan kinayedir. Âdem, toprağın kokmuş balçığından yaratılmıştır ve Tanrı bu balçığı kudret elleriyle yoğurmuş, sonra ona ruhundan üfürmüş, can vermiştir.

Ahd-ı Atıyk’te Şeytan, yılandır (Tekvin; III, 1-15). Kur’ân’da Şeytan ve İblis diye geçer. İblis, şiddetli sıkıntıya düşmek, kederlenmek manasına gelen “İblâs”tan gelen Arapça bir kelimedir diyenler olduğu gibi başka bir dilden geldiğini söyleyenler de olmuştur (El - Müfredât; s. 59; Mu’cem’ul - Beyân, C. I. s. 81). Asıl adı İbranca, Azâzil’dir. Şeytan, rahmetten uzaklaştırılmış, yanıp kavrulmuş manalarına gelir. Kur’ân’ın birçok ayetlerinde İblis’in ateşten yaratıldığı (mesela VII. 12) bildirilmekte, VI. sürenin 15. ayetinde de bütün cinlerin, ateşin dumansız alevinden halk edildiği beyan edilmektedir. Âdem’e secde etmediği için Tanrı tarafından lanete uğratıldığı, onun da, beni kıyamete dek yaşat da, özü doğru kullarından başka bütün kullarını azdırayım diye temennide bulunduğu, Tanrı’nın, onu sûr üfürülünceye dek sağ bıraktığı da Kur’ân’da bildirilir (XV, 36-43).

B. 811. Âb-ı Hayvan. Ab-ı Hayât anlamınadır: 54. beytin izahına bk.

B. 829. Kadir gecesi. Yıl içindeki bir gecenin kadri, şerefi pek yüce olduğundan, kadri yüce Kur’ân o gece indiğinden, bir yıl içinde olacak şeyler o gece takdir edildiğinden, o gece yere inen ve göğe ağan meleklerin yüzünden yeryüzü sıkışık bir hale geldiğinden bu adla anılmıştır. XCVII. surede Kur’ân’ın o gece indiği, II. surenin 185. ayetinde Ramazan ayında indirildiği bildirildiğinden, bu gece Ramazan ayı içindedir ve hadislere göre son on gecenin tek sayılı gecelerinden biridir. Sûfîlere göre, sâlikin kendi kadrini bildiği gecedir (Kur’ân-ı Kerim ve Meâli; II Açıklama, s. CXXV-CXXVI).

B. 837. Bekri, Edhem - Belh. Bekri “bükrî”den bozmadır. Bükre, Arapça sabah demektir. İçkiye düşkün olup sabahleyin uyanır uyanmaz içkiye başlayan alkoliklere denir.

Edhem, İbrâhim b. Edhem’dir. İbni Edhem, Edhemoğlu diye de anılır. Belh padişahıyken saltanatı terk edip tasavvuf yoluna giren bu zat, Hicri 161’de (777-778) Şam’da vefat etmiştir.

B. 840. Yehdi’ illâhu li men yeşâ’; Allah dilediğine doğru yolu gösterir demektir. II. surenin 142, 213, X. surenin 25; XIII. surenin 27., XIV. surenin 4., XVI. surenin 93, XXII. surenin 16., XXIV. surenin 35. ve 46., XXVII. surenin 56. ve XXXV. surenin 8. ayetlerinde geçer.

B. 841. Levh-Kalem. Levh, üstü düz şeye denir. Kur’ân’ın LXXXV. suresinin son ayetinde geçer. Bu ve bundan önceki ayette, şerefli, yüce Kur’â’ın korunmuş levhte (Levh-i Mahfûz) bulunduğu bildirilir. Kalem, levha olacak şeyleri yazan manevi kalemdir; LXVII. surenin ilk ayetinde geçer. Her ikisinin de keyfiyetini bilemeyiz. Levh’i ve Kalem’i tevil edenler de çıkmış, Levh, Tanrı bilgisi, Kalem de iradesidir denmiştir (Ta’rifât).

B. 842. Lâ taknatû. XXXIX. surenin 53. ayetinde geçer; ümit kesmeyin anlamına gelir. Ayetin meali şudur: “De ki: Ey nefislerine uyup haddi aşan kullarım, Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin; çünkü Allah bütün suçları bağışlar, o, suçları örten, mü’minlere rahmet edendir.”

B. 845. VI. surenin 103. ayetinde, gözlerin Tanrı’yı idrak edemeyeceği, fakat onun gözleri idrak edeceği, latif olup her şeyden haberi bulunduğu bildirilmektedir. Beyitte bu ayete işaret vardır.

B. 850. Hz. Peygamber’in “Allah’la bir vaktim olur ki o vakte ne şeriat sahibi bir peygamber sığabilir; ne Tanrı’ya manen yakınlaştırılmış bir melek” buyurduğu rivayet edilmiştir (Ahâdis-i Mesnevî; s. 246). Beyitte bu hadise işaret vardır.

B. 852. Havf – recâ. Korku ve ümit demektir. İnanan kişinin bu ikisi arasında olması gerektir; ancak Tanrı dostları, X. surenin 62. ayetinde bildirildiği gibi bu ikisinden de dışarıdır.

B. 856. Ebû - Bekr, Ömer, Osman, Ali. İslamda ilk dört halife. Bu dördüne, seçilmiş dört dost anlamına “Châr yâr-ı Güzîn” denir.

B. 857. Tup - Çevgân. Ortaçağda pek meşhur bir oyun. Çevgân Türkçe'de "çevgen", topu çelmeye yarayan ucu eğri, sopadır. Oyuncular, iki taraf olup atlara binerek ellerindeki çevgânla topu, karşı tarafın iki direk arasındaki kalesinden geçirmeye çalışırlar. Buna muvaffak olan taraf, oyunu kazanır.

B. 863. Calinos - Lokman. Calinos, miladi 181'de Bergama'da ölen Yunanlı hekimdir; eserleri Arapça'ya çevrilmiştir.

Lokman, Eyup Peygamber'in kız kardeşinin, yahut teyzesinin oğlu olduğu, Habeşî bir köle bulunduğu söylenen peygamber, yahut veli olduğu rivayet edilen zattır. Kur'ân'ın XXXI. suresi, onun adını taşır. Batılılar, bu zatın VI-VII yüzyıllarda yaşayan Esope olduğunu kabul ederler (Savary'nin Kur'ân terc; s. 407, not 1. E. Palmer Terc, s. 350, not 1). Halk rivayetlerinde Lokman, her şeyin hikmetini bilen bir hekimdir; otlar ona, neye yaradıklarını, hassalarını söylerler.

B. 865. İncil - Ruhban. İncil, İsa Peygamber'e inen kitaplar. Müslümanlara göre İncil bir hayli değişmiştir ve bugünkü "Ahd-i Cedîd" İsa'ya inen İncil değildir. Hıristiyanlara göreyse İsa'nın hayatı İncil'dir ve yazılmış olan birçok İncil'den kabul edilen dördü, bu dinin mukaddes kitabıdır. Ruhban, rahipler, yani Hıristiyan rûhânîleridir.

B. 866. Hâmân. Firavun'un veziridir. Kur'ân'ın XXVIII. suresinin 6. ayetinde, Firavun'un tanrılık davasına kalkıştığı, Hâmân'a bir ateş yakıp tuğla yapmasını, yüksek bir köşk kurmasını emrettiği, bu köşke çıkarak Mûsâ'nın Tanrısını bilmek istediğini bildirdiği anlatılır. XXIX. surenin 39. ayetinde Karun ve Firavun'la anılır, helak edildiği bildirilir. XL. surenin 24. ayetinde Mûsâ'nın, Firavun ve Hâmân'la Karun'a gönderildiği, 36.-37. ayetlerinde de Firavun'un, göklerin kapılarına erişmek için Hâmân'a yüksek bir köşk kurmasını buyurduğu anlatılır.

B. 867. Cebrâil. Zorla olgunlaştırmak manasına gelen "cebr" sözüyle Allah manasına "il" sözünden meydana gelmiştir. Tanrı kudreti, Tanrı kulu demektir. II. surenin 87. ayetiyle 253. ayetinde, V. surenin 110., XVI. surenin 102. ayetlerinde adı, "Rûh'ul - Kudüs" diye geçer. IV. surenin 171., XIX. surenin 17., LXVI. surenin 12. ayetlerinde "Rûh" diye anılır. XXVI, surenin 193. ayetinde "Rûh'ul Emîn" diye geçer. LIII. surenin 5. ayetinde Peygamber'e Kur'ân-ı öğreten güçlü kuvvetli melek diye anılır; 6. ve 7. ayetlerinde Hz. Muhammed'in onu yüce ufukta, kendi suretiyle gördüğü, 9. ayetinde aralarında iki yay kadar, hatta daha da az bir mesafe bulunduğu, 13.-15. ayetlerinde, Sınır ağacının yanında bir kere daha gördüğü bildirilir. LXXXI. surenin 19. ve 20. ayetlerinde Arş sahibi Tanrı'nın katında en yüce mertebeye sahip olduğu beyan edilir. II. sürenin 97. ve 98. ayetlerinde adı "Cıbrîl" diye geçer. Dereceleri en ulu dört meleğin biridir ve peygamberlere vahiy getiren melektir.

B. 870. Yedi, dört, on sekiz, dokuz. Yedi sözüyle; dünyayı merkez tanıyan ve çevresinde sırasıyla dönen Ay, Utârid, Merîh; Güneş; Zühre; Müşteri ve Zuhal yıldızlarının bulunduğu gökler kastedilmektedir. Dört, ateş, hava su ve topraktır ki bunlar, dört tabiatı, yani sıcaklığı, soğukluğu; yaşlığı, kuruluğu meydana getirir dört basit unsurdur. Varlık âlemi, bunlardan meydana geldiği için bunlara dört direk anlamına "Erkân-ı Erbaa, Evtâd-ı Erbaa" ve dört basit unsur anlamına "Besâit-i Erbaa" da denir. On sekizse, on sekiz bin âlemdir. Dokuz, dokuz kat göktür. Yedi yıldızın bulunduğu farz edilen yedi göğü, burçların, sâbitelerin bulunduğu sekizinci kat gök kaplar; bu göğe, sâbiteler, burçlar göğü anlamına "Felek'üs - Sevâbit, Felek'ül - Burûc" denir. Bu göğü de, içinde hiçbir şey olmayan "Felek-i Atlas" kuşatır. Dokuz gök, Tanrı'nın ilminde sabit olan "İlmî sûretler"in, başka bir deyimle "Akl-ı Küll"ün, yani yaratıcı kudretin aktif kaabiliyetiyle bu aktif kaabiliyetten meydana gelen "Nefs-i Küll"ün pasif kaabiliyetin izhar ettiği varlıklardır ve her birinin aktif ve pasif güçleri, eski deyimle akıl ve nefisleri vardır. Bunların devrinden dört unsur meydana gelir, dört unsurla dokuz gökten, üç çocuk (Mevâlîd-i Selâse) belirir ki bunlar da, cansızlar (Cemâdât), bitkiler (Nebâtât) ve canlılardır (Hayvanat). Hepsi on sekiz olur.

Araplarda son sayı bindir; tafsil dolayısıyla her biri bin sayılır; böylece On sekiz bin âlem kabul edilir.

B. 873. Yunus – Batn-ı hût (Balık karnı. Selman) Yunus Peygamber'e ait "Ahd-i Atıyk"te dört baplık bir bölüm vardır. Kur'ân-ı Kerim'de IV. ve VI. surelerde yalnız adı geçer (163, 86), XXXVII. surede, 139.-148. ayetlerde etraflıca anlatılır. X. sure, Yunus Suresi adını taşır; 98. ayette adı geçer. XXXVII. surenin 143.-144. ayetlerinde, balık karnında Tanrı'ya dua ettiği anlatılır. Yunus Peygamber kendisine inanmayan kavmine Tanrı azabının geleceğini bildirmiş, kavmi ağlayıp tövbe edince üstlerine gelen gazap bulutu dağılmış, Yunus kaçıp bir gemiye binmişti. Gemi açılınca fırtına kopmuş, gemidekiler; içimizde bir suçlu var; onu denize atarak kurtuluruz demişler, kura çekmişler, üç kere de kura Yunus'un adına düşünce onu denize atmışlar. Bir balık Yunus'u yutmuştu. Yunus, balık karnında duaya başlayınca balık onu kıyıya bırakmış. Bu yüzden kendisine "Balık sahili" manasına gelen "Zü'n-Nun" denmiştir. Kur'ân'da XXI. surenin 87. ayetinde bu adla anılır.

Selman, Fars diyarından olup Medine'ye gelerek Müslüman olmuştu. Hendek Savaşı'nda, Medine'nin korunması için hendek kazılmasını teklif etmiş, teklifi kabul edilmişti. Hakkında, "Selman, biz Ehlibeyttendir" hadisi varid olmuştu (Câmi; II. s, 28). Üçüncü halifenin zamanında Medayin valisiyken orada vefat etmiştir.

B. 876. Keyvan. Zuhal yıldızıdır. Yunan mitolojisinde Uranos'un, yani yerin oğlu Kronos'tur ve zamanı temsil eder. Yerle göğün oğulları olan devler, babaları Uranos'la çarpışırlar. Uranos, onları tutup tutup Gea'nın içine atar. Gea, oğullarının öcünü almak için Kronos'la birleşir. Kronos babasını sakatlar; kardeşlerini kurtarır; Olimp Dağı'na yerleşir. Babasının yaptığını çocuklarından bulacağından korkarak çocuklarını yutmaya başlar. Zeus doğunca anası, Kronos'a bir taş yutturur, oğlunu da Girit'e götürüp bir mağaraya koyar. Zeus büyüyünce kardeşlerini babasına kusturur, sonra da onu yerin dibine yollar. Zuhal ziraatin koruyucusudur. Romalılar ona Saturn derler. Doğuda en büyük kutsuz yıldızdır. Minyatürlerde, sağ elinde bir insan kafası bulunan, sol elinde de bir insanın avucunu kavramış olan ihtiyar bir adam, yahut ata binmiş, sağ elinde bir kılıç bulunan bir şahıs suretinde temsil edilir. Zuhal, yedinci kat göktedir.

B. 882. Efreng – Ceng. Frenkle savaş. Haçlı seferlerini hatırlatmaktadır.

B. 883. Ca'fer-i Tayyar. Hz. Ali'nin kardeşidir. Mekke'de, müminlere eziyette bulunan müşriklerin şerrinden Habeş ülkesine hicret eden Müslümanlara reis olmuştu. Hayber'in fethi günü gelip Hz. Peygamber'le buluşmuştu. Hz, Peygamber buna pek sevinmiş, bilmem ki buyurmuştu, Ca'fer'in gelişine mi daha fazla sevineyim, Hayber'in fethine mi? "Ca'fer yaratılışta, huyda en fazla bana benzeyendir" hadisi de onun hakkındadır. Hicretin sekizinci yılı Mu'te Savaşı'nda; elleri kesilmiş ve şehit düşmüştü. Hz. Resul, "Ca'fer'i gördüm, iki kanatla cennette uçuyor" buyurmuşlardı. Bu yüzden uçan manasına "Tayyar" lakabıyla anılmıştır (Sefinet'ül - Bıhar; I. s. 158-160; Câmi'; II, s. 18; Sosyal Açıdan İslam Tarihi. Hz. Muhammed ve İslam s., 124-125).

B. 884. Câmi, Farsça kadehe mensup, içkiye düşkün demektir. Hicri 536 da (1141-1142) vefat eden Ahmet Nâmıkıyy-i Câmî'ye mensup tarikat ehline de Câmiler denir. Bu tarikat mensupları, sakallarını tıraş ettirirler, bıyıklarına hiç dokunmazlar, kulaklarına küpe takarlar, başlarına keçe külah giyerler, bellerine demir kuşak kuşanırlardı. Saçlarını uzatırlar, yanlarına koyverirler, yahut büküp külahlarının çevresine dolarlardı. Yanlarına ziller takarlardı. Müziğe pek düşkün olan Câmiler XVII. yüzyıla dek Anadolu'da mevcuttu (Vahidî; Manâkıb-ı Hâce-i Cihan ve Netice-i Can). Yunus, hem bunları, hem sözün lügat anlamını kastediyor.

B. 887. Şeş cihet. Altı taraf demektir. Küçük, büyük, her şeyin ön, art, sağ, sol, yukarı ve aşağı olmak üzere altı yönü olduğu kabul edilmiştir.

B. 888. Bercis, Calinos, Bukrat, Lokman. Bercis, müşteri yıldızıdır. Altıncı kat göktedir. Yunanlılar Zeus, Latinler Jüpiter demişler, bu yıldıza bir tanrılık izafe etmişlerdi. Onun kudretini, yalnız kader tahdid edebilirdi, Tahtının önünde hayır ve şer fıçıları olduğuna, bunlardan hayrı ve şerri çıkardığına, yıldırımları, şimşekleri gönderdiğine, yağmurları yağdırdığına, Olimp Dağı'nda oturduğuna inanılırdı. Doğu'da Müşteri, büyük kutlu yıldızdır. Din, bilgi, utanç, gönül alçaklığı, namus, belâgat ona mensup sayılırdı. Gökyüzü kadısı ve hatibi anlamına "Kaadî-i Felek, Hatib-i Felek" diye de anılırdı.

Bukrat, İskender'den yüz yıl önce yaşanmış meşhur bir hekimdir. Calinos ve Lokman için 861. beytin izahına bk.

B. 889. Dokuz arslan, yedi evren, dört ejderha. Rüstem - Destan. Dokuz arslandan maksat dokuz göktür. Yedi evrenle yedi yıldız, dört ejderha ile de dört unsur kastedilmiştir.

Rüstem, İran'ın mitoloji tarihindeki kahramandır. Zâl adlı birinin oğludur. Zâl, ihtiyar demektir, doğduğu zaman saçı, başı, kirpikleri bembeyazmış, Bu yüzden Zâl dendiği gibi, babası Sâm, bu benim oğlum olamaz, bunda bir düzen var deyip Zâl'i Alburz Dağları'na attığından Zâl, "Destan" diye de anılmıştır. Destan, hile, düzen, herze manalarına gelir. Zâl'i bizim Zümrüdüanka dediğimiz kuş beslemiş, süt vermiş, yetiştirmiştir. Seyistan ve Zâbulistan eyaletlerine hükmeden Rüstem dokuz yüz yıl yaşamış. Rüstem, eski Hind mabutlarından biridir; İran'ın mitolojik tarihine bir kahraman olarak girmiştir.

B. 904. Furkan, Rahmân'ür - Râhim, Hayy - Mennân, Furkan, gerçekle batılın arasını ayıran anlamına gelir. II. surenin 185, III. surenin 4. ve XXV. surenin 1. ayetlerinde Kur'ân bu adla anılır ve XXV. surenin adı da "Furkan"dır. II. surenin 53., XXI. surenin 48. ayetlerinde Tevrat'a da bu ad verilmiştir. Rahman, dânyâda, her yaratılmışa acıyan, onlara rahmet eden; Rahim, ahirette rahmeti mü'minlere mahsus olan; Hayy, daimi diri ve hayatı kendisinden; Mennân, lütuf ve ihsanda bulunan anlamlarına gelir; Tanrı adlarındandır.

B. 906. Küllü men aleyhâ fân. LV. süresinin 48. ayetidir; "Yeryüzündekilerin hepsi de yok olur, geçicidir" mealindedir.

B. 911. Arş. Tavan, bir şeyin üstünü örten şey, çardak mânâlarına gelen Arapça bir söz. Yüceliği bakımından padişah meclisine ve bu münasebetle hüküm ve kudret manasına da gelir. Kur'ân-ı Kerim'in IX. suresinin 129., XVII. suresinin 42., XXIII. suresinin 26., LXXXV. suresinin 15. ayetlerinde Allah "yüce ve ulu arş sahibi", XXI. surenin 22., XL. surenin 15. ayetlerinde "arş sahibi" diye övülür. VII. surenin 54., X. surenin 3., LVII. sürenin 4. ayetlerinde yerleri ve gökleri yarattıktan sonra tedbir ve tasarrufunun arşı kapladığı, XX. surenin 5. ayetinde rahmeti umumi olan Tanrı'nın arşı tedbir eylediği bildirir. LXXXI. surenin 19.-20. ayetlerinde güç kuvvet sahibi büyükelçinin, yani Cebrâil'in arş sahibi katında mevki sahibi olduğu, XL. surenin 7. ayetinde meleklerin arşı taşıdıkları, LXIX. sürenin 17. ayetinde kıyamet günü arşı sekiz meleğin taşıdığı bildirilir. Müslüman bilginlerinin çoğunluğuna göre arş, Tanrı'nın kudreti ve rahmetiyle her şeyi kavrayıp saptaması ve bilgisidir. Sûfîlerce arş, varlık, beden ve tüm cisimdir (Ta'rifât, s. 100). Bu bakımdan bütün mezâhir, Tanrı arşıdır.

B. 923. Şeriat Tarikat, Hakıykat, Ma'rifet, Sûfîlerce. Şeriat; Tanrı emirlerinin, inançların tümüdür; bunların içyüzü, Hakıykattır. Tanrı hükümlerinin dışyüzünden, içyüzüne gidiş yoluna Tarikat denir. Şeriat, tam tenzihe dayanır. Tanrı'yla yaratılanları tamamıyla ayrı bilmektir. Hakıykattayse bütün varlık izâfî ve nisbîdir; varlık O'nundur; başka varlıklar, ancak onun mazharlarıdır; her şey onun ilmindeki suretlerin, O'nun hikmet, kudret, sanat ve sıfatlarının mezâhiridir; her olayda onun bir hikmeti vardır. Hakıykate erişen, adeta kendisini kaybetmiştir; iradesi elinde değildir. Hakıykate varan, cezbe âlemindedir; ulaşmıştır; fakat kemal, geriye dönmekle olur. Tekrar geri dönünce her mazhardan, o mazharın istidadına göre hikmetini, kudretini gösterenin Tanrı olduğunu, fakat bu âlemin, Tanrı sıfatlarındaki Rahman - Kahhar

(acıyan-kahreden), Muhyi - Mümît (dirilten - öldüren) gibi zıtların meydana getirdiği bir vahdet ve nizam âlemi olduğunu anlar; her mazhara karşı muamelesi o mazharın istidadına göre olur; sınırı aşmaz; coşup taşmaz; şeriattan ayrılmaz; sorumluluğu yerinde bulur. Halkta Hak kudret ve hikmetini görür ki bu da ma'rifettir. Sûfîler, bu dört durağa "Dört kapı" da derler.

B. 936. Mi'râç. Arapça'da, merdiven anlamına gelir; Hz. Muhammed'in hicretten sekiz yıl önce, Ramazan ayının on yedinci, yahut Receb'in yirmi yedinci gecesi Mekke'den Kudüs'e gitmesine, oradan da göklere ağmasına, geçmiş peygamberlerin ruhaniyetleriyle görüşmesine, cenneti, cehennemi; melekût âlemini görmesine; dönerken "Sidret-ül-Müntehâ" denen ve Cebrail'in, oradan ileriye geçmesine ruhsat olmayan yerde vahiy meleği Cebrail'i kendi suretiyle bir kere daha görmesine denir. Mekke'den Kudüs'e gidişi XVII. surenin 1. ayetinde, göklere ağması, LIII surenin 7.-18. ayetlerinde bildirilir.

Burak, cennet atına verilen addır; bark, yani şimşek gibi hızlı gitmesinden dolayı bu adla anılmıştır. Mi'raçta Hz. Muhammed, Cebrâil'in getirdiği bir burak'a binmiştir.

B. 936. Ashâb-ı Suffa. Medine'ye hicretten sonra yatacakları yer, giyecek ve yiyecekleri bir şey bulamayan yoksul sahabe, mescit yapıldıktan sonra Hz. Peygamber tarafından, mescidin sofasına yerleştirilmişti. Bunların dört yüz kişi kadar oldukları rivayet edilmiştir. Halk arasında, kırk kişi olarak söylenegelmişlerdir (Sefînet'ül - Bıhâr, II, s. 35).

B. 937. Kırk kişi - bir gömlek. Ashâb-ı Suffa hakkındaki söylentilerden olmakla beraber birliği de anlatmaktadır.

B. 938. Kırklar - Neşter, kan. Bu, Aleviler arasındaki bir hikâyeye işarettir; güya Hz. Peygamber, kırkların meclisine girmek istemiş, toplandıkları eve gitmiş; kapıyı çalmış. Kimsin demişler. Hz. Muhammed, "Peygamberim" demiş. Kırklar, buraya Peygamber sığmaz demişler. İki kere bu böyle olmuş; üçüncüsünde gökten gelen ses üzerine kapıda, "Kavmin hizmetçisiyim" deyince içeriye almışlar. İçeride otuz dokuz kişi varınış; Ali de başları imiş. Kimsiniz diye sorunca, biz kırklarız, kırkımızın da gönlümüz, varımız yoğumuz birdir demişler. Hz. Muhammed, neden malum deyince Ali kolunu sıvamış. Neşterle kolunu yaralayınca öbürlerinin de kollarından kan akmaya, aynı zamanda damdan da kan damlamaya başlamış ki, bu da onlara dünyalık bulmak için giden Selman'dan akan kanmış. Ali, kolunu bağlayınca hepsinin kanı dinmiş. Derken Selman gelmiş, bir üzüm tanesi getirmiş. Bunu Hz. Muhammed'in önüne koyup bize üleştir, demişler. Hz. Peygamber şaşırınca, Tanrı Cebrail'le cennetten, nurdan bir tabak göndermiş, ne yapması gerektiğini de söylemiş. Hz. Peygamber tabağa su koymuş, üzümü de ezmiş. Kırklar bu sudan birer yudum içip esrimişler, semâ'a kalkmışlar. Hz. Peygamber de semâ'a girmiş, semâ ederken de sarığı düşmüş. Kırklar o sarığı kırk parçaya bölüp bellerine bağlamışlar (Bısâtî'nin Şah Tahmasb zamanında yazdığı Manâkıb'ul - Esrâr Behcet'ül - Ahrâr'ından naklen; 1017 Hicri'de yazılmış nüshadan istinsah ettiğimiz nüsha; 22. b. - 23. a. Aleviler bu kitaba "Büyük Buyruk" derler).

Yunus'un bu şiirinden anlaşılıyor ki aslı olmayan bu hikâye, XIII.-XIV. yüzyıllarda da yaygınmış. 1065'te vefat eden Oğlanlarşeyhi İbrahim'in tasavvufi sözlerini zapt edip "Sohbet - Nâme" adlı bir eser meydana getiren halifesi Kütahyalı Gaybî Sun'ullah da (1072 H.'den sonra), şeyhinin "Ve dahı Seyyid-i Kâinat A. M. hin-i siyâhatte Yemen' e vurup İsâm-ı Yemeni'nin kapısını çaldıkta kimdir dediklerinde, Muhammed'im dedi. Ayıttılar; Bu kapuya Muhammed sığmaz, var kendü haline. Âhır'ul - emr, Üveys'i delil ittihâz idinüp bir defa daha gelüp kapu çaldıkta kimsin diyü sual olundukta talim-i Üveys'le bir abd-i fânîyim diyü cevap verdiklerinde kabûl eylediler. Anınçün gâh, İnnı le ecidu nefes'ür - Rahmâni min kibel'il - Yemen dirlerdi" dediğini yazıyor ki, yukarıdaki hikâyenin değişik şeklinden başka bir şey değildir (Bizdeki yazma, s. 26).

Bazı sûfîlerin, İsâm'ın Üveys'in amcası olduğunu, bunların Hanîf dininden olduklarını; İsâm'ın,

zamanının kutbu bulunduğunu söyleyip bu aslı olmayan hikâyeyi tevil ettiklerini de duyduk.

Bu ve buna benzeyen bazı beyitler, Yunus'ta hiç olmazsa bir müddet, bâtınî inançların bulunduğunu da göstermektedir ki, bu beyitler geçtikçe fikrimizi arz edeceğiz.

B. 939. İkinci halife Ömer, adaletiyle övülür. Oğlunu zina halinde görüp dayak atarken öldürdüğü hakkında uydurma bir rivayet vardır.

B. 956. İlm-i Ledün. Tanrı katından verilen bilgi. 52. beytin izahına bk.

B. 959. Kün. Arapça "ol" demektir; Tanrı iradesini bildirir. Kur'ân'ın şu sure ve ayetlerinde geçer; II. 117, III. 47, XIX. 35, XXXVI. 83, XL. 68.

B. 960. LXXVIII. surenin, "Yeryüzünü hazır bir yaygı olarak yaymadık mı ve dağları, çiviler gibi çaktık" mealindeki 6. ve 7. ayetlerine işaret edilmektedir.

B. 962. Dört kitap. Mûsâ Peygamber'e inen Tevrat, Dâvûd'a inen Zebur, İsa'ya inen İncil ve Hz. Muhammed'e inen Kur'ân-ı Kerim'dir.

B. 964. Simurg: Bu ismi var, cismi yok kuş, otuz kuş büyüklüğünde olması yüzünden bu adla anılmıştır. Vücudunda otuz renk bulunduğundan otuz renkli anlamına "Sî reng" de denmiştir. Boynu çok uzun olduğu, görünmeyecek kadar yüksek uçtuğu için Arapça'da "Ankaa" ve "Ankaa'yı Mugrıb" diye anılmıştır. Rüstem'in babasını bu kuş besleyip yetiştirmiştir. Yuvasının Kafdağı'nda olduğu söylenen bu kuş, devlet kuşuyla karıştırılır. Koyunları ve diğer hayvanları kapmakla yetinmeyip çocukları da kapmaya başladığı için zamanın peygamberinin duasıyla neslinin munkarız olduğu da rivayet edilmiştir. Türkçe'ye Zümrüdüanka diye geçen bu kuş, masallarımızda, Keloğlan'ın dostudur. Tasavvufta Ankaa, herkesçe tanınmayan Kutb'a ve maddenin her şekli almak kaabiliyetine denir.

B. 965. LVII. surenin 3. ayetine işaret edilmektedir. Ayetin meali şudur: "Odur evvel, odur âhır, odur zâhir, odur batın ve odur her şeyi hakkıyla bilen." Ayet, varlığı daimi ve kendisinden olmak, her şeyi o yaratmak bakımından evvel; her şeyin ve herkesin zevali olduğu halde, O ebedi olduğu için âhır; kudret ve sun'uyla zâhir; zâtiyle bâtındır tarzında tefsir edilmiştir.

B. 966. Yedi İklîm. Sübhân. Eski coğrafyacılara göre dünya, yedi iklime ayrılır:

1. Batı illerinden, Berberiyye'den, Habeşistan'dan, Yemen'in güneyinden Hindistan ve Çin'e, Doğu Okyanusu'nun bazı adalarına dek uzar. Bu iklimde en uzun gün 12,5 saattir. Halkı siyah renklidir.

2. Sudan'ın ve Arap ülkesinin kuzeyinden Hürmüz Denizi'ne varır; Hindistan ve Çin'in ortalarından geçer, Doğu Okyanusu'nun ortasındaki adalara ulaşır. Halkının rengi esmerdir.

3. Batının kuzeyinden, Mısır'dan geçer, Kudüs, Şam, Kûfe, Bağdat, Basra, Şiraz, İsfahan ve Fars memleketleriyle Hindistan ve Çin'in kuzeyinden geçer, aynı denize varır. Halkı buğday renkli ve esmerdir.

4. Akdeniz'le Sebte Boğazı'nın, Endülüs, Frengistan ve Rumeli'nin güneyinden, Anadolu'nun yarı kuzeyinden geçer, Tarablus, Antakya, İskenderun, Halep, Erzincan, Diyarbakır, Musul, Tebriz, Erdebil, Kazvin, Tûs, Lâhûr, Keşmir ve Horasan'dan, Hıtâ ve Huten'in kuzeyinden, Hindistan ve Çin'in güneyinden geçer; Doğu Okyanusu'yla adalara varır. Halkının rengi, beyaza yakın esmerdir.

5. İspanya'nın kuzeyinden, Avrupa'nın ortalarından geçer, Anadolu şehirlerinin çoğuna, Sivas, Erzurum, Şirvan, Hazer Denizi'ne Giylan ve Câm gibi şehirlere uğrar; Harzem, Semerkand, Buhârâ, Bedahşan,

Türkistan ve Kıpçak Çölü'nden, Çin Seddi'nden, Hıtâ ve Huten ülkelerinin ortalarından gene Doğu Okyanusu'na varır. Halkının rengi beyazdır.

6. Avrupa'nın kuzeyinden Venedik ve Rumeli'den, Azak' tan geçer. Gürcistan, Tiflis, Gence, Revan şehirlerine varır; Şirvan'ın kuzeyine, Derbend Kalesi'nden Dağıstan ve Ejderhan'a ulaşır. Hazer'in kuzey tarafından geçer. Karakalpak, Özbek, Çağatay, Kaşgar, Türkistan, Tataristan, Deşt-i Kıpçak, Huten ve Hıtâ'nın kuzeyinden Doğu Okyanusu'ndaki adalara varır. Halkının rengi sarıdır.

7. Batı Okyanusu'ndan başlar. Portakal ülkesiyle İngiliz ülkesinden geçip Kuzey ülkelerinden, Kıpçak, Bulgar ve Rus diyarından, Hazer'in kuzeyinden, İskender seddinden doğu Okyanus adalarına varır. Halkının rengi kızıldır (Memâlik ve Mesâlik kitaplarına, kısa ve etraflı bilgi için "Ma'rifet - Nâme"ye bk.).

Sübhan, Tanrı adlarından sayılır; noksan sıfatlardan münezzeh anlamına gelir.

B. 967. Nûh - Tûfan. Nûh, ilk insan ve ilk peygamber olan Âdem'in torunlarındandır. Ulu beş peygamberin biridir. İnsanlar kötülüğe düşmüşler, Tanrı onları doğru yola davet etmek için Nûh'u göndermiş, XXIX. surenin 14. ayetinde bildirildiği veçhile dokuz yüz elli yıl kavminin içinde kaldığı halde kendisine pek az kişi iman etmiş. Bunun üzerine yeryüzünde tandır altından su kaynar gibi sular kaynayıp fışkırmaya, gökten yağmur yağmaya başlamış. Nûh, daha önce yaptığı gemiye, Tanrı emriyle inananları ve her mahlûktan bir çifti almış, sular dağlar gibi dalgalanmaya başladığı sırada oğullarından biri de iman etmediği için boğulanlara katılmıştı. Tufanın sonunda gemi Ararat dağlarının bir tepesi olan Cûdi'ye oturmuş, gemidekiler dışarı çıkmışlar, insan nesli yeniden onlardan türemiş. Nûh ve Tufan XI. surenin 25.-50. ayetinde anlatıldığı gibi Nûh'un adı, XXIV. surenin 38. ayetinde geçer. XXXIII. surenin 7. ayetinde, ulû'l-azm beş peygamber arasında anılır. LXXI. surenin adı Nûh suresidir; bu surede de kendisinden ve kavminden bahsedilir.

Ahd-ı Atıyk'te "Tekvin" bölümünün 6-10 bapları Nûh'a aittir.

B. 968. XLI. surenin 11. ayetinde Tanrı'nın göğü ve yeryüzünü yaratmayı irade buyurup her ikisine de, dileyerek, dilemeyerek gelin buyurduğu, ikisinin de dileyerek geldik dedikleri bildirilmektedir; beyitte bu ayete işaret edilmektedir.

B. 969. Yûsuf - Altınla satılmak. Yûsuf'un Mısır'da altınla satıldığı, hatta bir kocakarının da sırtındaki saman çuvalını, terazinin kefesine koyduğu, buna şaşanlara da, alamayacağımı biliyorum ama hiç olmazsa kefede benim de bir şeyim olsun dediği, halk rivayetlerindendir (720. beytin izâhına bk.).

B. 973. Kâ'be - put. Kâ'be, Müslümanların kıblesidir. II. surenin 144. ayetinde, nerde bulunulursa bulunulsun, namazda Kâ'be'ye karşı durulması emredilmekte. 125. ayetinde Kâ'be'nin ve çevresinin eminlik yeri olduğu bildirilmekte, 127. ayetinde Kâ'be'nin İbrahim ve İsmail Peygamberler tarafından yeniden bina edildiği anlatılmakta, 158. ayetinde, yeryüzünde insanlar için ilk kurulan mabedin Kâ'be olduğu beyan olunmaktadır; aynı surenin 97. ayetinde gücü yeten kişiye haccın, yani Mekke'ye gidip hac törenini vaktinde eda etmenin farz olduğu bildirilir. XXII. surenin adı Hac suresidir ve 25-37. ayetlerde hac törenleri belirtilir. V. surenin 97. ayetinde de Kâ'be'nin, Allah tarafından hürmeti farz olan bir mabet olduğu söylenir. Yeryüzünün, Kâ'be'nin altından, su üstüne yayıldığı İbn Abbâs tarafından rivayet edilmiştir; bu yayış LXXIX, surenin 30. ve XCI. surenin 6. ayetlerinde zikredilir (Ebû - Aliyy'il - Fadl b. Hasan'it - Tabrasi; Mecmaul - Beyân fi Tefsir'il - Kur'ân; Tehran - Şirket'ül - Maârif'il - İslâmiyye; 1379 H. 1339 Ş. H. c. X, s. 434).

Kâ'be, Hz. Peygamber tarafından Mekke zapt edilmeden putlarla doluydu. Hz. Peygamber, Mekke'yi

zapt ettikten sonra Kâ’be’deki bütün putları kırdırmıştır.

B. 980. Kün - Feyekûn. Ol, olur demektir. 959. beytin izahına bk.

B. 989. Bin bir ad. Tanrı’nın, zatına, sıfatlarına, işlerine nazaran bin bir adı olduğu söylenir.

B. 998. Eyyub - dert, Süleyman - mühür: Eyyup, İsrailoğulları peygamberlerindendir. Zengin, mal - mülk, evlat - ayal sahibi bulunan bu peygamber, “Ahd-i Atıyk”a göre Şeytan’ın Tanrı’ya, ona bu kadar geçim verdin de o yüzden sana kulluk ediyor demesi üzerine Tanrı tarafından sınanmış, evladı ölmüş, malı - mülkü yok olmuş, kendisi de hastalanmış, dertlere karışmıştı. Sonunda Tanrı, duasını kabul etmiş, ona daha fazla mal - mülk ve evlat vermiştir. 42 baptan meydana gelen bir bölüm, “Ahd-ı Atıyk”te bu peygambere aittir. Kur’ân’da XXXVIII. surenin 41-44. ayetlerinde Eyyub’dan bahsedilir.

Halk rivayetlerinde vücûdu yaralara karmış, yaralara kurt düşmüş, bütün bunlara sabretmiş, fakat kurtlar kalbine ve diline de yürüyünce, yarabbi, kalbimle seni düşünür; dilimle seni zikrederim; onları bağışla bana demiş; bunun üzerine iyileşmiştir.

Gene halk rivayetlerine göre Süleyman Peygamber’in bir yüzüğü vardır ki, bunda, İsm-i A’zam, yani Tanrı’nın en büyük ve şerefli adı kazılıdır ve Süleyman, bu yüzden insanlara, hayvanlara, cin ve perilere hükmeder. Hatta bir aralık bu yüzüğü bir şeytan ele geçirmiş, Süleymanlık davasıyla hüküm sürmüş olduğu da halk rivayetlerindendir. Attar, bunu “Mantık’ut - Tary”da hikâye eder. Mevlânâ da “Mesnevi”de bundan bahseder (Nicholson basımı; I. b. 3618-3624; IV. b. 353-354).

B. 999. Zekeriya - ağaç. İsrailoğulları peygamberlerindendir. “Ahd-ı Atıyk”ın sondan bir önceki 14 baplık bölümü bu peygambere aittir. Kur’ân’ın XIX. süresinde, ihtiyarken bir çocuğu olduğu (1-15), II. surede Meryem’e kefil olduğu anlatılır (35-37). Zekeriya, kavminden kaçıp bir ağacın içine girmiş, kavmi, şeytanın iğvasıyle Zekeriya’yı, testereyle ve ağaçla beraber ortadan ikiye dilmiştir.

B. 1002. Mi’raç - Nalını çevirmek. Yemen’de Ben-i Karen boyuna mensub olan Üveys’ül - Karenî, bir hadise göre tâbiînin, yani sahabe devrini idrak edenlerin en hayırlısıdır (Câmi; II. s. 7). Hz. Ali zamanında, Sıffîn savaşında ona ulaşmış, ölüm üzerine bey’at etmiş ve geldiği gün savaşa girip şehid olmuştur. Halk bu zata Veyselkaranî der; hakkında birçok menkıbeler nakledilir; bunlardan biri de mi’raçta, Hz. Peygamber’in ayakkabılarını çevirmesidir (936. beytin izahına bk).

B. 1003. Ali - Kılıç. Yiğitliği dolayısıyla Hz. Ali, kılıçla anılmıştır. “Ali’den başka er yok, Zülfekaar’dan başka kılıç” sözü de meşhurdur Zülfekaar, Hz. Peygamber’in kılıçlarındandır; onu Ali’ye vermiştir.

B. 1004. Rasûl. Şeriat sahibi peygambere denir.

B. 1005. Öküz - Balık. Sevir ve Hût burçları. Aynı zamanda bir halk inancına göre, dünya bir öküzün boynuzu üstünde durmakta, öküz balığın üstünde, balık denizde, deniz de yel üstünde bulunmaktadır. Bu inanç, öküz ve balığa benzetilen küme yıldızlardan meydana gelmiş olsa gerektir.

B. 1009. Yüz yirmi dört bin – Dört yüz kırk dört. Peygamberlerin, şeriat sahibi olanlarıyla diğer bir peygamberin şeriatına tabi olanlarının yüz yirmi dört bin olduğu, erenlerin de dört yüz kırk dört bölük bulunduğu hakkındaki inanca işaret edilmektedir.

B. 1012. Kul Huvallah. Kur’ân’ın CXII. suresi, “De ki Allah birdir” diye başlar ve besmeleyle beş ayet olan bu surede, Allah’ın birliği, cismânî vasıflardan münezzeh bulunduğu bildirilir.

B. 1016. Nice kez geldim – gittim. Bu sözü ihtiva eden şiirle buna benzer şiirlerde “tenâsuh” inancı

yoktur. Tenâsuh, insanın tekamül etmedikçe, ölümden sonra ruhunun, ana rahmine düşen bir insana, yahut hayvana geçmesi, yahut bitki veya maden olarak yenmek, içilmek, yıpranmak suretiyle tekrar hayvan veya insan suretine gelmesi, böylece kemale ulaşıncaya dek âlemde devretmesi inancıdır. Bu inancı güdenler içinde insanın, ancak insan suretinde devredeceği, nebata ve hayvana, hatta cansızlara reddedilebileceği kanaatine sahib olanlar vardır. Bu kanaatler, sırasıyla "tenâsuh, terâsuh, tefâsuh" adlarıyla anılır. Bu iptidai inanç, ilk çağlardan beri süregelmiş, Batınîlerin ruha inananları da haşir ve neşri bu suretle kabul etmişlerdir.

Yunus'un ve diğer sûfîlerin gelip gitmekten bahsettikleri şiirlerle sözlerse, tasavvufun "devir" ve "tecelli" inançlarını belirtir. İnsan, maddesi itibariyle, anayla babanın menisinden vücut bulur. Ana ve baba, bu meniyi, yenip içilen şeylerden elde eder. Yenip içilen şeyler, hayvan, nebat ve madendir. Hayvan, nebat ve maden, dört unsurun, yani ateş, su, hava ve toprakla dokuz göğün mahsulüdür. Bütün bunlar; maddi varlığa bürünmeden önce Tanrı'nın ilim ve iradesinde müsteklektir, fakat mevcuttur. Şu halde insan, Tanrı ilim ve iradesinden, sırasıyla göklere, unsurlara, cansızlar, canlılar ve bitkiler âlemine gelmiş, sonra ana rahmine düşmüştür. Ana rahminde, kendisine; bir "lâtife-i rabbâniyye" olan ruh nefhedilmiştir. Bu devir esnasında, doğrudan doğruya nebat ve cemattan insana gelen, nebat ve cemattan hayvana gelen, hayvanken ölüp; yenmeden gene "neşir - dağılma" âlemine giden bulunur. Fakat bu maddi bedenle ruhun ilgisi yoktur. Esasen ruh, can olarak kabul edilirse; âlemde her zerrede can vardır. Cansızlarda çok uzun müddet varlığını korumak, nebatlarda büyümek ve üremek, canlılarda duymak ve hareket etmek suretiyle beliren bu kabiliyet, "Rûh-ı Cemâdî, Rûh-ı Nebâtî; Rûh-î Hayvanî" adlarıyla anılır. Hayvanda bu üç ruh, nebatta ilk ikisi, cansızlarda ilki vardır. İnsandaysa üçüyle beraber, idrak ve natıka (anlayış ve konuşmak) suretiyle tecelli eden "Rûh-ı İnsânî" vardır ki, bu ölümden sonra bakıy kalan, âhırete intikal eden Tanrı nefhidir. Gerçek tasavvuf ehlince tenâsuh batıldır. Bu bakımdan "yağmur olup yazdım, yel olup estim, toz olup tozdum, geldim - gittim" gibi sözler, tenâsuhu değil, bu devri anlatır:

"Tecelli"ye gelince, sâlik, yani manevi yolcu, sülûkünde, manevi yolculuğunda; geçmiş peygamberlerin, erenlerin mazhariyetlerinde, sıfatlarında fani olur; cezbe âleminde, bunlarla bulunduğunu, hatta bunlar olduğunu söyler. Bu çeşit sözlerden de tenâsuh inancını anlamak, o çeşit hüküm çıkarmak doğru değildir.

B. 1018. Kandil. Tanrı, Âdem Peygamber'i yaratmadan önce bir melek yaratmış. Ona, ben kimim, sen kimsin sorusunu sormuş; melek, ben benim; sen de sensin cevabını verince onu kahır ateşiyle yakmış. Ondan sonra yarattığı melekler de aynı akıbete uğramışlar: Cebrail'i yaratınca ona da bu soruyu sormuş. Cebrail cevap vermeyip hayran bir halde gezip dolaşmaya başlamış. Derken arşta bir kandil görmüş; ışığının yarısı ak, yarısı yeşilmiş. O kandilden, sen rabbimsin, ben kulunum diye cevap vermesi, kendisine söylenmiş; o da Tanrı'ya bu cevabı vermiş ve Tanrı rızasına ermiş. Bu kandil, Muhammed Peygamber'le Ali'nin nûruymuş (Yemîni: Fazîlet - Nâme; Ahmed Hızır, Ali Hayder neşri; İst. 1325-1327; s. 76-80).

B. 1020. Cebrîl. Cebraîl'e, Cebreîl ve Cibrîl de denir. 866. beytin izahına bk.

B. 1023. Habib - Doksan bin kelâm. Habib, dost, sevilen anlamına gelir; Hz. Muhammed'e, Habîb'ullah - Allah sevgilisi denmiştir; bu hususta birçok hadisler vardır (Tirmizî, Kenz'ül - Ummâl Müsned'den naklen Fedâil'ül - Hamse; I. s. 42-44). Hz. Muhammed'in, mi'raçta Tanrı'yla doksan bin söz konuştuğu, otuz binini halka, otuz binini irfan ehline söylediği, otuz binini de gizlediği söylenegelmiştir.

B. 1035. Taka. Nuh Peygamber'in gemisine diyor.

B. 1044. İdris - Terzi, Şit - Bez dokumak, Davud - Ses. İdris "Ahd-ı Atıyk"te Enuş diye geçer (Tekvin, V. 6). Kur'ân'ın XIX. suresinin 56. ve XXI. suresinin 85. ayetlerinde anılır; Tanrı tarafından yücelere ağdırıldığı bildirilir. Şit Peygamber, Âdem'in oğullarındandır. "Ahd-ı Atıyk"ın aynı bölümünde geçer; İdris Peygamber'in babasıdır (Tekvin, V. 3-9). Fütüvvet erbabının inancına göre ilk olarak İdris, terzilik

sanatını icad etmiş. Şit, yahut diğer söylenişe göre Şis de bez dokumuştur; bu yüzden İdris terzilerin, Şit de çulhaların pîri sayılmıştır.

Dâvud, Kur'ân-ı Kerim'de bir peygamber olarak anılır. II. surenin 251. ayetinde Câlût'u öldürdüğü, Tanrı tarafından saltanata ve peygamberliğe nail olduğu, IV. surenin 118. XVII. surenin 55. ayetlerinde kendine Zebûr verildiği bildirilir. V. surenin 55. ayetinde, İsrailoğulları'ndan kâfir olanlara Davud'un ve İsa'nın lanet ettiği söylenir. VI. sürenin 84. ayetinde peygamberler arasında adı geçer. XX. surenin 78-80. ayetlerinde Davud'a, kendisiyle beraber Tanrı'yı noksan sıfatlardan tenzih etmeleri için dağlarla kuşların râm edildiği, savaşlarda insanı koruyan zırh yapma sanatının belletildiği, XXXII. surenin 15. ayetinde, kendisiyle oğlu Süleyman'a bilgi verildiği, 16. ayetinde, oğlunun kendisine varis olduğu, XXXIV. surenin 10-11. ayetlerinde, dağlarla kuşlara, Davud'la beraber Tanrı'yı tenzih etmeleri emredildiği ve demirin ona yumuşatıldığı, XXXVIII. sürenin 17-26. ayetlerinde, gene dağların, kuşların onunla akşam ve kuşluk çağlarında Tanrı'yı tesbih ettiği, iki hasmın arasında, onları yargılayıp hükmetmesi için Tanrı halifesi olduğu beyan olunur.

Davud, Ahd-i Atıyk'te bir padişahtır (Mülük-i Evvel, XVI-XXXI, Mülük-i Sânî ve Sâlis, I-II).

Davud Doğu Klasik edebiyatında ses, müzik, demir ve zırhla anılır.

B. 1102. Yetmiş iki millet. Millet, din ve şeriat anlamına gelir. Hz. Peygamber'in, ümmetinin yetmiş üç bölüğe ayrılacağını, yetmiş iki bölüğün cehennemlik olacağını, ancak bir bölüğünün kurtulacağını haber verdiği rivayet edilmiştir (Câmi', II, s. 110). Bu bölüklerin, mezhep olduğu kabul edilir.

B. 1114. İlliyyin. Yücelik anlamınadır. Cennetin en yüce yeri, Siccîn, yani cehennemin en kötü, aşağı yeri karşıtıdır. İlliyyin, inananların amel defterlerinin bulunduğu gök. Siccin, kâfirlerin amel defterlerinin bulunduğu yerdir de denmiştir. Kur'ân'ın LXXXIII. suresinin 7-9 ve 18-19. ayetlerinde geçer.

B. 1231. Mansûr – Kül. Huseyn b. Mansûr'il – Hallaç öldürüldükten sonra yakılmış, külü Dicle'ye dökülmüştür. 588. beytin izahına bk.

B. 1242. İnci. Tanrı'nın önce bir inci yarattığı, ona kudret nazariyle bakınca eridiği, buğusundan gökleri, suyundan denizi, köpüğünden yeryüzünü yarattığı söylenir.

B. 1250. Kaf – Kâf. İlk harfle sözü, ikincisiyle kevni, yani var olanları kastediyor.

B. 1251. Cevher. Kendinden var olan; araz, varlığı cevherle belirendir. Sûret, bir şeyin görünüşüdür. Şekil, renk, sûret, uzunluk v.s. cisme nazaran arazdır; cisimse onlara göre cevherdir. Fakat cisimler de tüm cisme nazaran araz sayılırlar.

B. 1252. Kürsi. Üstüne oturulacak şey anlamına gelir. Kirs kökündendir. Toplu anlamına da kullanılır. Yaprakları forma haline getirilen kâğıtlara "kürrâse" denir. Kirs, bir şeyin aslı anlamını da verir.

Kur'ân'ın II. suresinin 255. ayetinde, Tanrı'nın kürsüsünün gökleri, yeryüzünü kapladığı bildirilmektedir ki bu ayete, Kürsî ayeti anlamına "Ayet'ül - Kürsî" denir. İbni Abbâs'ın rivayetine göre kürsî, Tanrı bilgisidir, saltanat, tedbir, hüküm ve tasarruf anlamlarına geldiği de söylenir (Müfredât; s. 441.

B. 1258 - 1259. Dört muhtelif nesne. Yel, toprak, su, od. Eskilere göre madde âlemini meydana getiren dört basit unsur.

B. 1261. Ruh - Emr. XVII. surenin 85. ayet-i kerimesinde, "Sana ruhtan sorarlarsa de ki: Ruh, Rabbimin emrindendir; zaten size de bilgiden az bir şey verilmiştir" denmektedir. Emr, iş ve buyruk anlamına gelmekle beraber VII. surenin 54. ayet-i kerimesinde "Bilin ki halk (Yaratma) da O'nundur, emr de"

denmesine VI. surenin 73., IX. surenin 94. ve 105., XIII. surenin 9., XXIII. surenin 92., XXXII. surenin 6., XXXIX. surenin 46., LIX., surenin 22., LXII. sürenin 8., LXIV. surenin 18. ayetlerinde, “şehadet”, yani görünen, bilinen âlem karşılığında, “Gayb - Emr” kullanılmış, bu yüzden de Emr, melekût âlemi, kuvvet, Tanrı’nın kudret âlemi olarak kabul edilmiştir.

B. 1341. Şeyh. İhtiyar, ulu anlamlarına gelir. Tasavvufta, irşâda mezun olan kişiye denir.

B. 1349. İlim göz hicâbı. Yani perdesi. İlim, insana varlık verirse, adamı benliğe düşürürse, kişi kendini her şeyi bilir sanır, bilmediğini göremez. Fakat bildikçe, bilmediği şeylerin sınırsız olduğunu, bildikçe bilmediğini bilen kişi, bilgisini “irfan” haline getirmiştir. Bu bakımdan ilk bölüğe göre ilim, göz hicabı olur. Sûfîlerce ilim gaaye değil, vasıtadır.

B. 1353. Semâ’. Şimâ’, işitmek, musiki dinlemek, güzel ses ve nağmelerle coşup vecde gelerek raksa girmek, dönmek anlamlarına gelir; bu söz, semâ’, hatta Anadolu’da Aleviler arasında samah tarzında söylenir. Sûfîler semâ’ı, daha doğrusu musikiyi, bir vecit vasıtası olarak hoş görmekle kalmamışlar, bir ibadet telakkiy etmişlerdir. Mevlânâ, Şems’le buluştuktan sonra, onun teşvikiyle semâ’a meyletmiş, Şems’ten sonra da semâ’ meclisleri kurulup “gûyende” ve “kavvâl” denen okuyucular ve bilhassa rebap çalanlar neşideler söylemeye, rebap çalmaya başlayınca Mevlânâ da vecde gelip raksa başlar, bu arada şiirler inşad ederdi. Kendisinden sonra adına kurulan Mevlevilik’te bu yüzden musiki, şiir ve semâ’ üç asli unsur olarak kabul edilmiş. XV. yüzyılda Mevlevi mukabelesi son şeklini almıştır (Mevlevi âdâb ve erkânı adlı eserimize bk. s. 43-109).

B. 1356. “Gerçekten de Şeytan, kan gibi damarlarda akar, dolaşır” hadisine işaret edilmektedir (Câmi’; I. s. 68).

B. 1358. Derviş-i dervîşân. Yüksek sesle okunan ve “gül - bang” denen mürettep dualarda, bilhassa sonlarında söylenen bir sözdür.

B. 1359. Mevlânâ. Efendimiz, ulumuz anlamına gelen bu söz, din bilginlerine verilen lakaptır.

B.1363. Dört Kitabın manası - Elif. Dört kitap, 960. beyitte bildirildiği gibi Tevrat, Zebur, İncil ve Kur’ân’dır. “Elif”, Arap alfabesinde ilk harftir ve yukarıdan aşağıya çekilen düz bir çizgiyle gösterilir; hiçbir yanında noktası yoktur. Bu bakımdan sûfîler, elif harfini, Tanrı’nın zat âlemine benzetirlerdir. Yunus bu beyitle, her şey vahdet âleminin zuhûrundan ibaret; bana kesretten, çokluktan bahsetmeyin diyor.

B. 1373. Dört mezhep. Mezhep gidilen yol, yani müctehidin Kur’ân ve hadisi esas tutarak inancına göre, akıl yahut kıyası, kabul ediyorsa sahabenin yahut İmam’ın re’yini bildirmesi dolayısıyla onun imametini kabul edenlerin bir meselede ittifakını dem tutarak kurduğu hükümlerin, kabul ettiği ibadet ve muamelatta, hatta inançta vardığı sonuçların tümüdür. Sahabeyi âdil tanıyan ehli sünnet, Hanefî, Mâlikî, Hanbelî, Şâfiî olmak üzere dört mezhep tanır.

B. 1375. İrâdî ölüm. Ölmeden önce varlıktan, benlikten geçmek.

B. 1377. Aşk ile ıkrar gerek. “Kim, benim bir dostumla düşmanlığa kalkışırsa onunla savaşa girişirim; benimle savaşmış sayarım onu. Kul, ona farz ettiğim şeylerden gayrı bana sevgili olan bir şeyle yaklaşamaz. Nafilelere devam etmekle de bana yakınlaşır - durur; sonunda onu severim; sevince de adeta duyduğu kulak, gördüğü göz, tuttuğu el, yürüdüğü ayak kesilirim ona; benden bir şey istedi mi veririm, bir şeyden bana sığınırsa onu korurum...” (Kudsî hadis; İthâfât, n. 82)

B. 1403. Lâ şerike. VI. surenin 168, XVII. surenin 111, ve XXV. surenin 2. ayetlerinde Allah’ın şeriki olmadığı bildirilir; bu ayetlere işarettir. Bu inanç, İslam’ın esas inancıdır.

B. 1405. Tatar. Maksat Moğollardır. 353 ve 546. beyitlere de bk.

B. 1406. "And olsun ki biz, cinlerin ve insanların çoğunu cehennem için yarattık; onların kalbleri vardır, düşünmezler onunla; gözleri vardır, görmezler o gözlerle; kulakları vardır, duymazlar o kulaklarla. Onlar dört ayaklı hayvanlara benzerler, hatta daha da aşağıdır onlar. Onlardır gaflette kalanların ta kendileri." (Kur'ân; VI. 179)

B. 1409. "Vay öylesine namaz kılanlara ki, namazlarını unuturlar ve onlar bütün işlerini gösteriş için yaparlar ve zekât vermeyi men ederler." (CVII. 4-7)

B: 1410. Fetvâ. Şer'i bir meselede bilgin kişinin verdiği hüküm. İran ve Türk klasik edebiyatında, kafiye zoru yoksa "fetvi" tarzında okunur; "dava"nın "da'vî" okunduğu gibi. Fetvâ, bilhassa yazılı olarak verilir; sonuna, Arapça "Allah daha iyi bilir" cümlesi yazılıp imzalanır. Soru-cevap tarzında yazılması, soran veya soranların adları yerine "Zeyd, Amr" kadınsa "Hind" yazılması da âdettir.

B. 1417. Ferecî. Ferec, Arapça'da sıkıntıdan kurtulmak, fereci, genişliğe, ferahlığa mensup demektir. Sûfîlerden birinin gönlü sıkıldığı ve giydiği giysinin önünü yırttığı, bu yüzden, geniş kollu yakasız, önü açık ve üste giyilen giysiye bu adın verildiği söylenir.

B. 1418. Yedi Mushaf. "Kur'an yedi çeşit okunur" ve "Kur'an yedi okunuşa göre inmiştir" mealinde hadisler vardır (Câmi'; I, s. 90-91; II, s. 47). Bu okunuşlar usulleriyle bir bilgi haline getirilmiş, buna "Kırâat bilgisi" denmiştir, Okunuşlar, boyların deyişlerine göre olup söz ve anlam değişmez. Ayrıca, "Kur'ân, yedi konu üzere inmiştir: Emir, nehiy, teşvıyk; korkutuş, öğüt ve ibret; hikâyeler - örnekler" ve "Kur'ân, nehiy, emir, helal, haram; muhkem (manası açık ve belli), müteşâhin (manası teville anlaşılan) ve örnekler olarak yedi esas üzerine inmiştir.", "Helalini helal bilin; haramını haram sayın; emrettiğini yapın, nehyettiğini nehyedip çekinin, örneklerinden ibret alın; muhkemiyle amel edin, müteşâbihine inanın ve inandık deyin, hepsi de rabbimizin katındadır" hadisleriyse bu yediyi, konu bakımından bildirmektedir (Ahâdis-i Mesnevî; s. 83-84; Câmi'; I, s. 91).

B. 1421. Gönül – Komşu. "Cebrâil, bana komşu hakkında o kadar tavsiyede bulundu ki mirasta onlar da dahildir, mirasa girecekler sandım." (Câmi'; II. s. 124-125)

B. 1445. Kirâmen Kâtibin. LXXXII. surenin 10-12 ayetlerinde, "Şüphe yok ki size koruyucular memur edilmiştir elbette; büyüktür onlar, yazarlar, bilirler ne yaparsanız" denmektedir. Herkesin yaptıklarını yazan meleklere denir.

B. 1482 - 1492. Hak şehri - Yedi kapı. Hak şehri, vücuttur. Yedi kapıdan maksat, yedi nefis olsa gerektir ki bunlar, kötülüğü fazlasıyla buyuran (Emmâre), kötülükte bulununca kendini kınayan (Levvâme), iyiliği ilham eden (Mülhime), iyiden iyiye inanca eren (Mutmainne), Tanrı'dan razı olan (Râzıyye), Tanrı rızasını kazanan (Marzıyye), tamamıyla arınmış olan (Sâfiyye - Zekiyye) nefisler, daha doğrusu nefsin, insanın yedi kaabiliyetidir. Bu adlar şu surelerdeki ayetlerden alınmıştır: XII. 53, LXXV. 1-5, XCI. 7, LXXXIX. 27-28, 9 Sülûk manevi bir yükseliş olduğundan bu yedi kapıyı; yedi gök kapısı olarak da kabul edebiliriz. Yedi nefis, Halvetiyye ile başladığından bu ikinci tevcih, daha doğru olsa gerektir.

Yedi kapıyı, iki kulak, iki göz, burun delikleri ve ağız olarak da yorumlayabiliriz. Burnu bir sayarak yedinci kapı tenasül aletidir. Bunlarla, Tanrı buyruğuna uygun gören, duyan, kokan, söyleyen ve helalinden başkasına dokunmayan kişi, kapılarını gerçeğe açar; aksi halde kapılar cehennem kapısı kesilir.

B. 1497. Öldürülecek kardeş, nefis olmalıdır. "Sizden hiçbir kimse yoktur ki şeytanlardan biri ona arkadaş olmasın buyurdu; ya sen ya Resulallah dediler; evet buyurdu, ben de, fakat Allah bana yardım etti, o Müslüman oldu" hadisine istinad ettirebiliriz (Ahâdîs-i Mesnevi; Müslim ve Müsned'den naklen);

öldürülmesi, şeytanlığının öldürülmesidir. Boşanacak zevce, şehvet olmalı. Ana, unsurlardır; nikâh kıydırmak, onu tabîatine bırakmak, böylece unsurların hükmünden çıkmaktır; biz böyle anlayabildik; başka türlü şerh edebilen etsin; daha doğrusunu bulanın buluşuna uyar, bulamayanın da sözünü dinlemeyiveririz.

B. 1503 – 1504. Bir kıl ile yedilmek. Gerçeklik yolunun zahmetini ve inceliğini bildirmektedir.

B. 1561. Nefis – binek. “Nefsin (bedenin) binek atındır, ona yumuşaklıkla muamelede bulun” mealinde bir hadis rivayet edilmiştir.

B. 1578. Anter. Hz. Ali’nin savaştığı ve öldürdüğü söylenen muhayyel ve esâtîrî bir kahraman.

B. 1581. Şeddâd. Bir rivayete göre bir boy olan İrem’in reisi, başka bir rivayette İrem adlı şehri kurduran hükümdar. Bu hükümdar ilk olarak tanrılık davasına kalkışmış, İrem şehrine cennet demiş, şehrin ve şehirde yapılan köşkün kuruluşu bitince görmeye giderken bir yanda köşkle beraber şehir, öte yanda kendisi batmış, LXXXIX. Surenin (6-8. ayetlerinde İrem’den bahsedilir ve direkleri olan, yapısı sağlam bulunan bu şehrin, şehirler içinde misilsiz olduğu bildirilir. Şeddâd’ın, Âd’ın oğlu, bu sözün Âd’ın bir adı, bir lakabı olduğu da söylenmiştir.

B. 1589. Nefsini bilen Rabbini bilir. Hadis (Sefinet’ül - Bıhâr, II. s. 603). Mevzu’ olduğunu, fakat kendinin bilgisizliğini, yokluğunu, aczini bilen kişinin, rabbini bilgisiyle, bakaasıyla, kudretiyle tanıyacağı cihetle mana bakımından doğru olduğunu söyleyenler de vardır (Mevzuat; s. 83).

B. 1609. Süleyman - zembil. Süleyman Peygamber’in o kadar kudretiyle, saltanatıyla gene de zembil örüp satarak kârıyla geçindiği söylenmiştir.

B. 1612. Mürebbi. Arapça terbiye eden, yetiştiren, kemale götüren anlamınadır. Mürşit, yani şeyh manasına geldiği gibi mürşit vekiline de denir.

B. 1614 – 1615. Una kül katmak, üç günde bir iftar. Devrindeki riyâzat usullerini bildirmesi bakımından değerlidir.

B. 1647. İsa - iğne. Halk rivayetine göre, İsa göğe ağarken yakasında dünya mallarından bir iğne bulunduğu için dördüncü katta bırakılmıştır.

B. 1658. Kırık gönüller. “Ben gönülleri kırık kişilerin katındayım” mealindeki Kudsî hadise işaret edilmektedir (İthâfât; s. 29).

B. 1699 - 1705. Şiir. Hz. Ali’nin, tercemesini sunduğumuz şu şiirinden mülhemdir:

Dermânın sende, fakat senin haberin bile yok,

Derdin de senden; fakat sen görmüyorsun.

Kendini küçücük bir beden sanıyorsun;

Oysa koskoca âlem, dürülmüş, içinde senin,

Öyle apaçık, apayan bir kitapsın ki,

Gizli şeyler onun harfleriyle meydana çıkmada.

Dışarıya bir ihtiyacın yok senin;

Gönlünde yazılmış yazılar, her şeyden haber verir sana.

(İmam'ı Alî Buyruğu adlı kitabımıza bk. s. 240-241)

B. 1703. Beyt'ül - Ma'mûr. Mâmûr ev anlamına Arapça bir söz. Kur'ân'ın LII. suresinin 4. ayetinde geçer. Dördüncü kat gökte, Kâ'be'nin hizasında bulunan ve gök ehlinin kıblesi olan manevi mabed. Kâ'be'nin adıdır diyenler de vardır.

B. 1711. Yedi deniz. Eski coğrafyacılara göre şunlardır: 1) Çin Denizi, 2) Magrib Denizi (Atlantik Okyanusu), 3) Rum Denizi (Akdeniz), 4) Karadeniz, 5) Taberiyye Denizi (Şap Denizi), 6) Cürcan Denizi (Hazer), 7) Hârzem Denizi (Fars Denizi)

B. 1716. Nefs-i Cüz'î. Akl-ı Küll. Cüz'î nefis, Külli nefsin her insandaki tecellisidir. Akl-ı Küll (Tüm Akıl), Yunan felsefesine göre yaratıcı kudretin aktif kaabiliyetidir, Bu kaabiliyetten pasif bir kaabiliyet doğmuştur ki, buna da Nefs-i Küll denir. Bu iki kaabiliyetten dokuz gök ve onların cirimleri olan yıldızlar meydana gelmiştir. Her göğün aktif kaabiliyetine akıl, pasif kaabiliyetine de nefis denir. Sûfîlere göre Akl-ı Küll, Tanrı'nın ilk taayyünüdür; zatında bütün mevcudatın, ilmi suretlerle sabit oluşudur ki, buna "Hakıybet-i Muhammediyye" denir. Bu ilmi suretlerin, kuvvetler halinde zuhûru, Melekût âlemini meydana getirmiş; bu âlemin madde şeklinde zuhûru da bu âlemi izhar etmiştir.

B. 1721. "Düşmanın en çetini, sana en fazla düşman olan, bedenindeki nefsindir." (Hadisi Künûz'ül - Hakaaık; I. s. 40)

B. 1741. CXII. sürenin, "Ona hiçbir kimse eşit, denk olamaz" mealindeki son ayeti olan 4. ayete işaret ediliyor.

B. 1843 – 1853. Dört kapı. Kırk makam. Şeriat, tarikat, hakıykat ve ma'rifetin her birinin onar makaamı bulunduğu kabul edilmiştir (922. beytin izahına bk.).

B. 1856. İlm-i Usûl. Metod bilgisi. Tefsir, hadis v.s. gibi dini bilgilerin birer metodu vardır ki, bu ayrı bir bilgidir. İnceleme ve eleştirme esasına dayanmayan bilgin; müfessir ve muhaddis, yalnız nakilci sayılır, gerçek müfessir, muhaddis bu bilgilerin metodlarını da elde etmek zorundadır.

B. 1857. Ayyâr - Bağdad. Ayyâr, hileci, düzenbaz, yankesici anlamına gelir. Aynı zamanda çok dolaşan, çevik ve yiğit anlamını da ifade eder Abbasoğulları son zamanlarında iktidarı korumak için, yaygın olan fütüvvet erbabının reisliğini elde etmişlerdi. Fütüvvet ehlinin kılıçlı bölüğüne "Ayyâr" denirdi. Bu bakımdan bu söz Bağdad'la beraber anılıyor. Sonradan Safavîler de tasavvufa karşı oldukları halde fütüvvet ehlini korudular. O devirde ayyârlar, şahın fedaileriydi.

B. 1868. Kur'ân - Yedi deniz. Kur'ân'ın XVII. suresinin 109. ayetinde tanrı kelimelerini yazmaya denizin mürekkep olsa yetmeyeceği, bir misli daha katılsa gene tükeneceği, XXXI. surenin 27. ayetinde de Tanrı kelimelerini yazmak için ağaçlar kalem olsa, yedi deniz de mürekkep olsa gene yetmeyeceği bildirilmektedir. Beyitte bu ayetlere işaret edilmektedir (1711. beytin izahına da bk).

B. 1898. İlm-i Hikmet. Eşyanın hikmetlerini, illetlerini tahlil eden eski felsefe.

B. 1909. Melâmet. Kınamak anlamına gelir. Melâmete düşmek, kınanmaktır. Melâmeti ve Melâmî, kınanan anlamına gelir. Tasavvuf bünyeleşip bu inancı güdenler halktan ve şeriat ehlinden ayrı, toplantı, oturuş ve ibadet yerleri, yani tekke, dergâh, âstâne ve zaviyeleriyle, ibadet tarzlarıyla, giyim kuşamlarıyla, hatta kullandıkları terimlerle müstakil bir sınıf teşkil ettikten, bir kuvvet haline geldikten, iktidar tarafından vakıflarla, ihsanlarla beslenmeye başladıktan sonra, bunları kabul etmeyen bir zümre meydana geldi. Bunlarca, halktan ayrılmak, giyim kuşam özelliği, tekke, zikir v.s. tasavvufun ruhuna aykırı sayılmaktaydı. Zikir ve riyâzat, insanı hayallere götürür, halktan ayrılmak, adama benlik verirdi; vakıfla

beslenmekse, halkın sırtından geçinmekti. Bunlar tasavvuf ve sûfî adını bile kabul etmiyorlar, ayrı elbise, tekke v.s. yi istemiyorlardı. Bunlarca, insanı kemale götüren, ancak aşk ve cezbeydi. Şeriata riayetten sonra sohbet, aşk ve cezbe, aynı zamanda çalışıp kazanarak yemek ve yedirmek, halkın kınayışına aldırmamak, hatta kendini kınamak, kendini herkesten aşağı görmek gerekti. "Ey inananlar, sizden, dininden dönen olursa, Allah öyle bir topluluk getirir ki, onları sever; onlar da O'nu severler; onlar inananlara karşı alçalmışlardır, kâfirlere karşıysa üstündürler. Allah yolunda savaşırlar ve kınayanın kınayışından korkmazlar. Bu, Allah'ın verdiği bir üstünlüktür ki, onu dilediğine verir ve Allah lütfu bol mabuttur, her şeyi bilendir" mealindeki V. surenin 54. ayetini şiar edinmişlerdi. Melâmetîlelerin bu ideolojilerinin, bilhassa çalışıp kazanmak esasını, yani iktisadi yönünü fütüvvet ehli temsil etmiş, esnafla sanat ve zenaat ehlini teşkilatlandırmıştı ("100 Soruda Tasavvuf" adlı eserimize bk. İst. Gerçek Yayınevi - 1969, s. 118-143).

B. 1924. Nahnu kasemnâ. XLIII. surenin "Dünya hayatında geçimlerini, yaşayışlarını biz taksim ettik" mealindeki 32. ayetine işaret edilmektedir.

B. 1925. Nefes. Tasavvufi ve heceyle yazılmış şiir, 139. beytin izahına bk.

B. 1932. Asâ Âdeııı. XX. surenin 121-122. ayetlerinde, Âdem Peygamber'in, yememesi buyurulan ağacın meyvesini yiyip Tanrı'ya isyan ettiği, sonra da bağışlandığı bildirilmektedir. "Asâ Âdem - Âdem isyan etti" sözü, 121. ayette geçer. Peygamberler suçsuz oldukları için, bu söz Âdem, yapılmaması daha iyi olan şeyi yaptı tarzında anlaşılmalıdır. Esasen Âdem cennette kalmak için değil, yeryüzünde Tanrı buyruklarını buyurup hükmetmek için yaratılmıştır; bu bakımdan "Bu ağaca yaklaşmayın" emri, yaklaşmalarını sağlamak için verilmiş, teşvik tazammün eden, dikkatlerini o ağaca çekmek için verilmiş olan bir emirdir (758. beytin izahına bk.).

B. 1995. Deccâl. Deccâl, hakla batılı iyice örten, yeryüzünü gezen, yalan söyleyen, uydurma şeyler icat eden, bâtılı hak gösteren, kötü kişiler tarafından muktedâ tanınan, birçok kişilere başbuğ olan manalarına gelir. Deccâl'ın tek gözlü olacağı, alnında kâfir olduğunun yazılı bulunacağı, peygamberlik, hatta tanrılık davası güdeceği, yanında cenneti, cehennemi olup kendisine inananları cennetine, inanmayanları cehennemine atacağı, cenneti ateş, cehennemi cennet kesileceği bildirilen bu yalancı kişinin zuhûru, kıyametin on büyük alametinden biridir. Medine'ye giremeyecek, bu sıralarda Mehdi zuhûr edecek, Deccâl'i öldürecek, İsa peygamber gökten inecek, Mehdî'ye uyacak, yeryüzünden zulüm kalacak, dünya adaletle dolacaktır (Tecrid'üs - Sarih; c. I. Fadail'ül – Medine bölümü; s. 119, Müslim; c. VIII, s. 178-179). Hz. Peygamber zamanında doğmuş olan Sâyid b. Sayd'ın Deccâl olduğu, kendisine İbn Seyyâd, İbn Sâid de dendiği, asıl adının Sâf bulunduğu, çıkacağı ve öldürüleceği zamana kadar yaşayacağı, asıl Deccâl'den önce, otuza yakın Deccâl'in peygamberlik iddiasıyla çıkacağı hakkında da rivayetler vardır (Müslim; aynı cilt, s. 189-190; Sefinet'ül - Bıhâr; I. s, 439-440).

B. 2029. Akl-ı Küll - Cüz'iyyât-ı Müselsel. Akl-ı Küll için 1716. beytin izahına bk. Her şeyin birbirinin neticesi olması ve her neticenin başka bir şeye sebep olması, birbirine ulanıp giden parça buçuk şeyleri meydana getirir; bunlara "Cüz'iyyât-ı Müselsel" denir. Birbirini meydana getirenler ile "Cüz'iyyât-ı Müselsil" diye anılır.

B. 2037. Haşir - Neşir. Derlenip toplanmak, dağılmak anlamlarına gelen iki Arapça söz. Ölümden sonra vücudun çürüyüp gitmiş cüzû'lerinin bir araya gelip vücudun tekrar teşekkül etmesine ve dirilen canlıların, insanların soru için toplanmalarına "haşr" denir. Türkçe'de bu sözler, "haşir - neşir" suretinde söylenir.

Sûfîlerin "devir" inancına göre vücudun parça buçuklarının, cansızlar, bitkiler, canlılar, unsurlar... âleminden baba ve ana haline gelmesi, sonra ana rahmine düşmesi de haşirdir; onlara insanın maddesi

neşir âleminden, böylece haşredilir (1016. beytin izahına da bk).

B. 2093 Ummî, dört ana, dokuz baba. Devir inancına göre Akl-ı Küll ve Nefs-i Küll'den meydana gelen dokuz göğün dönmesinden dört unsur meydana gelir, dokuz gölde dört unsurdan da üç çocuk (Mevalîd-i Selâse), yani cansızlar, bitkiler ve canlılar zuhûr eder. Canlıların en mütekamili insandır. Dokuz gök, insana nazaran baba, dört unsursa ana sayılır; böylece göklere, yüce babalar anlamına “Âbâ-i ulviyye”, unsurlara da aşağıdaki analar anlamına “Ümmehât-ı süfliyye” denmiştir. Beyitteki dört ana, unsurlardır; dokuz baba da göklerdir. Ümmî, anaya mensup, anasından doğduğu gibi kalan, okuma yazma bilmeyen demekse de beyitteki ümmi, bu manaya alınamaz; Yunus, anasının dört, babasının dokuz olduğunu söylemekle bu iltibası ortadan kaldırmış oluyor ve “ümmi” oluşuyla unsurlara mensup olduğunu bildiriyor (889. ve 1016. beyitlerin izahına da bk).

B. 2106. Pir. Farsça ihtiyar demektir. Tasavvuf terimi olarak bir tarikatın ulusu, daha ziyade de kurucusu “pîr” sözüyle anılır.

B. 2130. Diken olma, gül ol. Herkesi hoşnut ve memnun et, kimseyi incitme; herkese dost ol, kimseye yük olma demek olan “Gül ol, hâr olma; yâr ol, bâr olma” sözü, son zamanlara dek, bilhassa Mevleviler ve Bayrâmî Melâmîleri (Hamzavîler) arasında atasözü olarak söylenirdi.

B. 2156. Fahr-ı âlem. Âlemin övündüğü zat, Hz. Muhammed (S.M).

B. 2171. Bu beyitte, “Kardeşi için kuyu kazan, o kuyuya düşer” mealinde ve hadis olarak söylenen sözü hatırlıyoruz. Bunu mevzu sayanlar, fakat mânâ bakımından doğru olduğunu söyleyenler vardır (Ahâdîs-i Mesnevî, s. 14). “Pek kazma komşun için, derin kaz kendin için” ve “İl için kuyu kazan kendi düşer” atasözlerimiz aynı mealdedir.

B. 2174. CIV. surenin, “İnceden inceye alay eden kovucuların hepsinin de vay hallerine” mealindeki 1. ayetinden iktibas var.

B.2188. Sen sana ne sanırsan. “Kendin için sevdiğin, istediğin şeyi, insanlar için de sev, iste...” (Hadis; Câmi', I, s. 9)

B. 2195. Sûfîler, insanları “ubbâd” yahut avâm, “ahyâr” yahut havâs ve “hâss'ül - hâs” yahut “ahass'ül - havâs” diye üçe ayırırlar; Yunus, ikinci deyimleri kullanıyor. Avâm, ibadet ve itaatla uğraşanlar, hakıykatten haberleri bulunmayanlardır; ikinci bölük, hakıykat yolcuları, üçüncü bölükse gerçeğe ulaşıp varılacak yere varanlar ve geri dönenlerdir. Doksan bin kelam için 1023 beytin izahına bk.

B. 2209 - 2210. “Allah'ın rahmet eserlerine bak; ölümünden sonra yeryüzünü nasıl diriltir...” (Kur'ân; XXX. 50)

B. 2235. “Ben insanları ve cinleri, ancak bana ibadet etsinler diye yarattım.” (Kur'ân; LI. 59) İbadette şart, marifet olduğundan ayetteki “ibadet etsinler diye”den maksat, “beni tanısınlar”dır diye tefsir edilmiştir.

B. 2239. Kalbden kalbe. Arapça'da “Gönülden gönüle pencere vardır” mealinde, Türkçe'de de “Gönülden gönüle yol var” tarzında bir atasözü vardır

B. 2242. Malûm - Meçhûl. Malûm, bilinen, bilinmiş, meçhul de bilinmemiş anlamınadır. Bilgisiz kişi, inanca dair şeylerin bazısını inanarak bilir, bazısınaysa aklı ermez ve onları bilmez. Bilgi sahibiyse, inancını bilgisiyle kabul eder; fakat inancını itminan haline getirmiş olan irfan sahibi imaniyle birleşmiş, bir olmuştur; bilgisini, görüş ve oluş haline getirmiştir.

B. 2271. Nasûh - Tövbe. Arapça'da "Tevbe", suçtan vazgeçmek, nâdim olmak anlamına gelir ve Türkçe'de töbe tarzında, ilk hece biraz çekilerek söylenir. Kur'ân'ın LXVI. suresinin 8. ayetinde, inananlara, nasuh töbesiyle tövbe etmeleri emredilmektedir ki bu söz, "özden, bir daha yapmamak üzere" anlamını verir. Bir halk hikâyesine göre Nasûh, kadınlara düşkün bir kişiymiş. Köse oluşundan faydalanarak kadınlar hamamna tellak olarak girmiş. Bir gün padişahın karısı, kızı, cariyeleriyle hamama gelmiş. Kızın küpesinden bir inci kaybolmuş. Kapıyı tutup herkesi aramaya koyulmuşlar. Nasûh, arama sırası kendisine de gelirse erkek olduğunun meydana çıkacağını, göreceği cezadan başka, bir de ele güne karşı rezil olacağını düşünerek Tanrı'ya candan gönülden tövbe etmiş; arama sırası tam Nasûh'a gelmişken inci bir yerde bulunmuş ve Nasûh kurtulmuş; bir daha da bu işi yapmamış. Mevlânâ "Mesnevi"nin V. cildinde bu hikâyeyi pek güzel bir surette anlatır (Nicholson basını; Leiden, 1933, s. 143-148).

SÖZLÜK

Türkçe "t", Arapça "a", Farsça "f" harfleriyle gösterilmiş, iki dilin karışımından yapılan terkiplerle sözler, terkip ve sözdeki sıraya, uyulan kurala göre gene aynı harflerle belirtilmiştir.

A

Âbâd (f): Mâmûr.

Âbâd olmak (f, t): Mâmûr olmak.

Abes (a): Boş, lüzumsuz.

Âb-ı Hayvan (f): İçenin ölmeyeceği su. Bengisu. Açıklama’da Âb-ı Hayat’a bk.

Aceb (a): Acaba, şaşılacak şey.

Aceblemek (a): Şaşmak, şaşırmak.

Acib (a): Şaşılacak şey.

Aciz (a): Acizde kalan, acze düşen.

Acûz (a): Kocakarı.

Âdâb (a): Edepler.

Âdem (a): İnsan.

Âdemi (a): İnsan. İnsanlığa mensup. Bir adam.

Âdemoğlu (t): İnsan.

Ad eylemek (t): Ün, şöhret kazanmak.

Adl (a): Adalet. Her şeyi yerine koymak. Adalette bulunmak.

Âfet (a): Kötü bir şey. Kötülük.

Ağaaz etmek (f, t): Başlamak.

Ağaç at - Ağaçtan at (t): Tabut, salaca.

Ağı - Ağu (t): Zehir.

Ağmak (t): Yukarıya çıkmak.

Ağyar (a): Gayrılar, başkalar, yabancılar.

Ahbâr (a.): Haberler.

Ahd (a): Zaman, devir.

Âhır (a): Son, nihayet.

Ahşam (t): Akşam.

Âh-u zâr (f): Ah edip ağlamak, sızlanmak.

Ahvâl (a): Haller.

Ahzan (a): Hüzünler.

Akdem (a): Daha önce.

Akça (t): Para.

Âkıbet (a): Son.

Akîl (a): Akıllı.

Âkılân (a, f): Akıllılar.

Akmak (t): Akın etmek, saldırmak, hücum. Meyletmek.

Alâ külli hâl (a): Her halde.

Alçaklık (t): Tevazu sahibi oluş.

Aldamak (t): Aldatmak.

Âlem (a): Dünya, kâinat.

Alem (a): Bayrak, Alamet.

Âlî (a): Yüce, yüksek.

Âlim (a): Bilgin.

Alıp aktarmak (t): Tutup yere çalmak.

Alkış etmek (t): Övmek.

Allâhu taâla (a): Yüce Allah.

Âlem-i kesret (a, f): Çokluk âlemi.

Âlem-i vahdet (a, f): Birlik âlemi.

Âlet (a): Araç, organ.

Alışmak (a): Tutuşmak. Ünsiyet.

Aleyhisselâm (a): Esenlik ona.

Âmm (a): Halk. Halkın irfan sahibi olmayanları.

Amel (a): İş. İbadet, kulluk.

Âmî (a): İrfan sahibi olmayan.

Ân (a): Zamanın bölünemez cüz'ü.

An (f): O.

Anber (a): Güzel kokulu bir nesne.

Anca (t): O kadar.

Ancılayın - Oncılayın (t): Onun gibi.

Anda (t): Orada.

Andak (t): Onun kadar, o kadar. Hemen.

Andan (t): Ondan sonra.

Ar (a): Utanmak.

Ara (t): Yer, mekân ve zaman. O arada. O sırada. O yerde.

Arasât (a): Arsalar, meydanlar. Kıyametten sonra halkın toplanacağı yer. Mahşer.

Arâyiş (f): Süs, püs, bezenti.

Arbede (a): Kavga, gürültü.

Arı (t): Temiz.

Arılık (t): Temizlik.

Arıtmak (t): Temizlemek.

Ârif (a): Anlayan, tanıyan. Hal ve kemal ehli.

Artık - Artuk (t): Başka, gayrı.

Arkuru - Arkırı (t): Tersine. Engel olarak.

Arz-ı hâl (a, f): Hali bildirmek.

Arzu (f): İstek, dilek.

Arzulamak (t): İstemek.

Asâ (a): Sopa, dayanılan değnek, baston.

Asî (a): İsyan eden, başkaldıran.

Asil-zâde (f): Soylu boylu birinin oğlu. Olgun kişi.

Assı (t): Kâr, fayda.

Asûde (f): Rahat.

Asâyiş (f): Düzgünlük, düzenlik.

Aşir (a): Kur'ân'dan on ayet.

Âşık (a): Seven.

Aşmak (t): Geçmek, Dağı beli geçmek.

Âşikâr (f): Apaçık, meydanda.

Aşüfte (f): Dağınık, perişan.

Ata (a): Vermek.

Atâyi (a, f): İstenmeden verilmiş. Tanrı vergisi.

Attâr (a): Güzel koku satan. Gerekli şeylerin hepsini satan.

Âvâre (f): Başıboş, yersiz yurtsuz.

Âvâz (f): Ses.

Avret (a, t): Kadın.

Avunmak (t): Oyalanmak.

Ayağ - Ayak (f): Kadeh.

Ayağın durmak (t): Ayağa kalkmak.

Ayan - Iyan (a): Gözle görülmek, ortada.

Âyât (a): Ayetler. Deliller.

Ayb (a): Utanılacak hal, harekete.

Âyet (a): Kur'ân-ı Kerim'deki manası tam söz. Delil.

Âyet-i Küll (a, f): Tam ve bütün delil.

Ayıtmak (t): Söylemek, demek. Hitab etmek.

Ayrık - Ayruk (t): Artık. Başka.

Ayrıksı - Ayruksu (t): Başkaca, diğer.

Ayrıksaınak (t): Yabancı bulmak.

Ayş (a): Yaşayış. Zevk ve safâ.

Ayyâr (a): Düzenbaz. Selçuklular devrinde ve Safaviler zamanında Bağdat ve İran'da fütüvvet yolunun kılıçlı takımı. Milis asker.

Azâb (a): Suçlulara ceza vermek.

Âzâd (f): Hür.

Azdırmak (t): Yolunu kaybettirmek, yoldan çıkarmak.

Azık (f, t): Yol yiyeceği.

Azîm (a): Pek büyük, ulu.

Azim - Azm (a): Bir işe, bir şeye sarılmak.

Azıtmak (t): Yol yitirmek.

Azmak (t): Yoldan çıkmak. Yol yitirmek.

B

Bâb (a:): Kapı. Bir kitabın bölümlerine verilen ad.

Bac (f, t): Vergi.

Bâd (f): Yel, rüzgâr.

Badya - Batya (t): Topraktan yapılan, su ve içki içilen kap.

Bağ (f): Sebze, meyve ve çiçek ekilen alan.

Bağır (t): Göğüs.

Bağrı başlı (t): Göğsü, yüreği yaralı.

Bahâ - Paha (a. t): Değer, kıymet. Güzellik.

Bahâdar (t): Yiğit, güçlü kuvvetli kahraman.

Bahil (a): Nekes.

Bahr - Bahır (a): Deniz.

Bahrı (a, t): Deniz ördeğinin bir cinsi.

Bahr-ı ummân (a, f): Uçsuz bucaksız deniz.

Bâk (f): Korku.

Bakaa (a): Daimi kalış. Ölümsüzlük.

Bâkıy (a): Kalan, ölümsüz.

Bakım (t): Birine, bir şeye bakış. Görüş.

Bâl (f): Kanat.

Bâlâ (f): Yüksek, uzun.

Balaban (t): İri. Çakır doğankuşu.

Balığı taşa çalmak (t): İşi bozmak. Bitirmek.

Balkımak (t): Parıldamak.

Bang (f): Ses.

Bang - Cemâat (f): Ezan.

Bâr-gâh (f): Yük yeri. Büyüklerin sarayları.

Bar tutmak (t): Paslanmak.

Bûrû (f): Hisar.

Basar (a): Göz. Görmek.

Basîret (a): Görüş. İleriyi görmek.

Basîr (a): Her şeyi gören. Tanrı adlarından.

Baş (t): Çıbanın işleyen başı.

Baş vurmak (t): Sonu gelmek.

Bâtıl (a): Yanlış, asılsız. Gerçek karşıtı.

Batmak (t): Pislenmek, kirlenmek.

Bâtın (a): Görünmeyen. Tanrı adlarından.

Bâtın gözü (t): Can gözü.

Batn (a): Karın.

Batn-ı Hût (a, f): Balığın karnı.

Battâl (a): Çok batıl, asılsız. Tembel.

Bay (t): Zengin.

Bayağı (t): Değersiz. Olduğu gibi.

Bayık (t): Gerçek, meydanda.

Baylık (t): Zenginlik.

Baymak - Bayımak (t): Zengin olmak.

Bâzâr (f): Pazar, alışveriş yeri.

Bâzergân - Bezirgân (f): Alışverişle uğraşan, tacir.

Be cid (a, t): “Bi cid”den bozma, acele, adam - akıllı, iyice.

Bed-baht (r): Bahtı kötü, talihsiz.

Bedî’ (a): Eşsiz – örneksiz. Tanrı adlarından.

Bed-nâm (f): Kötü adlı. Adı kötüye çıkmış.

Bed-ter (f): Daha da kötü, pek fena.

Be gaayet (a, f): Çok, pek fazla. Sona dek.

Bekrî (a): Bukre, yani sabah sözünden bozma. Uyanır uyanmaz içkiye başlayan. Alkolik.

Belâ - Beli (a, f): Evet, Tasdik sözü.

Bel bağlamak (t): Teslim olmak, hizmete koşulma.

Beleş (t): Bedava, parasız.

Bend (t): Bağ, Düğüm.

Beng (f): Afyon.

Bengi (f): Afyon tiryakisi.

Berr (a): Kara, yer.

Berât (a): Bir yere, bir mevkıe sahip olmayı gösteren ve hükümet tarafından verilmiş olan resmi kâğıt.

Be-dar (f): Darağacına asılmış olan.

Bere - Berre (f): Kuzu.

Berhudar (f) : Bir hayra, bir kısmete sahip olmak. Hayırlar elde etmek:

Beşaret (a): Müjde haberi.

Beşe - paşa (t): Ulu reis, yüce dereceli kişi.

Bevvâb (a): Kapıcı.

Beyâban (f): Çöl.

Bey olmak (t): Baş olmak. Zenginleşmek.

Bezemek (t): Süslemek, tezyin etmek.

Bezenmek (t):. Süslenmek.

Bezek (t): Süs - püs.

Bezm (f): Meclis.

Bıçkı (t): Testere,

Bi (f): Nefiy eki. Bi karar, kararsız gibi.

Bican: Cansız.

Bidâr (f): Uyanık.

Bigane (f): Yabancı.

Bigi (t): Gibi.

Bi hiş (f): Kendinden geçmiş, habersiz.

Bi hod (f): Kendini yitirmiş.

Bikir - Bikr (a): Dokunulmamış.

Bi küllî (a): Tüm, tamamıyla, hepsi.

Billâhi - Bilâh (a): Allah hakkıyçın. Yemin.

Bile (t): Beraber,

Bilelik (t): Beraberlik.

Bili (t): İlim.

Biliş (t): Bildik, yabancı olmayış,

Bilişmek (t): Bildik olmak.

Bina (a): Kelime yapılarını inceleyen bir ilim.

Binbaşı (t): Bin ere kumanda eden askerî subay,

Binye - Bünye (a): Beden yapısı.

Birle (t): İle, beraber.

Birin - birin (t): Birer - birer. Teker - teker.

Birikmek (t): Sahip olmak. Toplanmak.

Bismillâh (t): Allah adıyla. Buyur.

Biş (f): Çok.

Bişe (f): Orman.

Bişmek (t): Pişmek, olgunlaşmak.

Biş-ü kent (f): Çok - az, Türkçe'de "az-çok" tarzında söylenir,

Biti (t): Mektup, kitap. Amel defteri.

Bitmek (t): Çıkagelmek, kısmet olmak.

Bitrişmek (t): Birleşmek, ittisâl.

Bizâr (f): Bezmek, bıkkın.

Bizâr etmek (f, t): Bezdirmek.

Boşmak - Boşumak (t): Kızmak hiddet etmek

Boşu (t): Kızgınlık, öfke.

Boyun burmak (t): Teslim olmamak.

Boyun eğmek (t): Tâbi olmak.

Boyun vermek (t): Teslim olmak.

Bozayazınak (t): Nerdeyse bozacak tarzda hareket etmek.

Bozpusarık (t): Dumanlı, sisli.

Bozyapalak (t): Fazla tüylü ve boz renkli.

Börkümek (t): Püskürmek, fışkırmak.

Buçuk (t): Yarım.

Bûd-u vücûd der miyan (f): Var yok ortada (Her şeyden vazgeçmek).

Buğ - Buğu (t): Buğu, duman.

Buğz - Buğuz (a): Nefret, sevmeyiş.

Buhl - Buhul (a): Nekeslik.

Bular (t): Bunlar.

Bulanmak (t): Kirlenmek. Gönüle kötü düşünce ve şüphe getirmek.

Burağ - Burak (a): Şimşek gibi yürük cennet atı (Açıklama'ya bk.)

Burc (a): Kal'a kulesi. Arz küme yıldızlara verilen medarının on ikide biri, ad.

Burhan (a): Kesin delil.

Bun yeri (t): Şaşkınlık, aciz yeri.

Bühtân (a): iftira.

Bünyâd eylemek (f, t):Yapmak, kurmak

Bürran (f).: Keskin.

Bürd-ü bar (f): Mal – mülk

Büstan (f): Bağ, bahçe, bostan.

Büt (f): Taş ve saireden yapılan ve tapılan nesne, put. Güzel.

Büt-hâne (f): Puta tapılan tapınak.

C, Ç

Câh (f): Yer, mevki.

Câhil (a): Bilgisiz.

Câm (f): Kadeh.

Câmi (f): Kadehe mensup, Alkolik. Bir tarikat ehli.

Can (a): Cin tâifesi

Can alıcı (t): Azrail. Canları almaya memur melek.

Canavar (t): Domuz.

Canına dağ etmek (t): Canını dağlamak. Can yakan bir eleme uğramak.

Can-ver (f) ; Canlı, hayvan.

Casus (a): Gizli şeyleri izleyip haber veren.

Cazû (f): Cadı. Büyücü katı.

Cebbâr (a): Kırıkları onaran. Tanrı adlarından. Cebir ve zor sahibi.

Cebbâr-ı alem (a. f): Alemin cebbârı.

Cebri (a): Zorla.

Cehalet (a): Bilgisizlik.

Cehd (a): Direnmek, çalışmak.

Celle celâl (a): Ululuğu yüceldikçe yücelsin, ululansın (Allah adından sonra “celle celaluhu” denir.)

Cemfiat (a): Topluluk

Cem eylemek (a, t): Toplamak, bir araya getirmek.

Cevabir (a): İnciler, mücevherler.

Cevher (a): İnci, mücevher. Kendi varlığıyla var olan şey. Cevherle belirene “araz” denir. Renk şekil arazdır; onlara nispetle elsim, cevherdir,

Cevlân - Cevelan (a): Gezinmek.

Cevşen (a): Zırh.

Cezbe (a): Çekiş. Tanrı’nın kulu çekişi.

Cezire (a): Ada.

Cife (a): Leş.

Cihan (f): Âlem.

Cin (a): Göze görünmez: hayırlıları, şer işlerde bulunanları olan yaratıklar.

Cinayet (a): Cürümden büyük bir suç. Adam öldürmek.

Cisim - Cism (a): Boşlukta yer kaplayan. Beden.

Cûş (f): Kaynayıp köpürmek taşmak.

Cûşa gelmek (f, t): Coşmak, taşmak.

Cübbe (a, t): Üste giyilen, kalkık yakalı yahut yakasız, kollu, önü açık, ayaklara dek uzanan giyim

Cümle (a): Hepsi, tüm.

Cünbiş (f): Oynayış, hareket.

Cünbiş eylemek (f, t): Hareket etmek.

Cur'a (a): İçilecek şeyden bir yudum.

Cür'et (a): Cesaret, atılganlık.

Cürüm - Cürm (a): Suç:

Cüşt-ü cû (f): Araştırmak.

Cüz'iyyât-i müselsel (a, f): Birbirine ulanıp giden parça buçuk şeyler.

Çağada (t): Vakitli-vakitsiz

Çağırmak - Çığırmak (t): Feryat etmek.

Çalı (f): Kuyu.

Çalab (t): Tanrı, gücü yeten.

Çabuk (f): Çabuk.

Çapûk-bâz (f): Çevik iş gören.

Çarh-ı felek (f): Dönen gök. Gökyüzü.

Çâr-sû (f): Dört yan, çarşı.

Çavuş (f): Haberci. Emir götürüp getiren.

Çerp (f): Yağ. Yağlı.

Çerâiğ - Çırak (f): Kandil, mum.

Çeri (t): Asker.

Çerçi (f, t): Ortakçı. Her şey satan seyyar satıcı.

Çeşni-Çâşni (f, t): Dat, lezzet.

Çeşte (t): "Şeş-tar"dan bozma. Altı telli saz.

Çevgin-Çevgen (f): Ucu eğri sopa. Bununla top çelinir ve iki direk arasından geçirilmeye çalışılır. Tûp-u çevgân oyunu.

Çirk (f): Kir, pis.

Çizginmek (t): Dönmek.

Çukal (t): Zırh.

Çulha (t): Bez dokuyan.

Çü (f): Çünkü, o vakit.

Çün (f): Çünkü, o vakit, değil mi ki.

Çöksü (t): Büyük çivi, eğ

D

Dağıtmak (t): Tepmek.

Dad-dal (t): Zevk, tad

Dâd etmek (f, t): İmdada yetişmek.

Dâd-ü sited (f): Alışveriş.

Dağ etmek, dağlamak (t): Vücudunu ateşle dağlamak, yakmak.

Dağı (t): Dahı, daha.

Dahı (t): Dahi, daha.

Dak (t): Hile, düzen.

Dak Tutmak (t): Kusur bulmak, kınamak.

Dalalet (a): Sapıklık.

Dalbınmak (t): Suda batıp çıkarak kurtulmak için çırpınmak,

Damar sekitmek (t): Kötü huylarını yenmek.

Dâne - Darağ (t): Yem, yiyecek.

Danış (t): Deyiş, şiir.

Danışık etmek (t): Müşaverede bulunmak.

Danışmak (t): Birinin yahut birkaç kişinin, bir iş hakkında fikirlerini almak.

Danışman (t): Danışılan kişi, bilgin. Farsça “dânişmend”den.

Dâniş (f): Bilgi.

Dânişmend (f): Bilgin.

Dapa (t): Yönelip, yön alarak.

Dâr (f): Adam asılacak direk.

Darb urmak (a, t): Sıkıştırmak, zorlamak.

Darlık (t): Sıkıntı, aciz.

Dartınmak (t): Çekinmek, sıyrılmak,

Dertmek (t): Çekmek, sıyırmak.

Da’vi (a, f): Dâvâ.

Ded (f): Yırtıcı canavar.

Değin (t): Kadar. Sabaha değin gibi.

Değermi (t): Yuvarlak şekilde.

Değirmek, değürmek (t): Haber iletmek, götürmek.

Değme (t): Herkes, her şey. Değme kişi bilemez gibi.

Değirtmek (t): Oynatmak, hareket ettirmek.

Değşirmek (t): Değiştirmek.

Dem (a): Kılavuz.

Delim – Delüm (t): Pek çok, hayli.

Dem (a, f): Kan, zaman, an, soluk.

Dem-be-dem (a. f.): Zamandan – zamana. Soluktan soluğa.

Deme çekmek (t): Soluğunu alıp çekmek,

Deniî (t): Bir an, bir soluk.

Dem-saz (f): Uygun, düzgün.

Denci (t): Kınayan, aleyhte bulunan.

Denli (t): Kadar.

Deniz Mâliki (t): Denizde hüküm süren peri.

Deprenmek (t): Hareket etmek.

Depretmek (t): Hareket ettirmek,

Derban (f): Kapıcı.

Derec (a): Yücelik, mevki.

Dergâh (f): Kapı, tapı, Büyük bir zâtın oturduğu yer.

Derilmek (t): Bir araya gelmek.

Dermande (f): Âciz kalmış.

Dermek (t): Bir araya getirmek.

Der miyân (f): Arada, esnâda.

Dervaze (f): Kapı.

Derviş (f): Yoksul. Varlığından geçmiş, bir tarikata girmiş olan.

Destan - Dâstân (f): Masal, hikâye. Düzen, hile.

Destâr (f): Sarık

Dest-gir (f): Elden tutan, yardım eden.

Divirmek (t): Deyivermek, söylemek.

Deva (a): İlaç.

Devlengiç (t): Çaylak, taygar kuşu.

Devlet kuşu (t): Başına konanın padişah olduğuna inanılan kuş.

Devrân-ı rüzgâr (f): Zamanın geçmesi, dönmesi.

Devr-i zaman (a, f): Zamanın geçmesi.

Dırâka (a, t): Taraka, takırtı, tarrâka.

Dırig, dırigaa (f): Esirgemek, yazık.

Didâr (f): Buluşmak, yüz.

Diger (f): Ayrı, yabancı.

Dil (f): Gönül.

Dilber (i): Gönül alan, sevgili.

Dildirmek (t): Biçtirmek.

Dilgü (t): Tilki.

Dil-pezir (i): Gönlün kabul ettiği, güzel.

Dil-teng (i): Gönlü dar, sıkılmış.

Din (a): Kıyamette, herkese dünyada yaptıklarının karşılığının verilmesi. Ceza. İlahi hükümlerin tümü.

Dinar (a): Liranın dörtte biri değerinde altın para.

Dinmek (t): Susmak.

Dip (t): Hemen.

Dirfilli (t): Yol-yol, iplik-iplik.

Dirginmek (t): Ayrılmak.

Dirilmek (t): Yaşamak, bir araya gelmek.

Dirlik (t): Hayat, yaşayış.

Div (f): Şeytan, dev, dev anası.

Divan (f): Hükümet işlerinin görüldüğü yer. Şair ve nesircilerin eserlerinin toplu halde bulunduğu kitap.

Divane (i): Deli.

Diyanet (a): Dindarlık.

Diyâr (a): Ülke.

Diz çökmek (t): Tabi olmak , uymak,

Doğan edinmek (t): Alıcılığa, irşâda alıştırmak. Terbiye etmek,

Dokumak (t): Bir işe koyulmak, iş görmek,

Dolmak (t): Tamamlanmak; olgunlaşmak. Ay'ın bedir haline gelmesi.

Dolmuş ok (t): Yay içinde atılmaya hazır ok.

Dolunmak (t): Batmak, gurûb etmek.

Don (t): Elbise.

Donanmak (t): Süslenmek, giyinip kuşanmak.

Donatmak (t): Süslemek, giydirmek.

Doymak (t): Dayanmak, tahammül etmek.

Dökmek (t): Saçmak, yaymak. Bol bol vermek.

Dölenmek (t): Çevrede dönmek, dolanmak.

Durrac - duraç (a): Turaç kuşu, kekliğe benzer bir kuş.

Durak (t): Durulacak yer, makam.

Durmak (t): Ayağa kalkmak.

Duru gelmek (t): Ayağa kalkıp gelmek, bir işe girişmek

Duruşmak (t): Birkaç kişi ile birlikte bir işi yapmak, çalışmak.

Duş olmak (t): Rastlamak.

Duvacık kapısı (t): Dua edilen kapı, Sevgi için tasgıyr edilerek söylenmiştir.

Düzah (f): Cehennem.

Dügeli (t): Bütün. Hepsi.

Dün (t): Gece.

Dürr (a): İnci.

Dürmek (t): Devşirmek, kaldırmak,

Dürr-i yetim (a): Eşsiz inci.

Dürüst (f): Doğru.

Düş (t): Rüya.

Düş yormak (t): Rüya tabir etmek,

Düşvâr (f): Göç, zor.

Düzmek (f): Tanzim etmek.

E

Ebed (a): Sonsuzluk.

Ebter (a): Devamı gelmeyen, yarıda kalan. Zürriyeti, soyu sopu kesilmiş. Kuyruğu kesik hayvan. Bereketsiz, hayırsız.

Ece (t): Reis, bir taifenin ulusu.

Ecel (a): İnsan hayatının önceden takdir edilen sonu.

Edeplemek (a, t): Te'dib etmek, ikaz etmek.

Efgan (f): Bağırış, çığlık.

Efsane (f): Masal, hikâye, mitoloji.

Egin, eğin (t): Sırt, omuz.

Eğlemek (t): Durdurmak, oyalamak.

Eğlenmek (t): Oyalanmak. Bir yerde bir müddet kalmak.

Ehl-i mahşer (a, f): Mahşer ehli.

Ehl-i millet (a, f): Millet ehli. Müslüman.

Ejderha (i): Büyük yılan.

Eki etmek (a, t): Bir şey yemek.

Eksildi (t): Suçlu, kusurlu.

Eksiklik (t): Suç, günah.

Eksimek (t): Eksilmek, azalmak.

El almak (t): Bir mürşide intisab etmek.

El atmak (t): Bir işe birlikte koyulmak.

El urmak (t): Bir şeye başlamak.

El yumak (t): Bir işten vazgeçmek.

Em (t): İlaç, merhem.

Emcek (t): Meme.

Emin (a): Emanete riayet eden, güvenilir.

Emr (a): Buyruk. Görünmeyen âlem.

Endişe (f): Düşünce, şüphe, kuşku:

Epsem (t): Dilsiz, konuşmayan.

Er (t): Asker. Erkek. Yiğit. Gerçeğe ulaşanlar.

Erişken (t): Boyuna erişen, bunu iş edinen.

Erk (t): Kuvvet. kudret.

Erkan (a): Rükünler, esaslar, direkler,

Erte (t): Sabah.

Ervâh (a): Ruhlar.

Eser etmek (a, t): Tesir etmek, maddi, yahut manevi iz bırakmak.

Esen (t): Selamet. Sağlık.

Esfel (a): En aşağı.

Esilmek (t): Dökülmek.

Esir (a): Tutsak.

Eskice (t): Yıpranmış. Değersiz. Eski şey. Giysi.

Eslemek (t): Kulak asmak, dinlemek.

Esrik (t): Sarhoş.

Esrimek (t): Sarhoş olmak

Eşkere (f, t): Âşikar, apaçık.

Etek tutmak (t): Bir şeyhe intisab etmek.

Eved (t): Acele.

Evkâr (f): Davar sırtındaki yara. Kötürüm.

Ezel (a): Zamanın önsüzlüğü.

F

Fadl (a): Üstünlük, ululuk.

Fakı (a, t): Fakıyh, dini hukuk mütehassısı.

Fakıyr (a): Yok - yoksul. Varlığından geçen kişi.

Fakr (a): Yokluk - yoksulluk. Varlıktan geçiş.

Fani (a): Geçidi, ölümlü.

Fariğ (a): Feragat eden, vazgeçen. aldırış etmeyen.

Fariza (a): Farz olan, dinde yapılması gerekli dinî emir.

Farz (a): Dinî vecibe, borç.

Fâsık (a): Kötülük işleyen.

Fâsid (a): Fesatçı, bozguncu.

Faş etmek (f, t): Açıklamak, meydana çıkarmak.

Fayız (a): Feyiz veren.

Fegan (f): Bağırıp çağırma.

Fehm - fehim (a): Anlamak.

Felek (a): Gök.

Fena (a): Yokluk.

Fena mülkü (a): Yokluk mülkü, dünya.

Feragat etmek (a, t): Aldırış etmemek, vazgeçmek.

Ferah (a): Genişlik, rahatlık.

Ferda (f): Yarın.

Feride (a): Tek, emsalsiz.

Ferişteh (f): Melek.

Ferıyk (a): Bölük. Bir inançta olan, öbür inançlardan ayrılan kişiler.

Ferman olmak (f, t): Uymak, tâbi olmak.

Ferseng (f): Üç millik mesafe, fersah.

Ferş (a): Yaygı, yeryüzü, döşeme.

Ferrâş (a): Döşeme döşeyen.

Feryâd etmek (f, t): Bağırıp çağırmak.

Feth - fetih (a): Açmak.

Feth-i bâb (a, f): Kapı açmak.

Fevk'al-alâ (a): Yücelerin yücesi, üstü.

Fida - Fidi (a): Bağışlamak

Fiil (a): İş.

Fikret (a): Düşünmek.

Filhâl (a): Hemen, derhal.

Firkat (a): Ayrılmak.

Firâset (a): Keskin anlayış. Seziş.

Fitne (a): Sınayış, imtihan. Bozgun, kötülük.

Fuzul, fuzulluk (a, t): Fodul, fodulluk. Sıradan, töreden dışarı iş yapan, laf eden kişi. Münasebetsizlik.

G

Gaflet (a): Anlamamak, gaafil olmak.

Galebe (a. t.): Kalabalık.

Galtan (f): Yuvarlanmak, yuvarlanan.

Gamgüzar (f): Gamla vakit geçiren.

Gamgin (f): Gamlı, tasalı.

Gammâz (a): Kovucu. Göz ucuyla bakan, cilveli.

Gani (a): Zengin. Tanrı adlarından.

Garez (a): Maksut. Hınç.

Garipsemek (a, t): Eşsiz, tuhaf bulmak.

Gark olmak (a, t): Boğulmak, batmak.

Gassâl (a): Ölü yıkayan.

Gayet (a): Son. Netice.

Gazâ (a): Savaş.

Gazel yaprağı (t): Sararmış, solmuş yaprak.

Geda (f): Yoksul, dilenci.

Gedilmek (t): Bütünlüğü azalmak.

Geh - gâh (f): Bazı, kimi vakit.

Gene (f): Define, hazine.

Gençay (t): Yeniay.

Genc-i nihan (t): Gizli define.

Genç yaz (t): İlkbahar.

Gengez (t): Geniş, ferah.

Genk (t): Geniş, ferah.

Geri (f): Eğer. Şart eki.

Geri (t): Sonra.

Gerdan (f): Dönen, boyun.

Gerdûn (f): Kâinat. Gök.

Geşt (f): Gezmek, dolaşmak.

Gevher (f): İnci,

Gevheri (f): Sarraf.

Gınâ (f): Zenginlik.

Gırîv (f): Bağırış, çığlık.

Gıybet (a): Birisi yokken aleyhinde bulunmak.

Gil (f): Toprak, balçık, kil.

Giriftâr (f): Tutkun, âşık.

Giryân (f): Ağlayan.

Gökçek (t): Güzel.

Gök ekin (t): Olmamış, sararmamış ekin.

Gönül eri (t): Eren, aşk ehli.

Gönenmek (t): Süslenmek, donanmak.

Gönül almak (t): Meyletmek, sevmek.

Görkdü (t): Güzel,

Gövü (t): Güvenç, itimad.

Göymek (t): İçten yanmak.

Göynü (t): Yanık, yara.

Göynümek (t): Kendi kendine içten yanmak.

Göyündürmek (t): İçten içe yakmak.

Göze göz görmek (t): Karşı karşıya gelmek, bakmak.

Gözgü (t): Ayna.

Göz sepek (t): Dumanlı, puslu.

Gözsüz sepek (t): Köstebek.

Göz süzmek (t): Nazlanmak, cilvelenmek. Sevinmek.

Gufran (a): Yarlıgamak, bağışlamak.

Gulgule (a): Çığlık, gürültü, patırtı.

Gusl (a): Boy abdesti, yıkanma.

Gussa (a): Tasa, üzüntü, sıkıntı.

Gussa yemek (a, t): Kederlenmek.

Gûş (f): Kulak.

Gûş tutmak (a, t): Dinlemek.

Gûşe (f): Köşe.

Güç (t): Kuvvet.

Güft (f): Söz.

Güher (f): İnci.

Gülreği tutmak (t): Güleceği gelmek.

Gülistan (f): Gül bahçesi.

Güman (f): Şüphe, işkil.

Gümrah (f): Yolunu kaybetmiş.

Gün (t): Gündüz, güneş.

Günde (t): Daima.

Günilmek (t): Yönelmek.

Gürûh (f): Topluluk.

Güzaf (f): Boş, asılsız laf.

Güzer (f): Geçmek.

Güzide (f): Seçilmiş.

Güzin (f): Seçkin.

H

Hâb (f): Uyku.

Hace (a): Gücü yeten her Müslüman'ın ömründe bir kere yapmak zorunda olduğu dini ziyaret. Kâbe'yi Tavaf ve hac törenini eda etmek.

Hâcât (a): Dilekler, istekler.

Hadd (a): Sınır, miktar. Şeriatta suçluya verilen ceza.

Hak (a): Gerçek. Tanrı adlarından.

Hâk (f): Toprak.

Hakıyr (a): Bayağı, aşağı.

Hâlık (a): Yaratan, Tanrı adlarından.

Halilî (a, f): Halil'e mensup, cömert.

Halis (a): Özü sözü doğru.

Halvet (a): Yalnızlık.

Hâm (f): Çiğ. Olgun olmayan.

Hamiyyet (a): Korumak. Gayret ve peklik.

Hammâl (a): Taşıyan, hamal.

Hâmûş (f): Susan.

Han-hon (f): Yemek, sofra.

Hânedan (f): Soy - sop. Aile.

Hânende (f): Şarkı okuyan.

Han-ü man (f): Mal-mülk, ev - bark. Varlık.

Har (f): Hor, zelil.

Harab (f): Yıkık.

Harabat (f): Meyhane.

Harâmi (a, f): Haram yiyen. Hırsız, soyguncu.

Harcayetmek (t): Kâfi gelmek.

Hârici (a): Dışta kalan. Dinden dışarı olan.

Harif (a): İş eri, bir hırfet ehli. Arkadaş.

Harir (a): İpek

Hass (a): Hususi, özel, olgun.

Hased (a): Kıskançlık.

Hass-ül-havass (a): İnsanların en seçilmişleri.

Haş (f): Kerpiç. Taş - tuğla.

Hâşâ (a): Asla, olmaz şey.

Hâşe lillâh (a): Allah hakkıyçin olmayacak şey.

Haşem (a): Tâbi olanlar. Kullar, köleler.

Haşer (a, t): Kalabalık.

Haşerât (a. boz): Kalabalık Halk tabakasının kötü kısmı. Böcekler.

Haşr - haşir (a): Bir yere toplanmak. Öldükten sonra kıyamet kopunca dirilmek.

Hatâ: (a): Kusur, yanlışlık.

Hatar (a): Tehlike.

Havale (a): Birisine bir iş vermek.

Havass (a): Haslar, seçilmiş kişiler.

Havf (a): Korku.

Havsala (a): Anlayış, tahammül.

Hayy (a): Canlı. Tanrı'nın adlarından.

Haya (a): Utanmak.

Hayf (a): Yazık.

Hayfa varmak (a): Hiçlenmek, yazık olmak.

Hayrân (a): Şaşırmış, şaşkın.

Hay u hû (a, f): Hay huy, gürültü etmek.

Hayz (a): Kadınların aybaşlarında âdet görmesi.

Hazer eylemek (a. t.): Çekinmek, sakınmak.

Hazret (a): Tapı, huzur.

Hece (a, t): "Hecâ"dan boz, sözün tek sesleri.

Hece (t): Mezar taşı.

Helâl (a): Yapılması caiz olan. Zevce.

Helâk (a): Ölmek, yok olmak.

Hemdem (f): Solukdaş, dalma beraber olan arkadaş.

Hemişe (f): Boyuna, daima.

Hemrâh (f): Yol arkadaşı,

Hemrâz (f): Sırdaş.

Hepi (t): Hepsi.

Hergiz (f): Asla.

Hevâ (a): Heves, nefse ait şeylere düşkünlük.

Hevi (a): Korku.

Heybet (a): Korku veriş. Yücelik.

Heyhât (a): Yazık. Hasret, mahrumluk bildiren söz.

Hezâr (f): Bin, binlerce.

Hezâr-destan (f): Bülbül

Hıkd (a): Kin.

Hırka (a): Üste giyilen önü açık, topuklara dek uzanan kollu elbise. Derviş hırkası yakasız olur.

Hırka-pûş (a, f): Hırka giyen. Derviş.

Hırmen (f): Harman.

Hırs (a): Bir şeyin üstüne düşmek. Haris olmak.

Hısal (a): Huylar.

Hışm (f): Öfke.

Hıyânet (a): Hainlik.

Hicab (a): Örtü, perde.

Hicran (a): Ayrılık.

Hidâyet (a): Doğru yolu bulmak.

Hidmet (a): İş görmek. Huzur, tapı.

Hikmet (a): Bir istek, sebep.

Hil'at (a): Elbise, değerli elbise.

Himmet (a): Çalışmak, gayret göstermek. Birinin manevi bakımdan iyi bir hale gelmesi için gönül etmek.

Hitâb (a): Birine söz söylemek.

Hod (f): Kendi.

Hodbîn (f): Kendini gören beğenen.

Hord-u ham (f): Ufak tefek, kırıntı döküntü.

Hû, huy (a): Yaratılıştaki vasıf, huy.

Hûb (f): Güzel.

Huccet (a): Reddedilmez delil.

Hucre (a): Küçük oda.

Hût (a): Balık.

Hulk (a): Huy, ahlakın müfredi.

Hulle (a): Cennet elbisesi. Belden aşağısını ve yukarısını örten iki parçalı elbise.

Humâr (a): Sarhoşluğun verdiği sersemlik ve baş ağrısı.

Hûr, hûri (a): Cennet kızı.

Hurrem (a): Sevinçli, neş'eli.

Hüşyar (f): Akıllı - fikirli, zeyrek

I - İ

Iklim (a): Havası aynı olan yer bölgesi. Bir bölge ve oranın özellikleri.

Ikrâr (a): İnancını sözle bildirmek.

Ilan (t): Yılan.

Ildurum (t): Yıldırım.

Ildız (t): Yıldız.

Inıkmak (t): İtaat etmek, muti’ olmak.

Irağ - ırak (t): Uzak.

Irılmak (t): Bir yerden tamamen ayrılmak.

Irmak (t): Bir yerden tamamen ayırmak.

Is (t): Sakin, tenha. Sahip.

Issı (t): Sıcak.

Işımak (t): Parıldamak, aydınlanmak.

İcâzet (a): İzin vermek, şeyhlik berâtı.

İğen (t): Pek, çok.

İhlâs (a): Öz temizliği.

İhtiyar etmek (a, t): Seçmek.

İki baş (t): Evvel - ahır.

İl (t): Ülke, memleket. Yabancı.

İlâhi (a): Tanrısal.

İley (t): Çevre, etraf.

İlkyaz (t): İlkbahar.

İlm (a): Bilmek, bili.

İlm-i batın (a): Batın bilgisi

İlm-i hikmet (a): Eski felsefe

İmâm (a): Kendisine uyulan kişi. Din ve dünya işlerinde mukteda olan.

İmâme (a): Sarık.

İmaret (a): Mamur yer, yapı

İmrûz (f): Bugün.

İn (f): Bu.

İnâyet (a): Yardım etmek.

İnmek (t): Gönül alçaklığı.

İns (a): İnsan, insan cinsi.

İntikam (a): Öç almak.

İntizâr (a): Beklemek.

İ’râb (a): Arapça’da kelimelerin okunuş tarzı.

İrgürmek (t): Ulaştırmak, götürmek.

İrkilmek (t): Şüphelenmek, tereddüde düşmek.

İrmek (t): Vermek, ulaştırmak.

İrürmek (t): Eriştirmek, ulaştırmak.

İrşâd (a): Doğru yolu göstermek.

İstad (f): Durdu. Hoşgörü.

İstiğfar (a): Tanrı’nın suçları örtmesini dilemek.

İşret (a): Zevk, safa, geçim, yaşayış ve sohbet. Sonradan içki içmek anlamına gelmiştir.

İş ucu (t): Netice, son. Sebep.

İtab (a): Azarlamak.

İvaz (a): Karşılık.

İvmek (t): Acele etmek.

İye (t): Sahip, ulu, er.

İzin - izin (t): İzleye izleye, izinden giderek.

İzlemek (t): Tabi olmak, yolundan gitmek.

İzzet (a): Üstünlük, şeref.

J

Jeng (f): Pas.

K

Kâ’be (a): Mekke’deki mescid Müslümanların kıblesi.

Kaabil (a): Kabul eden, alan.

Kaabiliyet (a): Kabul etmeye gücü olan. İstidâd.

Kaadi (a): Yargıç, kadı, hâkim.

Kaadir (a): Gücü yeten. Tanrı adlarından.

Kadir (a): Değer, kıymet.

Kaal (a): Söz.

Kaal (t): Tortu.

Kaamet (a): Boy. Namaza dururken söylenen sözler.

Kâbin (i): Nikah, nikah parası, mehir.

Kabz (a): Almak. Sıkıntıya düşmek.

Kad (f): Boy bos.

Kaçan (t): Vaktâ ki, o zaman.

Kadd-i bâlâ (f): Uzun boy.

Kadem (a): Ayak, uğur.

Kadim (a): Ezeli, eski. Evvelsiz.

Kadimi (a): Ezeli olan.

Kafdan kafa (t): Baştan başa.

Kahhâr (a): Kahreden. Tanrı adlarından.

Kaht - kahıt (a, t): Kıt, Kıtlık.

Kahil (a): Tembel.

Kahr - Kahır (a): Zorlama. Mahvetme, helak etme, batırma. Çok üzüntü duyma.

Kahrî (a): Kahırla, zorla.

Kaaim (a): Ayakta duran. Birinin yerini tutan. Namaz kılan, vaktini namaz kılmakla geçiren.

Kakımak (t): Kızmak, öfkelenmek.

Kallâş (a): Kalleş, hilebaz, dönek, yalancı.

Kalmak (t): Eğlenmek, işe girişmemek, durmak.

Kalmaş, Kolmaş (t): Asılsız söz söyleyen, geveze, herzevekil.

Kâmî (f): Muradına ermiş.

Kâmil (a): Olgun.

Kamu (t): Hep, hepsi.

Kân (f): Maden.

Kanaat (a): Yeter bulmak, yetinmek.

Kanca (t): Nasıl.

Kancasına (t): Nasıl, nice.

Kanda (t): Nerde.

Kandığı (t): Nerdeki.

Kâr (f): İş.

Kara - ak (t): Yazı, yazılan yazılar, kitap.

Ka’ra (a): Dip, en alt.

Karanu (t): Karanlık.

Karar bulmak (t): Bir yerde eğleşmek. Bir işte devam etmek.

Karavaş (t): Halayık, cariye.

Kâr etmek (f): Kâr elde etmek. Bezmek, usanmak.

Kargı (t): Mızrak.

Kanmak (t): İhtiyarlamak, kocalmak.

Kâr-ü bâr (f): İş, güç.

Kaasır (a): Kısa. Kusurlu.

Kaş - Karağ (t): Kaş - göz.

Kat (t): Yan, ind. Huzur.

Katı (t): Çok, pek. Çetin, şiddetli.

Kavî (a): Kuvvetli.

Kavl - Kavil (a): Söz.

Kaygu - Kaygı (t): Korku, gamgussa.

Kayıkmak (t): Düşünmek, kuşkulanmak.

Kayı - Kayu (t): Korku, gamgussa.

Kayyûm (a): Daima işte güçte olan. Tanrı adlarından.

Keffaret (a): Bir suça karşı bağışlanması için yapılan iş, verilen para.

Kefen (a): Ölünün, yıkandıktan sonra sarıldığı beyaz bez.

Kek (t): Dilek, istek.

Keksiz, keksizin (t): Dilemeden, birdenbire, ansızın.

Kelâm (a): Söz.

Keleci (t): Söz, kelime.

Keleci bişirmek (t): Pişkin, olgun söz söylemek.

Keler (t): Kurbağa.

Kem (a): Az, kötü.

Kemin (f): Aşağı. Pusu.

Kemine (f): Çok az, en değersiz.

Kend' özü (t): Kendisi.

Kerîm (a): Büyük, ihsan sahibi. Tanrı adlarından

Kesret (a): Çokluk.

Keşiş (f): Hıristiyan papaz.

Kevn (a): Varlık.

Key (t): Pey, şiddetli, çetin.

Kezek (t): Nöbet, sıra.

Kıble (a): İbadette dönülen, yönelinen yer, Kâ'be.

Kığırmak (t): Çağırmak.

Kıldan kıla (t): Bütün ayrıntılarıyla, incelikleriyle.

Kıyl-ü kaal (a. f): Dedikodu.

Kışla (t): Kışlanılacak yer, kışlak.

Kışlamak (t): Kışı, kışlakta geçirmek.

Kıvanmak (t): Sevinmek, neşelenmek.

Kıyâm (a): Ayağa kalkmak.

Kıyâs (a): Bir meseleyi, benzeriyle tartıp bir karara varış.

Kızdırmak (t): Isıtmak, hararetlendirmek.

Kızgın (t): Ateşli, sıcak. Öfkeli.

Kızlığ (t): Kıtlık.

Kızmak (t): Isınmak, hararetlenmek.

Kibr - Kibir (a): Ululanmak, kendini beğenmek.

Kiçi (t): Küçük.

Kim (t): Ki. Bundan belli ki gibi.

Kimesne, kimsene (t): Kimse.

Kisvet (a): Elbise.

Kizb - Kizib (a): Yalan.

Koca (t): İhtiyar, yaşlı.

Koçmak (t): Kucaklamak, sarılmak.

Koduk (t): Eşek yavrusu, sıpa.

Kolmaş (t): Herzevekil, münasebetsiz.

Konuk (t): Misafir.

Kopuz (t): Hindistan cevizinin içi boşaltılıp üstüne deri gerilerek yapılan, yayla çalınan bir çalgı. Rebap.

Korucu (t): Muhafız.

Kovmak (t): Bir işi boyuna yapmak, devam etmek.

Koz (t): Ceviz.

Kösüp kömürmek (t): Oburca yemek.

Köz (t): Kor olmuş ateş.

Kudret (a): Gücü yetmek.

Kul (t): Köle.

Kullanmak (t): Kul, köle sahibi olmak. Zenginleşmek.

Kurmak (t): Yayı ok atılacak halde germek.

Kusur (a): Eksiklik.

Kusûr (a): Kasırlar, köşkler.

Kuşluk (t): Gün doğduktan sonra öğleden önceki çağ.

Kûtâh - Kûteh (f): Kısa.

Kûteh-nazar (a): Kısa görüşlü. İleriyi görmeyen.

Kutlu (t): Uğurlu, mübarek.

Küfr - Küfür (a): Tanrı hükümlerini, yahut bu hükümlerden birini inkâr eden.

Külli (a): Hepsi, tümü.

L

Lâ (a): Nefiy eki. Yok.

Lâcerem (f): Hasılı, hülasa.

Lahza (a): Göz bakışı kadar bir müddet, an.

Lain (a): Lanetlenmiş, rahmetten mahrum edilmiş.

Lâl (f): Dilsiz.

Lâ'net (a): Rahmetten mahrum edilmek.

Latif (a): Güzel, nazik, ince.

Leb (f): Dudak.

Leşker (f): Asker.

Leyl (a): Gece.

Lisan (a): Dil.

Lûtf (a): İhsanda bulunmak, iyilik etmek.

M

Maâb (a): Varılacak yer.

Maâni (a): Anlamlar.

Ma'den (a): Maden.

Mağrûr (a): Gururlanan, benlikli.

Mâh (f): Ay.

Mahabbet (a): Sevgi, sevmek.

Mahbûs (a): Hapsedilmiş adam.

Mahfîl (a): Toplanma yeri.

Mahal (a): Yer.

Mahmur (a): Yarı sarhoş, uykulu.

Mahrem (a): Sır bilen, yabancı olmayan.

Mahsûlât (a): Elde edilenler.

Mahşer (a): Toplantı yeri. Kıyamette, ölenlerin dirilip toplanacakları yer.

Makam (a): Durak.

Makhûr (a): Kahredilmiş.

Maksûd (a): Dilenen, istenen.

Maksûrât (a): Kısıtlanmış şeyler. Parça buçuklar.

Ma'kulât (a): Akılla anlaşılabilen şeyler.

Ma'lûm (a): Bilinen.

Ma'mûr (a): Onarılmış.

Mânend (f): Benzer, eşit.

Ma'ni - ma'nâ (a): Anlam.

Mâr (i): Yılan.

Ma'rifet (a): Tanımak, anlamak.

Ma'sıyyet (a.): İsyan etmek, kötü iş.

Maslahat (a): Yerine göre icab eden iş, söz, hareket.

Maşrık (a): Doğu.

Ma'şuk (a): Sevgili.

Ma’şuka (a): Sevilen kadın.

Mata’ (a): Matah. Mal mülk.

Matarbaz - Madrabaz (t, f): Muhtekir. Bir malı saklayıp azaldığı, değerlendiği zaman yüksek fiyatla satan. Malın azalıp değerlenmesi si için elindekini saklayan.

Mat olmak (t): Kaybetmek, oyunda alt olmak.

Mazarrat (a): Zarar vermek.

Ma’zûl (a): Azledilmiş, işten çıkarılmış.

Meâl (a): Anlam.

Ma’zûr (a): Özürlü.

Mecâl (a): Tilkat, güç kuvvet, tahammül.

Meçhûl (a): Bilinmeyen.

Meclis (a): Oturulacak yer. Toplantı yeri.

Mecnun (a): Deli.

Meded (a): Yardım.

Meded ermek (a, t): Yardıma mazhar olmak.

Medrese (a): Ders okunan yer.

Mekkâr (a): Hileci, düzenci.

Mekr (a): Hile, düzen.

Mekrümet (a,): Ululuk, yücelik.

Melâik (a): Melekler.

Melâmet (a): Kınamak.

Melek (a): Tanrı buyruğundan çıkmayan, maddi cisimleri, cinsiyetleri olmayan, latif, göze görünmez yaratıklar.

Melekût (a): Melekler, kuvvetler âlemi. Maddi olmayan âlem.

Melûl (a): Elemli, üzgün.

Menî (f): Benlik.

Menkûr (a, t): “Münkir”den bozma. İnkâr, inkâr eden.

Menkur (a): Boru.

Mennâ’ (a): Fazlasıyla men eden, engel olan.

Mensûh (a): Hükmü kaldırılmış.

Menşûr (a): Ferman, berat.

Menzîl (a): Konaklanacak yer.

Mercan (a): Denizde bir nebattan çıkan kırmızı ve değerli taş.

Merd (f): Erkek, er, yiğit.

Merdan (f): Erkekler, erler.

Merdân (f): Ercesine.

Mardûd (a): Reddedilmiş, kovulmuş.

Margzâr (f): Çayırlık, çimenlik.

Merhûm (a): Rahmetli.

Mescid (a): Secde yeri. Küçük cami.

Mescid-hâne (a. f): Mescit.

Mesel bağlamak (a. t): Örnek getirmek.

Meskenet (a): Yokluk, yoksulluk. Benlikten, varlıktan geçmek.

Mesrûr (a): Sevinçli, sevinmiş.

Mest (i): Sarhoş.

Mestâne (i): Sarhoşçasına.

Mestûr (a): Örtülmüş.

Meşâyih (a): Şeyhler, ulular. İhtiyarlar.

Meşe (f, t): Farsça “bîşe”den bozma. Orman.

Meşgul (a): Bir şeyle uğraşan.

Meşreb (a): Su içilecek yer. Maşrapa. Tabiat, huy, zevk.

Mevc (a): Dalga.

Mevc urmak (a, t): Dalgalanmak.

Mevcûdât (a): Var olanlar.

Mevzûn (a): Vezinli, ölçülü.

Mey (f): Şarap, içki.

Meyl (a): İstek. Gönül akması.

Mezhep (a): Gidilecek yol. Dinde anlayış, ibadet yolu.

Mikdâr (a): Had, mevkie göre şeref.

Mihman (f): Konuk.

Mihman-dâr (f): Konuk ağırlayan, gezdiren kişi.

Mihr (f): Mahabbet, sevgi. Güneş.

Mihrâp (a): Namazda, imamın durduğu kıbleye karşı oyulmuş yer.

Milk (a): Saltanat.

Milket (a, t): Varlıklı.

Millet (a): Şeriat. Dini hükümler.

Minber (a): Camide üstünde hutbe okunan merdiven.

Mir-leşker (f): Askeri amir, komutan.

Muhalif (a): Aykırı, karşın.

Mirvarı (f, t): İnci. “Mirvarid”den bozma.

Misâl (a): Örnek, benzer.

Miskaal (a): Bir buçuk dirhemlik ağırlık.

Miskin (a): Yok, yoksul. Varlıktan, benlikten geçmiş kişi.

Miskinlik (t): Varlıktan, benlikten geçiş.

Muallak (a): Bir yere değmeden boşlukta duran şey.

Muhakkık (a): Gerçeğe ermiş. Gerçekleyen.

Muhâl (a): Olmayacak şey.

Muhib (a): Seven.

Muhkem (a): Sağlam.

Muhlis (a): Özü doğru.

Muhtasar (a): Özetlenmiş.

Muhteşem (a): Büyük, ulu, buyruk sahibi.

Mukabil (a.): Karşı.

Mukarreb (a): Yaklaştırılmış.

Mukarrer (a): Kararlaştırılmış.

Murdar (f): Pis, leş.

Muştucu (t): Müjde veren.

Muştuculuk (t): Müjdecilik.

Mutlak (a): Salt. Bir kayıtla kayıtlanmamış.

Muti’(a): İtaat eder.

Mutrıb (a): Çalgı çalan.

Mübâriz (a): Savaşan. Savaş eri.

Mübâreze (a): Savaş. Çaba.

Mücerred (a): Tek, yalnız.

Müdam (a): Boyuna, daima.

Müdamî (a): Daimi.

Müdebbir (a): Tedbirde bulunan.

Müderris (a): Ders okutan.

Müfsid (a): Fesatçı, bozguncu.

Müftî (a): Dini hüküm veren.

Mühr - Mühür (a): Üstüne ad, yahut alâmet hakkedilen ve yazının altına basılan, sahibini belirten nesne.

Mührurulmak (t): Susturulmak.

Mülk (a): Varlık, saltanat.

Mülk-i diğer (a, f): Başka varlık âlemi, ahiret.

Mülk-i ezel (a, f): Ezeli, zevalsiz saltanat.

Mülk-i fena (a, f): Yokluk mülkü. Dünya.

Mümeyyiz (a): Bir şeyi anlayan, ayırt eden.

Mü’min (a): İnanan.

Münâcât (a): Tanrı’ya gizlice dua.

Müneccim (a): Yıldız bilgini.

Münezzeh (a): Arınmış, temiz.

Münferid (a): Yalnız kalan, tek.

Münkad, (a): İnkıyâd etmiş, tabi olmuş.

Münkir (a): İnkâr eden.

Mürebbi (a): Terbiye eden, yetiştiren.

Mürsel (a): Gönderilıniş. Şeriat sahibi peygamber.

Mürted (a): Dininden dönmüş.

Mürüvvet (a): Adamlık, erlik.

Müsafir (a): Konuk.

Müstağrak (a): Boğulmak isteyen. Kendinden geçmiş kişi.

Müşahede (a): Görüşmek. Gerçeği görüş.

Müşk (f): Misk.

Müşkil (a): Zor, güç.

Müşrik (a): Şirk koşan, Tanrı'ya eş, ortak tanıyan.

Müştak (a): Özlem çeken, özleyen.

Müyesser (a): Kolaylaştırılmış.

Müzd (f): İş karşılığı ücret.

N

Nâçar (f): Çaresiz, aciz.

Nâdan (f): Bilmeyen.

Nagam (a): Nağmeler.

Nahcîr (f): Av. Tutulmuş hayvan.

Nâkâm (f): Muradına ermemiş.

Nakd (a): Akçe. Peşin. Eldeki şey.

Nâkıs (a): Eksikli.

Naks (a): Eksik olmak.

Nakş (a): Suret, şekil, bezenti. Resim.

Nakş-u nigâr (a): Süs, püs.

Nâkus (a): Çan, kilise çanı.

Nâlân (f): İnleyen, feryad eden.

Nâle (f): İnleyiş.

Nâliş (f): İnleyiş.

Nâmî (a): Büyüyen, boy atan, türeyen, üreyen.

Nar (a): Ateş.

Nâreste (f): Erişmemiş. Genç.

Nâm (f): Ad, san.

Nasîb (a): Rızık, pay.

Nasihat (a): Öğüt.

Naşı (t): Mezhepten dışarı kötü kişi. Engel.

Nazar (a): Bakmak, bakış.

Nazargâh (f): Bakış yeri.

Nazar ıssı (a, t): Bakış sahibi, bakışıyla feyiz veren. Mürşit.

Nazar kılmak (a, t): Bakmak.

Nazik (f): Nazük'ten. İnce, zarif.

Nâz-ü niyâz (f): Nazlanmak ve yalvarmak.

Nebî (a): Haber getiren Peygamber.

Necm (a): Yıldız.

Nefes (a): Soluk.

Neheng (f): Timsah.

Nem (f): Islaklık.

Neng (f): Ayıp, utanılacak şey. Ar ve hayâ.

Nese (t): Nesne.

Neşr (a): Dağılmak.

Neûzü billâh (a): Allah’a sığınırız.

Nevâle (a): Yeyinti.

Nevbâhar (f): İlkbahar.

Nevbet (a): Nöbet, sıra.

Neyşeker (f): Şeker kamışı.

Niçe (t): Ne kadar, nasıl, nice.

Niçeme (t): Her ne kadar.

Nicesi (t): Çokları, çok kimseler.

Nidâ (a): Bağırış, çağrı.

Nifâk (a): İkiyüzlülük.

Nifrîn (f): Bed-dua, lanet, ilenmek.

Nigâr (f): Güzel.

Nihan (f): Gizli.

Nihayet (a): Son.

Nikap (a): Perde. Yüz örtüsü.

Nisâr olmak (a, t): Saçılıp dökülmek.

Nisyan (a): Unutmak.

Nişan - nişâne (f): Belirti, alamet.

Nişe (t): Ne işe, neden, niçin, nasıl.

Nite-ki (t): Nitekim, nasıl ki.

Nitekim (t): Nasıl ki.

Nitelik (t): Keyfiyet, mahiyet.

N’itmek (t): Ne etmek.

Niyaz (f): Yalvarınak.

Nöker (f): Uşak.

Noksan (a): Azlık, tam olmayış.

Nûr (a): Işık, aydınlık.

Nûş olmak, Nûş etmek (f, t): İçmek, tad bulmak.

Nutfe (a): Meni, erlik suyu.

Nükte (a): Anlamı ince, gizli söz. Espri.

Nüvaht etmek (f, t): Okşamak, gazel, şarkı okumak, müzik aleti çalmak.

Nüzül (a): Yiyecek, içecek.

Nüzûl (a): İnmek.

O

Od (t): Ateş.

Oğlan (t): Ergenlik çağına gelmemiş erkek.

Oğlancık (t): Küçük erkek çocuk.

Oğratmak (t): Bir derde, bir işe düşürmek, mübtela etmek.

Oğrı - uğru (t): Hırsız.

Okumak (t): Çağırmak.

Ol (t): O.

Olukdem (t): O anda, hemen derhal.

Olurmısa (t): Olsaydı, olabilse.

Onmak (t): Düzene girmek. Rahata kavuşmak.

Onarmak (t): Yapmak, tamir etmek.

Onat, öğet (t): Doğru, layık, adamakıllı.

Onulmak (t) ; Düzene, rahata kavuşmak.

Ortalanmak (t): İşin ortasına gelmek.

Ö

Öd (t): Edep. Safra kesesi.

Ög (t): Asıl, öz, maya. Akıl fikir.

Ögin dirmek (t): Aklını başına almak.

Öğmek (t): Övmek, medhetmek.

Öğün (t): Bir yeyimlik yemek, bir vakitteki yemek.

Öğüt (t): Nasihat.

Öküş (t): Çok fazla, ziyade.

Ömr-i fânî (a, f.): Yok olacak ömür.

Ön (t): Evvel, önce.

Öndül (t): Bir yarışta kazanılan mükâfat, ödül.

Örtürmek (t): Örtülmek.

Öşr, öşür (a): Onda bir.

Öte (t): İleri.

Ötürü (t): İçin dolayı.

Öz (t): İç.

Özge (t): Başka, yabancı.

Özlemek (t): İştiyak duymak.

P

Pâdşâh (f): Padişan, hükümdar.

Pâk (f): Temiz.

Palan - Pılan (f): Hayvana vurulan eyer. Eğer altına konan bez. Adi giyim kuşam.

Palas (f): Aba. Adi ve eski giyim.

Palheng (i): Eyer kayışı. Kemend. Dervişlerin kemer üstüne taktıkları taş.

Panbuk (t): Pamuk.

Pare (f): Parça.

Paşa (t): "Beşa" da denir. Reis, ulu.

Pay (t): Hisse.

Pâyân (f): Son.

Pâyandan, pâyende (f, t): Direk, destek.

Pây-mâl (f): Ayaklar altında kalış.

Pâzar (f. t): Pazar, çarşı.

Perakende (f): Dağınık.

Perrân (f): Uçan.

Pes (f): Sonra.

Perişan (f): Dağınık, darmadağın.

Pertev (f): Işık.

Peymâne (f): Kadeh.

Peymânesi dolmak (f, t): Eceli gelmek.

Pinhan (f): Gizli.

Pîşe (f): İş, sanat.

Pîş-kadem (f): Önder.

Pîş-keş (f): Armağan.

Pîş-rev (a): Önde giden.

Piyâle (f): Kadeh.

Pul (t): Akça, değeri az para.

Pür-nûr (f): Nurlu, ışıklı.

R

Rahmân (a): Rahmeti dünyada herkesi kavrayan. Tanrı adlarından.

Rahmânî (a): Rahmân'a mensup.

Rahîm (a): Rahmeti ahırette mü'minlere has olan. Tanrı adlarından.

Rahmet (a): Acımak.

Rahl (a): Göçmek.

Raht (f): Mal, mülk.

Rast (f): Doğru, düz.

Râygân (f): Bedava, ucuz.

Recâ (a): Dilemek, istemek, yalvarmak.

Rebab (f. a): Bir müzik aleti.

Reddolmak (a, t): Kovulmak.

Reh-bin (f): Yol gören.

Renc (f): Zahmet, hastalık.

Rencûr (f): Hasta.

Revan (f): Giden, ruh.

Rıyâzat (a): Az yemek, az içmek ve az uyumak suretiyle ibadete koyulmak.

Rif'at (a): Üstünlük, yücelik.

Riyâ (a): Gösteriş. Görünsün diye ibadet.

Rüku' (a): Namazda, bel düz bir hale gelmek ve ellerle dizler tutulmak üzere eğilmek.

Rühbân (a): Rahipler, Hıristiyan papazları.

Rumûz (a): Remizler. Anlamı kapalı sözler.

Rüzgâr (f): Zaman.

Rûzî (f): Rızık.

S

Sabak (a): Ders meşk, ödül.

Sabr (a): Dayanmak, tahammül etmek.

Sâbır (a): Sabreden, sabırlı.

Sâbit (a): Duran, ayrılmayan.

Sa'd (a): Kutluluk.

Saddak (a): Gerçek. Gerçeklemek.

Sâdık (a): Doğru, gerçek.

Saf (a): Hiza. Bir hizada duranların dizisi.

Sadır yeri (a. t): Odanın başköşesi.

Safâ (a): Temizlik, arılık.

Safâlaşmak (t): Eşler, dostlarla gönül temizliğiyle muamele.

Safâ-nazar (a. f): Temiz, riyâsız, şehvetsiz bakış.

Sâfî (a): Temiz, arı.

Sağ - Sağlık (t): Sıhhatte, sıhhat.

Sağ etmek (t): Yerine getirmek.

Sağınç (t): İstek, hülyâ, düşünce. Kazanç. Keder.

Sağış (t): Sayı, mikdar.

Sağış günü (t): Hisap günü.

Sahhâ (a): Bir içene sıhhat ve afiyet olsun yerine söylenen söz.

Sâhih - kabûl (a. f): Kabul eden.

Sahâ - Sâhavet (a): Cömert, cömertlik.

Saîd (a): Kutlu.

Sakala gülmek (t): Aldatmak, alay etmek.

Sakka (a): Su dağıtan, su veren. Saka.

Sakınmak (t): Esirgemek.

Sâkıy (a): Su ve içki sunan.

Sâkin (a): Bir yerde oturan. Heyecansız, rahat kişi.

Salâ (a): Çağrı.

Salaca (t): Üstünde ölü götürülen tahta.

Salât (a): Namaz.

Salâtin (a): Sultanlar.

Salavât (a): Hz, Peygamber’e ve soyuna dua.

Sâlûs, Salûsluk, Salûslanmak (f, t): Düzenbaz, riyakâr. Riyakârlık, suret oğruluğu. Bu huyu huy edinmek.

San (t): Sanki. Umulan şey.

Sapmazıs (t): Sapmaksızın.

Sarp (t): Aşılması güç, geçilmez tepe ve dereleri olan.

Sarp iş (t): Güç iş.

Sataşmak (t): Bir güç işe oğramak.

Satı-pazar (t): Alışveriş.

Savaş (t): Harp.

Sayakmak (t): Aslına ulaşmak.

Saykal - Saykal urmak (a, t): Parlaklık, cila. Parlatmak.

Sayvan (t): “Sâye-ban”dan bozma. Gölgelik.

Sayyâd (a): Avcı.

Sâz (t): Saz denen müzik aleti.

Sâz-kâr etmek (f, t): Düzene sokmak.

Saâdet (a): Kutluluk.

Sebil olmak (a, t): Bol olmak, alabildiğine verilmek, bağışlanmak.

Sebük-bâr (f): Hafif yüklü, çevik.

Secde (a): Alın, dizler, ayak parmakları, avuçlar yere gelmek üzere yere kapanmak. Tanrı’ya secde etmek.

Seccade (a): Namaz kılınırken yere yayılan ve secde edilen yaygı, halı, kilim, bez.

Sefer etmek (a. t): Bir yere gitmek.

Seğirmek - Seğirtmek (t): Koşmak.

Sehl - Sehil (a): Kolay.

Selamet (a): Esenlik.

Sem’ (a): Duymak, işitmek.

Seng (f): Taş.

Ser (f): Baş.

Serap (a): Çölde adamın gözüne görünen su, vaha hayali.

Ser-be-ser (f): Baş başa.

Serakoymak (t): Bırakmak.

Ser-gerdan (f): Başı dönmüş. Serseri.

Ser-encâm (f): Baştan geçen.

Serbeng (f): Çavuş.

Ser-hoş (f): Sarhoş.

Ser-mâye (f): Satış ve kâr için konan mal ve para.

Ser-mest (f): Sarhoş.

Server (f): Ulu. Büyük.

Sevi (t): Mahabbet, sevgi, aşk.

Sevişmek olmak (t): Boyuna aşka düşeduran.

Sevrikmek (t): Varlıktan geçmek. Bakmak.

Seyr (a): Gitmek.

Seyretmek (a. t): Gezmek.

Sezmek (t): Anlamak.

Sıddıyk (a): Gerçek.

Sıfat - Sıfât (a): Sıfat. Sıfatlar. Zât ile kaaim sıfatlar.

Sımak (t): Kırmak.

Sırat (a): Yol gitmek. Bakmak.

Sırreylemek (a. t): Gizlemek.

Sırf (a): Yalnız.

Sırât-ı Mustakıym (a. f): Doğru yol.

Sınmak (t): Kırılmak.

Sınık (t): Kırık.

Sınıkmak (t): Kırılmak, bozguna uğramak, ait olmak.

Sızmak (t): Madenin erimesi, kalpının gitmesi.

Simsâr (f): Alıcıyla satıcı arasındaki aracı.

Sin (t): Mezar.

Sinek üşmek (t): Leş olmak, yaralı bereli hale gelmek.

Sinle, Sinlek (t): Mezarlık. Mezar taşı.

Sinmek(t): Hazmolmak, suyun yer tarafından emilmesi. Korkmak, bir yere gizlenmek.

Sipâhi (f): Atlı asker.

Sir (f): Tok.

Sivâ (a): Tanrı'dan gayrı varlıklar.

Siyaset (a): Ceza vermek. Öldürmek.

Soğulmak (t): Suyu – seli çekilmek, feri kaçmak, akıp kurumak.

Sohbet (a): Görüşüp konuşmak.

Sonuç (t): Netice.

Soru - Hisap (a): Kıyametten sonra mahşerde, öldükten sonra kabirde, dünyada işlenen işlerin sorulup hesabının yapılması.

Sorucu - Sorucular (t): Kabirde soru soran iki melek.

Soylamak (t): Uymak, mütâbaat. Bugün, huyuna suyuna diye kullanılıyor.

Söyünmek (t): Sönmek. Bitip sönmek.

Söz çatmak (t): Söz söylemek. Sözü söze ulamak.

Söz - katmak (t): Birisi bir söz söylerken sözüne karışıp eklentiler yapmak.

Suâl (a): Sormak. İstemek.

Subaşı (t): Sübaşı. Kumandan.

Sûd (f): Fayda.

Sûfî (a): Tasavvuf inancını benimsemiş kişi.

Suk (a): Çarşı, sokak.

Sun' (a): Yapış. İş. Sanat. Kudret. Yaratış.

Sûr (a): Boynuz boru. Kale, hisar.

Sûret (a): Şekil, yüz. Güzellik.

Sûret gözü (t): Can gözü karşılığı.

Susak (t): Su içmeye mahsus kap. Su kabağının içi oyularak yapılan su kabı.

Susalık (t): Susamak, susuzluk.

Sûz (f): Yanış, yakış.

Sübhan (a): Noksan sıfatlardan münezzeh. Tanrı adlarından.

Süci – Sücü (t): İçki.

Sücûd (a): Secde etmek.

Sükker (a): Şeker.

Sükûn (a): Sakinlik, hüzûr, rahatlık.

Sünğek - Sünğük (t): Kemik.

Sünmek (t): Çıkmak, uzamak.

Sürüyügelmek (t): Sürünerek gelmek.

Süsmek (t): Yeşerip büyümek, uzamak.

Ş

Şâd (f): Sevinçli, neşeli.

Şâdîlik (f, t): Neşe, sevinç.

Şefakat, şefkat (t): Esirgemek.

Şâh - şeh (f): Hükümdar. Satranç taşlarından biri.

Şâhenşeh (f): Padişahlar padişahı.

Şakımak (t): Kuşun neşeyle ötüşü.

Şâkir (a): Şükreden.

Şar (a, t): “Şehr”den bozma. Şehir.

Şarab-hâne (a, f): Şarap, içki yeri.

Şart eylemek (a, t): Bir şeyi bir şeye şart koşmak.

Şecer (a): Ağaç.

Şehâdet getirmek (a, t): Tanrının birliğini, Hz. Muhammed’in gerçek peygamber olduğunu söylemek.

Şehd (f): Bal.

Şehriyâr (f): Padişah, hükümdar.

Şehvet (a): Şiddetli istek. Nefis isteği.

Şek (a): Şüphe, işkil.

Şekavet (a): Kötülük, haydutluk.

Şeker leb (f): Şeker dudaklı.

Şekeristan (f): Şeker kamışlığı.

Şekl - Şekil (a): Biçim, tarz.

Şem’ (a): Mum, ışık.

Şems (a): Güneş.

Şer (a): Kötülük. Hayrın zıddı.

Şerh etmek (a, t): Anlatmak, açıklamak.

Şerîk (a): Eş, ortak.

Şermende (f): Utanan. Utanış.

Şermsar (f): Utangaç.

Şeş cihet (f. a): Altı yön. Yukarı, aşağı, ön, ard, sağ, sol.

Şeşmek (t): Çözmek, çıkarmak.

Şeş olmak (t): Rastlamak, tesadüf.

Şeşta (f, t): Şeş-târ'dan, altı telli saz.

Şeybet (a, f): İhtiyarlık, saça - sakala ak düşmek.

Şey'ullah - Şey'en lillâh (a): Allah için bir şey istenirken dervişlerin söyledikleri söz.

Şeydâ (f): Deli divane. Âşıkın sıfatlarından.

Şikâr (f): Av.

Şir-gir (i): Arslan avcısı. Yiğit.

Şirk (a): Tanrı'ya eş, ortak tanımak.

Şirin (f): Tatlı, güzel.

Şive (a): Cilveli hareket, eda.

Şöhret (a): Ün, ad, san.

Şu'le (a): Parlaklık.

Şu'le vermek (a. t): Parıldamak, aydınlatmak.

Şûr (f): Tuzlu. Coşup köpürmek.

Şûr eylemek (t): Coşmak.

Şukr - Şükür (a): Görülen lutfa, edilen ihsan, elde edilen nimete karşılık maddi, manevi minnet.

Şümâr (f): Sayı.

T

Tâat - Tâât (a): İbadet, itaat. İbadetler, taatlar, kulluklar.

Tâbir (a): Düş yormak. Bir şeyi yorumlamak.

Tabı - Tabıl (f): Davul.

Tabıl-bâz (f): Davul çalan.

Tâc (a): Başa giyilen şey. Değerli serpuş.

Tâ’cil (a): Acele etmek.

Tad (t): Lezzet.

Taht’es - serâ (a): Yerin altı.

Takaza (a): İhtiyaç, lüzum. Sıkıştırmak.

Takdir (a): Kaderlemek. Olacak şeylerin olmadan Tanrı tarafından bilinmesi.

Taksir (a): Kusur etmek.

Takrir (a): Kararlamak. Anlatmak.

Talbınmak (t): Çırpınmak.

Taleb (a): İstemek.

Tama’ (a): Üstüne düşerek elde etmeye çalışmak, aç gözlülük.

Tama’dar (a. f): Tamah sahibi.

Tanımak (t): Damlamak.

Tamu (t): Cehennem.

Tâ (f): Son bildiren ek.

Tan (t): Göğün çevresi, ufuk.

Ta’na (a): Kınamak, yermek.

Tanla (t): Seher çağında, seher vakti.

Tanagelmek (t): Şaşmak, şaşırmak.

Tanık (t): Şahit.

Tâ nihâyet (f): Sonuna dek.

Tap (t): Yeter, kâfi. Yeter gelmek. Boyun eğmek, münkad olmak.

Tapı (t): Huzur.

Tapı kılmak (t): Ululamak.

Tapmak (t): İbadet etmek. Bulmak.

Tapıya durmak (t): Huzurda durmak.

Tapşırmak (t): Teslim etmek.

Taş bağır (t): Merhametsiz.

Tarah (a): Gam - gussa.

Taraş olmak (f, t): Kırılmak, yok olmak.

Tarıyk (a): Yol.

Tartmak: Çekmek. Kılıcı kınından sıyırmak.

Târ-ü mar (f): Darmadağın.

Tasrif (a): Fiil çekimi.

Tay (a): Ağ.

Taylasan (a): Sarığın salıverilen ucu.

Tazı (a, t): Tâzi'den. Arap atı.

Tebdil (a): Değiştirmek.

Teberrâ (a): Beri olmak, yüz çevirmek, sevmemek.

Teberrük (a): Armağan.

Tecelli (a): Görünmek.

Tecrîd (a): Tek olmak, ayrılmak.

Tedbir (a): İşi, sonuna göre düşünerek yapmak, akıllı hareket.

Tefekkür (a): Düşünmek.

Tefrîd (a): Tek oluş.

Tefrıyk(a): Ayırmak.

Teferrüc (a): Ferahlamak, açılmak, gezip dolaşmak.

Teferrüc-gâh (a. f): Gezinti, ferahlayış yeri.

Tefsîr (a): Manayı açmak.

Tehî (f): Boş.

Tekebbür (a): Ululanmak.

Tekbir (a): Ululamak, tekbir getirmek.

Tek oturmak (t): Yalnız olmak. Uslu durmak.

Tekye kılmak (a, t): Dayanmak, güvenmek.

Temâşâ (f): Seyretmek.

Temennâ eylemek (a, t): İstemek.

Temyiz (a): Ayırmak, seçmek.

Teng (f): Dar.

Teneşir (f): Ten-şûy'dan. Üstünde ölü yıkanan ayaklı tahta.

Tenhâ (f): Issız.

Terceman (a): Sözü, o dili bilmeyene, onun diline çevirerek söyleyen. Muayyen işlerde dervişler tarafından okunan mürettep dualar.

Terk (a): Bir şeyi bırakmak. Vazgeçmek.

Tersâ (f): Hıristiyan.

Tertîb (a): Sıraya koymak. Düzmek.

Tervende (f, t): Yeni yetişmiş turfanda.

Tesbîh (a): Tanrı'nın noksan sıfatlardan münezzeh olduğunu söylemek. Muayyen dua ve senayı sayı ile zikretmek.

Teşvıyk (a): Şevke getirmek.

Teşvîş (a): İşkile sevk etmek. Karıştırmak, Kargaşa1ık.

Tevâzu' (a): Gönül alçaklığı.

Tevekkül (a): Tanrı'ya dayanmak, güvenmek.

Tevfıyk (a): Başarıya ermek. Erdirmek.

Tevhid (a): Tanrı'yı birlemek.

Tezlik (t): Acelecilik.

Tezvîr (a): Düzen, yalan, kötülük.

Tıfl - Tıfıl (a): Çocuk.

Tıfl-ı nâ-reste (a, f): Ergenlik çağına erişmemiş çocuk.

Tılsım-Tılısım (a): Yere gömülen para ve sairenin çalınmaması için okuyup üflemek. Bu sûretle çalmak isteyene eli kılıçlı biri, yahut bir ejderha göründüğüne inanılırdı.

Timâr etmek (f, t): Yarayı, hastayı iyileştirmek.

Tiryak (f): Panzehir.

Tiz (f): Keskin, tez.

Toy (t): Düğün, ziyafet.

Toylamak (t): Karnını doyurmak.

Tudaş olmak (t): Rastlamak, gönül vermek.

Tûfan (a): Şiddetli yağmur, sel.

Tuğyan (a): Azmak, öfkelenmek. Nehrin taşması.

Tokuşmak (t): Birbirine saldırmak.

Tûl-i emel (a. f): Uzun, olmayacak istek.

Tup (t): Hep, tümden.

Tuş olmak: (t): Rastlamak.

Tuyûr (a): Kuşlar.

Tüketmek (f): Bitirmek.

Türâb (a): Toprak.

Türetmek (t): Fazlalaştırmak, üretmek.

Tütmek (t): Dumanı çıkmak.

U

Ubrulmak (t): Devrilmek.

Ucûb (a): Kendini beğenmek.

Uçmak (t): Cennet.

Umman (a): Büyük deniz.

Umu (t): Ümit.

Urgan (t): Kuvvetli ip.

Uru durmak (t): Hemen kalkmak.

Uruşmak: (t): Birbirine vurmak. Savaş.

Uruşgan (t): Boyuna vuruşan.

Uryan (a): Çıplak.

Us (t): Akıl.

Usan (t): Aptal, tembel.

Uslu (t): Akıllı.

Ustaban (f, t): Usta, yapıcı.

Uş (t): İşte. Şimdi.

Uşanmak (t): Kırılmak.

Uşatmak (t): Kırmak.

Uşşak (a): Âşıklar.

Ut - Utlu (t): Utanç, utangaç.

Utmak (t): Oyunda üst olmak.

Uya (t): Her şeye uyan, ahmak.

Uyakmak (t): Batmak, gurûb etmek.

Uz (t): Doğru, yerinde.

Uzgelmek (t): Tam ve düzgün bir hale gelmek.

Ü

Ücret (a): Bir işe karşılık verilen para.

Üleşgen (t): Her şeyi dostlarıyla üleşmeyi huy edinen.

Ün (t): Ad, san.

Üstad (f): Bir işte, bir bilgide ileri olan, usta.

Üstün (f, t): Sütun, direk.

Ütmek (t): Geçmek, uçmak.

Üzmek (t): Koparmak.

Üzülmek (t): Kopmak.

V

Vâcib (a): Yapılması gereken şey.

Va’de (a): Vaad. Buluşmak için yer ve zaman tayini.

Vahdet (a): Birlik.

Vâkıa (a): Olan şey. Rüyâ.

Vallalıu ’alem (a): Ve Allah daha iyi bilir.

Vâlih (a): Şaşıran, hayran.

Varak (a): Yaprak, kâğıt.

Vasf-ı hâl (a, f): Halin anlatılması.

Vasl (a): Ulaşmak, kavuşmak.

Vaya (t): Fayda, sermaye, kâr.

Vebâl (a): Suç, günah.

Vefâ (a): Gerçeklik, sözde duruş.

Vehm (a): Sebepsiz korku, kuşku.

Velî (a): Dost, sahib. Eren.

Velî (t): Lakin, belki.

Veribimek (t): Göndermek, yollamak,

Vezîr (a): Padişahtan sonra en yüksek makam sahibi.

Vilâyet (a): Baş, buyruk sahibi olmak. Erenlik.

Viran - Virâne (f): Yıkık.

Visâl (a): Buluşmak, ulaşmak, kavuşmak.

Vuhûş (a): Vahşi hayvanlar.

Vuslat (a): Kavuşmak, buluşmak.

Vücûd (a): Varlık. Beden.

Vücûh (a): Vecihler, yüzler. Münasebetler.

Y

Yaban (t): Yabancı, vahşi.

Yad (t): Yabancı, mahrem olmayan.

Yağı (t): Düşman.

Yaka yırtmak (t): Bıkmak, usanmak, şikâyet.

Yakım (t): Ateş, hararet, aşk.

Yalap - Yalap (t): Alev alev.

Yalıncak (t): Çıplak.

Yapalak (t): Tüylü.

Yapmak (t): Kapamak. Bir şeyi meydana getirmek.

Yarağ (t): Yarayan, gerekli şey. Silah.

Yaren (f): Yaran anlamına, dostlar.

Yâri (f): Dostluk, yardım.

Yastanmak (f): Dayanmak. Yaslanmak.

Yat (t): Yan, ind.

Yayıvarmak (t): Kaybolmak.

Yavlak (t): Çok fazla.

Yavuz (t): Kara, kötü.

Yay (t): Yaz.

Yay yasmak (t): Gerili yayı gevşetmek.

Yaylamak (t): Yaylaya çıkmak.

Yazı (t): Sahra, ova.

Yazık - Yazıklı (t): Suç, günah. Suçlu, günahlı.

Yeğ - Yeğrek (t): İyi, daha iyi.

Yele vermek (t): Ziyan etmek, elden çıkarmak.

Yeltemek (t): Meylettirmek.

Yeniyaz (t): İlkbahar.

Yenile (t): Yeniden şimdi, henüz.

Yıylamak (t): Koklamak.

Yitmek (t): Kaybolmak.

Yol dokunmak (t): Boyuna gitmek.

Yol urmak (t): Birinin yolunu urmak. Hırsızlık etmek. Yoldan çıkarmak.

Yortmak (t): Koşmak.

Yöğrük - Yörük (t): Hızlı giden.

Yöğşürmek (t): Koşuşmak.

Yumak, yuymak (t): Yıkamak, arıtmak.

Yumuş (t): Hizmet.

Yuvanmak (t): Tembellik.

Yüz dökmek (t): Şerefsizlikte bulunmak.

Yüzü sulu (t): Şerefli, haysiyetli.

Z

Zâr, zâri (f): Ağlamak, ağlayıp inlemek.

Zât (a): Öz, asıl.

Zavya (a): “Zaviye”den bozma. Bucak, küçük ve konuk konaklamaya yarayan tekke.

Zâkir (a): Zikreden, Tanrı adlarını anan.

Zebâne (f): Alev, yalım.

Zeber (f): Üst.

Zehre (f): Güç, takat.

Zekât (a): Temizlemek. Sahibinin elinde bir yılı aşan ve çoğalan maldan yoksullara verilen pay.

Zemzeme (a): Nağme.

Zeng (f): “Jeng”den bozma. Pas.

Zerrak (a): Riyakâr.

Zevâl (a): Yitmek, yok oluş.

Zihî - Zi (f): Ne de hoş, ne de güzel.

Zillet (a): Aşağılık.

Zinhâr (f): Sakın.

Zîr (f): Alt.

Zulmet (a): Karanlık.

Zûr (f): Kuvvet, güç.

Zühd (a): Zahitlik, fazla sofuluk.

Zül-celâl (a): Ululuk, ıssı.

Zünnâr (f): Hıristiyan papaz1armm bellerine bağladıkları ve ucuna haç bağladıkları kuşak.

AÇIKLAMADA GEÇEN MADDELERİN

ALFABETİK CETVELİ VE

BEYİT NO.LARI

A

Abdürrazzak (Şeyh-i San’an): 726.

Âb-ı Hayât: 54, 157.

Âb-ı Hayvan: 811.

Âdem - Buğday: 758.

Ahd-ı Sâbık: 179.

Ahî: 516

Akı-ı Küll: 2029.

Allah’ın rahmet eserleri: 2209.

Alay edenler: 2174.

Alî (Bir şiirlerinden mülhem şiir): 1699 - 1705.

Alî - Kılıç: 1003

Amel Defterleri: 302, 307.

Arab dili: 237.

Arş: 911.

Asâ Âdem: 1932.

Ashâb-ı Suffa: 936.

Aşk ile ıkrâr: 1377.

Ateş - Duman: 352.

Avam - Havâss, Hâss’ül - havâss: 2195.

Ayyâr - Bağdâd: 1857.

Azâzîl: 444.

Azrail: 87, 198.

B

Bekrî (Bükrî): 837.

Bercis: 888.

Beyt’ül - ma’mûr: 1703.

Bin bir ad: 989.

Bir kıl ile yedilmek: 1503 - 1504.

Bukrat: 888.

C

Ca’fer-i Tayyâr: 883.

Calinos: 863.

Câmî: 884.

Cebrâil: 867.

Cebrâîl: Melek: 850.

Cevher: 1251.

Circîs: 343, 888.

Cüz’iyyât-ı müselsel: 2029.

D

Dâimi namaz: 744.

Deccâl: 1995.

Derviş – Danışman (Danişmend): 1355.

Devir - Nice kez geldim gittim: 1016.

Diken olma - gül ol: 2130.

Din direği - Namaz: 284.

Dokuz arslan. Yedi evren. Dört ejderha: 889.

Dört Kapı: 1843 – 1853.

Dört Kitap: 962.

Dört Kitabın manası - Elif: 1363.

Dört muhtelif unsur: 1258 - 1259.

Dört mezheb: 1373.

Dört tekbir namaz: 67.

Dört. Yedi. Dokuz. On sekiz: 870.

Dünyâ - Leş: 715.

Dünyâ - Zından: 105.

Düşmanların en çetini: 1721.

E

Ecel: 90.

Edhem - Belh: 837.

Ejderha: 59.

Elest - Belâ: 179.

Elif - Mim, dal: 520.

Evvel - Âhır. Bâtın – Zâhir: 965.

Eyyub - Derd: 998.

Ezel Bezmi: 179.

F

Fahr-i Âlem: 2156.

Ferecî: 1417.

Ferhâd - Külüng: 500.

Fetvâ: 1410.

Fir’avn: 78.

Freng - Ceng: 882.

Furkan: 904.

G

Gevher (İnci): 1242.

Gök - Yer: 968.

Gönül – Komşu: 1421.

Gözler – Görmek: 845.

H

Habîb - Doksan bin Kelâm: 1023.

Haddini bilmek: 138.

Hadis - Kelâm: 280.

Hak şehri - Yedi kapısı: 1482 – 1492.

Halil (İbrahim P.) – Cömertlik: 225

Halvet: 199.

Hâman: 866.

Hamza - Kafdağı: 381.

Harût – Marût; Zühre: 665, 723.

Hastalandım, hatırımı sormadın: 52.

Haşır - Neşir: 2037.

Havf - Recâ: 852.

Hayvandan beter: 1406.

Her şey Allah'ı tesbih eder: 285.

Hızır - İlyas. Âb-ı Hayat: 157.

Hubb'ül - vatan: 197.

Hûri: 331.

Hümâ - Devekuşu: 695.

İ

İbrâhim - Nemrûd: 405.

İdris - Terzi: 1044.

İlliyyin: 1114.

İlim - Göz hicabı: 1349.

İlm-i Hikmet: 1898.

İlm-i Ledün: 956.

İlm-i Usûl: 1856.

İncil - Rühban: 865.

İsa: 730.

K

Kâ’be - Put: 973.

Kadir Gecesi: 829.

Kaf: 76.

Kaf - Kâf: 1250.

Kalbden kalbe yol: 2239.

Kandil: 1018.

Kaarun: 78.

Kevser: 281.

Keyvan: 876.

Kırık gönüller: 1658.

Kırklar: 938.

Kırk kişi - Bir gömlek: 937.

Kıyâmet: 99, 106, 122.

Kirâmen Kâtibin: 1445.

Kul huv allah: 1012.

Kul’il - hak: 737.

Kuyu kazmak: 2171.

Küllü men aleyhâ fân: 906.

Kün: 959.

Kün - feyekûn: 980.

Kürsî: 1252.

L

Lâ şerîk: 1403.

Lâ taknatû: 842.

Levh - Kalem: 841.

Levlâk: 406.

Leylî - Mecnun: 726.

Lokman: 863.

M

Mâlik: 263.

Ma’lûm - Mechûl: 2242.

Mansûr: 588, 706.

Mecnun - Leylâ: 516.

Melâmet: 1909.

Mevlânâ (Efendimiz, büyüğümüz anlamında): 1359.

Mikâil: 217.

Mi’râç: 936, 1002.

Mûsâ - Tecellî: 562, 563.

Münker - Nekir: 193.

Mürebbî: 1612.

N

Nahnu kasemnâ: 1924.

Nasûh - Tevbe: 2271.

Necm - Ta’bir: 565.

Nefes: 139, 1925.

Nefis - Binek: 1561.

Nefsini bilmek: 1589.

Nefs-i Cüz’î - Akl-ı Küll: 1716.

Nûh - Tûfan: 967.

Nûşîrevan: 78.

Ö

Öküz - Balık: 1005.

Ölmeden önce ölmek: 183.

P

Palheng: 235.

Pîr: 2106.

R

Rıyâzat: 1614 – 1615.

Riyâ - Namaz: 1409.

Rûh - Emr: 1261.

S

Safa - nazar: 743.

Salâ: 209.

Semâ: (Simâ’): 1353.

Sen sana ne sanırsan: 2188.

Seven sevdiğini çok anar: 92.

Seven - Sevilen: 412.

Sırât: 102, 222.

Simurg: 964.

Sûfî: 516.

Süleyman - Belkıys: 722.

Süleyman - Karınca: 226.

Süleyman - Mühür: 998.

Süleyman - Mülk: 143.

Süleyman - Taht. Yel: 77.

Süleyman - Zembil örmek: 1609.

Ş

Şeddâd: 1581.

Şer'in evliyası: Hakıykatte âsî: 738 - 739.

Şeş cihet: 887.

Şeyh: 1341.

Şeytan - Kan damarları: 1356.

Şit - Bez dokumak: 1044.

T

Taka (Nûh'un gemisi): 1035.

Tatar: 353, 546, 1405.

Tezraû: 249.

Tup – Çevgân: 857.

U

Uçmak - Eblehler: 502.

Una kül katmak: 1614.

Ü

Ümmi (Dört ana, dokuz baba): 2093.

V

Vattakuu: 249.

Y

Yakıyn: 661.

Yaratış - Kulluk: 2235.

Yâ Sîn: 279.

Yedi Deniz: 1868.

Yedi İklim: 966.

Yedi Mushaf: 1418.

Yedi Tamu: 212.

Yehdi'llâhu li men yeşâ: 840.

Yer - Yaygı: 960.

Yetmiş iki millet: 1102.

Yevme yeşfa': 221.

Yunus - Balık: 873.

Yûsuf - Altınla satılmak: 969.

Yûsuf - Zelîhâ: 720.

Yüz yirmi dört bin: 1009, 1253

Z

Zebânî: 262.

Zekeriyâ – Ağaç: 999.

Zühre: 328.

BİBLİYOGRAFYA

Abdülbâki Gölpınarlı: İslâm ve Türk illerinde Fütüvvet teşkilatı ve kaynakları (İst. Üniv. İktisat Fakültesi Mec. 11. c; Ekim - Temmuz 1950, No. 14)

Abdülbâki Gölpınarlı: Burgâzî ve Fütüvvet - Nâme'si (İst. Üniv. İktisat Fak. Mec. 15 c., Ekim 1953 - Temmuz 1954, Na. 1 - 4).

Abdülbâki Gölpınarlı: Vilâyet - Nâme (Manâkıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî, İst., İnkılâb K. 1958).

Abdülbâki Gölpınarlı: Yunus Emre ve Tasavvuf (İst., Remzi K., 1961).

Abdülbâki Gölpınarlı: Yunus Emre ve Yattığı Yer (Eskişehir, Yunus Emre Derneği Yayın, No. 5; Eskişehir - Güzeliş Mat., 1963).

Adnan Erzi: İstanbul Kütüphanelerinden Notlar ve Vesikalar (Belleten. T. Tarih Kurumu, c., XIV, s. 53. Ocak, 1950)

Bedi'uz - zaman Fürûzanfer: Ahâdis-i Mesnevî (Tehran Üniversitesi Yayın. 1334, Şemsî Hicrî)

Eflâki Ahmed Dede: Manâkıb al - Ârifîn (Hazırlayan: Prof. Tahsin Yazıcı: T. Tarih Kurumu Mat., I, II, Ankara 1959 – 1961)

Lâmiî: Nefâhât Tercemesi (İst. Mat., Âmire - 1270)

Lâmiî: Munâzara-i Sultân-ı Bahâr bâ-Şehriyâr-ı Şitâ (İst., Vezirhan, İzzet Mat., 1290)

Mecdî: Şakaayık Terc. (Mat., Âmire - 1269)

Mecmûa: İst. Nuruosmanî K. No. 4904 (940 Hicrî'de tertiplenmiş)

Mecmûa: Kitapçı Râif Yelkenci'de (XIV – XV. yüzyıla ait)

Muhammed Medenî: İthâfât'üs - Seniyye fi'l - Ahâdîs'il - Kudsiyye (Haydarâbâd 1323)

Münâvî Abdurrauf: Künûz'ül – Hakaaık (Cami'üs – Sagıyr hâşiyesinde)

Süyûtî Celâleddin: Câmî'üs – Sagıyr (Mısır Mat., Âmire – 1321)

Önsöz'de geçen kaynakların mühim bir kısmı “Yunus Emre ve Tasavvuf”, bir kısmı da Eskişehir Turizm ve Tanıtma Derneği'nin Fatih K.'deki dîvân'ın tıpkıbasımıyla bastırttığı “Risâlet al-Nushiyya ve Divan” adlı eserlerimizin bibliyografyalarında etraflı bir surette bildirildiğinden burada tekrarına lüzum görmedik.

[1] kandağı: nerdeki

[2] “Bu nice...” yahut “ye nice...” olsa gerek.

[3] “hâline” olmalı.

[4] Böyle yazılmış; fakat “gömlek” olacak.

[5] Bu beytin birinci mısraı “görmedi münkir olan” tarzında; şüphe yok ki yanlış; ya da “gördü inkâra dalan”, yahut yazdığımız tarzda olacak. İkinci mısrada “Ömrünü zulmete salan ma’rifetin yoksuludur” yazılmış ki, iki hece fazla.

[6] “Ne esrik”, vezin dolayısıyla ulanarak okunuyor.

[7] “Aldı usumu” vezin yüzünden “Ald’usumu” okunuyor. İlk beyitte birer hece eksiktir.

[8] “Katı olsa,” vezin yüzünden “kat’ olsa” okunuyor.

[9] “Tâlib-i ilimleriz” vezin dolayısıyla böyle okunuyor.

[10] “Bahr-› ummâna”, vezin yüzünden böyle okunuyor.

[11] “Kuvvet” vezin yüzünden “kuvet” tarzında okunuyor.

[12] Taptuk'dan oldu hem Barak'tan Saltuk'a

Cûş kıldı çünki bû sır ben nice pinhâh olam.

[13] “Endişe şehrinden daşra” olsa gerek.

[14] Zıyanımı assıya anda...” olursa vezin düzelir.

[15] “Sabakın” olsa gerek.

[16] Mısrada “varalım, girelim” sözleri “varlım, girlim” tarzında okunursa vezin düzelir.

[17] Gülrek güle.

[18] Bu mısralarda birer hece fazladır.

[19] Mısraın ikinci cüz'ü "bizi yaratan eyledi"dir; ikinci mısraın ikinci cüz'ü "kendiyi pinhan eyledi"dir; vezin yüzünden böyle okunuyor.

[20] Mısrada iki hece eksik “Söz kılar kayguluyu şad söz kılar bilişleri yad” tarzında olsa gerek.

[21] Aslı “ne ıldızdan”. Vezin gereği “n’ıldızdan” olmuş.

[22] Mısradaki “yapları”, “yapıları”dır; vezin yüzünden böyle okunuyor.

[23] Bu mısraın ikinci cüz’ü “bil kim içi boşdurur” tarzında yazılmış; bir hece eksik.

[24] “Zîra elinde...”dir; vezin yüzünden “zir’elinde” okunması gerek.

[25] Mısranın ikinci cüz'ündeki "görne", "görene"dir; vezin yüzünden böyle okunuyor.

[26] “Diylim”, “diyelim”dir; vezin böyle okutuyor.

[27] “sevgisine” vezin yüzünden böyle okunuyor.

[28] “Dinile”, “dinle”dir; vezin yüzünden böyle okunuyor.

[29] “Ona erene”, vezin yüzünden böyle okunuyor.

[30] “yıldız” olsa gerektir.

[31] “Ben bu ile” diye başlıyor; bir hece fazla; “ben” olmayacak.

[32] “Karay’aktan”, “karayı aktan”dır; vezin yüzünden böyle okunuyor.

[33] “Zavye”, “zaviye”dir, vezin yüzünden böyle okunuyor.

[34] “Beriki için”, vezîn yüzünden böyle okunuyor.

[35] “Kaysı”, “kayısı - kaygısı”dır; vezin yüzünden böyle okunuyor.

[36] Mısradaki “ol”lar, “oldur” ve “olur” yazılmıştır; bu takdirde vezinde iki hece fazla oluyor.